Pontius
[illegible]
Delfius:

181
19 (1) Col fr
A 2/3
N. iv. c 16
STC 93
Rd.

59186

RELI GIONIS
STRATAGEMATVM
SATANÆ
Libri Octo
Quos
IACOBUS ACONTIUS
Vir summi iudicij nec mino-
ris pietatis, annis abhinc pene 70
primum edidit & Sereniss.
Reginæ ELIZABETHÆ
inſcripsit
Editio iterata & emendata
Seruate unitatem Spiritus
in uinculo pacis
OXONII
VERITAS
CHARITAS
Superbia
Error
hæresis
Odium
Calumnia
Schisma
Sumtib. Gulielmi Webb
Bibliopolæ Anno M·DC·XXXI

DIVÆ

ELISABETHÆ ANGLIÆ, FRANCIÆ, HIBERNIÆ REGINÆ: NON TAM REGII FASTIGII AMPLITVDINE, QVAM PRÆSTANTISSIMIS MORIBVS INSIGNI LITERARVM, MVLTARVMQVE LINGVARVM SCIENTIA, ET ALIIS ELEGANTISSIMIS ANIMI CORPORISQVE DOTIBVS AD MIRACVLVM VSQVE ORNATISSIMÆ, IACOBVS ACONTIVS, IN SIGNVM MEMORIAMQVE GRATI ANIMI, OB PARTVM EIVS LIBERALITATE, QVVM IN ANGLIAM PROPTER EVANGELICÆ VERITATIS PROFESSIONEM EXTORRIS APPVLISSET, HVMANISSIMEQVE EXCEPTVS ESSET, LITERARIVM OCIVM, HOSCE OCTO SATANÆ STRATAGEMATVM LIBROS DICAT, CONSECRATQVE.

* * * *
* * *

IACOBI ACONTII IN SATANÆ STRATAgemata,

PRÆFATIO.

SI quis forte miratur quenquam tanta extitiſſe audacia, vel ſane temeritate (ſi ita malit dicere) vt Satanæ inveſtigandis colligendiſq; ſtratagematibus, eaque literis mandãdis, Oceanum ſe poſſe ſperauerit exhaurire: eum ego conſiderare parumper ſecum velim, an quanto huius veteratoris plures ſunt artes, magiſque variæ, & abſtruſæ, non tanto etiam cauendum ab illo nobis ſit magis? Fateatur opinor, at verò qui caueas obſecro, artibus illis non

cognitis? An non timendum erat, ne vbi nihil eſſe putares periculi, ibi eſſet plurimum? Quà optime cavere te ab eo opinareris, eâ potiſſimum occultum aliquod incideres in laqueum? quod ipſum vtinam non nimium multis, nimiſque ſæpe contingeret: neque ſane ineptus tantum quibuſdam, ſed & præſtantiſſimis quibuſque in Dei eccleſia viris. Quod ſi cauendum nobis erat: neque id fieri abſque hac cogitatione poterat: tentandum profectò fuit, vtrum ea capi ratione poſſet vltro, rogandus fuit Deus (cui nihil ſit non facillimum in eo nobis ne deeſſet, quod cum perſæpe à nobis factum ſit, Speramus minime fruſtra factum fuiſſe: quin potius fore vt optimi quique Deo nobiſcum maxi-

mas

mas agant gratias: quod & iniecerit nobis cogitationem hanc, et propitius cœptis noſtris fauerit. Illud me diu multumque torſit: nam quantum in ijs ſit poſitum, qui authoritate eminent in eccleſiis, nemo non intelligit: vt ſi ij ſtent, omnia bene ſe habere oporteat: ſi cadant, eorum ruina propemodum omnes comprehendat, quo fit vt eos fere vnos petat ſatanas, ad eos polluendos, perdendos corrũpendos ſũma omnia faciat. Quod ſi non ſemper ludit operã: quinimmo aliquos de ijs onnnunquã deportat triumphos, quibus id aſſequatur ſtratagematibus demonſtrari, quin eadem opera deuictorum indicentur lapſus non poteſt, quod ipſum quam plenum ſit inuidiæ, cogitare omnes poſſunt, nam homini

quidem cum ſemper iniucunda eſt omnis reprehenſio: tum vero acerba contingit, ſi ſit inſolens, præterque expectationem. Quid autem fieri poſſit inſolentius, atque expectatum minus, quam ſi eos reprehendas quos mirentur, maximeque venerantur optimi quique: & quorum eſſe videatur non accipere, ſed dare leges: non diſcere a quoquam, ſed docere omnes? Immo vero (inquies) ſi quos eis oſtenderis lapſus qua ſunt humanitate ac prudentia) gratias addent etiam, & magnas: tantum abeſt, vt inde offenſionem ſint vllam accepturi, ita equidem ſpero facturos, ſed tamen non tam ſæpe in mentem venit, quid ſit negocij, homines tanta authoritate, tantoque nomine habere infenſos. Sed multo

certe

certè plus addunt ſollicitudinis hominum nimis importuna quædam ſtudia: qui quos ſemel mirari cœpernnt, eos iam non hominum, ſed Deorum quorundam loco habent: quos ſi verbo attingas, maledicere Deo ipſi videare. Quid igitur fecerem? An invidiæ vitandæ cauſa non indicarem qui parari illis ſolerent laquei, non in eorum ſolum, ſed totius Dei eccleſiæ perniciem? Quid fuiſſet hoc, niſi ipſe cum Satana colludere: atque eorum propemodum in perniciem conſpirare? Quod igitur reliquum erat, feci, vt lenitate vterer quanta poſſem maxima, nominibus, peperci: res ipſas tantum, in quibus latere laqueos intelligerim, perſequutus ſum. Quòd ſi quis, quæ ſe quoquo modo

do attingunt, ſi ea reprehendantur, id ad ſuam interpretetur pertinere injuriam: in eo quàm juſtè, quamve honeſtè ſit facturus, ipſe viderit. Certè eadem ratione juſtas pronunciaverit ebrioſorum, adulterorum, homicidarum, aliorumq; facinoroſorum hominum, omnium adverſus eos querelas, qui officij ſui cauſa malos hominum mores flagitiaq; inſectantur: quo quid fuerit abſurdius? Sed quid ſi digna (inquies) non erant quæ inſectaris? Equidem ſi quid ſit ejuſmodi, compertum cum id habuero, vehementer me pœniteat. Neq; ſanè is ego ſum, qui errare me non poſſe putem. Voluntas certè cujuſquam vel apertè, vel tectè laceſſendi nulla fuit,

teſtis

teſtis mihi eſtis, quem clam eſſe nihil poteſt. Vt condonare id mihi facilè debeat cuicunq; vel tantillum ſit Chriſtianæ clementiæ, æquum tamen fuerit: quem attigerint ea quæ tractamus, eum ſe judicem non facere, ſed judicium ijs permittere, ad quos privatim nihil pertineant. Satius autem eſt multò, nos inter nos alios aliorum notare lapſus, atque emendationem amanter quærere, quàm expectare dum hoſtes noſtri arrepta inde occaſione in nos, profeßionemque noſtram virulenti lingua debacchentur. Ridebunt tamen certè Pontificij, ſi quorum hæc in manus venerint, dum noſtra detegimus vulnera. Sed præſtat eos ridere vulnera, ex quibus convaleſcere adhuc poſſumus, quàm

vt ſinamus ea nullo adhibito remedio exulcerari, ac reddi prorſus immedicabilia: itaq; fiat vt tandem etiam noſtrum rideant interitum, tantum hoc illis dictum volo, cum ſua ipſi mala ſatis deploraverint: quin noſtris ridendis animum exhilarent, me non deprecari. Evolvant veteres hiſtorias, ac videant quo tempore tam preclarè cum Dei eccleſia actum fuerit: quin multa eſſent quæ optimus quiſq; ingemiſceret: quod ſi ita eſt, quid mirātur, ne nos quidem omni ex parte ſanos eſſe? Sed rideant qui volunt: nos demus operam, vt ſublata omni (ſi fieri poteſt) juſtæ reprehenſionis materia non tam eorum compeſcamus cachinnos, quàm optimis eo[...] exemplis nobiſcum invitemus a[...] Chriſtu[...]

Chriſtum. Ac quominus tamen vereare vllam te hîc acerbitatem ſtyli offenſurum: ſcito nihil æquè nos quærere hoc toto noſtro opere: quàm vt ad ſummam lenitatem manſuetudinemque adducamus eos quibus tum verbo tum ſcripto in eccleſia quicquam tractandum fuerit. Quàm fuiſſet autem indecorum, atq; adeò iniquum, quod ius in alios ſtatuiſſem, eodem me non vti? Vt meritò mihi obijci poſſit illud, Medice, cura teipſum. Sed ad rem quod attinet, quibus ſtratagematibus perpetuò ſatanas Chriſti Regno inſidiatur, vt evertat deleatq; illud, neq; reſtaurari poſſit, vtq; ſuum quoddam conſtituat, tueaturq; : ea tibi Lector, hic exhibemus ſi non omnia (quî enim potuiſſemus?)

non

non dubito equidem quin ſaltem ſumma quæque, & quo (mirari ne an lætari dicam) magis poſſis: ordine ac methodo comprehenſa tali, vt eorum artem quandam habiturus ſis. Addidimus ad ea declinanda cautiones: ac niſi me animus fallit ejuſmodi: vt (niſi quis eas contempſerit) quicquid moliatur ſatanas, optima deinceps eſſe poſſit ſpe, fore vt operam ludat. Alicubi fortè cum ex ipſa contrarij ratione ſatis videretur per ſe cautio conſpicua, pepercimus non neceſſario labore. Omnino autem quædam nullis illuſtrata exemplis nonnihil habere obſcuritatis videantur: quæ quidem exempla propterea prætermiſimus, quod quæ ad manum erant, ea vſurpari ſine aliquorum non poſſe offenſione

ne viderentur, quod (ne inutilis apud eos noſter eſſet labor) vitandum erat, alicubi fingere exempla promptum non fuit, alicubi etſi fuiſſet, verebamur ne novis occaſionem præberent litibus. Quod vtinam ſatis adhuc vitare potuerimus. Sed ſi ſæpius ſi attentè legeris: nihil erit quod non tandem vel ſine vllis exemplis aſſequare. Non deerunt qui hæc paulò fuſius copioſiuſq; tractari voluiſſent: neq; ſanè immeritò. Quibus tantum illud reſponſum volumus, præſtitiſſe nos quod pro tempore potuimus: ſaltem certè ſi premere opus diutius voluiſſemus, paulò limatius exiſſet. Verùm cum magnopere Chriſtianæ reipublicæ intereſſe arbitraremur, hæc Strata-gemata quamprimùm in lucem exire, maluimus

maluimus exiſtimationis noſtræ rationem habere nullam, quàm editionem vel minimùm differre. Si nos Dominus ocio donaverit aliquo, dabimus operam vt prodeant aliquando minus & jejuna, et incompta: interim hunc quaſi abortum Lector optime, boni conſule, ac meliora vt nobis Dominus ſuppeditet, piè nobiſcum orato.

SATANÆ STRATAGEMATVM

Liber Primus.

AD Satanæ cognoſcendas artes commodiſſimus ſit aditus: ſi, quis omnium conſiliorum ejus finis ſit, inſpexerimus, atq; is quidem in promptu eſt: ſiquidem ex eo quod dicatur *homicida fuiſſe iam inde ab initio*, quem alium hunc eſſe finem credamus, quàm hominis interitum, & eum quidem ſempiternum? Cum ſit igitur veteratot maximus, quicquid ad perniciem facit hominis, id eum moliri in dubiis habendum non eſt: quicquid etiam conducere ei poſſit ad ſalutem, ab eo vt avertatur, illum conaturum perinde certum ſit. Eſt autem in eo poſita hominis ſalus, ſi Deo paruerit, interitus, ſi contra fecerit. *Si vita potiri vis* (ait Dominus) *mandatis obtemperato.* Accipimus autem hic divini mandati, ſive divinæ legis nomine, quicquid non modo facere, aut vitare, ſed etiã perſuaſum habere jubeamur. Ex quo eſt cõſequens, illud ſibi propoſitum habere ſatanam, ne nos divinæ pareamus legi. Ac violare

lare quidem legem poſſit, & cui cognita ſit lex, & cui non ſit cognita, tametſi enim gravis multò delinquitis, qui cum Dei cognitam habeat voluntatem, ei non obtemperat, quàm qui per ignorantiam id facit, nõ tamen prorſus inſontem quenquam fecerit ignoratio, vix enim eſt vt ignorantiæ non aliqua in homine inſit culpa. Sed duo quidẽ hæc: divinæ legis ignoratio, & in eandẽ cõtumacia adeò ſunt inter ſe juncta, vt alterũ alterius quodãmodo ſit cauſa. Nã qd Dei ignores voluntatem, ſit vt contrà ac velit, facias, ratus etiam perſæpe te gratiſſimã ei rem facturũ, ex quo ejus incurras iram: qua fiat inter alia, vt recti judicii lumine priveris omni: vtq; denſioribus indies obruaris tenebris. Si legem teneas, nec obtẽperes; fiet juſtiſſimo Dei judicio, vt ab ejus cognitione excidas: magnoſq; aliquos in errores delabare. Ac cum is quidem ſatanæ conſiliorum finis ſit quem diximus, ſi quidẽ cum homine eſt ſatanæ negotium, eum vt perdat: quo illa aſſequamur cõſilia facilius hominis diligenter conſideranda eſt natura. Etſi homo initio ita conditus eſt, vt naturam obtinuerit bonam, rectã, omnibuſq; numeris abſolutam, tamen Dei violato interdicto excidit ab ea natura in aliã priori omnino contrariam, corruptiſſimam vide

licet

licet,ac nulli non vitio obnoxiã. Atq; hinc quidẽ eſt, primùm, quòd ſe ipſe præter modum amet: ſed amore quodã cæco, atq; intemperanti: quo adductus à ſuo vero bono abhorret: quod autem ei malum eſt, ſectatur, vt fidem adhibuerunt primi parẽtes ſerpenti, quum dixit: *Quamprimum pomũ hoc guſtaveritis, eritis quaſi dii, boni ac mali præditi ſcientia*, ita hæſit in humano genere ea perſuaſio, vt ſibi quiſq; quaſi deus quidam videatur. Id quod oblata occaſione aliqua extemplo præſe fert. Etenim quã primùm ad dignitatẽ aliquam ampliorem-ve fortunam eſt evectus, arbitratur quemlibet ſibi omnia debere, vt ejus etiam incõmodo ſuis inſerviat commodis: vt ſe veneretur, vt colat, & ſe jure optimo quolibet vti poſſe, ejuſq; rebus omnib. pro animi ſui libidine, ſi quid adipiſcatur eruditionis, illico ſibi videtur ſcire omnia, & ſolus ſcire, vt vniverſus terrarum orbis ejus gubernari debeat ſapientia. Atq; vt talis de eo ſit opinio, nihil nõ faciet, neq; ſanè intelligere poterit, ſe in eo minus rectè facere: aut ſi intelligat, non multum curaverit. Explendis corporis voluptatibus mirè eſt deditus, circaq; res eas ſumma vtitur intemperantia. Amat vitam hanc, atque ad eam ſuas omnes cõfert cogitationes, de altera ne cogitat

quidē. Hanc vitam æternùm duraturā ſom-
niat,atq; vt cadant quotidie ante oculos
multa hominum millia,nunquam ſeriò aſſe-
qui poſſis te eadem conditione natum, vt
moriendum tibi ſit aliquando, quoniamq;
quicquid vſquam cupias, id opib. videtur
comparari poſſe, opeſq; deſideriis explen-
dis conſumuntur, tum autem quæ infinito
conſumas tempore,eorum infinito quodā
opus eſſe numero videatur, fit vt cumulan-
darum opum inſatiabilis quædam ſit cupi-
do: vt Alexandro Magno tum propter hoc
ipſum,tum propter inauditam quandam a-
nimi impotentiam peranguſtum videretur
vniverſi terrarum orbis imperiū. Circa Dei
ejuſq; voluntatis cognitionem, nec nó cir-
ca cognitionem ſui veri boni ac mali,quod
totum in Dei aut gratia aut offenſione eſt
poſitum: omnino cæcus eſt, ſed ſibi quidē
oculatiſſimus videtur. Veritati hoc in ge-
nere aſſentiri,erroreſq;abjicere tam repug-
nat ejus naturæ, quàm gravi cuiq; rei, vt
alta petat: non quia verum vt verum odio
habeat,aut falſo vti falſo delectetur,ſed po-
tius propterea quod iis in rebus corrupto
vtatur judicio,vt falſa pro veris, vera pro
falſis accipiat. Atq; vt ipſe affectus eſt,neq;
tamen ſe eſſe intelligit, ita eſſe Deum opi-
natur:ac tanquam ita affectum colere vult

auro

auro,argento,magni precii lapillis,gēmiſq; magnis ſumptuoſiſq; ædificiis,ac rebus etiam nonnunquam ejuſmodi, vt ſi homo hominem honore ijs afficere voluerit, rideri alter,contumeliaq; affici ſibi videatur. Viſibilem eum habere vult,proptereaq; eū ſibi fingit pro animi ſui libidine.Perſuadere ſibi ſerio non poteſt,humana Deum aut ſcire, aut curare,aut moderari,præmia daturum, aut ſumpturum pœnas: quo fit vt à perpetrandis iis,quæ ad ejus pertinere offenſionem dicuntur:neq; pietate erga Deum,neque pœnæ metu abducatur. Adhæc in ſe quiſq; cernendum,oculos non habet vt videat in altero,oculis eſt lynceis, quæ ad alterum pertinent,facilè malam in partē interpretatur,maximeq; ſuſpitioſus eſt: ſed ſi ſemel incipiat homo homini deferre (in iis præſertim quæ divinas res attingunt) omnes in eo tranſgreditur rectæ rationis metas,vultq; ex eo Deum ſibi quendam facere:alioqui ſibi ſoli bene eſſe vult, ſolus vult gloria excellere: itaq; ſi quid alteri acceſſerit vel commodi vel laudis,invidet, impedit,ſi poteſt,ne fiat acceſſio, alterius laudes extenuat,lapſus extollit,calūniatur: ſi quis ei re vlla paululum reſiſtat, ad iram, & odia valde eſt proclivis, neque facilè deponere offenſiones poteſt: quinimmò exacuit ſeſe

magis ac magis ad ſanguinem, ad perniciē, ad immane quodq; vindictæ genus. Ita eſt homo ſua natura ſupra modum arrogans, elato animo, intemperans, avarus, inſatiabilis, alieni cupidus, ſupplantator, mendax, contentioſus, invidus, vindictæ cupidus, homicida, cæcus, præceps, præfractus, impius, atq; ad omne facinus natus. Vt in ſummam contraham, hominis natura (corrupta videlicet ea qua vtimur) ab impurorum natura dæmonum parum eſt abſimilis. Verum tamen eſt, quæ diximus, quæq; addere adhuc potuiſſemus, non ex æquo cerni in omnibus, appareat enim alia in aliis magis, quòd deſit aut facultas, aut opportunitas, ſit quædam vitia ne emergant. Multum habent momenti corporis conſtitutio, educatio, conſuetudo, ſtudia, nec non alia id genus multa: quæ tum procliviorem reddūt ad vitia, tum abducunt ab ijs hominem, ſed nemo eſt tamen in quo non vitiorum omnium ſint ſemina. Tametſi quædam reliqua ſunt adhuc prioris naturæ in homine veſtigia, vt obſcura quędam juſti atq; injuſti, honeſti & inhoneſti cognitio: & quòd benefactis præmia, malefactis ſupplicia debeātur; videtur ad ſciendi cognoſcēdiq; cupiditatem natus. Ineſt in eo vis quædam à rebus ſenſu perceptis ad eorum cognitionē per-
veniendi

veniendi quæ ſenſu percipi non poſſunt: adeò vt induſtria ejuſmodi attollat ſeſe ad neſcio quam etiam divinæ naturæ cognitionem. Aliquam habet alterius vitæ ſuſpitionem, quæ vita æternum duratura ſit: bonis quidem beata, malis autẽ ærumnis cruciatibuſq; plena: argumento ſunt poetarũ fabulæ, quorum cum ad vulgi opiniones accommodata ſit oratio, exemplis eò pertinentibus refertæ ſunt. Cum infirma hac alterius vitæ opinione conjunctum eſt etiam aliquod ſalutis deſiderium, quo ſanè deſiderio adductus rationes quærit conciliandæ ſibi divinæ voluntatis, Deiq; colendi. Sed iſtæ quidem boni ſenſus reliquiæ, tanta ac tam multiplici depravatæ naturæ vi opprimuntur, vt in pleriſq; omnino evaneſcant, in nonnullis etiam magnopere naturæ vitio reluctãtur, vt in Socrate, Seneca, atq; aliis aliquot videre eſt: ſed nunquã tamen ea tanta eſt vis, vt, niſi divina ope adjuta, ad ſalutem momenti habere quicquam poſſit. Quinimmò tandem videtur denſiores hominem perducere in tenebras. Illud autem malè habet ſatanam, quòd cum Deus pro ſumma ſua bonitate humanum genus magno proſequatur amore, ſubinde ſeruos ſibi deligat ex ipſo hominum genere, quos ſuæ legis agnitione donet, mittatq; ad populos

 inſtituen-

inſtituendos.Sed cum hominis ea ſit quam poſuimus natura,quem ſatanæ conſiliis omnibus propoſitum eſſe finem diximus,quæ via ſit ad eum finem perveniendi, ſequitur vt indagandum eſſe videatur.

Omnino duo ſunt ſtatus: quorũ in altero neceſſe eſt ſemper populum eſſe: aut enim in veritatis luce verſatur, aut errorum ignorantiæq; circumfuſus eſt tenebris. Neque vero tantum vnquam eſſe lucis intelligimus,vt non aliquæ reſtent errorum nebulæ:quod ideo monendum fuit,ne ſi cum de lucis tempore ageremus, aliqua fieret erroris mentio,alieno fieri loco videretur. Quum fruitur autem populus veritatis luce: tenebras conatur ſatanas offundere: quòd ſi tenebrę fuerint,eę perpetuo vt maneant,enititur. Atq; in ignorantiæ quidem tenebris verſari poſſit quis, vel ſi religionẽ nullã colat: vel ſi falſam,corruptamq;. Rurſus etiam ſine religione eſſe poteſt: & qui ne auditione quidem quicquam audierit vnquam quod religionem attingat, neque cogitaverit de ea,& qui perſuaſus ſit religionem nullam eſſe:quod in numero ſunt ea hominũ monſtra:qui aut negant Deũ omnino eſſe,aut negant eum humanas res curare. Aliquem autem eſſe vnquam populũ tam ferum,in quo ne vlla quidẽ cogitatio

ſit

ſit de Deo: vix credibile videtur, ſed nunquam non eſſe aliquem perditorum hominum numerum qui perſuaſum habeant inanem eſſe de Deo, ineptamq; cogitationem: certius eſt, quã vt probatione opus ſit, hiſce quaſi mancipijs vtitur ſatanas ad immaniſſima quæq; facinora perpetrandum.

Sed vbi ſemel in populo aliquo vera piaquè religionis doctrina extiterit, vt rurſus ab ea in errores delabatur, mutatio fiat ſẽtentiarum neceſſe eſt. Mutationem porrò fieri aut animadvertit populus, aut nõ animadvertit. Si quidẽ animadvertit: vt ab ea deficiat doctrina quã probabat, ad aliã quã piã falſã, atq; impiã: cauſa exiſtat oportet aliqua, propter quã illa fiat mutatio. Ac cauſæ quidẽ quãobrem mutatio fit verarũ de religione opinionũ in falſas, ſunt falſa argumenta, motus animorum, vt cupiditas, ira odiũ, bona de ijs qui perperã ſentiunt, opinio: & de ijs qui vera docent, mala, ac mendacia ſigna, ſeu prodigia. Falſa quidẽ argumenta intelligimus, ex quibus falſum quoquomodo efficitur, quod pluribus accidit modis, nam aut falſa omnia ſumuntur: vt quum ita colligunt: Miſſam (quam vocãt) retinendam eſſe propterea quod Romana Eccleſia iam inde ab Apoſtolorum temporibus eam in vſu habuerit: & omnia quæ in

Romanæ

Romanæ Eccleſiæ vſu diu fuerunt,retinenda ſint. Aut ex parte verum,& ex parte falſum ſumitur: quod fit, quum ita colligunt: propterea quod Apoſtolorum inſtituta ſervanda ſint (quod verum eſt) & peccatorum in ſacerdotis aurem enumeratio Apoſtolorum fuerit inſtitutũ (quod eſt falſum) peccata ſic enumerandi conſuetudinẽ ſervandam eſſe. Aliàs vera illa quidẽ ſunt quę ſumuntur: ſed quæ ad rem nihil faciunt,vt ſi ita dixeris: Retinendã eſſe ciborum differentiam ad Rom. Eccleſiæ præſcriptum: quia minus nutriant piſces,olera, & alia id genus,quàm carnes,atq; oua. Aliàs eiuſmodi ſunt argumenta, vt tametſi effici aliquid videatur:nihil efficiatur tamẽ,qualia videlicet ſophiſtarum ſunt argumenta. Exemplũ ſit illud:Non licet Chriſtiano homini ſororem in vxorem ducere,at quælibet Chriſtiana fœmina ſoror eſt,non licet igitur Chriſtiano Chriſtianam ducere. Animorum verò motus qui mutationi opinionum à veris in falſas cauſam præbere poſſint , ſunt diuerſi: quorum alij ad eos referuntur qui vera profitentur,alij ad eos qui profitentur falſa: alij deniq; reſpiciunt doctrinam, tum veram,tum falſam. In verã doctrinam ſuſcipi poteſt odiũ, propterea videlicet quòd accuſet hominem: vetetq; ea quorum tenetur

tur cupiditate: & ea imperet quę invitus faciat. Quã enim doctrinam odio habueris, ab ea facilè deſilieris. Erga falſam doctrinã autem eſſe poteſt amor: propterea quod ad voluptates liberiores ſinat habenas. De veri quidem profeſſoribus malam gignit opinionem: ſi videantur ipſimet parùm credere quæ docent, quod fit, ſi verbis repugnet vita: & ſi magis ad commoda, ſuaſq; rationes reſpicere videantur, quàm vero religionis teneri ſtudio. Multum etiam adimit ijs fidei: ſi videatur eorum cauſam Deus parũ probare calamitatibus afflictionibuſq; eos premens, quod tamẽ apud eos tantum accidit qui res ſuo metiuntur judicio: nõ normis divinitùs traditis. Falſæ doctrinæ profeſſoribus bonã conciliant opinionem cõtraria. Falſa porrò ſigna ſunt, alias quæ falſò narrantur, aliàs quæ cum aut ab hominibus, aut à ſatana ſint conficta, & compoſita; divinitus edita creduntur.

Quæ autem opiniones mutant, aut cuique ſua ſponte in mentem veniunt: aut neceſſe eſt paucos aliquot ſeductores eſſe qui ea cæteris proponant, quod ferè fit, alioqui enim vix accedere ulla inſignis poſſet mutatio. Ac ſeductores quidem aut publicè adverſus receptam doctrinam docẽt, aut clã, & aut repugnante aliquo, aut nemine. Sed vt

vt palam poſſet quis nemine repugnāte receptæ doctrinæ contradicere, oporteret in populo nullam prorſus ingeniorum diverſitatem eſſe, quod fieri nō poteſt, atq; ſi potentiores etiā fuerint qui adverſantur, quā qui fauent, impedimento erunt ſeductori, nec dubium quidē eſt: quin, quo tempore eſt in populo verus Dei cultus, ſi quis falſa ſerere dogmata conetur, plures adverſaturi ſint, quā fauturi: niſi fortè peſſimè affectus vniverſus eſſet populus: ſeductorq; maxima ad id vteretur arte, vtpote ſi prius magnā aliquā ſapientię eſſet, ſanctitatiſq; opinionem adeptus, aut ſi eorum abuteretur authoritate, qui tales haberentur, quod olim faciebant ij qui ad eccleſias epiſtolas afferebant quaſi ab apoſtolis miſſas, aut alia obtrudebant ſcripta falſis titulis inſcripta: ac tali impoſtura ſimplices ſeducebant. Tale fuit Nicodemi evangelium, & Petri itinerarium, & alia, neq; ſolū integra ſcripta quaſi partus non ſuis ſupponebantur parentibus, ſed depravari etiam veros partus multorū fuit querela. Sic ſunt inter Auguſtini & aliorum clariſſimorum virorum opera ſuppoſititia non pauca, & loca multa depravata. Tanta fuit autem quorundam impudentia: vt vel viventibus authoribus, eorum ſcriptis inſererent quæ perſuadere cupiebant,

id

id quod Origenes ſibi accidiſſe queritur. Alioquin videntur errores initio vix aliter ſpargi poſſe: quam inter paucos, & clàm. Quin & hic intelligere licet: vt poſſit ſeductor quiſpiã paucos aliquod à recepta doctrina clam avertere: valde tamen multos, quin id tandẽ palam fiat, non poſſe, vt quæ mutatio animadvertitur, vix fieri poſſe videatur abſq; controverſiis. Ac qui adverſantur, aut ratione repugnant, aut authoritate: ratione quidẽ, ſi quis verbo aut ſcriptis receptã tueatur doctrinam, & impugnet novam: ſiue argumentationibus ad id vtatur, ſiue teſtimonijs: authoritate autem, ſi ij qui præſunt eccleſiis, aut ipſæ etiã eccleſiæ cõmunibus ſuffragijs novam illam doctrinam ſeu impiam, & Dei verbo repugnantem dãnent: & ſi magiſtratus pœna conſtituta eam doceri aut defendi vetet.

Quemadmodum autem ſi ritè reſiſtatur ſeductoribus, omnia eluduntur ſatanę cõſilia: ita veriſimile eſt admodum, ſatanã huc omnes ſuos dolos, omnem ſuæ verſutiæ ac vafriciei vim conferre: vt quicquid fiat ſibi reſiſtendi cauſa, non ſolum ſua non impediat conſilia: ſed adiuvet etiam, promoveatq; vehementer. Quare operæprecium fuerit, quibuſnam id aſſequatur ſtratagematib. intelligere. Primum igitur ad rationem quod

atti-

attinet, quæ ſeductoribus obijci ſolet. quod diſputando fit, ſiue id coram, ſiue inter abſentes fiat: illud certum eſt, ita demum eam vim habere falſo dogmati reſiſtendi: ſi commodè palàm faciat & infirmitatem fundamentorum eorũ quibus id innititur, & firmitatem eorum quibus nititur recepta doctrina, præterea ſi ijs quibus cum res eſt, pacato animo, incorruptoq; iudicio diligenter eam expenderint, niſi ergo & ratio ſit ejuſmodi: & oratio ad hanc tum animorum tranquillitatem, tum judiciorum (vt ita dicam) ſanitatẽ adverſarios perducendi vim habuerit: ſed potius contraria omnia efficiendi non reſiſtet ſatanæ: ſed favebit mirum in modum. At verò expendere quæ ratio ſit ad adverſarij ingeniũ, iudiciumq; accómodata: quæue non ſit, haud ſanè poſſit quiſpiam, niſi ipſe pacato ſit animo, memineritq; id ſe expendere, ac diligenter quidem, oportere. Cumq; pacato ad id animo eſſe oporteat: quænàm turbare animum ſoleant, latere no debet. Ac ferè quidem fiet, vt commoveare: ſi privatim tua quid interſit doctrinæ mutationẽ nullã fieri, id quod in omnes eos cadit qui docendi funguntur munere. nõ enim doctrinę fieri poteſt mutatio, quin de eorum dignitate exiſtimatio neq;, quaſi minus vera docuerint, atq; etiã de

de commodis decedat plurimùm, facit etiã ipſe doctrinæ amor: vt haud facilè æquo animo ferre contradicentem poſſis, atq; vt ſimilitudo omnis morum, ſtudiorum, opinionumq; ad amorum conciliandum valet plurimum: ita ad odium diſſimilitudo omnis momentum habet, quod ſi ad hæc, probra ab adverſario, criminationeſq; acceſſerint: multo etiam maiore vi moveantur animi oportet.

Neq; ſanè quicquam aptè infirmaveris: niſi antè, quid ſit, intellexeris, at verò qui non attentè, qui non patienter audit, qui non iudiciũ ſuſpendit ad finem vſq; : quid dicatur ſatis aſſequi non poteſt, ſed cum ad primum quodq; verbum divinare ſibi videatur, qd ſibi alter velit: eiuſq; verba ſuo præveniat iudicio: fiet, vt, cũ aliud ille voluerit, aliud hic intellexerit: non adverſarij argumenta confutet: ſed quæ ſua temeritate, falſaq; interpretatione ipſe ſibi finxerit. Atq; hęc quidem tum accidunt: quum odio habetur adverſarius, & quum irati ei ſumus: ſed maximè ſi eum contemnamus. Contẽptus porrò primaria, ac propemodum vna cauſa eſt: ſi ipſe tibi nimium placeas, ſi nimium arroges ſiue ſcientiæ, ſiue iudicij. Si quod eſt autem vitium, ad quod homo natus videatur: arrogantia eſt, quæ vires atq; incre-

incrementa colligit varijs ex rebus. Quo in genere primum illud eſt: ſi de homine aliquo magna multorum accedere videatur opinio: ſi pauci aliter ſentire ſe præſeferant: ijq; habeātur ipſi paruo in precio. Cum hoc coniunctum illud eſt: ſi quis ſibi videatur ſuæ ſapientiæ iudicijq; magnū iam certūq; ſpecimē dediſſe, quod accidit ijs qui ex diſputationibus victores plerumq; aut ſemper evadere viſi ſunt, quiq; ad populum cū ſæpe verba faciant: qui contra dicant rarò habent, aut nunquā, niſi enim magna prudentia caveant, vix fieri poteſt quin ſibi ſoli ſapere videātur: cæteros autem præ ſe cōtemnant, ac pro nihilo ducant. Ac notum quidem illud eſt: Obſequium amicos, veritas odium parit. Quare quoram ea ſit fortuna: vt prodeſſe poſſe videantur, & obeſſe: commodare atq; incōmodare· honore afficere, atq; ignominia: ijs non facilè quis cōtradixerit, ſed aſſententur potius quamplurimi. Neq; verò putes, vt aſſentatores inveniās, Romanum te eſſe pontificem oportere. Nam cum iam ſacris literis non ita multi admodum dent operam, præter eos qui ad Eccleſiaſtica munera animum adiecerūt, magis de ventre magna ex parte, quàm meliore vlla de re ſolliciti: quorum aut ſuffragijs aut commendatione ea munera impetrantur

trantur (præcipuæ videlicet authoritatis cuiuſq; Eccleſiæ paſtorum) tametſi alioqui minimè opulenti ſint: ijs tamen haud aliter aſſentari pleroſq; videas: atq; ſi apud Romanum illud Idolum opulentiſſimis inhiarent ſacerdotijs, quid fiat autem, ſi cùm authoritate ad munera promovendi, magnæ vllæ opes coniunctæ ſint? Sed ne illud quidem nihil eſt: quod (quemadmodum nunc quidem multis locis vſus fert) cuiuſque vita ac fama concionatorum (quos vocant) cenſuræ ſit expoſita, vt ſi eorum incurras offenſionem, ac propterea cenſuram, infamia planè obruare, quo quidem fit, vt nemo non malit eos amicos habere, quam inimicos, vtq; qui ijs ſe opponere velit, niſi graviſſima adductus cauſa, haud facilè invenias. Cum quibus quidem rebus ſi eruditio coniuncta ſit aliqua, quæ vel ſola, vt Paulus teſtatur, non ſua quidem culpa (quippe quæ magnum Dei donum ſit) ſed humanæ naturæ vitio, *inflare* hominem ſolet: permagna omnino fiet ad arrogantiam, inſolentiamq; acceſſio. Quare ſi cui ex horum numero ſeductori reſiſtendum ſit: niſi caute expenderit quid facere alioqui poſſit authoritas, eruditio, opum affluentia, ſi qua ſit, ac nominis celebritas, mirandum admodum fuerit, niſi in- 1 Cor. 1.

ſolenter,arroganterq; fecerit, vt adverſario obijciat quicquid in buccam, ac nihilominus ſibi vehementer placeat: vt ipſe ſolus loqui velit,ac ſæpe nondum parta victoria triumphare, quo fiat,vt bona cauſa malum nacta defenſorē iam incipiat videri minus bona. Quin & illud fere vſu venit: vt quiſquis certo perſuaſum aliquid habet: rationemq; quamobrem ita ſentiat, tenet: haud poſſit quodammodo non mirari quenquā, quod ipſe videt, non videre,itaq; niſi vix vno verbo indicata ratione alter cedat: vt ſi per animi perverſitatem, pertinaciamq; id fieri certum eſſet: ita excandeſcit: nihilq; tam prope eſt,quàm vt veniatur ad convitia.Cumq; perturbatus animus neq; intelligere,neq; judicare rectè poſſit,ſi ei qui errore ducitur, præterquam quod etiam parum aptè alioqui confutetur error, inſuper maledictis perturbetur animus (quod ferè fit ab ijs qui ſuperiore de loco pugnare ſe intelligunt)ille quidē multo minus agnoſcere errorem poſſit. Tale eſt etiam hominis ingenium ad nimiā videlicet animi elationem ſuperbiamq; nati,vt omnibus in rebus, ſi poſſit, antecellere alijs videri velit. Quo fit vt invitus ad modū cedat cuiquā, aut ſuos fateatur lapſus,atq;vt quiſq; maximè invitus facit aliquid:ita ſe id facere debere difficillimè intelligit. Argumento qui-

Non diſputāt homines hodie,ſed vix ātur,digladiātur,feruide, maledice.

dem ſint, qui in foro quavis de re litigant. quanti enim ſit negotij, eis qui iniuſtè quid petunt, aut negant, quod iniuſtè faciāt, perſuadere? Ac quo magis etiā incaluerint cōtentione animi, eo durius, graviuſq; videatur cedere. Quare ſi, præterquam quod ei qui in errore verſetur, errorem parum apte parumq; perſpicuè demonſtraveris: quod; alioqui etiam verbis aſperis eius turbaueris animum, illud acceſſerit, vt erroris magnitudinem, fœditatemq; intempeſtiuè exaggeres, vt ſi mirari videare quemquā tam nullo judicio, tam ſtupidū, bardumq; fuiſſe, qui tā turpiter hallucinari potuerit, aut quid dixeris eiuſmodi, quid illud fuerit aliud, quàm homini quicquid reliquū iudicij fuerit eripere, prorſuſq; ad inſaniam adigere? Vt nihil minus poſſit iam, quam errorem vllum vel ſuſpicari, nedū palàm agnoſcere, ac fateri.

Hæc igitur in diſceptationibus ſi admittantur: vt ei qui errore ductus ipſe, ſeducebat alios, haud perſpicuè demonſtretur error, qui ſeductori oppoſuerit ſe ſe, quid ille dicat non intelligat: propterea q; non illa conuellat, ſed quæ ipſe ſibi falſa ſuſpitione finxerat, receptamque doctrinam tueatur non ijs rationibus quibus oportuerat, ſed ineptis quibuſdā, quales videlicet col-

ligere temeritas dementatuſq; ira animus potuit: quas quidem diluere promptũ ſit: & qui errat non victum ſe putet,ſed multis, gravibuſq; inſolenter affectũ iniurijs: eiuſmodi quidem diſceptationes,etſi vt ſatanæ repugnent inſtitui videntur , adeo tamen nullum eius frangunt conſilium: vt ad eius inſtituta promovendum omnino aptius fieri poſſit nihil. Errores enim nõ oppugnant, ſed invictos reddunt,nõ extorquent,ſed latè ſpargunt,non tollunt,ſed propagant, ac mirum quidem in modum. Invictos quidẽ reddunt, propterea quod ei qui erat, cum ex ijs quæ contra afferuntur, facilè ac prõptum habeat effugium: magna cauſa eſt, quamobrem firmiora quæ ſibi obijciantur, non eſſe ſibi perſuadeat,cumq; viderit non argumenta ſua confutari: ſed neſcio quæ alia,quæ ipſe ne cogitauerit quidem vnquã, quid ni credat id ideo factũ fuiſſe: propterea quod cũ ad ſua quod reſponderent, nõ haberent·videriq; tamen vellent reſpondere: cavillati ſua verba fuerint? Quibus rebus planè cogitur pro certo ſtatuere: non ſe in errore verſari: ſed eos qui ſibi adverſantur. Quòd ſi etiam acceſſerint acerba, inſolentia,iniurijſq; plena verba: ac ſi placet,etiam minæ,& alia eiuſmodi,quid ſupereſt hic,niſi vt ſibi firmiſſimè perſuadeat: aduerſarios

ſuos

ſuos, cum ratione tueri eorum cauſam nequeant, in ſola vi, atq; inſolentia præſidiũ ſibi omne collocaſſe? Cumq; ex iniurijs cõcipiãtur odia: quid eſt quod errores maiore firmare poſſit pertinacia? atq; cum quiſq; tam errorum, quàm odiorum hæredes, ſuos relinquat poſteros: fit vt evelli ex hominũ animis nunquã poſſint. Ita ſcinduntur populi in ſectas, quæ ſe invicem odio proſequuntur pluſquam Vatiniano nulli parcentes iniurię generi, in quo quidem eo magis ſibi indulgent homines: quod haud videãtur ſibi in eo ſuis parêre animorum permotionibus, ſed rem Deo vehementer gratam facere, cum interim propterea & maiorem incurrant indies iram Dei: & denſioribus obruantur tenebris. Errores latè ſpargunt diſceptationes illæ: propterea quòd qui fiunt in ijs ſtrepitus, quæ inde exoriuntur rixæ: ex multis materiã præbent ſermonibus, atq; vt magna eſt vbiq; animorum, judiciorumq; diverſitas, res variè admodum & narrantur, & accipiuntur. Itaque fit: vt ſi multi errorẽ improbent: nõnullis etiã arrideat, aliqui etiã, quã ipſũ improbant errorẽ, tã improbabunt ſimul ea quæ fuerint ad eũ impugnandũ adhibita, veluti inſolẽtiã, maledicta, & alia eiuſmodi: incipientq; propterea eis minus placere ij qui errori oppoſuerunt

runt

runt ſeſe,ex quo fiet vt alium quempiam errorem admittant poſtea facilius. Cui quidem arridet error, rebus narrandis vix poſſit non ei favere parti,quam probat: vt addat, detrahat, mutet ſuo arbitratu multa, atq; ita quaſi contagio quædam ſerpit malum, lateq; diffunditur.Propagantur denique inde errores multis modis.Primum enim qui errori opponit ſeſe,vix cavere poſſit: quin & ipſe aliquem in errorem incidat: vel quod (quemadmodum proverbio dicitur) Charybdim vt vitet, in Scyllam deferatur, medium tenere neſciens, quod facerit,ſi quis, vt eis adverſaretur, qui ſcripto Dei verbo,eiuſq; lectioni tribuere omnia videntur, neque Dei ſpiritu explanatore, ac duce ad illud rectè intelligendum opus eſſe animadvertunt, ad ſolos divinos afflatus tranſferre hominum animos conaretur, ita enim requirendus erat ſpiritus, vt ſcripto verbo ſua ſalua eſſet dignitas, non quaſi humano invento cuipiam,ſed vt rei divinitus traditę.Vel quod aliquid permittat ſeductori non permittendum, quod fortè fecerunt nonnulli ex antiquis patribus, qui ita reſtiterunt philoſophis, vt philoſophicis rationibus Chriſtianorũ dogmatum contaminarint puritatem. Fieri etiam poteſt:vt cum videaris tibi ſententiã quæ

pro

pro vera tenenda ſit verbis poſſe ſignificantioribus, apertioribuſq; exprimere quàm fuerit divinis literis expreſſa: ac melius cavillandi anſam tollere (nunquam enim non vult humanum ingenium Deo cautius ſapientiuſq; eſſe) eiuſmodi vtare aut verbis, aut loquendi formis: vt inde aliquando alia minus vera piaq; colligi poſſit ſententia. Præterea cum quæcunque indicat controverſia, vtrinque afferre multa ſoleant in ſuam quique partem: ſi quidem contentio exacuerat non nihil, inflammaueritq; animos: facile videas ab vtraq; parte non pauca & aſſeri, & negari, quæ compoſitis animis nunquam vel aſſeruiſſent, vel negaſſent, accidit enim illud.

Furor arma miniſtrat.

Quodcunque telum ſors obiecerit arripitur, quale ſit, furor animadvertere nō patitur, quodq; ſemel temerè exciderit, præſertim inter contentionem: ſuperbia ratum fixumq; eſſe vult, atque inde novæ oriuntur controverſiæ eodemque modo errores noui ſine fine. Apparet etiam contētionibus confundi pariter & ipſas res, & ingenia, amittitur veritas, & non ultrò adigūtur, vt poſtea nihil conſtitui poſſe certi ſibi perſuadeant, atq; ita religionis omne ſtudiū adijciant. Quin ne illud quidem abeſſe

videtur poſſe: vt dum de vno quopiā religionis puncto perpetuò rixantur: alia multa quaſi contempta in oblivionem veniāt, & fortè præcipua: vtq; talis quædam oriatur conſuetudo, qua pius ab impio iam ea vna re diſcernatur (qualeſcunque alioqui ſit vita) quod quæ hæretica habetur in vno aut altero puncto doctrina, ab ea valde abhorrere videatur. O ſi in conſpectu eſſet; quot quātaſq; clades attulerit Chriſti regno ſatanas, quaſq; vaſtitates fecerit hoc vno contentionum telo: planè ferreus eſſet qui tenere poſſet lacrymas, neque equidem fanaticos nunc queror ſpiritus illos ſatanæ emiſſarios, qui nunquam ceſſant curioſas, inanes, atq; impias lites ſerere: quid enim ab illis expectares aliud? Sed eos multo magis qui cum verum Dei cultum ament, non ſatis conſideratè in religionis verſantur cótroverſijs, neque animadvertunt ſe plerunque ſtudio quodam honoris Dei, puræq; doctrinæ conſervandæ, ſed vehemēter præcipiti, multa facere, quibus, cum belliſſimè ſe arbitrentur Chriſti cauſæ proſpicere, tamen ita ſatanæ rem agūt, vt quid optet adhuc, vix relinquant. Immò vero nec vulgares quidem paſtores, quoſdam dico rerum imperitos, ſed præcipuos quoſque, ipſas, inquam, eccleſiæ columnas, neq; ſanè hu-
ius

ius tantùm ætatis: ſed omnium, prophetas (qui appellantur) apoſtoloſq; excipio. Liceat enim mihi aliquando eccleſiæ vicem dolere, ac meas communibus calamitatib. dare lacrymas. Qui hujus culpæ partem habet nullam ſciat ſe hîc nihil attingi, nominatim neminem accuſamus: quin etiam ad quoſcunq; hæc pertineat culpa, quicquid dicimus, facimus non eos inceſſendi, aut notãdi cauſa: ſed corruptelæ tollendæ qua in eccleſia pernicioſior peſtis eſſe poſſit nulla. Non hîc hominibus bellum indiximus: quos & ſervatos, & ornatiſſimos eſſe cupimus, ſed ſatanæ. Ipſas tantùm res (vt præfati ſumus) perſequimur, quæ ferri ſine certiſſima Chriſtianæ reip. pernicie non poſſunt. Quòd ſi qui fieri id nõ poſſe arbitrãtur, quin ipſi quaſi digito monſtrẽtur: ab iis ego intelligere perlibenter velim, vtrum æquius fuerit, eorum ne dignitatis, ac famæ rationẽ me habere, an ſalutis publicæ? Certè quidem ſi ii ſunt qui videri volunt: Dei ejuſq; honoris amantes: non tantùm officium hoc noſtrum bonam in partem accipient; ſed magnas etiam Deo agent gratias: quòd per aliquem tandẽ (quiſquis ille ſit) patefecerit, haud eſſe ab ſe ea conſilia, quæ ipſi eccleſiæ ſaluti arbitrarentur imprimis neceſſaria. Sin autem ij ſunt (quod minimè

ſuſpicor)

ſuſpicor) qui ſuam ipſorum dignitatem rebus omnibus antiquiorum ducant: mei quidem officii non fuit: cum bonum reip: ſtatum,ac ſalutem, tum Dei honorem eorũ famæ poſtponere. Neq; ſanè eorum mihi pluris gratia fuit,quàm Dei facienda. Hem hominum vecordia:occupaverat penè vniverſum terrarum orbem evangelium: tantũ fuit contentionum,tantum litium, tantum rixarum de religionis apicibus,ac plerunq; de rebus non maximi ponderis: vt paulatim penè interciderit: certè vix aliquo in angulo reliquiæ ſupererant exiguæ tantum quædam.Noſtra etiam ætate Dei bonitate quadam incredibili lucis aliquid obortum nobis erat:nos autem quid facimus? Num fortè majorum noſtrorum perterriti exemplo ſedulò inquirimus quî acciderit: vt Chriſtianus populus in ſectas primùm diſcerptus fuerit:mox autem cum pia ſanctaq; doctrina morum etiam diſciplinam omnem amiſerit:vt ejus pars maxima ne ipſũ quidem Evangelii nomen retinuerit: ô inauditam ſocordiam infinitis dignam lacrymis, immò verò vt ſi exemplum extaret nullum quo quid cavendum eſſet moneremur: ita eiſdem veſtigiis pergimus denuò clauſis oculis omnia evertere. Neq; quicquam prætermittimus,quo majorem quàm

In controverſiis tractandis ſumma lenitas ac manſuetudo neceſſaria.

quæ

quæ vnquam fuerit, vaſtitatem faciamus. Quot exortæ ſunt olim ſectę, creveruntq; in immenſum: quarum ſi initio in controverſiis lenitas, ac manſuetudo adhibita fuiſſet aliqua: ſi patientia, ſi modeſtia, ſi pacis ſtudium: ne nomina quidem ad nos perveniſſent vnquam? Sed nos vt pedem ponere extra ſemitam videtur quiſpiam: nihil aliud factu opus eſſe arbitramur: quàm vt protinus claſſicum canamus: convitiis, probris, clamoribuſq; omnia repleamus: quicquid in buccam venit: cum nihil perſæpe ſit ineptius: videtur quod objiciatur, aptiſſimũ ac ſic belliſſimè nos officio noſtro ſatisfacere, & magnam nobis propterea deberi laudem arbitramur: prudentiſſimi videlicet homines: qui ad incendium extinguendum oleum afferamus. Quin hic, vbi conſideratiſſimis opus eſt conſiliis: valeant iræ: valeat arrogantia: valeant clamores: atque vna hic dominetur ratio: non quam ſatanas gubernet, ſed Dei ſpiritus.

Principio autem cavendum eſt etiam atque etiam, ne vlla non neceſſaria moveatur controverſia. Offendit quid fortè aurem quaſi inſolens? Tuus ſanè, vt occurras te protinus hortetur ſenſus dexteritatis vllius minimè idoneus ille quidem magiſter vt eo authore, ac ſatana inſtigante ad minimam

mam quamlibet occaſionem præceps ſum-ma imis æquaturus ſis. At magna inquam res eſt, magni plena periculi, conſilio hîc, nõ temeritate eſt opus. Quid enim ſi quod audiſti, novitatem quidem præſe ferat aliquam: cum tamen inſit nulla: ſed tantùm id accidat: quòd præter ejus qui dixit ſententiam, interpretatus verba fueris? Quæ igitur ſit inſania: vbi de rebus conveniat: de verbis lites excitare, ac quaſi nubes pugnis cædere? Atqui ſi acceſſeris, ſi amicè humaneq; quid ſibi homo velit interrogaveris: verbis explicatis controverſiæ ſublata occaſio fuerit omnis. Quòd ſi inſolens omninò ſit aliquid, ne tum quidem protinus cõſultum eſt illum rixarum verſutiſſimum ſeminatorem claſſicum canentem audire: ſed quando dictum eſt, nunquam populum aliquem in tanta verſari luce: vt non ſint aliquæ errorum nebulæ: expendendum prius diligenter eſt: conſentiat necne cum ea doctrina quæ eſt divinis literis comprehenſa. ne quando fiat vt cum te putes errori cuipiam reſiſtere, veritati reſiſtas. Sed hoc quidem fieri oportere, vt veritati nunquam reſiſtatur: quantumcunq; tandem habeat falſi ſpeciem: nemo eſt qui non perlibenter fateatur, ſed vt ipſe id caveas, quum tempus eſt: id verò tam difficilè eſt

factu

factu, quàm quod difficillimum. Quamcunq; enim doctrinam quiſq; ſemel imbiberit,eam non veram eſſe non poteſt ſibi perſuadere: ac proinde quicquid ab ea diſcrepat falſum eſſe: eiq; , ne fidem inveniat, reſiſtendum. Quòd ſi ita comparati omnes ſint: vt quicquid novitatem ſapiat, rejiciant: quiſquis fuerit in Eccleſia error, extirpari nulla ratione poterit;quin potius ex vno illo pedetentim pullulabunt quamplurimi. Quid faciendum igitur? Certè illud extra omne eſt dubium,quòd ſi ii qui in erroribus verſantur, ita eſſent comparati, vt vellent patienter,ac pacatis, compoſitiſque animis ab ſe diſſentientes audire, rationũq; diligenter momenta expendere: perinde ac ſi fieri aliquo pacto poſſet(quicquid tandẽ videatur)vt errarent: fore vt pleriq; revocarẽtur ab erroribus:ſed ideo in iis eos obſtinatè perſeverare: quòd venire in erroris ſuſpitionem vllam nequeant, vt quicunq; aliter doceri ac ipſi ſentiũt voluerit: extemplo opprimendum indicta cauſa arbitrentur. Quis igitur non intelligat optimum illis conſilium futurum, vt quicquid audirẽt à ſuis perſuaſionibus alienum, non ſtatim rejiciendum putarent: ſed ſubſiſterent nõnihil:atq; ita cũ animo ſuo cogitaret vnuſquiſq;:Mihi quidẽ vera videntur, quæ ha-

ctenus

ctenus cum vulgo credidi: ſed quid ſi mihi idem accidat quod valde multis ſolet: vt quod mihi maximè certum eſſe videatur, in eo potiſſimum errem? Quidni enim audiam hominem prius? Quidni expendam quod dicit? Pauli præceptum eſt: *Prophetias ne ſpernite: omnia probate: quod bonum eſt tenete.* Ac diſcere equidem perlibenter velim ex te: quiſquis es, qui certiſſimè omnem abs te abeſſe errorem opinaris, opinaris dico? Immò & qui plenè id vides, ac palpas: qua nam putes adduci ratione eos poſſe qui errant: errare ſe vt ſuſpicentur: vtq; ob id reddantur paulò ad audiendum attentiores? Ea opinor: quòd certum ſit nimium multis id accidere, neq; ijs tantùm ex indocta plebe, ſed viris etiam eruditiſſimis (quod infinitæ propemodum agitatæ inter eos controverſiæ teſtantur) vt cum certiſſimè ſeſe rectè ſentire arbitrentur: maximis tamen involuti ſint erroribus: itaque prudenter facere, qui cum ſe homines eſſe meminerint: vt tam decipi ipſi, quàm vlli alii potuerint (etſi errare haud intelligunt) quaſi tamen errare poſſint: attentos ſe auditores prębent iis qui ſe meliora docere poſſe profitentur: atq; id ita faciunt vt non tamen niſi diligenti facti examine admittant quicquã, implorato etiam divino ad id auxilio

1.Theſ.5.

xilio:prorſus (inquies) iſta: agè verò: apud quoſnam valere hoc exemplum rationemque vis? Apud eosne, qui rectè ſentiunt? Non id vis (opinor) ſed apud eos ſolos qui errant. At hoc ipſum cognoſcere vellem ſcilicet: qui probaturus ſis eam rationem iis magis qui errant, quàm iis qui non errant? Anne hoc ipſo quòd errent? At ne intelligunt quidem fieri poſſe vt errent: idq; adhuc agitur ea ratione, aliquam in ſuſpitionem erroris vt adducantur. Quòd ſi tam abeſſe ſe ab errore certò putant ii qui errant, quàm qui rectè ſentiunt: immò verò plerunq; multo certius: *cum ſtulto* (vt inquit ſapiens) *ſuæ pulcherrimè arrideant rationes*: ſapiens autem quærat conſilium: quæ alia ſit via agnoſcendo errori, ſi modo in eccleſia ſit vllus, equidem non video: quàm ſi generaliter illud ſtatuatur: Propterea quòd tam proprium ſit hominis errare: neminem ex omnibus qui modo homo ſit, tam confidentem eſſe opportere: vt errare ſe non poſſe perſuaſum habeat: vtq; quicquid tandem in controverſiam venerit, arbitretur ſe fruſtra ea de re cujuſquam verba auditurum. Sed hærendum (inquis) in religionis doctrina non eſt immò exploratum habendum quid teneas, ita eſt, propterea q; perdifficilis eſt ad expediendum

nodus.

nodus. Veritati reſiſtere, erroremq; non agnoſcere, atq; abjicere, ſi ſit qui indicare poſſit, vehementer malum eſt. Qui errat autem in erroris agnitionem venire ante, quàm vel poſſe ſe putet errore duci aliquo, ex quo fiat vt ad audiendum ſe comparet, non poteſt: ſed neque hærere in religionis doctrina licet, quonam nos igitur tandem filo exitum ex tam perplexis invenerimus ambagibus? Sed abjicienda tamen ſpes non eſt, inveniendus eſt omnino exitus. Ac illud quidem jam omnino certum eſt, veritati reſiſtendum eſſe nunquam, ſed ne illud quidem eſt dubium, qui errat, dum errat, intelligere eum non poſſe, quòd erret: palam eſt etiam maximum eſſe ad veri agnitionē impedimentum: ſi quis vehemēter ſit perſuaſus nullo ſe errore duci, rectamq; ad erroris agnitionem viam eſſe, primumque ingreſſum: ſi qua erroris incidat ſuſpitio. Quid ergo? Hæſitationem ne in fidei negotiis perpetuam probemus? Ne hoc quidem; immò verò dandam puto operam: vt ſcientiam aſſequamur quàm fieri poſſit, certiſſimam. Quid tandem autem? Cum quis circa rem aliquam, & benè perſuaſus eſſe poſſit, id quod res eſt credens: & malè, aliter credens atq; eſt: cumq; is qui benè eſt perſuaſus, poſſit & perfecto quodam modo

eſſe

eſſe perſuaſus, quod accidit ei qui certam perſpicuamq; adeptus ſit ſcientiam: & imperfecto, quod accidit iis qui vera illi quidem amplectuntur: ſed opinione ducuntur tantum: certam autem rationem reddere, quamobrem ita ſentiant, non poſſunt: illud conſtat, in quo certa ſit ſcientia, vt veras, conſtantes infallibileſq; cauſas ſuæ ſententiæ, quas reddat, habeat, eum ea de re adduci jam in dubium non poſſe, aut ſeduci. Ex quo ſequitur: quicquid illi des conſilii, vt in ſuſpitionem venire conetur erroris, id obeſſe ei nulla ratione poſſe: iis quidem in rebus quarum habeat ſcientiam: multò autem minus ei obeſſe poſſit, qui pravis imbutus ſit opinionibus. Etenim qui ita errat, vt ſe etiam errare ſuſpicetur: jam non omni ex parte errat: ſed partim errori, partim veritati adhæret, atque quo magis ſe veretur errare: eo eſt veri agnitioni propior. Supereſt ergo videre, quid de iis dicendum ſit, qui, cum veras amplectantur opiniones, rerum tamen ſcientiam adepti nondum ſunt. In quibus ſane erroris ſuſpicio aliud non eſt, quàm quidam ad errorem acceſſus, id quod videri non poteſt per ſe non malum: ſed & ſi tibi ſcientiam falſo arroges: cum opinionem tantùm habeas: error ſit. Atq; vt error

non poteſt eſſe non in malis, malum eſt etiam in pernicioſi alicujus erroris verſari periculo. At verò qui opinionibus ducitur tantùm, neq; explorata habet quæ tenet: fieri poteſt in errorem vt ſeducatur. Itaque in periculo verſatur, id vt accidat; optimum eſt autem ab omni eximi periculo. Quocirca quemadmodum, etſi dolor omnis in malis ducitur, ſi tamē ſuſcipiatur gravis morbi depellendi cauſa, boni, & quidem inſignis, rationem habere videatur: ita, cum opinio infirma quædam invalidaq; ſit ſcientia, & animi ſi non morbus quidam, at certè conſtitutio morbo obnoxia: qui ſuſpicionem injecerit erroris commemoratione tam multorum, qui cum nihil minus ſibi perſuadeant, in maximis tamen verſentur tenebris, eum in finem: vt certæ conſtātiſq; ſcientiæ adipiſcendæ viam monſtret: is non pernicioſum dare conſilium, ſed ſalutare, ac vehemēter neceſſarium videri debet. Quominus ergo vera docere parato negotium faceſſas vnquam: aut neceſſe eſt omnium quę venire in controverſiam vnquam poſſit in eccleſia ſcientiam conſequare quàm pleniſſimam certiſſimamq; : id quod quanti ſit operis, quis non videat? Aut certè, ſi quando quid audieris auribus tuis paulò inſolentius: ante quàm damnes, ſub-

ſiſtendum

ſiſtendum pauliſper eſt, cogitandumque, quam habeas ejus rei ſcientiam. Ac ne fallaris, vehementem perſuaſionem certa pro ſcientia accipiens: quid ſcientiæ, quid opinionis nomine accipiendum ſit, videndum eſt: quod ipſum tamen facere nos decet, non quaſi philoſophos, ſed vt Chriſti diſcipulos. Nihil certius eſt quam nos (ad religionis doctrinam quod attinet) habere nihil certi poſſe: niſi ex divinæ vocis teſtimonio. Teſtantur id complura divinarum literarum loca: ſed hæc pauca inſtar erunt plurimorum. David quidem Iſraelitici populi rex, idemque magni nominis propheta, cum inſtituiſſet Domino templum conſtituere: Dei tamen in eo divinare voluntatem non potuit: neque verò melius eam Nathan magnus & ipſe propheta, attigit illo, ſuum vt inſtitutum impleret, hortando: quippe per quem Deus Davidi vetuerit ne ſibi ædificaret templum vllum, quod quidem minimè contemnendum eſt exemplum. De Ioſue autem, qui Moyſi ſucceſſit, teſtantur literæ, *ſpiritu illum donatum ſapientiæ*: eique promiſiſſe Deum *ad futurum ſe ei perpetuo*. Sed imperatum tamen ei eſt: videret vt impleret legem quam accepiſſet à Moyſe, neque *ab ea declinaret vel ad dextrã, vel ad le-*

Divino verbo ſoli, Spiritui, precib. inſiſtendum.

2.Reg.7.

Deut.31.

vam,& ratio additur quamobrem: *Vt intelligas* (ait Dominus) *quid factu opus ſit*. Ex quo intelligere licet, ita demum conſtare nobis aliquid: ſi verbum extet Dei: ſed quam diſertis verbis id habetur alibi? *Non ſunt*, inquit Dominus, *cogitationes meæ velut veſtræ: neque rationes meæ ve-*
Iſa. *ſtris ſimiles: ſed quanto altius eſt cœlum terra: tanto ſupereminent cogitationes rationeſque meæ veſtras*. Neque verò ſatis eſt quomodocunque divinis inniti oraculis: ſed neceſſe eſt ea cognita habere divino ſpiritu interprete; quippe cum videamus tot diſſidentes de religione ſententias vel inter viros doctiſſimos, atq; in divinarum literarum lectione exercitatiſſimos: teſta-
1.Cor. 2. tur enim Paulus vnum Dei ſpiritum divinas aſſequi res, neq; *hominis ſenſum ea percipere quæ ſunt ſpiritus*, neq; *poſſe percipere*, quòd videlicet inepta illi videantur: *Verum ſpiritu præditum omnia dijudicare*. Quo-
Iac.2. circa qui *indiget ſapientia eum* hortatur Iacobus *vt à Deo eum petat*. Quibus ex rebus efficitur eum demùm divinarum rerum ſcientiam habere, qui & ſolo Dei verbo nititur: & veram ejus aſſequutus eſt intelligentiam, non alio quàm ipſius Dei ſpiritu interprete. Atque hoc quidem totum dabunt etiam haud inviti, ad quos noſtra

omnis

omnis eſt oratio. Sed magna hîc ſubeſt difficultas. Nam pleriq; quod tenent, perſuaſum habent, id ſe poſſe divini verbi comprobare teſtimonio: atq; etiam ſuæ intelligentiæ Dei ſe ſpiritum ducem habuiſſe, ac doctorem: qui tamen toto (quod aiunt) cœlo aberrant. Videntur ſibi ſpiritum à Deo petiiſſe, in eoq; præſidium ſibi omne collocaſſe: qui tamen non animadvertunt ſe id quavis alia potius in re ſitum habere, quàm in eo. Atqui ante quam ſtatuere poſſis certò te ſpiritum ejuſmodi adeptum, illiuſq; ductu quid didiciſſe: quicquid tale eſt: vt potuerit tibi quid perſuadere, aut conceptam jam perſuaſionem confirmare, quod genus eſt de te, aut alio quopiam homine opinio de illius ſcientia, judicio, ſpiritu, ſanctitate: deinde eorum qui tecum ſentiunt multitudo, aut eorum qui te laudant, mirantur, ex te pendent: tum autem temporis diuturnitas, qua invaluit ea quæ impugnatur ſententia: deniq; quicquid Deus non eſt, neque ejus verbum: ab eo abducere oculos, animum, cogitationemque omnem oportet, non ſecus ac ſi nihil extaret ejuſmodi: tandem autem abjecta quacunque alia ſpe fiduciaque, in vnum Deum oculos, mentemque defigere: ab vno illo pendere: atq; ita compara-

tum ab eo ſpiritum petere. Id ſi feceris,ſi frequenter,ſi ſeriò,ſi fidenter, tum demum jure optimo nullo te pernicioſo errore teneri ſtatuere certò poteris: aut, ſi tenearis, fore vt is tibi patefiat. Sed hæc quidem ſunt ejuſmodi: vt multò promptius ſit ea verbis, quàm re exprimere; adeò arrogantiæ temeritatiq; obnoxium eſt humanum ingenium, adeò errori: adeò etiam ad quãlibet naſcitur potius fiduciam quam Dei. Deniq; tam vafer, diligens, variiſq; inſtructus artibus ſatanas ad fallendum: vt vel vbi ſumma omnia feceris, magni tamen ſit negocii, non alicubi hallucinari. Quod tamen eum in finem à me dictum intelligi minimè velim: vt putem divinis in rebus certitudini locum eſſe nullum: à qua ego ſententia tam longè abſum: quam qui longiſſimè. Sed illud nullo pacto velim, vt qui ad certitudinem nondum pervenit vllam: forteq; falſis adhuc immerſus eſt opinionibus: ſcientiam ſibi arrogaret, ſed eam vt adipiſceretur daret operam: & eam quidem operam quam oportet. Qui ſemel ad perſpicuam certamq; pervenit ſcientiam: hortare illum quantum volueris: faciat etiam ipſe quantum poteſt, vt errare ſe ſuſpicetur: venire tamen in erroris ſuſpicionem nunquam poterit. Exhortationes igitur ejuſ-

modi

modi iis movere ſuſpicionem ſolis poſſunt,
qui aut errant: aut nondum firmam con-
ſtantemq; adepti ſunt ſcientiam: adipiſci
tamen eam adhuc poſſunt: quibus cum re-
cta monſtretur ad eam perveniendi via:
moneanturq; à quibus eos cavere impedi-
mentis, decipuliſque oporteat: equidem
quamobrem quod iis datur conſilium vi-
deri poſſit non vehementer vtile ac ſaluta-
re, non intelligo. Quare quo minus juſtam
reprehenſionem quis incurrat vllam veri-
tati opponens ſeſe, ſive publicè ſive priva-
tim, & ſive verbo, ſive ſcriptis, vehementer
ſuaſerim, vt quicquid de religione ſentit:
examinaret ſingillatim quibus rationibus
adductus perſuaſum id haberet, quàm dili-
genter, quāve certo ſpiritu divinas excuſſe-
rit literas, quam circumſpectè prudenterq;
ab omni prorſus re quæ neq; Deus ſit, ne-
que Dei verbum, oculos dejecerit, tum au-
tem qua fiducia preces ad Deum fuderit,
deniq; quàm certam habeat rem quamli-
bet. Sed vt feceris hæc omnia quanto max-
imo potueris ſtudio, cum neque ingrata
Deo eſſe vnquam poſſit modeſtia, neque
diſpicere preces ejus qui non ceſſet pe-
tere majore indies ſeſe donari fidei cer-
titudine, tamen ſi quid novi, propterea-
que falſi atque impij tuas verberare aures

 videatur

videatur,adhuc optimum factu arbitrer: vt antequam te objicias, ſubſiſtas nonnihil, cogiteſq; cum animo tuo etiam atq; etiam, quàm exploratum habeas, falſum impiumque illud verbum eſſe: ac denuò precibus à Deo contendas ardentiſſimis, vt ſi in recta ſis ſententia, in ea te magis ac magis confirmet, ſin humanitus tibi quid contingat, oculos tibi ita aperiat, tantumq; impertiatur luminis, vt agnoſcere errorem poſſis, atque abjicere. Nam *ſi nos mali cum ſimus* (vt ait Dominus) *ita ſumus affecti: vt bonis rebus donemus filios noſtros, neque ſi panem petierint, lapides damus: neque ſerpentem, ſi petierint piſcem*: quid de cœleſti patre cenſeamus? Eum ne, cum nunquam ceſſemus ab eo veri petere certitudinem, deſiderio videlicet accenſi ejus ſatisfaciendi voluntati, veritiq; ne qua fiat vt per errorem hoſtes fiamus veritatis, eumne (inquam) cenſeamus pro veri certitudine errores, pro luce tenebras nobis immiſſurum? Quàm eſſet hoc ab infinita ejus bonitate, atque adeò à certiſſimis ejus promiſſis alienum? Accedit & illud, quòd cum (vt dictum eſt) certi habere poſſimus nihil niſi à Deo docti, neque precibus præſcribere Deo tempus, intra quod nos doceat, poſſimus, vt oculos à rebus omnibus

quæ

quæ Deus non ſunt abduxeris, vt omnem in Deo collocaveris fiduciam, adhuc tamen fieri poſſit vt nondum ſis a Deo edoctus, ſed per eum ipſum quem pro ſeductore habeas docturus te ſit, nam ſi te quidem iam docuerit, tantum etiam addiderit lucis certitudiniſque, vt hæſitationi nullus ſit relictus locus, tantum cauendum eſt, ne tibi fucum faciat ſatanas, meminiſſe oportet quantus ille veterator ſit: quàm belle *ſub angeli lucis* (vt Apoſtoli verbis vtar) perſona imponere noverit: exploratumq; habendum eſt, neminem ſibi ab eo plus ſatis cavere poſſe. Valeat autem vox illa: vetus eſt error iam diu, ac ſæpe confutatus, quid ſit adhuc malè defenſa cauſa eſt? Quid ſi hactenus & opugnatoris, & propugnatoris partes vnus egit ſatanas? Sed age, ſit ita ſanè, ſaltem certè vt tuo exemplo ad eam quæ omnino neceſſaria eſt facilitatem eos provoces, qui errant: quo minus ſint ad eos qui ſe doceri velint obſtinati: vtere ea comitate: vt prius audias intelligaſq;, quam damnes. Saltem vt querelæ anſam omnem adimas, quaſi indicta cauſa rem reijcias. Quid? an fortè re ſæpius excuſſa minus fiet veritas conſpicua: ac non magis ac magis indies certa, atq; illuſtris? Procliuius quidem nihil eſt, quam litem ſerere: at cœpta cum fuerit, haud tam

facilè eſt ſinem invenire. Itaq; appoſitiſſimè Salomon, *eum qui litem movet* ei comparat, qui *aquis viam aperit* (intellige autem quaſi magnum aliquod amplumq; in ſtagnum collectis) nam initio quidem contemnenda res videtur, at viam ſibi illa magis ac magis amplam, ac profundam facit, vireſq; maiores comparat: dum aggeribus latè abruptis, quicquid obuiam ſit, perdit: foſſas cavat: agros glaria colluvieq; obtegit: arbores evellit: ædificia ſolo æquat: atq; horrendum prorſus aſpectum præbet, ita ex parvis contemptiſſimiſq; controverſiarum initijs videmus tandem mundum diſſidijs, calumnijs, maledictis, clamoribus repleri. Vt qui non putat à movenda lite, niſi plane coactum cavendum ſibi, tanquam maximo à malo: aut nihil prorſus videre, aut eccleſiæ ſalutem ne quidem pili facere videri poſſit. Quare etſi tandem compertū omnino ſit, falſum eſſe id quod ſpargitur adhuc tamen antè quam litem movendam vllam putes, quanti ea res ſit, videndum eſt. Nam *de inanibus quidem quæſtionibus*, præceptum extat Pauli, non vt refutemus quicquid aſſertum fuerit falſi: ſed *eas vt vitemus*: quare id vnum faciendum putem, vt avocentur animi à curioſis eiusmodi, nulliuſq; precij quæſtionibus.

Tit. 3.

non

non propterea quod falſa dicãtur, ſed multo magis ne bonas horas malè perdant, præter quàm quòd ſæpe fiat, vt dum leviſſima de re agitur: in hanc aut illam partem ab ingenijs contentionis calore perturbatis ea temere afferantur: quæ cum maioris ſint momenti, doctrinæ puritatem non parum labefactent. Accedit quod non minus facile ad probra, maledicta rixaſq; veniri poſſit de aſini vmbra ſi ſit lis: quam ſi maxima quapiam de re fuerit, à quibus malis magnopere Chriſtianorum pectus dedet abhorrere. Sed hoc opus, hic labor eſt: quæ invtiles ſint quæſtiones ab ijs in quibus damnoſus error ſit, videre. Nam quicquid in mentem venerit: ſtatim ſatanas dat operam vt rem maxime grauem eſſe perſuadeat: vt, niſi exploratum ſit, quid teneas, conſtare ſalutis ſpem non poſſe arbitrere. Equidem ita ſentio: qui non vana curioſitate, aut ambitione adductus, quo videlicet argutus evadat divinis de rebus diſputator, ſed vera erga Deum pietate, neque frigidiſſimo ſuæ ſalutis deſiderio in divinarum verſetur lectione literarum: ei minimè difficile fore cognitu, quæ futiles inaneſq; ſint quæſtiones: quæuè haud indignæ, quæ explicentur, ſed tamen propterea quod multi hoc in genere non ſine magno eccleſiæ

ſiæ incommodo à ſcopo longè aberrant: haud ab re fuerit aliquam inveſtigare rationem, eamq; certam: cuius ductu diſcernere inter has & illas quiſque poſſit abſque errore.

A curioſis quæſtionibus abſtine, ſectare vtiles qua les, quæq, vtræq,

Igitur certum illud eſt: ſi quid vnum ſit ad quod tanquam ad finem ac ſcopum omnis quæ de Chriſtiana religione eſt doctrina, pertineat, quæ res (cognita cum fuerit) nullum ad eum finem vſum adferre poſſit, ea de re inanem quæſtionem omnem futuram. Quare ſit, nec ne finis quiſpiam eiuſmodi, & ſi eſt, quis nam ille ſit, quæq; nos ad eum ducant, videndum eſt. At Ioan. quidem non modò finem eſſe talem, ſed etiam quis ſit, teſtatur his verbis: *Multa quidem & alia edidit Ieſus ſigna, quæ non ſunt hoc libro comprehenſa, ſed hæc quidem literis ſunt prodita, vt credatis Ieſum eſſe Chriſtum Dei filium, vtq́ credentes vitam per eum conſequamini.* Quibus verbis ſatis perſpicue palam nobis fit, chriſtianæ doctrinæ finem ac ſcopum eſſe, æternam vitam, ergo quicquid ad æternæ vitæ adeptionem vlli eſſe vſui poterit id vtile cognitu dicendum erit: quicquid autem ad id conferre nihil poſſit, contemnendum. Quid? (inquies) ergone honoris Dei gloriæque nulla hoc loco fiet

men

mentio? Reſpondeo: Quæcunq; ad honorem pertinent Dei, eadem cognita nobis ſine dubio ad ſalutem conferunt omnia: ipſaq; in ſalute noſtra Dei honor cernitur maximè. Ergo ſi, vt æterna vita potiamur, quicquam eſt quod nos facere oporteat: cum, niſi id ita fieri oportere didicerimus, facturi id non ſimus, neceſſe fuerit id noſſe. Quoniamq; legem dedit Deus, quam qui numeris omnibus non implet, ei ſempiterni exitij pœnam conſtituit: quam legem, cum implere homo nequeat, ſitque aliud quid, quod ſi faciat, ſalutem obtinere tamen poſſit: intelligat oportet & ſe ſatisfacere legi haud poſſe: & quid illud ſit, quod, ſi fecerit, ſaluti ei ſit futurum. Cumq; illud ſit: ſi perſuaſum habuerit, Dei filium hominem factum ſuorum delictorum pœnas patri perſolviſſe, ac ſe eius ſanguine à peccati labe omni mundum eſſe redditum: ſed requiri tamen à nobis vitæ ſanctitatem atq; innocentiam, non vt ea freti ſalutem nobis promittamus: ſed vt mores noſtri ſint qui Dei filios ac ſeruos tanto precio redemptos deceant, cum hæc (inquam) ita ſe habeant: & pro miſſiones de Chriſto habere cognitas oportet: nec quibus in rebus vitæ ſanctitas innocentiaq; ſit poſita, ignorare licet. Quoniamq; multa ſunt, quæ & quaſi manu ducere nos poſſunt ad collo-

candam in Chriſto ſalutis noſtræ ſpem, implendamq; (quoad eius fieri poteſt) Dei legem, & ſine impedimento, ſiue moræ eſſe, quæ illa ſint quæ aut conferant, aut obſint, vehementer vtile eſt cognoſcere. Perſuadet autem nobis, vt ſpem in Deo noſtram collocemus, eiuſq; in nobis accendit amorem, quo adducti eius parere mandatis ſatagamus, cognita eius natura: non quemadmodum eam noſſe volunt philoſophi, ſubtiliter de ea vt argutentur: ſed vt intelligamus quam ſit ſupra omnem cogitationem ſapiens, bonus, clemens, miſericors, quam ad vnguem ſuis ſatis faciat promiſſis. De eiuſmodi eius natura teſtantur eius opera: mundi quidem etiam, eorumq; quæ in mundo continentur omnium creatio, ſed præcipuè exempla quantæ curæ ei fuerint qui pio ſanctoq; timore eum coluerunt, vt ijs neceſſarijs eorum temporibus opem ferret: vt eos a mundi ſatanæq; inſidijs tutaretur, tum autem quot quantorumquè reos, poſtquam pœnituiſſet, erexerit, ſervaveritq; alioqui autem quam acrem peccati hoſtem ſemper ſe oſtenderit, aliaq; eiuſmodi, addita igitur eius naturæ notioni promiſſorum ſæpiſſimè repetitorum recordatio, fidem vehementer confirmat, roboratq;, at nos vitæ emedationem vt ſerio inſtitua-

ſtituamus, magna vi impellit. Eodem etiam pertinent vaticiniorum ſiue prophetiarum explanationes eorum præſertim quæ ad præſentia referuntur tempora: quæ cum divinæ providentiæ maximè illuſtre ſint teſtimonium, ad animorum confirmationem mire valent. Quæcunq; igitur res eiuſmodi attingunt, ea cognitu vehementer ſunt vtilia, dignaq; imprimis quæ omnium terantur ſermonibus domi, foris, privatim publiceq;. Quoniamq; eorum quæ paulo antè dicta ſunt, præſtare nihil poſſumus, niſi Dei adiuti ope & ſpiritu, hancq; opem & ſpiritum vult Deus ab ſe peti, & huiuſmodi eſt Dei voluntas cognoſcenda, tenendæq; promiſſiones, ſi petierimus ea nobis datum iri, atque omnino quæ ſit Dei invocandi, & gratias ei acceptorum beneficiorum agendi ratio, non ignorandum. Contra, magno nobis impedimento eſt ad ea omnia: ſi de Dei natura, eiuſq; voluntate, deq; eventu omni aliter iudicemus, quam ex ea doctrina quæ eſt divinis literis prodita, impedimento eſt naturæ noſtræ corruptio: quæ à Dei iuſsis inſtitutiſq; mentem, animumq; ſtudia ad contraria magna vi abducit, rapitq;. Quare cum nobis neceſſe ſit perpetuo bello ingenito reluctari vitio, quo naturam divinæ ſubij-

cia-

ciamus voluntati: magnopere etiam neceſſe eſt cognitum habere, & hoc originis vitium, & quicquid ad id emolliendum domandumq; ſacris docemur voluminibus. Quoniamq; haud ſatis eſt, ſi quiſq; ſe ipſe curæ habeat: ſed rationem habere oportet vnumquemq;, & pro ſpiritus menſura qua donatus eſt, & vitæ genere ad quod eſt vocatus, eccleſiæ omnis: neque eorum tantum qui ſunt adhuc in vivis: ſed & poſterorum, quicquid eſt eiuſmodi: vt minus facilem reddere poſſit, expeditamq; vllius vtilis ad vitam doctrinæ adipiſcendæ viam: aut occaſionem præbere poſſit eam vel deſerendi, vel minoris quam par eſt, faciendi: quid tandem illud ſit, ne ignoretur plurimum refert. Quandoquidem etiam monent nos literæ: maximum verſutiſſimumque nobis eſſe adverſarium, qui & hinc nomen acceperit, qui ſine ceſſatione vlla inſidias nobis machinetur, quib. pręcipites agat, & à Deo avertat: quis dubitet maximo nobis vſui futurum, eius probe cognitas habere artes? Et quæ ſint prudentia declinandæ, intelligere? Deniq; vtilis doctrina eſſe non poteſt, niſi vſum habeat aliquē, quod ſi ſola in ſpeculatione ſit poſita, nullam in actionem emergens, inanis futiliſq; habenda eſt. Immo vero ne omnis quidem

dem doctrina quæ ad ſalutis adeptionem pertinere aliquo pacto poſſit, in vtilibus habenda eſt: vt vel expediat eam curioſe admodum tractare: vel, ſi oriatur diſſenſio, magnopere, vt quid tenendum ſit exploratum habeamus, laborandum ſit, ſed illud accedat oportet: vt alia non ſint præterea, quæ eundem nos ad finem ſatis poſſint commodè perducere. Quod ex eo cognoſci poteſt: quod cum perſuaſum habere nos oporteret, Ieſum eſſe Chriſtum: eum qui fuerat per Prophetas prænunciatus: eoq; ſpectarent ſigna ab eo edita, vt agnoſci inde quinam eſſet, poſſet, haud fuerunt tamen mandata literis omnia: ſed tot ſolūmodo, ac talia: vt inde quis eſſet, promptum eſſet cognoſcere. Quod ſi contenderet quiſpiam, Dominum ſignum aliquod edidiſſe, cuius ijs libris, quos de eius vita, ac rebus geſtis habemus, mentio facta ſit nulla, haud eſſet operæprecium certam rei veritatem periclitari, aut ea de re litem mouere, propterea, quod, vt conſtaret rem ita geſtam fuiſſe, eius rei nullus alius eſſet fructus, quàm vt teſtaretur Ieſum à Deo fuiſſe atq; eum quem ſe ipſe faceret, quod tā plenè teſtātur alia miracula, quamplurima extra controuerſiam omnem poſita, vt certitudo maior ne optari quidem poſſit, cō-

tra etiam, quanquam nulla eſſet eius miraculi fides, nihilo minor eſſet aliorum ſignorum quæ ſanctiſſimi ſcriptores literis prodiderunt, authoritas. Quo fieret, vt ſiue crederetur miraculum illud, ſiue minus: nihil nobis neq; accederet, neq; decederet. Quandoquidem etiam ſi religionis doctrina abſurdi aliquid habere videatur, aut pugnantia ponere: id, quo minus eam amplectantur qui ab illa alieni adhuc ſunt, eſt impedimento, quicquid ad tollenda abſurda illa, conciliandaq; loca quæ pugnare videntur, pertinet: & id ſine fructu eſſe non poteſt. Niſi fortaſſe conciliationes ejuſmodi magnis controverſiarum diſſidiorumq; turbationibus redimendæ ſint. Rationibus ergo eiuſmodi videntur vtiles quæſtiones ab inanibus nullo dignoſci poſſe negotio, tum ſcilicet, quum nondum ſunt iudicia ſtudijs, contentionumq; calore perturbata, quumq; nondum cœptum eſt de ijs tanquam gravibus de rebus agi: at quum quodam quaſi faſcino tenentur homines, iam ingenita ſuperbia, odia, indignationes, erroris conſuetudo, ac ſatanas judicium non ſinunt ſuum ſatis implere officium. Quis enim noſtrum non ſummopere miretur hodie, tanta animorum contentione litigaſſe veteres, quando celebranda

da eſſet Paſchatis (vt vocant) dies? Nonnulliſq; alijs de rebus admodum levibus atqui tum tantum non de ſumma rerum agi videbatur, nos qui in illis iudicio vtimur libero, perſpicue videmus, quam indigna res fuerit ſcindi Dei eccleſiam quaſi in ſectas, propter tam leves cauſas. Meum igitur tale eſt conſilium: vt quam primum intelligis falſi aliquid doceri, antequam ad contradicendum te compares, diligenter expendas, num forte id nullius aut parvi ſit momenti, atq; eiuſmodi ſi fuerit: aut litem ea de re moueas nullam, aut vt pro opportunitate quam tibi permiſerit locus, tempus, perſonaq; tum tua, tum eius qui cum res ſit: tantum ab eiuſmodi ſpeculationibus hominem ad graviora dehorteris, idq; facias quanta maxima fieri poſſit dexteritate: ita, vt nulla inde ſequatur animorũ permotio. Sed vera ratio ab inanib. quęſtionibus homines adducẽdi eſt ſi illi quorum munus eſt aut populum inſtituere, aut in ſcholis res divinas tractare, quiq; ad ſcribendum ſe conferunt omiſſis curioſis quęſtionibus, inaniq; ingeniorum oſtentatione abiecta, ijs ſolis inſiſtant ipſi, ea vrgeãt quę pertinent ad firmandam fidem, ad vitia extirpandum, inijciendum Dei timorem, alẽdam pietatem, cõſolandos afflictos, melio-

remq; in ſpem erigendos, & eos qui fratrum nomine cenſeri volunt, in fraterna charitate dulci cum animorum inter ſe conſenſione retinendos, atq; id genus alia. Neque verò hæc ſunt eiuſmodi, vt citò vileſcere, quaſi minus quotidiana debeant. Primum enim etſi ipſa quidē ſumma capita minimè multa ſunt ac patent quā latiſſimè, deinde varietate tractationis facilè tolli faſtidium poteſt omne, præſertim ſi ſedulò animadverterint Evangelici præcones, quibus rebus, quo tempore populus indigeat maximè, vt ſi rebus ſecundis efferatur, luxuriæq; habenas laxet, ipſi propheticis comminationibus perterrefaciant animos, in ordinemq; redigant. Si afflictio premat, conſolationibus ſuccurrant. Si ocio torpeat, ad honeſtas hortentur occupationes. Si rei faciendæ nimis videatur intentus, moneatur brevitatis huius vitæ, & à nimia illa deducatur cura, atque ita quæ cuique tempori maximè convenire videbuntur afferant. Quanquam quid nimis quotidiana appellemus ea, quæ vix vnquam minima parte imprimi animis noſtris poſſunt? Vt neceſſe ſit tempus deeſſe argumento ſemper, tempori autem argumentum (atque intra prædictos quidem limites) deeſſe poſſit nunquam. Illud autem videtur mo-

uendis.

vendis inanibus quæſtionibus occaſionem ſæpe præbere poſſe, ſi ſacris populo ſcriptis exponendis quaſi legem quandam ſibi indicat aliquis ſuper quoque verbo abſque diſcrimine multum immorandi. Quod nunc plerique videntur facere. Cum enim vtilia multa quæ dicant nó ſemper ſuppetant, neceſſe eſt curioſitati laxare vela. Sunt forte qui cum & rerum abundent copia, & pro ingenij dexteritate vndecunque quidlibet dicendi arripere occaſionem poſſint, ſine reprehenſione nullum non locum fuſiſſime tractaverint, ſed (vt eſt in proverbio) Non omnibus datum eſt adire Corinthum. Quorum non tam ampla eſt ſuppellex, ij multo prudentius fecerint, ſi conentur quod præſtare poſſint. Vbi multa ſuppetunt quæ operæprecium ſit audire, dicant multa, ſi locus pauca ſuggerat: ne pudeat parvo pedi paruum induere calceum: & maiores facere progreſſus. Quid referat autem, ſi, cum in vnum Evangelicæ hiſtoriæ caput viginti habueris conciones, proximum non plus vna enarraveris totum? Non omnia omnibus locis docere voluit Spiritus ſanctus, ſed aliud alio, quare nec omnis tua eruditio vno eſt loco effundenda, etiam ſi non ineptè poſſis, quam abſurdum eſt autem, vt malis ad

 futilia

futilia commenta deſcendere:aut ea incul-
care quibus iam plenæ omnium ſint aures:
quam non videri ſatis multa ad cuiuſq;ver-
bi explicationem afferre? Peccant in eo ali-
qui inepta quadam copiæ oſtentandæ li-
bidine, alij exemplo: magis attendentes
quid alij faciant,quam quid factu opus ſit.
Multo etiam maior eſt occaſio curioſa in-
quirendi ijs qui ſacros libros in ſcholis ex-
ponunt. Cum enim multa iam extent in e-
os commentaria quæ poſſint ipſi etiam
ſtudioſi perlegere, nolintq; doctores ina-
nem aut parum neceſſariam ſuam videri
operam: vt alienas tantum recitent expoſi-
tiones, meditationes, argumenta, ipſaq;
verba,ſed aliquid ſemper habere quod ſtu-
dioſi in commentarijs non invenerint: præ-
ter quàm quod res cogunt ſuas mutare ſe-
des,quæ vno loco ſunt diſputata,in alium
comportantes: quo ſuum commendent a-
cumen, aut excogitant obiectiones, quas
ſolvant: aut nova fingunt verba, novaſque
loquendi formas: aut novas ponunt quæ-
ſtiones. Præſtaret perfectò nullos eſſe do-
ctores, quam vllos tales, quid enim fece-
rint aliud, quam vt Theologicum ſtudium
in ſophiſticam rurſus convertant vanita-
tem, quid igitur faciant? Inquies, quid?
profectò quidvis malim: quam vt ſic ocio
abu-

abuterentur. Quid autem velim aliud, quam vt quæ ſemel beue, commodè, atq; oportuno loco dicta ſunt, ea ne depravarent, ne perverterent, ne inanibus quæſtionibus, tenebras offenderent? Illis & fruerentur ipſi, & paterentur frui alios? Ab alijs bene dicta referre, quam ſuum oſtentare acumen mallent? Si quid autem prætermiſſum fuiſſet, ſicubi viderent ipſi quod priores non vidiſſent: in eo ſuam commendarent diligentiam? Quod peius eſt antem, non ſatis eſt multis quod viva voce ſic doceant, ſed volunt etiam editis magnis voluminibus extare ſua commenta: vt amplior ſit indies argutandi ſeges. Quot extant enim iam in Pauli ad Romanos epiſtolam commentarij? Quotidie prodit in lucem novus aliquis, quiſquis enim eam in ſchola, aliqua cum commendatione exponit, vult commentarium edere. Quamquã ſi quæ ipſe commodius explicat, quam alij, aut quæ addit de ſuo colligas: per pauca ſint. Alia erunt eadem quæ priores aut eundem in locum ſcripſerunt, aut alibi tractarunt. Cumq; de induſtria abſtinere velint poſteriores priorum verbis: illiq; plerunq; præoccupaverint commodiſſimas quaſque loquendi formas, quæ plus accolerent ſpiritus, pluſq; afficerent, hinc neceſſe

fuerit vti minus commodis,& quæ inanem tantum redoleant ingenij oſtentationem, nullumq; in animis aculeum relinquant. Qui iudicio falluntur, videnturq; ſibi non invtilem navare operam, cum eos commonefeceris, eſt quod etiã ignoſcas, ſed quos ad ſcribendum oſtentatio impellit & ambitio, eos ego inter præcipuas eccleſiæ peſtes numerare non dubitaverim, quippe qui non alij quàm ſatanæ ſuam ſceleſtiſſime locent operam. Sed iam ad reliqua pergamus.

SATANÆ STRATAGEmatum Liber Secundus.

DE invtilibus quæſtionibus qua ratione ab vtilibus diſcerni poſſent,& vt vitare eas oporteret,ſuperiore Libro dictum eſt, nunc ſi res quæ in controverſiam vocatur, cuiue contradicitur, haud levis conſtiterit momenti eſſe, quid facere pium hominem deceat: ſequitur vt dicendum eſſe videatur. Atq; hic quidem, ſi ſatanæ aures patefeceris,dubium non eſt, quin daturus ſit operam,vt inde ad ſua cõſilia magnum fructũ capiat. Ita, vt error il-

In magni momenti cõtroverſiis actus Satanæ.

le

le non quidem extorqueatur,ſed latè ſpargatur, atque vt quamplurimorum præterea ſit quaſi ſemen: vt inde lites, diſcordiæ, contentiones,ſectæ,vaſtitates, incendia oriantur maxima: itaq; quantum facere enitique poterit,dabit operam, nulli moderato,circumſpecto graviq; conſilio vt ſit locus,ſed vt omnia temerè , inconſideratè fiant, nulloq; ordine. Quid porrò faciet hîc Chriſtianns prudenſque animus? An ſibi ſcilicet ei obſequendum putabit? An eum ſibi deliget ad ſequendum conſiliorum ſuorum ducem,autoremq;? Ac non potius ſumma animi contentione videbit, vt omnia fiant quam prudentiſſimè? Adeò vt ne vnum quidem verbum (ſi fieri poſſit) niſi ſumma ratione limatum exeat? An non expendet etiam atq; etiam, quid factu opus ſit? Hîc hîc prudentia opus eſt, principiis obſtat,dum tenuis eſt flamma: quòd ſi ei quid temporis permiſeris, atque adeò ligna etiam contuleris: quis demum extinguere incendium poterit? In tempore, inquam,prævidenda hæc ſunt. Si quidem impii quid audieris, quam putas fore in corde tuo ſatanæ orationem? Tentabit fortè,num & apud te in gratiam errorem poſſit ponere: ſed ſi hac fores clauſas offenderit,aliaq; aggrediatur via, hem ſcelus (inquiet)

quiet) hem hominem dignum quem terra vivum abſorbeat, cui potuerit tam nefandum verbum excidere: dignum quem de cœlo deſcendens ignis corripiat, abſumatque: hominum omnium qui vnquam nati ſunt nequiſſimum impuriſſimumq;. Hæccine quenquam deſignare, aut cogitare? Qualibus meditationibus ſi locus ſit, quid feceris, dixeriſue, quin ſexcentorum malorum origo ſit, & cauſa? Heus tu, illud tibi perſuadeto, haud eſſe talium cogitationum authorem Dei ſpiritum, ſed ſatanam. Cogitationes ejuſmodi haud idoneæ ſunt quæ tollant malum: ſed quæ adaugeant magis ac magis, & deploratum reddant, malo vt medeare: aliud facto eſt opus. Ac primùm quidem quî ſcis, an fortè hîc (quicquid videatur) vnus ſit ex Dei electorum numero, quem ipſe Deus cadere quidem ſiverit ſuo quodam occulto, ſed ſapientiſſimo amantiſſimoq; conſilio, vt eum rurſus multo majore erigat cum gloria? Quem ſi id eſſe intelligeres, ergo ne in eum qui eſſet ad poſſidendam electorum gloriam, regnique hæreditatem cœlorum deſtinatus, in fratrem tuum, in Chriſti membrum, in De[i] non modò ſervum, ſed etiam filium, cogitare quicquam poſſes inhumanius? At enim (inquies) hac quidem ratione & Magiſtratum

giſtratum furibus,latronibus,ſicariis,aliiſq; facinoroſis hominibus oportebit parcere, quippe cum & illi omnes ex electorum eſſe poſſint numero, ad ſanitatem olim redituri. Reſpondeo. Pius ſapienſque Magiſtratus quum iſtos ſupplicio afficit, haud vllis indulget in eos odiis, ſed officium ad quod vocatus à Deo eſt exequitur: cujus voluntati cognitæ,quicquid ei ſua dictet ratio, parendum nihilominus eſſe intelligit: quemadmodum & Abrahamus, Deo jubente, Iſaac cum filiũ ſuum chariſſimum pariter,atq; innocentiſſimum paratus erat immolare. Interim in eos qui morte ſunt multandi, humanitatis officium nullum prætermittit. Sed addes. Ergone poterunt ejus qui Deum amet aures ipſum in Deum execrandas audire voces, ac quaſi nihil ſe attingerent,non commoveri? Ego vero pium hominem commoveri, ac vehementer commoveri volo, ſed permotionem eam velim eſſe zelum non præcipitem, temeritatiſq; plenum, ſed ratione moderatum optima,cujus non ſatanas eſſet author, ſed Spiritus ſanctus,ſi tibi frater ſit, quem amore perſequare minimè vulgari,aut, ſi mavis,filius: ne ejus quidem periculoſum caſum videre poſſis, quin (præſertim ſi vulnus ex eo grave acceperit) magnopere

commoveare,

commoveare, ſed quali nam tandem motu? An quo in eum aſperis incitere verbis: vt eum maledictis obruas, ac probris? Immò verò accurres: erigeſq; eum dexteritate maxima, Iubebis bono eſſe animo. Nihilq; prætermittes, quod ei levare, aut certè lenire dolorem poſſit, nulli parces labori: vigil aſſidebis noctes integras. Quòd ſi dolor ex vulnere moroſulum reddiderit: nihil propterea decedet de tua ſumma erga eum charitate. Perſimilem ergo velim animi tui permotionem eſſe: vt dolorem accipias tu quidem ex fratris caſu: doleas offenſum Deum: doleas eorum qui ab eo prava docti ſunt, vicem, propter quæ eorum in periculo verſetur ſalus. Sed doloris iſtius fructus ſit, vt coneris, quantum potes malum aut tollere, aut minuere, ac tanquam in re in qua errari ſine maximo nequeat periculo, vt videas etiam atq; etiam ne facias, aut dicas quid cujus cauſa acceſſionē accipere malum poſſit, immò verò cujus ante certam fructus ſpem non videris: vellem etiam redderet te idem dolor ſollicitum adeò, vt obſervares diligenter, quod factum tuum, aut verbum, cujus boni fuerit, cujuſve mali cauſa: atq; ita te compares, vt ſi quando animadverteres quod bonum in finem feciſſes, malè cecidiſſe: paratus
ratus

ratus eſſes vel cum exiſtimationis tuæ jactura errorem corrigere.

Tria porrò videntur ſpectanda: quæ ſit ejus ratio habenda, qui errores ſeminat, quę eorum qui aſſenſerunt erroribus: poſtremo, quæ eorum quibus periculum eſt, ne errorum obſit contagio. Ad erroris authorem quod attinet, principiò, quem tibi finem conſiliorum tuorum omnium proponas, ac ſcopum, etiam atque etiam videndum eſt. Plerique expendentes, quàm perniciosa res ſit in religione error, proptereaque quantopere noceat Dei eccleſiæ is qui errores ſpargit, nihil ſatis atrox in eum deſignari poſſe putant. Itaque ad primum quodque verbum in convicia probraque erumpunt: atque omnia implent clamoribus in quo mireris quantum ſibi placeant, quamve egregiè ſe tueri Chriſti cauſam arbitrentur. Neque ſanè apud eos multum intereſt: ſive per ignorantiam falſum aliquis doceat: ſive vt ſuæ ſerviat libidini. Quinimmò perinde ac ſi compertum haberent, nihil vnquam ejuſmodi niſi malicioſe fieri, neminem niſi tanquam malicioſum ſeductorem tractant. Hinc illæ verborum formulæ: Non puduit impuriſſimũ ſuem hoc & illud effutire, nihil ſibi reliqui facit calidiſſimus verſipellis, quo ſimplices

Eroris author tractandus leniter & amicè.

plices ſuo conficiat veneno: atque aliæ id genus multæ, quarum copia mirum quantopere redundent quidam. Quòd ſi quis vera piaq; ſe docere arbitretur, ac bene ſanctèq; facere: proptereaq; quibuſcunque rationibus poteſt, ſuos perſuadere conetur errores, plurimum etiam laudis ſibi deberi putet. Quocirca in eum ſi irrueris, ac malitioſe, impudenter ſcelerateq; facere contenderis, maximam ſibi fieri putabit injuriam. Itaque commovebitur incendeturque ira: atq; omnino certum illi fuerit errorem tueri: injurias non tantùm propulſare, ſed cumulatè etiam rependere. Tum autem accedent contraria hominum ſtudia, omniaq; contentionibus, rixis clamoribuſque turbabuntur, vt boni ſequuturum ſit nihil: mali autem plurimum: quare vt tibi eſſe ſcopus debeat, ne juſtam meritamq; effugiat animadverſionem is qui errores ſeminat: multo tamen aliter tractandus is eſſet, qui falſus falleret: atque is qui malitioſe id faceret, neq; verò malitiæ ſumenda pœna eſſet, niſi de malitia conſtaret prius: atque in dubio quidem bene conſtituti eſſet animi, judicio: benigniorem in partem inclinare, vt errorem ſubeſſe, quàm malitiam interpretari mallet. Quin etiam cum ferè magna odia incurrere hominum ſoleant ii,

cala-

calamitateſq; magnas ſibi accerſere,qui nova invehere conantur dogmata, miro ingenio ſit oportet is qui hominum in ſe odiis inſectationibuſq; excitandis voluptatem capere poſſit vllam: vt quenquam id facere credere nemo debeat,niſi vehementer magnis coactis conjecturis, Atq; error ſi ſit,non malicia: equidem ita ſentio, ſi quicquam eſt in quo clementiæ vllus eſſe locus debeat, hoc in genere debere. Eſt quiſpiam Dei timore præditus, quæ vera ſalutariaq; arbitratur,ea dat operam vniverſo hominum generi,ſi fieri poſſit,vt probentur,hîc,ſi homines ſpectes animum, an quicquid in eum deſignaveris durius, non inhumaniter crudeliterq; factum videatur? Is à Deo meliore vel ingenio,vel judicio donatus non eſt,neque ſane majore ſpiritu: illi igitur ſi ſuccenſeas, non tam illi, quàm Deo ipſi qui non meliore eum judicio munierit,ſuccenſere tu quidem videâre. Quòd ſi fructum ſpectas, nihil conducit (vt dictum eſt)minus,quàm iræ,indignationes,criminationumque ac conviciorum plenæ inſectationes. Sed ſi dolus malus inſit,equidem lubens fatebor, nullam animadverſionem, nullamq; pœnæ ſeveritatem excogitari poſſe tantam, vt non ſit tanta ſceleris immanitate multis partibus minor,

vt

vt quempiam nihil Dei reverentia, nihil populorum ſalus moveat, ſed dum ſuæ ſatisfaciat libidini, omnia ſuſq; deq; habeat. At vero vt magna quis dignus animadverſione ſit: haud expedit tamen ſtatim in eum pro meritis animadvertere. *Quidvis mihi licet* (ait Apoſtolus) *ſed non quidvis expedit.* Quare videndum eſt etiam atque etiam, quid expediat maximè, quam haberi perſonarum rationem oporteat, quid locus poſtulet, quid tempus: quæ videre ira, aut alia quapiam permotione turbatus animus non poteſt. Ira quippe caliginem oculis offundit, hebetat judicium, turbat depravatque denique deterrima eſt ad res omnes, omniq; tempore conſiliaria. Dignus ſane ſit quiſpiam qui lapidibus obruatur, qui fruſtatim laceretur totus, judicio id fieri poterit Magiſtratus ſine ira, ſine inſultu, ſine convicio: Hiſce enim affectionibus, omniſq; recti judicii veris hoſtibus quid eſt opus? Fietque multo majore & gravitate & fructu: ac videatur non ab hominis libidine, ſed à ratione ipſa potius profectum. Quare etiam ſeveritatis illius exemplum multò majore vi hominum imprimetur animis. Curare autem hæc oportet, vt qui ſeducebat populum, ne ſeducat amplius, patiaturq; veritati locum eſſe; qui

ſeducti fuerant,vt ad ſanitatem redeant:qui ſani adhuc ſunt,vt ſint adverſus erroris cõtagium præmuniti. Addendum , ne ſit etiam , vt iuſta animadverſione quaſi fræno quodam male feriatorum ingeniorum cohibeatur licentia, quominus quicquid in buccam venit,effutiant, poſtea videbimus: fieri etiam poteſt, vt quoſdam velit Deus objurgari acerrimè , vt in noviſſimo die & minus excuſationis habeant, & majorem ſubeant judicii ſeveritatem : verum vt nemini ex omnibus qui talium ſint in numero compertum eſſe poteſt , ita nemo eſt cui ſit ejuſmodi habenda ratio, ſi quos voluerit Deus ita objurgari , excitabit etiam qui id faciant , tantùm cavendum eſt , ne nos à ſatana ſeduci, nobiſque ejus inſtigationes pro Spiritus ſancti obtrudi afflatibus ſinamus.

Sed vt qua ratione malitioſum ſeductorem à ſeducendo populo abducere poſſis, intelligas, conſiderandum illud eſt,qui tãtum ſcelus admittere in animum induxerit,eum oportere egregiè impium eſſe,atq; omnis timoris Dei expertem, de eo, igitur ſive præſente,ſive abſente ſi ea dixeris quibus ſit dignus,ſi eum ſuis depinxeris coloribus, atque is mox abſtinuerit, quid illud erit? Annon videbitur palam fateri,quæ cri

mina ei adſcripſeris, eorum ſe omnium re-
um eſſe? Tu igitur ab homine in quo Dei
timor nullus ſit, tantam tibi promittere a-
nimi moderationem poſſis? tantam remiſ-
ſionem? An non veriſimilius eſt multò, fo-
re vt crimen omne depellere ab ſe cone-
tur, multoq; plura in te conferat? Non po-
tius die noctuq; ſuum fatigabit ingenium
mendaciis calumniiſq; excogitandis, qui-
bus tuum infamet nomen? Quid eſt autem
à vero tam alienum, vt non id aſtuta ora-
tio probabile videri faciat? Cumq; hinc in-
de creſcant paulatim iræ atq; odia, cum
audiantur vtrinq; vehementes quotidie
criminationes, ſcindatur populus ſtudia in
contraria, quid aſſequi inde poſſis, cuius
ſani judicii hominem non vehementer pœ-
niteat? Si qua igitur ſpes eſt (quæ tenuis
eſt) hominis ejuſmodi ab incœpto avocan-
di, haud eſt in eo ſita, ſi ejus prodas accu-
ſeſq; malitiam, ſed in eo potius, ſi fraudem
malitiæq; omiſſa mentione omni verita-
tem primum ita tueare, itaq; perſpectam
reddas, vt palpari penè poſſit: deinde vt id
facias dexteritate manſuetudineq; ſumma:
nam cùm perdifficile impetratu eſt ab ho-
mine ſceleſto, ac nefario, vt victus videri
velit, atq; errore lapſus, tum verò ineptè
ſperaveris fore, vt videri velit etiã per ſum-
mum

mum ſcelus ſciens ac prudens fucum populo feciſſe. Sed & iis qui ſeducti ſunt ab errore deducendis, quid conducant probra in erroris authorem jacta, equidem non video. Ferè enim fit, vt qui cujuſquam dogmatibus aſſentitur, ſimul eum charitate quadam complectatur, veneretur, laude atque honore dignum judicet, vt ſi dehoneſtare eum conviciis inſtitueris, inſignem te illi facere injuriam dicturus ſit, alienoque propterea abs te animo futurus. Quis autē neſciat benevolentiam aut odium, aliaſque animi permotiones plurimum poſſe inclinando hunc, aut illam in partem judicio? Certè id fuerit aliud nihil, quàm ei vtrãq; obturare aurem, quo minus te vel audire poſſit. Neq; verò intelligo, cui admodum majori id vſui futurum ſit præmuniendis ijs qui adhuc ſint incorrupti. Convitiis enim criminationibuſq; referta oratio vix eſt vt non ab ira, vehementive animi motu aliquo, proficiſcatur, motus autem ejuſmodi vbi fuerint, mirum, ſi ſatis circumſpectè omnia dicantur, ac non multa peccentur potius, aut perperam ſeductoris verba referendo, aut ejus argumentis, non ſatis aptè reſpondendo, quibus ex rebus (vt oſtendimus) magna ſequuntur incommoda. Neque ſanè deſunt multi quos maledicentia

omnis,ſive juſtum prætextum habeat, ſive injuſtum,offendat,atq; in quo vllum animadvertunt maledicendi ſtudium,de eo male opinentur, animumq; ab eo alienent. Quod quid aliud eſt, quàm procliviores reddi ad iis aſſentiendum, quos tu probris deformare omni ſtudio contenderis? Præſertim ſi quam illi modeſtiam patientiamq callidè & verſutè ſimulare noverint. Equidem non negaverim apud nonnullos etiã tantum valere criminationes, vt quos illæ tangant, eorum tandem ne nomen quidem audire ſine horrore poſſint, tantum abeſt, vt ab iis jam ſeduci ſe paſſuri ſint:ſed id ferè tum demum accidit,quum criminatores in magna ſunt integritatis,ſanctitatis innocentiæq; opinione,vt nulla cauſa, nullaque ratione ad faciendam cuiq;injuriam adduci potuiſſe videantur,quam populi conſtãtem de te opinionem multò facilius tibi falſo arrogaveris,quàm obtinueris. Sæpe enim ne ipſi quidem ſatis intelligimus, quo ducamur ſpiritu,atq; innocentiſſimus vt ſis quis impetret vt non multa ſanctiſſimè deſignata malam in partem vulgo accipiãtur? Atq; illi ipſi qui accuſatis propter criminationes fidem omnem abrogarunt, idem, vt par eſt,feciſſent,vbi iis audiẽtibus ſine vllo maledicto fuiſſent eorum dogmata relata,

&

& argumentis teſtimoniiſq; firmiſſimis certiſſimiſq; humanè candideq; convulſa.

Hactenus ergo palàm factum eſt (vt videtur) ex maledictis permulta, maximaque ſæpe incommoda creari, vtilitatem autem eorum eſſe aut nullam, aut perexiguam, quæ tamen & ipſa aliunde percipi multo poſſit certior. Supereſt ſolùm, vt de ea dicamus ratione, quòd hoc quaſi animadverſionis genere cohibeantur novorum dogmatum authores, atq; illud quidem primùm intelligendum eſt, nos hoc loco de Magiſtratus officio non agere: privati hominis hic officium perſequimur, atque ejus etiam, cui ſit populi ad pietatem commiſſa inſtitutio. De magiſtratu dicemus poſtea. Quare cum animadvertendi in quenquam poteſtas cujuſquam non ſit, præterquam civilis Magiſtratus, cavendum eſt aliis, ne manum in meſſem mittant alienam. Egregius citatur Ciceronis locus ex quarto de Republica in hæc verba: Noſtræ contrà duodecim Tabulæ cum perpaucas res capite ſanxiſſent, in his hanc quoque ſanciendam putaverunt, ſi quis actitaviſſet, ſive carmen condidiſſet, quod infamiam faceret, flagitiumve alteri. Præclarè, judiciis enim, ac magiſtratuum diſceptationibus legitimis propoſitam vitam,

non poetarum ingeniis habere debemus: nec probrum audire, niſi ea lege, vt reſpondere liceat, & judicio defendere. Qua ſanctione quid vel cogitari poſſet æquius? Quæ vetet probrum audire quenquam niſi ea lege, vt reſpondere liceat, & judicio defendere? An verò contemnenda quædã res eſt fama, vt cujuſquam libidini expoſita eſſe debeat? Si is qui rerum potitur, ita ſe comparet: vt quos libuerit infamia (vel ſi juſta alioqui id cauſa faciat) indicta cauſa notet, quis eum regem, ac non verius tyrãnum dicat agere? Ergo quod ne ſummus quidem magiſtratus facere, niſi per apertã poteſt tyrannidem, id licuerit vel privato cuiquam, vel ei cujus ſit ad omnem honeſtatem, atq; moderationem non tam verbis quàm ſuo etiam exemplo populum inſtituere? Eſt quidem eccleſiaſtici paſtoris reprehendere, objurgare, increpare, veruntamen facere id debet non tanquam hoſtis, ſed tanquam pater, quatenus videlicet ad emendationem procurandam, vel opus ſit, vel prodeſſe poſſit. Atqui animadvertendi in quenquam poteſtatem meminerit non ſui eſſe muneris, ſed magiſtratus, atq; vt id ad ſe contendat pertinere, quo tamen eventu prædictum in finem ea ſit vſurus, videamus. Equidem non negaverim, multos eorum

In obiurgationibus abſit acerbitas omnis.

eorum perculſos exemplis, quos vident indies hac ratione in ſummam adduci cum invidiam, tum ignominiam, minus audaces fieri iis proferendis quæ ſæpe curioſa ſuggerunt ſtudia: verum niſi eorum qui tali vtuntur animadverſionis genere omni vacet vita non modò vitio, verum etiam ſuſpicionis, ac niſi eorum omni in re conſpicua ſit ſanctitas atq; innocentia, vt divinũ quid referant potius, quàm humanum, minimè multum hac quidem ratione profecturos putem. Perinde enim accidet, atq; ſi quis aggeribus aquas cohibeat: nam illæ quidem parêre paulìſper videntur, curſumq; ſiſtere, ſed tamen vndiq; exitum perquirent, aut certè altius ſublatè exundabunt, tandemq; aggeribus corroſis ruptiſq; magno impetu erumpent, ac vaſtitatem facient multis partibus majorem, quàm ſi impedita libertas initio non fuiſſet: nam cujus ejuſmodi fræno cohibetur libertas, paret ille quidem aliquandiu, ſed ægre fert, viruſq; paulatim colligit, quo cum plenus eſt, effundat oportet, tantoque exitioſius, quanto continuit diutius: ſiquidem odiũ in eos quos ſibi tanquam tyrannos imminere arbitratur, facit: vt quicquid illi ſentiunt, ipſe facilè averſatur, abominetur q;. Itaque omnibus quibus poteſt inſidiis dat o-

peram: primùm vt modò hos, modò illos avertat, ſuarumq; faciat partium: atq; ita paulatim creſcit malum, colligitq; vires: vt tandem non vereatur ſecta ſe prodere, ac rempub. turbare: cujus rei cùm alia multa, tum recens admodum Monaſterienſis ſeditionis exemplum ampliſſimum eſſe documentum poteſt. Mirum eſt autem, quibus artibus ſatanas hoc hominum genus inſtruat, quibuſq; ſucceſſibus eorum promoveat inſtituta: quod ſi cõſideratius perpenderent ii qui in probris multum eſſe arbitrantur poſitum præſidii ad conſervandã doctrinæ puritatem, iis fortaſſis multo delectarentur minus. Deniq;, ne longum faciam, vt non negaverim acerbitati in objurgationibus locum eſſe nonnunquam oportere, ita etiam contendo, perrarò ea concurrere omnia, quæ, vt percipi ex ea vllus fructus poſſit, requiruntur. Atq; vt miſſam faciam fructus rationem, valde magnũ mirabileq; eſt exemplum illud quod Iudas in Can. commemorat: *Michaelem Archangelum, cum eſſet de Moyſis corpore contentio, non auſum fuiſſe maledictum ipſum in ſatanam conijcere, ſed optaſſe tantum eũ vt obiurgaret Deus.* O nos temerarios, quãto majore audemus perſæpe non in ſatanam (quæ tamen permagna eſſet arrogantia, vt nobis

nobis plus ſumere vellemus nos, quam ſibi ſumendum Archangelus putaverit) ſed in homines Deo forte haud minus charos quam ipſi ſimus. Hoc vnum exemplum ſi perpendamus, tum autem cogitemus quãta licentia nos mutuo maledictis proſcindamus, næ egregiè cæcum eſſe oportuerit eum qui non videat hanc omnem maledicendi conſuetudinem non ab alio profectã ſpiritu, quam ſatanæ. Sed quoniam dictum eſt, quicquid fiat ad vllius erroris qui ſpargatur famam, quem ad finem referentur omnia, videndum eſſe, interq; alia, dandam operã vt qui errore duceretur, ab eo avocaretur, neq; ad id quicquam prodeſſe vel maledicta, vel vllos inſultus, quin potius obeſſe maximè, quod ergo optimum factum ſit, ſequitur vt indagemus.

Duo ſunt autem quæ ad id requiruntur, hinc demonſtrationes eiuſmodi, quæ apud hominem eo animo, ijs imbuto perſuaſionibus quibus eſt is qui errat, vim habeant erroris patefaciẽdi, illinc autẽ, vt is iudicio integro ac ſano demonſtrationes eas expẽdat. Quòd ſi aut demonſtrationes parum erunt ad hominis intelligentiam accómodatæ, aut ille eas non expenderit, aut id fecerit judicio contaminato corruptoq; propoſiti *Seductor quo pacto ſanandus.*

poſiti noſtri finem non aſſequemur. Tum porro iudicium ſanum incorruptumq; ſit, quum id Deus ſuo ſpiritu ſanauerit, reddideritq; veri capax:prætereaq;quũ nullis eſt ſuſpicionibus, nulliſq; animi permotionib. vexatum. Quare nihil hic tantopere eſt vitandum, quam ne quid excidat, aut facias, quod eius vulnere poſſit animum, atq; abs te alienare, quod genus eſt verbum omne, quod ſignificationem vllam habeat alienatæ ab eo tuæ voluntatis, quod eũ pungat aut accuſet, ſiue fraudulenti conſilij, ſiue ignorantiæ, ſiue impudentiæ,deniq; quod ei quamlibet inurat notam. Quinimo omni eſt humanitate officioq; ad manſuetudinem, moderationem, benevolentiamque provocandus, cuius humanitatis nullus eſſe melior magiſter poterit vna charitate, ſed ea ſincera,minimeq; ad oſtentationem compoſita, quam niſi intelligis tibi ineſſe, haud aggredi quicquam te oportet ante, quam eam ſis adeptus. Quod ſi nihil vides in homine quod tibi eum conciliet, conſidera quot quantaq; in Deo ſint eiuſq; filio vnigenito cuius hic eſt opus. Niſi eum Deus in viuis eſſe voluiſſet: aut natus eſſet nũquam, aut ſtatim obijſſet, aut certè tandiu non vixiſſet, nunc autem vides: vt eum

Deus

Deus alat, vt illuceſſere illi ſolem velit æque ac tibi: vtq; mille modis eum ſuæ infinitæ participem faciat beneficentiæ bonitatiſq;. Tu ne ergo eius ſervus contrarios tibi in eum animos gerendos putes? Qui ſcis enim (vt iam dictum eſt) num forte ſit vna ex Domini oviculis, quæ tametſi in præſentia procul aberret à grege male ſana, tamen ſit tandem à paſtore optimo & invenienda, & curanda, & ad gregem deducenda? Quòd ſi ita ſit: an non intelligis, ipſum eſſe Dominum, qui ſub eius perſona tibi infirmus, peſſimeq; habens occurrit: tuæ vt periculum faciat charitatis, quam in noviſſimo die poſtea commemoret? cumq; tuum non ſit judicare, ſit, nec ne ſit: ſatis tibi eſſe debet, fieri poſſe vt ſit, vt quocunq; eum proſecutus officio fueris, illud Dominus tanquam in ſe collatum tibi acceptum ferat. Non igitur eius ſpectés perſonam, ſed ipſius Chriſti quem refert: memineriſq;, quàm mirifico is amore in te fuerit: quippe qui gravatus non ſit ipſe iuſtus, atq; innocens pro te iniuſto maximorumq; delictorum reo mortem obire, præſertim tam ſævam atq; cruentam. O ſi de homine quopiam ſuſpitio eſſet vlla, fore vt aliquando in regem, optimumq; regem evaderet, vt præſens fortuna humilis obſcura-

ſcuraq; videretur, quam tamen non contemneremus eum? Aut quanta potius veneratione proſequeremur? At vero quid eſt regium decus, faſtigiumq; : ſi cum ea conferatur dignitate, ſplendoreq; qui Dei electos manet? Et hominem igitur quem neſcimus an forte ad illam ſit natus gloriam: noſtra indignum cenſeamus humanitate atque benevolentia? Fuerit etiam haud parvo adiumento ad conciliandum tibi hominem eiuſmodi, ſi in te ipſe deſcendens ad diligens, rigoroſumq; examen tuas omnes revocaveris actiones, vitamq; & cogitationes, eaſque ad divinorum præceptorum normam exegeris. Quod ſi te quoque coram Deo maximis quamplurimiſq; fœdatum culpis offenderis, ac nihilominus ſpem bonam alas, fore, vt non ſeverè tecum agat, neque in te pro meritis animadvertat, quinimmò tanquam clementiſſimum patrem ac Deum ſeſe gerat erga te, quid eſt quod non eandem clementiam contingere illi poſſe ſperes? Ac quemadmodum propter eam ſpem, nequaquam is tibi eſſe videris qui contemni debeas, quid cauſæ eſt, quamobrem non & de alio in ipſum cenſeas? Cum meditationibus porro huiuſmodi frequentes ardenteſq; ad Deum preces coniungendæ ſunt, vt is cor tuum e-
molliat

molliat, & in eo ſua manu veram vivamq; ſerat charitatem, quam vbi impetraveris, ea magiſtra tam aptos appoſitoſq; cum fratre agendi modos diſces, vt mirum ſit, ni breui eum ad ſanitatem revocaueris. Cumq; divinas res aſſequi nemo poſſit, niſi divino adiutus ſpiritu, ante quàm diſputationem aggrediaris vllam, precibus à Deo contendes, adiunctis etiam ad id pijs aliquod viris alijs, vt erranti adeſſe velit ſuo ſpiritu, eiq; cor aperire ſimul atq; oculos ad veritatem agnoſcendam, quin etiam eum, vt idem petat, hortaberis.

Demonſtrationes ſane tunc vim habent illæ quidem verũ patefaciendi, quum earũ eſt author Deus, quemadmodum ſcriptum eſt, *Talia ego vos lingua ſapientiaq́; inſtruã, vt nemo reſiſtere vobis poſſit.* Itemq; : *Tanquam de cœlo deſcendit pluvia & nix: neque eo revertitur, quin potius madefacit terram, mollemq́; reddit, & vt germinet facit, fructuſq́; ferat, ac panem ad victum ſuppeditet, ita erit verbum meum quod ex ore meo profertur, haud redibit ad me inane, ſed perficiet quod ego voluero, proſpereque cedet ijs ad quos illud miſero,* Quod cum ita ſit, hic item neceſſariæ ſunt preces ad Dominum, vt non ſolum reſeret erranti cor: ſed etiã vt ea tibi dictet verba, quæ ſint ad

Argumentis ad rem & hominem idoneis.
Luc.21.
Eſa.55.

ad veri demonſtrationem quam aptiſſima. Quod niſi abſurdum eſt, aliquem etiam locum ijs artibus relinquere, quæ tametſi humanæ appellantur, nihilominus ſi ijs haud aliter vſus fueris, atq; is qui & ſerit quidem, & irrigat, incrementi autem ſpem omnem ſolo in Deo collocat, quin dei dona ſint, negare nemo poteſt, addam etiam, demonſtrationes eas vim habere perſuadendi: quæ è rebus notiſſimis, velut locis divinarum literatum maximè perſpicuis, quæq; pluribus intelligi modis nequeant ducto initio, ordine certo, perpetuoq; filo, nullo prætermiſſo medio, aut tranſpoſito propoſitam ad rem perveniunt, aut certè ab ea exordiuntur ſententia, quę ſubvertenda ſit, atq; alia quapiam extra omnem poſita controverſiam, gradatimque conſecutiones colligunt, dum ad magnum aliquod abſurdum deduxerint, quod cum defendi nulla ratione queat, falſi aliquid poſitum fuiſſe non poſſit, qui cum res eſt, non fateri, præſertim ſi id fiat verbis, loquendiq; formis minimè obſcuris, aut ambiguis, aut perplexis, verum perſpicuis, claris atq; vſitatis. Quod tamen (vt quod res eſt dicam) præſtare perpauci poſſunt, propterea quod mire pauci ſint qui non multo plus velint tum dicere tum ſcribere,

quàm meditari. Non ſatis eſt autem, ſi quam attuleris rationem, ea tibi ad rem accommodata eſſe videatur, ſed ad eius ipſius qui perſuadendus eſt tum ingenium, tum iudicium accommodata ſit oportet: exempli gratia. Cum tu Originis fortè anthoritatem tanti facias, vt ei omnino fidem adhibendam cenſeas, ſi quidem locum eius quempiam attuleris, quo loco tuæ palam ſuffragetur ſententiæ, tibi quidem teſtimonium illud belliſſimè ad rem facere videatur. ſed ſi is qui cum res eſt, parum fidei Origeni, aut nihil adhibendum putet, eo teſtimonio nihil egeris, neq; ſanè plus profeceris, ſi cum Turca, aut alio quopiam religionis noſtræ hoſte divinarum literarum egeris teſtimonijs. Idem fuerit, ſi, cum argumentis certandum ſit, ea ſumpſeris, quæ etſi tibi quidem ſint certiſſima, adverſarius tamen perſuaſa nondum habeat. Sumenda ſunt enim, non quæ tibi tantum, ſed quæ & illi ſint certa. Idem etiam fuerit, ſi argumentationis partem aliquam tibi quidem cognitam, ſed adverſario non item ſubticueris. Vt ſi dixeris, non eſſe ſacerdoti recenſenda delicta: quod Deus id minimè mandauerit: neq; quicquam addas; qui enim nondum novit: atq; etiam, cum nondum in promptu eſt, ea tantum nos

ſervare

ſervare oportere, quæ Deus ipſe mandaverit, ea ratione nihil movebitur. Similis, ſed multo obſcurior Ciceronis locus eſt in Lælio: cuius hæc ſunt verba: *Negabat Scipio, ullam vocem inimiciorem amicitiæ potuiſſe reperiri, quam eius qui dixiſſet, ita amare oportere, vt aliquando eſſet oſurus. Nec verò ſe adduci poſſe vt hoc (quemadmodum putaretur) à Biante dictum eſſe crederet, qui Sapiens habitus eſſet vnus è ſeptem, ſed impuri cuiuſdam, aut ambitioſi, aut omnia ad ſuam potentiam revocantis eſſe ſententiam. Quonam enim modo quiſquam amicus eius eſſe poterit, cuius ſe putabit inimicum eſſe poſſe? Quin etiam neceſſe erit cupere, & optare, vt quam ſæpiſſime peccet amicus: quo plures det ſibi tanquam anſas ad reprehendendum. Rurſum autem recte factis, commodiſq́; amicorum neceſſe erit angi, dolere, invidere:* hactenus Lælius. Mirari enim quis poſſit quomodo & Biantis dicto hæc ſequantur abſurda: forte non miraturus, ſi integra eſſet argumentatio. Atque vt intelligas qua ratione moueri quis poſſit, quaue minus, optime cognitum habeas oportet, quid ille dicat, quid ſentiat, tum etiã (præter rem quæ ſit in controverſia) quibus nam aliis imbutus ſit opinionibus, quæ maximè perſuaſa habeat, quoue ſit iudicio. Nihil eſt autem

tem tam ſolenne in controverſiis, quam vt alter alterius cavilletur verba, eliciatq; abſurdi aliquid. Ex quo fit plerunque, vt impugnetur non id quod dicitur, ſed id quod falſa interpretatione tibi confinxeris, quod quid eſt aliud, quam adverſario (vt diximus) ſtomachum mouere, eiuſq; confidentiam confirmare, ac pertinaciam, tibi autem ad ſexcentas ineptias effutiendum feneſtram aperire, quæ ad rem faciant prorſus nihil? In quo imperitos quis imitetur medicos, qui morbo parum diligenter explorato, minime apposita deſcernunt medicamenta, ægrotoſque, cum curare deberent, necant. Et ſibi tamen multi veheēmter placent, ſi perperam acceptis verbis magni alicuius abſurdi inſimulare adverſarium poſſint. Verum hæc quidem conſuetudo inanibus eſt ſophiſtis relinquenda, hic rebus videlicet tam gravibus tractandis, ne ſit tibi illud propoſitum, vt quacunque ratione videare errorem expugnaſſe, verum id conare, vt re ipſa expugnes, nec adverſario quicquam relinquas quod hiſcere quidem poſſit, quod ſane nunquam continget, niſi diligenter videas, vt alterius verba recte aſſequare. Quod ſi quid vehementer abſurdè dici videatur, eò cavendum eſt magis: ne non ſatis aſſequutus

tus

tus ſis, potiuſque petenda explanatio ſit quam exagitandum abſurdum nondum ſatis certo, vtrum adverſarij ea fuerit ſententia. Ac ſi quidem coram habeatur diſputatio, in eo plerunq; peccatur maximè: quod ex primo quoque verbo quid ſibi alter velit, divinare ſe probe perſuaſum quiſq; habeat, vt reſpondere omnino, antequam ille dixerit, velit: ex quo fit, vt clamores excitentur, iræ accendantur, neq; quicquam proficiatur prorſus. Mittenda eſt ergo divinandi hæc temeritas: expectandumq; reſpondendi tempus. Alij allato argumento quopiam triumphare ante partam volunt victoriam, neq; expectare poſſunt, dum alter reſpondeat. Cum enim effugium ipſi videant nullum, neminem videre poſſe certo putant. Apage ſis cum iſta levitate, non enim videmus omnes omnia, nam vt plus videas tu quam ego in rebus alijs omnibus, quid mirum, ſi ego fortè plus in hac vna quam tu? Quid feceris autem tua iſta importunitate, quam vt inſignem arrogantiam, inſolentiam moroſitatemque ineptè prodas tuam? Si profanis in rebus experientia magiſtra proverbij locum obtinuit illud.

Et quandoq; bonus dormitat Homerus.

& illud.

Sape

Sæpe etiam eſt ſtultus valde oportuna loquutus.

Quid in divinis fiet, de quibus teſtetur veritas, *ita placuiſſe cœleſti patri, vt arcana ſua ſapientibus celaret; infantibus autem lactantibuſque palam faceret?* Videre eſt autem, ſi adverſarius animaduertat te ſuam mentem aſſequutum, nimirum quid ſentiat, quibus perſuaſus rationibus id ſentiat: videatq; nihilominus contradicere paratum, vix fieri poſſe, vt non de eius confidentia decedat plurimum. Antè perſuaſus erat, ſi modo ſatis intelligerentur eius commenta, neminem non aſſenſurum, iam autem cum videat qui ea intelligat, neque tamen aſſentiatur, miretur neceſſe eſt. Quod quid aliud eſt, quam aliquam adduci iam in dubitationem, ne non ſatis firma ſint quæ tenet? Simulq; hinc deſiderio accenditur intelligendi, quid nam contra, quod obijcias, habeas: quod deſiderium idoneum ad intelligendum reddidit, quò quum ventum eſt, parum abeſt, quin iam confecta res ſit. Me quidem igitur authore, in errore depellendo ille præcipuus ſit labor: vt quid dicatur, optimè intelligas ex eius qui verba protulit mente: non quomodo interpretari arguto cavillo verba poſſis, quinimmò ſi verbis facienda vis ſit

aliqua, vt authoris ſerviant menti fieri mul-
to malim, quam vt alio trahantur. Inter a-
lia, male interpretandis alterius verbis ali-
ud peccatur ſæpiſſimè, quod cum animis
noſtris ita ratiocinamur: ſi eſſet id quod iſte
ait, hoc & illud inde ſequeretur, atque ita
quæ conſecutiones ſunt noſtro collectæ iu-
dicio, eas noſtris tribuimus adverſarijs,
quaſi illi ita enunciarent, tempuſq; omne
teremus ijs refutandis quæ fortè ne cogi-
tarunt quidem vnquam, quo tum eos ir-
ritamus, tum nos etiam riſui exponimus,
quod planius vt fiat, tali vtemur exemplo,
Propterea quod Pontificij dicant, oportere
delicta poſt ſacram admiſſa ablutionem ex-
piari aut bonis noſtris operibus, aut poſt
obitum purgatorio quodam igne, ſi nos
ita colligamus. Si neceſſe eſt delicta vlla ex-
piari noſtris ſiue operibus ſiue cruciati-
bus non igitur ea deleuit Chriſtus, non igi-
tur impleuit id ad quod miſſus fuerat, vt
diaboli opera aboleret, ac propterea refe-
ramus, Pontificos negare Chriſtum id im-
pleſſe ad quod miſſus fuerat, eatenus qui-
dem vera noſtra fuerit oratio, quatenus
quodammodo id illi negant, quia videlicet
ex ijs quæ ponunt hoc ſequatur, ſed plane
vera non fuerit, quatenus expreſſe id neq;
ponunt, neque forte ſentiunt, itaq; ſi mul-
tis

tis verbis increpare eos pergamus, propter conſecutiones eiuſmodi, quaſi eorum eſſent poſitiones, nos inſanire dicent. Quid igitur facto opus eſt? Vt referamus quod dicunt, nihil addentes, nihil detrahentes, nihil immutantes. Quod ſi abſurda ex eorum ſequantur verbis, ea colligenda ſunt eum in finem ſolum: vt falſum eſſe quod ponunt, palam fiat, hic candor dignus eſt qui ametur, quæcunq; tandem tractetur res: ſed Chriſti diſcipulos divinis de rebus differentes tam decet, quam quod maximè.

Ab omni autem Chriſtiano congreſſu prorſus abeſſe vincendi ſtudium oportet; vnus enim ſit ſcopus, vt vincat veritas, per te autẽ, an per quemvis alium palã fiat, nihil intereſſe putes: ſatis bono loco tuũ nomẽ fore ſtatue, ſi cõſtet Deo ſua gloria, ad quã plurimum pertineat vindicata ab impoſturis veritas. Quare ſi quidem ita accidat, vt ipſa ex diſputatione innoteſcat tibi quod latebat ante: cave pudeat agnoſcere, quis ille ſit cui cedere oporteat, nihil cures. Maxime honorificum eſſe intelligito, à Deo doceri, per quẽcunq; tandem id fiat, illos ſanè pudeat, qui diſcunt nunquam, ſi eius quo Deus tanquam inſtrumento vſus fuerit, ad te docendum pudet, ſcio te non hominem

Sed id ſemper age, vt vincat (non tua opinatio ſed) veritas

contemnere, ſed Deum, cuius ſeveram vindictam, niſi reverenti animo oblatam amplexus gratiam fueris, haud effugies. Cæterum quominus in eo difficultatis, quum res poſſet, experiâre, per quam optimè conſultum fuerit ea ſedulo vitare, quæ difficultatem augere hanc poſſint, quòd genus eſt, ſi magna confidentia quid aſſerueris: vt ſi teſtatus ſæpe fueris, magni te aut piaculi, aut ſceleris, aut etiam dementiæ loco habiturum, ſi quis auſus fuerit contradicere, ſi dixeris vehementer ſtupidum eſſe qui id non videat, & ſimilia. Grave enim admodum fuerit poſtea, tam longe videri à ſcopo aberraſſe, quare præſtat multo circumſpectè ſemper loqui, non vt hæſitare ſemper videare (laudandum enim id non eſſet) ſed vt quæ vera videntur, ea ſimpliciter aſſeras, quæ non videntur, neges eodem modo tum autem hanc aut illam in partem argumenta teſtimoniaq; afferas, tantum formulis illis, quæ impietas ſit? Temeritas? Quæ impudentia? Aut quæ ſtupiditas, hoc vel illud dicere? Et ſimilibus, abſtineas. Mathematici firmiſſimis certiſſimiſque vtuntur illi quidem demonſtrationibus, verum apud illos tale verbum invenias nullum, nihil enim ad demonſtrationes aut perſpicuitatis addunt, aut certitudinis,

dinis, ſi liberum nobis eſſe poteſt, veriorem, quandocunque pateſiat, ſententiam amplecti, quid nobis quaſi legem indixerimus tali verborum temeritate falſæ perpetuo magna pertinacia adhærendi? Huc pertinere videtur Solamonis conſilium illud: *Caue liti implicere, ne ſi ſorte ſuccubueris, pudore ſuffundare, neque quid facias ſatis certum ſit.* Ac cum ſcire in quibuſnam erremus, vt de ijs cauta noſtra ſit oratio, haud poſſimus, quæ cautio neceſſaria in ijs fuerit, eam quum opus erit, vix adhibuerimus vnquam niſi conſuetudinem nobis adſciverimus, quacunque de re ſit ſermo, verborum formulas eiuſmodi tanquam periculoſiſſimos quoſdam ſcopulos vitandi. Auget etiam mirum in modum prædictam difficultatem, ſi adverſarium magno habueris cōtemptui, quocirca multo vt honeſtius, ita etiam prudentius feceris, ſi qualiſcunque tandem contingere adverſarius videatur, intra humanitatis te cōtinueris limites. Et ſi ab omni prorſus contemptus ſignificatione abſtinueris. Ac quoniam quicpuid tandem facias, vix aſſequare, vt non vehemēter repugnante genio victus videri velis, oportet ad cauſas eiuſmodi optimè munitū eſſe animū, efficaci videlicet ratione quapiā animo frequēti me- Prov. 25.

 ditatione

ditatione impreſſa neq; ſane efficacior vlla occurrit illa: vt meminerimus vitam hanc omnem vno durare momento, fabulæ perſimilem, in qua introducantur principes viri, reges, ſervi, matronæ, ancillæ. Finita enim fabula, hyſtriones perſonis illis depoſitis aut pares ſunt, aut nonnunquam qui in fabula rex fuerat, humilioris erit fortunę, quam qui fuerat ſervus. Quod ſi hyſtrionum aliquis graviter eas partes agere, quibus minus ei honeſtus contingat locus, malitq; eius incurrere indignationem qui eum extra fabulam & ſublivere inopem amicus, & inimicus affligere tota vita poſſit, non omnes clament, prorſus inſanum eum eſſe, quod pluris faciat vaniſſimũ vnius horæ fumũ, quàm tot vitæ commoda? An vero non hic eadem eſt amẽtia, aut etiã multis partibus maior? Sis victor an victus, quã diuturni tẽporis fuerit ſiue gloriola, ſiue dedecus? Sed ſi veritati ſciens reſtiteris, propterea q; tibi Deum infenſum reddideris, quid de te fiet infelix? Forte tua peruicacia factum fuerit, vt oppreſſa maneret veritas: idq; in numeroſiſſimi etiam poduli perniciem, vt totidem futuri ſint velut acermi accuſatores tui: quot eius rei cauſa perierint, quis non hæc cogitans contremiſcat totus? Valeat igitur, valeat hæc omnis pervicacia

cacia: certumq; cuiq; ſit dignitatis ſuæ hoc in genere rationem habere nullam: ſed in eo eſſe totum, vt in omni controverſia vincat Chriſtus: Neq; curet mundi vel excrementum fieri, dum in omni re Dei nomini ſua conſtet gloria. Pungit videlicet te, ſi ei permittenda ſit victoria, quem fortè paulo antè præ te nihil eſſe exiſtimaveras. Itane verò? Atqui nonne aliud tibi certamen eſt cum ſatana multo maximum? Ille ſcilicet te tanquam arcem quandam ſibi omnibus machinis, omniq; conatu oppugnandum delegit: abs te autem tui ſuſcepta defenſio eſt. Nunc ergo ſi cognitæ veritati per impotentem animi elationem reluctatus fueris, non arcem prodes ſatanæ? Non tu te hoſti & tali hoſti dederis quam turpiſſimè? Atq; in ipſius etiam imperatoris tui (quem clam eſſe nihil poteſt) oculis? An verò nihil hîc ſit quod pungat? Expendendum eſt autem etiam atque etiam, qualis hîc detur optio. Duplex certamen eſt: nec datur vtrobique potiri victoria. Si illic victorem eſſe veritate oppreſſa, certum eſt, hoc in certamine quod cum ſatana eſt, ſuccumbas oportet. Sin hîc ſuccumbere nimis grave eſt, illic nonnihil criſtam demittas neceſſe eſt: quod quo adhuc minus difficili facias animo: & illud conſiderandum

eſt, nequaquam tam turpe viſum iri aliis atq; tibi, ſi ſuccubueris: quis enim neſciat hominis nihil tam proprium eſſe, quàm hallucinari? Ac omnino quidem cum vlla ſit controverſia, illud expectetur, vt pars altera ſuccumbat. Haud igitur vehementer mirum ſit, ſi tu magis victus fueris, quàm adverſarius: atque vt ſit dedecus vinci: at maxima dignum laude eſt, atq; ad conciliandam maximam bonorum omnium benevolentiam valde aptum, ſi eo ſis candore, vt cognitæ veritati haud invitus cedere paratus ſis. Quare ſi de eruditionis tuę opinione ac fama (ſi qua ſit) decedere aliquid oporteat: at illud cumulatè compenſetur bonitatis laude, quam multò pluris faciendam eſſe ex eo facilè cognoſci poſſit, quòd eruditum hominem, ſed iniquum (ſi quidem cognoſcatur) nemo non abominetur: virum autem bonum, quanquam nulla omnino eruditione, omnes amore, atque etiam laude dignum putent. Neque verò perſuadere tibi debes, ni ipſe ſponte cedas, victum te fuiſſe haud cognitum iri: immò verò quo reluctatus fueris magis, eo majorem adverſario dederis cauſam, pervicaciam iniquitatemq; tuam efferendi: eoq; etiam pluribus minimè commodis de te ſermonibus materiam dederis. Vt tandem

em neque tuæ eruditionis tueri nomen
ueas: & nequiſſimæ pervicaciæ notam in-
idiamq; ſubiturus ſis. Hæc ſi meditatus
ſſiduè fueris: mirum ni de innata animi
mpotentia decedat plurimum. Vt quum
es poſtulaverit, æquiori animo paſſurus ſis
eritatem vincere.

Ac cum vehementer etiam difficilè ſit,
n controverſiis non & irritari, & irritare:
landa opera eſt, vt perſimilibus meditatio-
nibus, quaſi medicamentis quibuſdam, ita
præparetur animus, ne quid committatur
ejuſmodi. Quapropter diſputationem in-
greſſuro perinde faciendum tibi ſit, atque
fortiſſimo cuipiam viro, & cautiſſimo in
ſingulare certamen deſcenſuro: is enim om-
nes feriendi cogitabit artes: & ad ſingulas
rationem præmeditabitur defenſionis. Ad
hæc cogitabit, quas corporis partes minus
ar atas habeat: aut in quibus majoris ſit
vulnus periculi futurum, vt illis circumſpe-
ctius caveat. Tum autem animum in certa-
men ita exacuet, vt conſtitutum deliberatu-
tumq; habeat, aut vincere, aut mortem for-
titer oppetere. Sic cogitandum tibi cum
animo tuo eſt, quicquid inter differendum
accidere tibi poſſit ad animum tuum ira
accendendum, offundendamq; oculis ca-
liginem, ac deniq; omnia turbandum: vt
quòd

Diſputationem ingreſſurus ſuperbiam pelle, indue modeſtiam.

quòd convicia in te collaturus ſit adverſarius: quod impiè te, aut impudenter, aut ſcelerate facere accuſaturus ſit: quòd appellaturus te ſit rerum omnium ignarum, ſtupidum, bardum: quod irriſurus te ſit homo nihili: quòd verba tua cavillaturus: quòd deniq; ſumma ſit vſurus inſolentia: ac nihilominus certum tibi eſſe oportet nulla te commoveri: quin potius ſumma lenitate patientiaq; inſtitutæ diſputationis filum ad finem vſq; proſequi. Si nobilitas, ſi opes, ſi eruditio, ſi authoritas, aut nominis claritas, aut quidvis aliud eſt quod attollere tibi animos poſſit: cogita ea parte nudum te eſſe, injuriæq; obnoxium: ac te, niſi caveas, ibi vulnus accepturum. Caveris autem: ſi intellexeris hæc aliud eſſe nihil quam ſatanæ, quibus te oppugnet, arma, quæ ita demum nocendi vim amiſerint omnem: ſi quàm ſint inania, exploratum tandem habueris. Ilud autem fixum eſſe in animo oportet, rem haud eſſe cum homine eo qui cum diſceptes, ſed ipſo cum ſatana: neque rei ſummam eſſe punctum illud quod in controverſiam venerit: ſed multò plura, majoraq;. Eò ſpectare ſatanam, vt ex vna lite infinitas faciat, vt iras accendat, eccleſiam in ſectas diſtrahat, ſeditiones excitet, tyrannides erigat: denique cum nihi-

nil

niſi maxima incendia vaſtitateſq; moliri. Quare non vnum ſummiſſurum litigatorem, aut alterum: ſed quamplurimos alium alio ſemper moroſiorem, pervicaciorem ſeditioſioremque. Atque illud eſſe ejus propoſiti caput, non vt quæſtioni de qua agatur tenebras obducat (cum præ aliis quæ molietur minimum illud ſit) ſed multò magis tuam vt vincat patientiam: qua expugnata, reliqua minore negotio aſſequuturus videatur. Age autem quodnam igitur hic boni fuerit militis officium? Animo frangi? Fatigari? Hoſti cedere? Minimè verò: ſed quo oppugnationem ille vrget improbius, eo præſentiore animo reſiſtendum tibi eſt. Id quod faciendum eſſe eo eſt alacrius, quòd nobis certiſſimam victoriæ ſpem Iacobus Apoſtolus faciat: teſtatus, *Si reſiſterimus Diabolo, fore vt recedat à nobis*. O ſi illud tantùm ſatis ſit in Iac.4. animis noſtris fixum: quæcunque moveatur controverſia, rem eſſe non cum homine qui eam movet: nec diſceptari de vno religionis puncto, ſed per eam occaſionem ſpectare ſatanam ad diſſidia, ſectas, rixas, ſeditiones, incendia, ac totius Chriſtianæ reipublicæ everſionem. Quanti id eſſet ad noſtros emolliendos animos: magiſq; ac magis ad manſuetudinem

ſuetudinem, quietumq; ac circumſpectum differendi morem componendos? Sed inter alia quæ vehementer moroſum faciunt diſputatorem, primum locum obtinet arrogantia: ſi tibi ſapere omnia videâre, ac præ te neminem non contemnas. Hoſce autem ſpiritus addunt ſæpe opes, magiſtratus, ampla ſacerdotia, nominis celebritas, atq; alia id genus. Qua perſuaſione dementatus animus ſi fuerit, neminem pati poſſis integram pronunciare ſententiam: ore vix dum aperto, & quid dicturus alter eſſet, & quid etiam poſſet dicere, ſatis te aſſequutum putaveris. Atq; vno verbo: vno verbo autem? Immò verò vno aut riſu, neſcio quo, aut toruo aſpectu, aut geſtu quovis quid objectum ſit, abundè tibi diluiſſe videâre: quicquid autem affirmaveris, negaveriſve, ſi quis mutire quid contrà audeat, læſæ majeſtatis reus, ſacrileguſq; habeatur. Alius interim tantum abeſt vt ab errore avocetur: vt ad errorem accedat etiam ſumma indignatio, firmumq; propoſitum ſua cum apud te non potuerit, apud quoſcunque, ſi minus palam, at certè clam & tutandi, & latè ſpargendi: à quo quidem morbo perdifficile eſt cavere. Vt quiſque enim authoritate antecedit, ſuperioreque è loco dicit: ita ſe ſapientiorem videri puta-

tat oportere: vultq; plerunq; pro ratione ſuam valere authoritatem. Sed tamen occurrendum eſt huic malo, à quo infinita propemodum maximeq; pernicioſa oriri mala poſſint. Imprimis autem cogitandum ſæpe eſt, quàm ineptum ſit, vel ſi opibus affluas, ex opibus: vel ſi in magiſtratu, aut ſacerdotio ſis ex hoc aut illo: vel ſi nobilis, ex nobilitate ſcientiam, ſcientiamve tibi vllam arrogare. Quid eſt enim cum iſtis rebus commune ſapientiæ? Si more hominum judicare velis: niſi fuit ingenium, niſi doctores, niſi diſcendi longus aſſiduuſque labor: nihil illa quidem ſunt: nominis etiam clariras, quid eſt aliud, quàm vulgi teſtimonium? Qualis verò authoris? Vix nimirum aliquando non maximè delirantis: quòd ſi eum audias qui vnus nec fallere, nec falli poteſt, ne illa quidem, ingenium, doctores, ſtudia quicquam ſint: ſed in vno Dei ſpiritu omnia poſita intelligas. Vt ſi hic vnus adfuerit affluenter: etiamſi nihil extiterit præterea, non ſapientiſſimus eſſe non poſſis: ſi defuerit hic vnus: vel in maxima rerum aliarum omnium affluentia non poſſis eſſe non ineptiſſimus. Quid te inflent igitur vaniſſima hæc nomina? certè cum plus ſatis per ſe natura nullis externis adjuta rebus aſſentetur cuique: vtq; ſibi plurimum

ſapere

ſapere videatur faciat: cavendum eſt ne ſtulta ejuſmodi rerum fiducia acceſſio naturæ morbo fiat. Ac cùm alia humanæ naturæ vitia ſingulatim comtemplanti mirè altas habere radices videatur vnum quodque, ac difficillimè poſſe non dicam evelli, ſed aliqua etiam tantum amputari parte: tum verò de arrogantia, ſic equidem judicio, ſi cum aliis conferatur, videri illa nihil propemodum hærere: etenim ſi ira accendaris: ſi odium ſuſcipias, ſi furto alienam rem ſurripias, ſi occidas: hac te patrare non potes non intelligere: vt ſi ſæpius id facias ad iram, ad odia, ad furta, ad ſanguinem fundendum, tuum proclivem eſſe animum te non lateat: atq; aliquam tibi ipſe poſſis vim facere, ac paulatim ad ſaniores enitii mores: ſed ſi plus æquo ſapere tibi perſuaſeris: id te facere æquè intelligere non poſſis. Si qua enim in re aberres: interea dum erras, vt errare te intelligas: fieri nulla ratione poteſt, non magis quam vt ſimul vivas, ac non vivas; ſiquidem errare, erroremq; agnoſcere aliud eſſet nihil, quàm errare, & non errare. Fieri autem ſanè poteſt: vt poſtquam aliquandiu verſatus in errore fueris, reſipiſcas, agnoſcaſq; errorem, ſed quotuſquiſq; tamen agnoſcatur error: Deus novit. Atq; in iis ipſis etiam perpaucis

quos

quos agnoſcimus,nunquam non eſt nimio ſui cuique amori vnde excuſet: vt culpam quamvis aliam potius in rem rejiciat, quàm in ſuum judicium: itaque fit, vt ſe ſibi plus æquo arrogare nequeat anim d-vertere: cumque lateat morbus, ne medicina quidem quæritur, neque alia ſanè ratione quicquam hîc proficere nos poſſe video, niſi illa quam adhuc ſuprà attigimus: quam cum fixam firmamq; in noſtris eſſe animis oporteat,eam quòd repetamus, pigere non debebit; ea verò erat hujuſmodi. Cum diſſenſionibus in vita plena videamus omnia & divinis in rebus, & profanis, in publicis ac privatis, domi ac militiæ,denique omnibus: & tamen vna ſit omnibus in rebus veritas, plurimi errent neceſſe eſt. Cumque diſſideant inter ſe plerunque & alii qui ſapientia præſtare cæteris creduntur: ſapientes etiam multi (qui habentur) errent oportet. Cumque alius hac in re erret, alius in illa: ſintque propterea illa in quibus vnuſquiſque errat, quamplurima: & cum nemo tanta excellat ſapientia, quin ei quotidie humanitùs aliquid accidat, nihil minus ſibi perſuadens. Ita tecum ratiocinator:Homines alii errant omnes,ac ſæpe: neque hominis eſt vehementer ſapientis, ne-

que limati judicij, ſæpe errare: ergo nemo ex omnibus tantum adeptus eſt ſapientiæ, quin ad cumulum deſit plurimum, & tamen nemo non plurimum ſibi tribuit: idq; cum faciat, ſua opinione fallitur vehementer. De te igitur quid judicii feceris? Non ita cogitabis? Homo & ipſe ſum: ergo quod hominis tam eſt proprium, in me quoque (etſi animadvertere non poſſum) idem inſit neceſſe eſt: vt ita tuam infringere coneris arrogantiam? Sed eſt in homine genius neſcio quis adulator maximus, ac mirè ille quidem artificioſus, qui inter meditationes ejuſmodi neſcio quid obmurmuret in corde: ſed ita vt ejus potius moveat, afficiatq; hoc eſt dementer, quàm vel animadvertatur oratio. Sed ſi aſſequi ſenſum poſſis, talis fuerit: ita eſt ſcilicet: nemo non fallitur nimium ſibi tribuens: verùm abs te procul eſt hæc arrogantia; tui multò alia eſt ratio, qui ſingulari quodam ducaris inſtinctu, qui aberrare te in judicando non ſinat tantaq; eſt hujus vis faſcini, vt vel ſi diuturnum acerrimumq; ipſe tecum certamen habueris: vix tamen paululum deponere de inani illa perſuaſione queas. Sed illud tamen exploratum habeas oportet: quo ſuſpicari tua de arrogantia potes minus, eo eſſe majorem, dum enim tu tibi pla-

ces

ces: ineptis te enumerat ſapientiſſimus rex Solomon: *Inepto*(inquit) *ſuæ pulchrè arri- dent rationes: ſapiens autem quærit conſili- um* Vt humanæ ſapientiæ culmen eſſe vi- deatur,ſuam ſuſpectam habere ſapientiam: atq; intelligere ſe alieno opus habere con- ſilio. Quod quidem verbum aſſiduè obji- ciendum eſt nequiſſimo illi genio, quò mi- nus à modeſtia tuum avertat animum.

Ac quo magis intelligas, omnino in diſ- ceptationibus modeſtia opus eſſe , quid- dam addam,quod prima fronte videri non parum adiurdum poſſit: ſed tamen tam ve- rum,quam quod veriſſimum: quiſquis fue- ris non poſſe te vllo cum homine vlla de re controverſiam habere: quin,quanto tu plus ſapere tibi videris, quàm ille : viciſſim ille tanto ſe plus ſapere exiſtimet, quàm te. In promptu eſt ratio; nam eam rem ſi reſpici- as,quæ eſt in controverſia , ſi is te melius judicare arbitraretur,quàm ſe: tibi aſſenti- retur: controverſiaq; nulla eſſet. Cùm igi- tur diſſentiat,ſe melius judicare putet, ne- ceſſe eſt, in aliis fortè videatur ille quidē te ſibi præferre: ſed revera id non faciet , nam ſi recenſeat vterq; ſuas opiniones omnes, de quibus quidem illi tecum convenerit: tam ſuum probabit judicium, quàm tuum: in quibus autem diſſentiet abs te , ſuum v-

tique tuo anteponet. Itaq; ſapientior ſibi videatur. Apparet id maximè in faciendo de authoribus judicio. Tantùm enim tribuere cuique poſſis laudis, quantum tuo ſatisfacit judicio. Ac tantum detrahas neceſſe eſt, quantum in eo ſit, quod tibi non arrideat; vt cuiq; recti atq; obliqui regula ſuum ſit judicium. Quod cum ita ſit, cum quocunq; ſit controverſia, etiamſi ille omnium ſit ignorantiſſimus, tu eum te eſſe perſuaſum habeas, oracula qui loqui poſſis: quàm non æquo tu animo ferre poſſes, te illi eſſe contemptui: tam iniquo laturus eſt ille, ſi contemptui ſit tibi: ac tanto fortè etiam iniquiore, quanto fuerit minus educatus liberaliter. Vis igitur vno verbo dicam, quo pacto tractari eum oporteat, omnis vt abſit amarulentia? Finge, omnia contrario ſe modo habere: illum eſſe qui tu tibi eſſe videre: te qui tibi videtur ille, ac qui mores tua digni eſſent perſona, atq; illius: ſi ita ſe res haberent, eos dato operam, quantum poteris, vt exprimas. Id niſi feceris, crimen declinare inſolentiæ vix, ac ne vix quidem poſſis. Hæc ſi quis aſſiduè meditatus fuerit, ſi in iis animum diligenti ſtudio exercuerit: næ ille, niſi fallor, diſceptator evaſerit, qui pullulantibus erroribus ratione reſiſtat, commodiſſimus. De qua

cum

cum ſatis multa dicta ſint, de authoritate deinceps eſt dicendum.

SATANÆ STRATAGEMATVM

LIBER TERTIUS.

CVM authoritatem qua erroribus falſiſq; dogmatibus reſiſtitur, aliam eccleſiæ dixerimus eſſe, aliam civilis magiſtratus: de eccleſia dicamus prius. Ergo ſi quis ea doceat quæ à ſanctarum literarum doctrina abhorreant, quominus ea invaleant, duo deſignare poteſt eccleſia: vt dogma ceu erroneum impiumq; damnet: & vt hominem ab reliquo eccleſiæ corpore, quaſi aridum ramum amputet: in quibus trifariam peccari poteſt. Primùm quidem, ſi iniquè damnetur ſive dogma, ſive homo: deinde, ſi id fiat aliter, quàm par ſit: tum autem, ſi id fiat à quibus non debet fieri. Injuſtè quidem primùm damnatur aliquid, ſi falſum non ſit: quod quo minus fiat, quibus rationibus caveri debeat, ex iis quæ primo Libro dicta ſunt, cognoſci poteſt, Deinde etiam injuſtè damnatur: ſi gravius ſit judiciũ,

Authoritate, & primò Eccleſiæ.

Cavendũ autẽ ne temere damnetur ſive dogma, ſive homo.

quàm res de qua agitur, ferat. Non enim vnius ſunt generis omnia veræ doctrinæ capita. Sunt quædam ita neceſſaria cognitu, vt fixa eſſe & indubitata omnibus oporteat. Sunt alia quæ inter Eccleſias controverſa, fidei tamen conſenſionem non dirimant. Quod ſi error quiſpiam, cum hujus ſit generis, perinde damnetur, ac ſi de errantium ſalute ſpem adimeret: haud rectum fuerit judicium. Quo loco illud eſt videndum: quicquam ne referat hoc in genere minus rectum ferri judicium. Pleriq; niſi errorem quemlibet graviſſimum eſſe volueris, dicent te erroribus patrocinari, errantium cauſam agere; quorum equidem laudo pium ſinceræ doctrinæ conſervandæ ſtudium: ſed mihi tamen, ſit necne id erroribus patrocinari, operæprecium videtur certius cognoſcere. Certè quidem quaque de re quiſque aut alteram in partem judicio inclinat, aut ambigit. Qui ambigit autem, ſi perſuaſus ſit in errore certum ſalutis poſitum diſcrimen eſſe, cum non ſit, animo conſternabitur. Quæ conſternatio, tantum abeſt vt judicio quicquam conferat ad rectè judicandum: vt etiam obſit maximè. Labefactat enim judicium, caliginemq; offundit omnis animi perturbatio: certè quidem cum diffidentia de Dei in ſe miſericor-

Diſtinguenda ſedulo Capita fidei neceſſaria & certa à controverſis.

cordia eſt conjuncta: quo ad ſalutem quid conducit minus? Immò verò quid obeſt magis? Quæ verò inde feneſtra aperta ſit ſatanæ ad expugnandam miſeri hominis ſpem omnem, injiciendaſque ei cogitationes multas valde perniciofas? Fateor equidem, fieri etiam poſſe, vt ſic conſternatus animus ad Deum erigat ſeſe, opemque ad certam veri agnitionem adipiſcendam imploret, impetretque. Sed vt nonnullis ſic contingat: quis negaverit aliquibus etiam illud poſſe, quod ante diximus, contingere? Qui veri agnitionem impetraverint autem, cum res (vt poſuimus) cognitu neceſſaria non eſſet, non liberantur maximo à periculo: ſed qui diffidentiæ de Dei in ſe miſericordia feneſtram aperiunt: eorum maximo in periculo verſatur ſalus. Quo fit, vt, ad eos quod attinet, qui ambigunt aliqua de re, plus obeſſe videatur poſſe, ſi perſuaſi ſint eam cognitu neceſſariam eſſe, quæ non eſſet, quam ſi rem non pluris fecerint, quàm quanti ſit. Qui verò perſuaſus eſt, ac deteriorem in partem: is niſi conetur quantum poſſet aliis quibuſvis idem perſuadere quod ipſe ſibi intelligere videtur: Deum ſe propitium non habiturum arbitretur, itaq; palam ille quidem conabitur, ſi liceat: ſin minus, clam ſal-

tem non poterit id non moliri, nihil tale tentaturus, ſaltem certè tanto conatu: ſi rem haud tanti æſtimaret. Atque in quibus quidem radices jam egit error: quid æquè impedit, quominus ab errore revocari poſſint, quàm ſi arbitrentur non poſſe ſe à ſententia deduci abſque ſalutis jactura? Ideo enim qui ſe meliora docere velit, audire non audent. Cumque id recuſent: quis alius ſit in viam reditus? Qui rectè ſentiunt, equidem fateor, quo plus poſitum eſſe in quaque re opinantur, eò minus facilè ijs præbituros aures, qui, quod ſentiunt, vocare in controverſiam velint. Verùm ſi minor eorum opinione res fuerit, in eo vehementer nocuus eorum erit error: quòd errantes ea in re à reliquo Chriſti corpore, hoc eſt Eccleſia, ſe parabunt, contemnent, execrabuntur: illi autem ſectā ſeorſum facere cogentur: quo exitioſius fieri nihil poteſt. Videmus enim quàm truculentas inimicitias exerceant ſectæ inter ſe. Ac facit quidem odium, vt quicquid ab vna ſecta dicitur, facilè ſit inimicæ ſuſpectum: vtque ei illa contradicat. Et quicquid per temeritatem ſemel exciderit, non patitur id improba animi elatio, contentioniſque ſtudium retractari: ſed tueri pertinaciter vult. Atque vbi invaluit

mos, quo ob diſſenſionem quamlibet alius alium damnet, quotidie videas ex ſectis ſectas naſci: quæ ſectarum multitudo quam plurimis deſperatione conſequendæ certæ veritatis omnem religionis cogitationem eripit: adeo vt ſi quis conſideratius animadvertat, quam impediant Evangelij curſum ſectarum multitudo, & quæ inter eas ſunt diſſentiones, atque odia: intelligere facile poſſit temerarijs eiuſmodi iudicijs, vnde oriuntur ſectæ, ad ſatanæ conſilia accommodatius fieri nihil poſſe. Satius igitur eſt multo, quanti quæque res fuerit, tanti eam facere, neque eam vel adaugere, vel extenuare. Quæ ſententia eo amanda eſt magis, quod cum vnicus puræ doctrinæ cõſervator ſit Chriſtus ipſe, is ad id nulla falſa perſuaſione opus habeat, quid enim fuerit in mendacio præſidij? Quod cum ita ſit, ſequitur vt ratio inquirenda ſit aliqua, quæ librando rerum pondere à recto aberrare nos non ſinat.

Primum autem illud firmum fixumque maneat oportet: Si â divinis oraculis quæ ſacris ſunt literis conſignata, diſceſſeris, nihil eſſe cui tuto fidem accommodes: nihil eſſe quod non aut fraudi, aut errori ſit obnoxium divina teſtimonia ſola certa: ſola digna eſſe cui acquieſcat conſciẽtia. Cer-

tè

tè etiam ſi de religionis puncto aliquo ſit controverſia, vt alij dicant adeo ad ſalutem neceſſarium eſſe, vt niſi quis illud intelligat amplectaturque, ſeruari nullo modo poſſit: alij, tametſi de re alioqui conveniat, negent tamen eam tanti eſſe ponderis, quin potius arbitrentur male de ea ſentientes ſalutem poſſe adipiſci, & in Eccleſiæ membris habendos nihilominus eſſe. Si talis (inquam) ſit controverſia, cum non vtrique rectè ſentire dicendi ſint, alteryros errare neceſſe fuerit. Quare compertum exploratumquè habere, vtri rectius ſentiant, aliquid erit ſcire: quemadmodum in eo hærere, ac dubitare erit aliquid ignorare: conſequens eſt ergo, vt ne hoc quidem ſciri poſſit: niſi de eo divina extent teſtimonia. Eſt autem hic omnino animadvertendum, longe aliam eſſe rem dogma aliquod, aliam vero eiuſdem dogmatis pondus, ac judicium. Vt aliud eſt dicere: Circumcidendum non eſſe Chriſtianum hominem: aliud eſt dicere. Si circumcidemini, Chriſtus vobis nihil proderit. Nam qui illud audiſſet. Circumcidendum Chriſtianum non eſſe; adhuc exiſtimare potuiſſet, etſi non debeat Chriſtianus circumcidi, ſi tamen putaverit quiſpiã ſe circumcidi oportere, non id multum admodum referre. sed audito

Dogmata ritè & cum iudicio ponderanda.

Et trutina hic vtere ſolo Dei verbo.

audito eo verbo. Si circumcidemini, Chriſtus vobis nihil proderit: iam rem intelligat multo maioris eſſe momenti. Cumq; alia res ſit dogma, alia dogmatis iudicium, & æſtimatio: ſi quidem in quæſtionem venerit, vtrum ſit cognitu neceſſariũ dogma aliquod, vt quod iurare in iudicio liceat: nihil ad rem fecerit, ſi quis teſtimonia multa adferat, quibus teſtimonijs non recuſandum in judicio iuramentum evicerit, dicat enim aliquis, id ſe quidem dare, nec de eo ſe quęrere, ſed de rei pondere, ſit necne tanti res momenti: vt ſi quis perſuaſus ſit, quæcunq; ſit cauſa , jurare nunquam licere, atq; in tali perſeueret errore, de eius ſalute habenda ſpes non ſit. Itaq; teſtimonijs hic opus fuerit, non quæ doceant, iuramentum eſſe in iudicio (id quod in dubium non vocatur) ſed quæ doceant, qui perſuaſus fuerit, non licere ſibi jurare, eum damnatum iri quale de non retinenda circumciſione extat.

Intelligetur autem divino aliquid doceri teſtimonio, ac probari: ſi ipſum teſtimonium verum eſſe non poſſit: niſi id etiam verum ſit, quod probandum erat, id quod accidet, ſiue teſtimonium id ipſum exprimat quod probandum erat, ſiue ea enunciet, quibus poſitis, illud neceſſario ſequatur,

tur, exempli cauſa, probandum eſt, fide iuſtum cenſeri hominem, non legis operibus: citanturq; Pauli verba illa, *Cenſemus ergo fidei iuſtificari hominem, abſq; legis operibus.* Hoc teſtimonium id ipſum exprimit quod docendum erat. Sed propoſitum ſit docere, ſola fide iuſtificari hominem, itaq; ratiocinetur quiſpiam. Niſi vna ſola eſſet iuſtitiæ ratio, & ea per fidem ineptè intuliſſet, Apoſtolus, ex eo quod ſcriptum eſſet, *iuſtum per fidem vivere*, & opera fides non eſſent, ob legis opera iuſtum non vivere, hoc eſt in legis operibus iuſtitiam non eſſe. Atqui Apoſtolo inepta ratiocinatio abſq; ſcelere tribui non poteſt. Eſt igitur in ſola fidei iuſtitia, igitur ſola fide iuſtificatur homo jam quod allatum eſſet teſtimonium non dicetur quidem id exprimere quod docendum erat: ſed tamen ea enunciare, quibus poſitis neceſſario id ſequatur. Quod ſi poſſit quidem verum eſſe quod pro teſtimonio affertur: & tamen non eſſe id quod probandum erat, non dicetur tali teſtimonio id probatum: quare ſi, vt doceat aliquis, Romanum Pontificem authoritatem habere novas leges, quibus hominum obſtringat conſcientias, condendi, locum illum citet. *Quicquid ligaveris ſuper terram erit ligatum & in cœlis*, ideo negabitur ille locus probare quod eſt in con-

troverſia, quia potuerit Petro ligandi poteſtas tribui, & tamen non tribui Romano Pontifici poteſtas novas leges condendi.

Exprimi autem poteſt aliquid & generalibus verbis, & nominatim, Etenim cum generale legis verbum & eam legem complectatur quæ eſt de moribus, & eam quæ eſt de ceremonijs, & divinas leges, & humanas, quod qui in moralis legis obſervatione iuſtitiam habuerit poſitam, nihil ei profuturus ſit Chriſtus, Apoſtoli teſtimonio negantis *quicquam rei eſſe cum Chriſto ijs qui in lege poſitam habent iuſticiam*: generalibus verbis dicetur expreſſum eſſe. Quòd autem fide juſtificetur homo, illis ejuſdem Apoſtoli verbis: *Cenſemus ergo fide iuſtificari hominem abſq; operibus legis*; nominatim expreſſum intelligemus.

Aliud porro ex alio, quod quidem ad rẽ faciat duobus modis cóſequi poſſe video. Vnuſq; ille eſt, ſi poſita re quapiam vti cognitu neceſſaria, ea intelligi crediq; non poſſit: niſi alia quæpiam intellecta, creditaue ante fuerit: nam & hæc vtique in neceſſarijs habenda erit, ita cum inter neceſſaria ſit, vt credamus Chriſtum à mortuis fuiſſe excitatum: neque poſſimus id credere, niſi credamus etiam mortuum eum fuiſſe: profecto etiam mortuum eum fuiſſe neceſſe erit credere. Alter modus eſt: ſi expreſſum fuerit, cognitu neceſſarium eſſe

id quod magis dubium eſſe debuerit, vtrum eſſet neceſſarium, aut certe non minus dubium, & id enim erit neceſſarium quod aut minus fuerit dubium, aut non magis.

Sed quærat aliquis: an ſi conſtet quid oportuiſſe aut fieri, aut eſſe: protinus ex eo conſtet idem nobis cognitu eſſe neceſſarium. Similitudine quod velim, planum faciam. Qui calido laborant morbo, eum frigidis medici curant medicamentis: neque ſane quicquam referat eum qui eſt in morbo, ignorare cuius facultatis ea ſint medicamenta: ſi modo ijs vtatur. Siquidem igitur & nos quodam eramus in morbo; damnationi videlicet propter peccatum obnoxij: multa enumerari poſſint, quæ vt ſervaremur, tum eſſe, tum fieri oportuerit. Veluti peccata noſtra aboleri, & per hominem peccati omnis expertem, & virtute immenſa, propterea q; Dei filium, itemq; Deum & ſimilia. Sed faciamus inter alia, omnino oportuiſſe eum accuſatum, & iudicio damnatum mortem perpeti. Quærat (inquam) aliquis: vtrum quam neceſſe fuit Dominum iudicio damnatum mori: tam etiam neceſſe ſit compertum habere, quod non quoquo modo trucidatus, ſed accuſatus, & iudicio damnatus obierit an vero

vero tam liceat nobis hoc ignorare, quam non neceſſe eſt calido morbo laboranti noſſe cuius ſint facultatis, aut vbi, quomodoue parata fuerint ea quæ illi porriguntur medicamenta. Certe artem vt conſtet hæc etiam credi tu eſſe neceſſaria, aut oportet teſtimonium habere ex diuinis literis quod pronunciet, quicquid fieri oportuit, id etiam (vt quis ſervetur) neceſſario credendum eſſe: aut dicendum eſt ex eo, quod pronuncietur aliquid fieri oportuiſſe: conſequi, vt id cognitum habere oporteat. Atqui teſtimonium quod pronunciet, quicquid fieri oportuit, id etiam factum credi oportere, nullum, quod ſciam, extat, vtrum autem ex eo quod pronuncietur aliquid fieri oportuiſſe, etiam neceſſario id credendum eſſe conſequatur: ſic cognoſcere liceat, finge ita ſcriptum eſſe: Oportuit omnino ad abolenda hominum peccata Chriſtum iudicio damnatum mortem perpeti. Si aliter quam iudicio damnatus mortem obijſſet, homini eius mors proficua eſſe non poſſet. Vult autem aliquis hoc teſtimonio probare quod niſi quis crediderit Chriſtum iudicio damnatum obijſſe, ſaluus eſſe non poſſit. Quæritur igitur: ſit necne id huiuſmodi teſtimonio probatum. Atque hinc quidem non probatum eſſe ap-

paret:

parit: quia poſſit & id verum eſſe quod pro teſtimonio eſt allatum: & non eſſe id quod probandum erat etenim quæ ſententia contradicit ei quæ probanda erat, non ei contradicit quæ pro teſtimonio eſt allata. Non cum aliud ſit oportuiſſe Chriſtum iudicio damnatum mori, aliud credere quod ita fieri oportuerit, qui dicit eum qui ignorauerit Chriſtũ iudicio damnatũ obijſſe: adhuc ſervari poſſe non ei contradicit, qui dicit oportuiſſe Chriſtũ iudicio damnatum mortem perpeti nihilq; impedit quominus vtraque enunciatio vera eſſe poſſit. Quod cum ita ſit, non poteſt igitur eo teſtimonio probatum intelligi, quod qui non crediderit Chriſtum iudicio damnatum obijſſe, ſalvus eſse non poſſit. Ex quo efficitur vt ad probandum quod aliquid ſit creditu neceſsarium, nihil faciat qui probaverit illud eſse, aut fieri oportuiſse.

Deq; iis quæ ex principiis conſequitur.

Quærat etiam aliquis: an ſi quid conſtet Dei verbo cognitu eſse neceſsarium: quicquid ex ea re neceſsaria conſequutione colligi poteſt, id ſimiliter cognitu neceſsarium videri debeat: qua quidem in re animadvertendum eſt, cum (vt diximus) aliud quiddam ſit dogma aliquod, aliud autem ipſius dogmatis iudicium: ſic aliud eſſe, conſequi aliquod dogma: aliud conſe-

qui

qui orationem dogmati, iudiciū ac pondus exprimentem, non poteſt autem in dubium vocari hoc poſterius conſequutionum genus. Nam cum ſcriptum ſit. *Nihil vobis Chriſtus proderit qui in lege poſitam habetis iuſtitiam*, ſitque circumciſionis inſtitutum lex: ſi quis diceret, qui in circumciſione iuſtitiam collocauerit, fieri poteſt vt ei nihilominus Chriſtus proſit, is Pauli verbis contradiceret. ſed de ijs quæſtio eſt, quæ conſequuntur ipſum dogma cognitu neceſſarium. Cum igitur antecedens ponere, & conſequens tollere, ſit pugnantia dicere: qui negat id quod rem cognitu neceſſariam omnino conſequitur, non videatur re vera eam credere, quare neque ſalvus eſſe poſſe. Sed reſpondeo: cum ego idem antecedens cognitu neceſſarium aio etiam ſed id nego quod tu putas neceſſario inde ſequi, quare non itidem dicar quod tollere videor, non tamen re vera tollere? Cum, inquam, ſimul conſiſtere hæc non poſſint, antecedentis poſitio, & conſequentis negatio quare magis videatur negatio conſequenti etiam antecedens negare, quam dato antecedenti etiam conſequens dare: tam enim certe verum eſt, poſito antecedenti conſequens poni: quam quod ſublato conſequenti tollatur, antecedens. Palam eſt autem, qui

H in-

intelligit hoc ex illo ſequi, contingere non poſſe, vt ſimul illud ponat, & hoc neget. Quod ſi quis cum antecedens putet verum eſſe, conſequens non admittat: id accidet propterea, quod non videat hoc illud conſequi, videre enim quod hoc illud ſequatur & illud perſuaſum habere, hoc non habere aliud eſſet nihil, quam idipſum & videre & non videre quod vt fiat, contingere non poteſt. Poſſe autem contingere, vt quod aliud quiddam neceſſario conſequitur, quiſpiam id conſequi non intelligat: tam certum eſt, vt nihil magis, quam multa enim ſicut tum in Mathematicis, tum in alijs, quæ cum firmiſſimè demonſtrentur, multi tamen qui eorum non tenent demonſtrationes, & ignorant, & non credunt. Vt, exempli gratia, ſolare corpus toto terrarum orbe multis partibus maius eſſe. At ſi quis contraria ijs quæ demonſtrantur, potuerit: veluti ſolare corpus terra maius non eſſe, ea poſuerit quæ pugnent cum pronunciatis adeo perſpicuis ac certis, vt vera ea eſſe nemo poſſit non intelligere: cum ijs videlicet ex quibus illa demonſtrantur. Sed ideo pronunciatis illis perſpicuis ac certis fidem adhibent: ijs quæ inde neceſſaria conſecutione colliguntur non adhibeant: quia hæc cum illis inſolu-

bil

bili nexu cohærere non intelligunt, niſi enim id accederet: cum principiorum ex quibus demonſtrationes omnes fient veritatem nemo non cognitam habeat: quæcunque demonſtrari poſſunt, ea neceſſe eſſet abſque diſcrimine omnes ſcire: atque ita omnes eſſent Geometræ, omnes Arithmetici, omnes Muſici & Aſtrologi. Ac cum contingere poſſit, vt aliquis quod conſequitur aliud quiddam, id conſequi non videat? ac proinde illud perſuaſum habeat, hoc non habeat, profecto ex eo quod aliquis neceſſarium neget conſequens, non efficietur omnino vt antecedens cognitu neceſſarium non credere videatur: præſertim ſi adeò firmiter antecedens perſuaſum habuerit: vt facilius poſſet etiam conſequens admittere, quam antecedens negare. Quod ſi potius negaturus eſſet etiam antecedens, quam vt conſequens admitteret, tunc ſanè aliud videretur dicendum. Saltem certe non eſſet id antecedens firmiter credere: patet igitur quæ teſtimonia docuerint, aliquid cognitu neceſſarium eſſe: ea non docere etiam quod quæcunque eam rem conſequuntur, perinde cognitu ſint neceſſaria. Hic locus acumen habet: & vt intelligatur, attentum poſcit lectorem: ſed eſt ad tollenda temeraria judicia, propter

propter quæ Eccleſia in ſectas diſcerpitur, cognitu valde neceſſarius. Sed iſtis quidē ſic expoſitis, ſequitur vt indigemus, quæ nam in divinis literis nobis proponantur: ita cognitu creditúq; neceſſaria: vt cui ea cognita perſpectaq; non fuerint, is in Dei ſervis, Eccleſiæq; membris habendus non ſit: quiſquis vero amplexus ea fuerit omnia, is ſalutis particeps eſſe credatur poſſe: etiamſi in rebus alijs omnibus procul à ſcopo aberret. Qua de re multo maluiſſem equidem aliorum audire ſententiam, quam meam præcipiti ac forte parum religioſæ multorum cenſuræ ſubijcere, ſed multo tamen plus apud me potuit Chriſtianæ ecclеſiarum tranquillitatis paciſq; ſpes, quam privata vlla ratio. Non quaſi decreta cuiquam à quibus diſſentire non liceat, præſcribimus ſed quod nobis aperire dignatus eſt Dominus, id ita in medium afferendum putauimus, vt certiora afferenti credere lubentiſsimo animo parati ſimus. Non id ſane agimus, vt quacunque ratione noſtram obtrudamus, valereque velimus ſententiam: ſed potius vt ipſa in lucem proferatur veritas. Quemadmodum enim non raro accidit, vt, à quo Muſico nullis precibus impetraſſes vt fidibus caneret, id vt faciat adducatur, ſi inde-

ctu-

ctus quiſpiam optimum aliquod attigerit inſtrumentum, atque incondite eius obſtreperit auribus: ita nos ſperavimus fore, vt niſi aliquid dixiſſe videremur in re maximi extra omnem controverſiam momenti, aliquem ſaltem excitaremus maiore donatum ſpiritu atque ſapientia, qui quod nos parum feliciter aggreſſi eſſemus, fœlicius ipſe præſtaret. Interim a pijs boniſque omnibus petimus etiam atque etiam, vt qualecunque ſit de ſententia noſtra iudicium: noſtrum tamen pacis, conſenſuſq; nec qualiſcunque, ſed Chriſtiani, ſtudium boni conſulant ac nobiſcum ab eo qui cum omnis boni, tum veræ pacis ſolus author eſt, ſummis precibus contendant: vt vt ea aliquando ad ſui nominis gloriam ſuas donare Eccleſias dignetur. Expendamus igitur diligenter, excutiamuſq; ea ſacrarum literarum loca, quibus fidei aut incredulitatis ergo vel promittitur, vel negatur ſalus.

Ait Dominus: *Illud certiſſime perſuaſum habetote, qui ſermonem meum audit, & ei credit qui me miſit, eum æterna vita fruiturum, nec in iudiciũ venturum eſſe: ſed mortem cum vita commutaſſe.* Io. 5. Item: *Hæc eſt eius qui me miſit voluntas: vt quiſquis filium viderit, eique crediderit, vitam conſequa-* Io. 6.

Mar. vlt. *ſequatur ſempiternam, & rurſus: Ite per totum orbem, nunciantes Evangelium omnibus: qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſervabitur, qui vero non crediderit, condemnabitur.* Quæ loca & ſimilia vt intelligenda ſint, dubitari poteſt, Nam quærat quiſpiam: quid nam ſit Dei filio, eiuſue Apoſtolis credere: etenim & is certe credit qui veracem eum qui loquitur perſuaſus eſt eſſe, etiamſi, quid dicat, non intelligat. Quomodo nemo eſt ex Chriſtianis omnibus quin divinis literis eatenus fidem adhibeat, vt quicquid omnino ijs continetur, verum eſſe non dubitet, cui verus ſenſus omnium perſpectus ſit: forte neque eſt vllus, neq; fuit vnquam: is multo magis credere dicitur, qui cum loquentem veracem eſſe perſuaſum habeat, etiam quid dicat intelligit. Quin autem quod quiſque intelligit Dei filium ſiue per ſe, ſiue per apoſtolos ſuos docuiſſe id certiſſime verum haberi oporteat: adeo vt id in dubium vocari abſq; pernicie nõ poſſit, arbitror extra omnem eſſe controverſiã. Non enim ſimul ſtare poſſent hæc: vt quis Ieſum Dei filium eſſe crederet, atque interim eum veracem eſſe, & præſtãtiſſima quaque ornatum virtute, non eſſet perſuaſus. An vero etiam neceſſe ſit, vt ſervemur, quæ Dominus tam per ſe, quam per

Apo-

Apoſtolos ſuos docuit, eorum omnium rectam habere cognitionem intelligentiamq; ita vt ea omnia non ſolum confuſa, hoc eſt generali fide, ſed etiam diſtincta amplectamur, quæſtio eſt.

Omnino autem neceſſe eſt, quæcunque divinitus ſint, tradita, aut ea omnia ita eſſe cognitu neceſſaria, vt eorum nihil prorſus abſque pernicie vel ignorare, vel perperam interpretari liceat, aut aliquod eorum eſt diſcrimen, vt quædam ſint omnino cognitu neceſſaria, quædam, & ſi vtilia quidem ſint cognitu, neq; parvipendere ea liceat: vſque adeo tamen neceſſaria non ſint: quin immo etiamſi circa illa aliquis contingat error, ſervari adhuc qui errat poſſit. Ac teſtatur quidem Dominus, *nihil ſe docere, niſi quæ à patre accepiſſet, & quæ à patre accepiſſet, ea ſe ſuis diſcipulis tradidiſſe, & eos illa amplexos fuiſſe, & ſe à patre miſſum eſſe credidiſſe, itaque orat pro eorum ſalute, atque omnium etiam eorum qui per ipſorum ſermonem credituri eſſent*, Ioan.17. & Apoſtolis dictum eſt: *Ite per totum orbem, nunciantes Evangelium omnibus, & docentes ſervare quæcunque præcepi vobis, qui crediderit & baptizatus fuerit, ſervabitur, qui vero non crediderit, condemnabitur.* Mar. 16. Matth.28. Quibus ex verbis innuitur, niſi

 qui

quis omnia aſſequutus fuerit, eiſque fidem adhibuerit, eum ſalutem adepturum non eſſe, ita Paulus cum carceris cuſtodi
Act. 16. interroganti quid faciendum ei eſſet: *Domino Ieſu, vt fidem haberet præcepiſset atque ita ſalvum fore ipſum & eius familiam:* poſtea eum in Domini doctrina inſtituiſſe traditur, vt verborum eorum, *Fidem habe Domino Ieſu, & ſaluus eris*, hic ſit ſenſus: Amplectere Chriſtianam fidem, atque doctrinam, & ſaluus eris. ſed maximè id ex eo confirmari videtur, quod ſcribit idem Apoſtolus: *Si quis nos diverſum doceat ab eo quod nos docuimus, eſto deteſtabilis.* Diverſum enim docet quiſquis alicubi verba perperam interpretatur. Contra autem, quemadmodum Paulus, vt doceret in le-
Rom. 4. gis operibus iuſtitiam non eſſe inter alia tali vtitur argumento, *quod ſi hæreditas ad eos pertineret qui legem ſervaſſent, cum nemo ſervare eam poſſet, nemo ſervari potuiſſet: quare cum promiſſio inanis non eſſet, alia dari oportere iuſtitiam, quàm quæ in lege eſſet poſita.* Ita eodem prorſus modo hic ratiocinari liceat: cum nemo ex omnibus omnia rectè intelligat quæ diuinitus ſunt tradita: neceſſe autem ſit, vt quis ſervetur, eum omnia rectè intelligere, neque vlla in re errare:

re: nemo igitur ſervabitur. Atqui certum eſt, *maximam atq; adeo innumerabilem multitudinem ſervatum iri*: neceſſe eſt igitur homines ſervari poſſe, etiam ſi quid minus rectè intelligant, atque aliquo teneantur errore. Et Paulus teſtatur, *nos in hac vita non plenè omnia, ſed aliquatenus ſcire, & aliquatenus vaticinari.* Sed quid apertius vel optari poſſet? Dominus antequam mortem obijſſet, teſtatus eſt, *diſcipulos ſuos amplexos eſſe quæ ipſe à patre accepta tradidiſſet, & pro illis precatur*: & tamen nondum aſſequuti fuerant, neque quòd Chriſti regnum ſpirituale eſſet, non mundanum: neque quòd Chriſti beneficium ad exteras gentes pertineret. Quas tamen res & docuerat eos jam, & maximi erant momenti. Apparet igitur, quòd Dominus dicebat, diſcipulos quæ eis tradidiſſet, accepiſſe, de iis quæ ad ſalutem eſſent neceſſaria, intellexiſſe: non quod prorſus quæ docuiſſet aſſequuti eſſent omnia. Cumq; hæc quæ diximus, nondum fuiſſent aſſequuti, illis quidem ad ſalutem neceſſaria non fuiſſe. Ex quo efficitur, non omnia quæ Chriſtus docuit, ita cognitu eſſe neceſſaria: vt ſi quis aliquid ignoret, ſervari non poſſit. Et valde dignum eſt notatu: quòd cum nondum intellexiſſent diſcipuli

Apoc. 7.

1. Cor. 13.

ſcipuli Chriſti,regnum ſpirituale eſſe,& exteras etiam gentes vel potiſſimum ſervatum iri: tamen eis ſui corporis & ſanguinis ſymbola diſtribuerit.

Cum igitur certo certius ſit, non eodem loco eſſe omnia quæ divinitùs ſunt tradita: ſed quædam omnino cognita compertaque eſſe oportere: quædam poſſe abſq; certa pernicie ignorari: certè aut neceſſe eſt aliquam eſſe generalem ſive notam, ſive differentiam qua hæc ab illis ſecernantur: aut ea tantùm Chriſtianæ doctrinæ capita exploratum erit cognitu eſſe neceſſaria, de quibus ſpeciatim, ac ſigillatim certa verbi Dei teſtimonia extiterint, quòd ſint neceſſaria. Generalem autem vllam notam, vel differentiam equidem cum diligenter indagaverim,nullam vnquam invenire potui. Nam ſi dicat aliquis,præcipua quæque doctrinæ capita inter neceſſaria connumeranda eſſe: cum veriſſimè dixerit, nihil tamen dixerit. Quæram enim protinus, quænam ſint præcipua illa? Et ſi de puncto aliquo ſit controverſia,debeat necne inter præcipua numerari: quæram quanam ratione aut nota cognoſcere poſſim,aut habendum eſſe in præcipuis, aut non habendum. Apparet igitur, nos adhuc in eodem verſari luto. Idem eſt enim,ſive quæram, quænam

ſint

ſint religionis capita cognitu neceſſaria: ſiue quæram, quæ ſint præcipua religionis capita: & vtrunque æquè obſcurum eſt, vt non poſſit vnum ex altero conſpicuum fieri. Proinde quarumnam rerum intelligentia & fides nominatim requiratur, indagandum eſt.

Ait Dominus: *In hoc autem ſita eſt vita æterna, ſi te ſolum cognoſcant verum Deum, & eum quem miſiſti Ieſum Chriſtum.* Et Propheta: *Quiſquis Domini nomen invocaverit, ſervabitur.* Et Apoſtolus: *Hæc eſt quam de fide publicè habemus oratio: quod ſi & ore Dominum Ieſum confeſſus fueris: & à Deo ex mortuis excitatum animo credideris, ſervabere.* Sed inſignis eſſe ille Ioh. locus: *Et alia quidẽ multa miranda* (inquit) *fecit Ieſus in conſpectu ſuorum diſcipulorum, quæ hoc libro comprehenſa non ſunt. Hæc autem ſunt literis conſignata, vt credatis Ieſum eſſe Chriſtum Dei filium: vtq́; credentes vitam per eius nomen conſequamini.* Quo loco notare licet: primùm, quæcunq; de Ieſu ſcripta ſunt, eò pertinere, vt fidem faciant, Ieſum eſſe Chriſtum Dei filium. Deinde ſi quis per eum ſalutem ſe crediderit conſequuturum, eum ſua ſpe non fruſtratum iri. Quare cum Petrus confeſſus eſſet *Ieſum eſſe Chriſtum viventis Dei filium*

Ioan. 17.

Ioel. 2. & Rom. 10

Io. 20.

Mat. 16.

lium, beatus dicitur: quippe cujus cognitio cujuſmodi non ab vllo fuiſſet homine, ſed à Deo. Sic Martha poſtquam ei dixiſſet Dominus, *ſe reſurrectionem, vitamq́; eſſe: ac*
Io 11: *ſi quis ei crediderit, etiamſi mortuus fuerit, tamen eſſe victurum: omneſque qui viverent ipſique crederent, nunquam eſſe morituros*
Luc.23. *rituros* Reſpondet. *Ego credo te Chriſtum eſſe Dei filium, qui in orbem venturus eras.* Et Latroni qui Dominum rogaſſet, vt, quum in ipſius regnum veniſſet, ſui meminiſſet, ita reſpondet: *Hoc tibi recipio te hodie fore mecum in paradiſo.* Et Eunuchus
Act.8. poſteaquam confeſsus eſset, *Dei filium eſſe Ieſum Chriſtum, baptizatur.* Quum etiam *paralyticum quatuor in lecto portantes offerre eum curandum conarentur: & cum per multitudinem eis non liceret, per tegulas illum in medium cum lecto ante Ieſum demiſiſſent: Ieſus cognita eorum fide, tanta homini dixit: Nate, ignoſcuntur tibi peccata tua.* Quo loco conjicere licet, quænam illius paralytici eſset fides. Credebat enim (vt par eſt) hominem eum qui Ieſus diceretur, à Deo eſse, & apud eum gratioſum: itaque ſperabat per eum ſanitatem ſe poſse adipiſci. Illa vero eum cognita etiam habuiſse omnia quæ diu pro articulis fidei neceſsariis habuit Eccleſia, quàm ſit veriſimile,

veriſimile, cuique judicandum relinquo: ſunt & aliæ loca multa quæ eodem prorſus tendunt. Nam & impudicæ mulieri quæ lachrymis Domini pedes lavit, dicitur: *Tua te fiducia ſervavit*. Idem dicitur alteri illi Luc 7. ſanguinis profluvio laboranti, quæ ſperaſſet, *ſi modo togæ limbum tetigiſſet, ſe ſanatum iri*. Idem vni illi è decem leproſis curatis, qui rediiſſet Deo gratias actum. Et Ioannes inquit, *Hinc cognoſcetis Dei ſpiritum: quiſquis ſpiritus Ieſum Chriſtum veniſſe, & hominem factum eſſe confitetur: is à Deo eſt, & rurſus: Quiſquis Ieſum Dei eſſe filium confeſſus fuerit: & in eo Deus, & is in Deo manet*. Negat etiam Paulus, *quenquam poſſe Dominum Ieſum dicere, niſi per Spiritum ſanctum*. Ac cum Abrahamus *credentium pater* dicatur, ejuſque potiſſimum exemplo doceamur, *in fide poſitam eſſe iuſtitiam:* operæprecium quidem eſt videre, quidnam illud ſit, *quod cum crediaiſſet, id tributum ei ſit iuſtitiæ*. Promittebatur ei proles in numeroſiſſimum populum propoganda: promittebatur fore, vt omnibus orbis nationibus propter ejus ſemen bene feliciterque eveniret: denique etiam promittebatur ei Cananæa terra, & proſperitas maxima. Ceterùm de religionis apicibus iſtis quos ignorare opinantur

Luc 7. Luc. 8. Luc. 17. 1. Ioh. 4. 1. Cor. 12. Rom. 4. Gal. 3. Gen. 12. & 15.

tur, fas non eſſe, mirum eſt ſilentium. Quin ipſum etiam ſalutis myſterium per ejus ſemen rectè admodum obſcureque promittitur. Neque ſanè plura invenio ego quæ exprimunt ſacræ literæ, vt quis ſervetur, neceſſariò credenda eſſe. Videamus nunc incredulitatis ergo, quibuſnam negetur ſalus.

Generaliter quidem Apoſtolis dictum eſt: *Ite per totum orbem, nunciantes Evangelium omnibus, qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſervabitur: qui vero non crediderit, condemnabitur.* Quæ verba ex iis quæ paulo antè dicta ſunt, apparet non ita eſſe intelligenda, ac ſi dictum eſſet: Qui non rectè intellexerit quicquid docueritis, ſed in puncto aliquo malè interpretatus veſtra verba fuerit, condemnabitur: ſed Evangelii nomine intelligendum eſſe felix redemtionis nuncium per Chriſti nomen. Vt ſit ſenſus: Qui crediderit, ſe per Chriſti nomen ſervatum iri, ſervabitur: qui hoc non crediderit, condemnabitur. Eodem modo intelligenda ſunt illa Pauli verba, *Si quis*
Gal. 1. *vos diverſum doceat ab eo quod accepiſtis, eſto deteſtabilis*: videlicet, perinde ac ſi dixiſſet: Si quis nos alia ratione ſalutem adepturos docuerit, quam fide per Chriſti nomen, eſto deteſtabilis. Quinquam etiam quicquid aliquis doceat aliter, quàm ab

Apoſtolis

Apoſtolis eſt traditum, tametſi ad præcipua religionis capita non pertineat, eatenus haberi poſſit execrabilis: quatenus omnis falſa doctrina aliunde non ſit, quâm à mendacii patre diabolo. Sed non protinus neceſſe eſt, eum hominem prorſus extra ſalutis viam eſſe: nam & Petrum objurgans Dominus, qui ſe à ſubeunda morte dehortatus eſset, *Satanam* appellat. Speciatim autem ait Dominus: *Niſi filij hominis & carnem comederitis, & ſanguinem biberitis, non vivetis.* Quod idem valet, ac ſi dictum eſſet: Niſi credideritis me Dei filium eſse, & à Deo patre miſsum, & vos per nomen meum ſalutem adepturos: non vivetis. Et rurſus: *Niſi me eum eſſe credideritis: in peccatis veſtris moriemini.* Et Ioannes: *Quis eſt mendax* (inquit) *niſi qui Ieſum negat & filium? &: Hinc cognoſcetis Dei ſpiritum: Quiſquis ſpiritus Ieſum Chriſtum in carne veniſſe confitetur, is à Deo eſt: quiſquis autem ſpiritus Ieſum Chriſtum in carne veniſſe non confitetur, is à Deo non eſt.* Addit Paulus: *Si circuncidemini, Chriſtus vobis nihil proderit.* Et paulò poſt: *Nihil rei vobis cum Chriſto eſt, qui in lege poſitam habetis iuſtitiam beneficio excidiſtis.* Et Petrus: *Non eſt aliud nomen ſub cœlo apud homines, per quod ſervandi ſimus.* Quibus teſti-

Ioan. 6.

2. Io. 2.

1. Io. 4.

Gal. 5.

Act. 4.

teſtimoniis docemur, quæ loca teſtantur, qui crediderit filium Dei eſse Ieſum Chriſtum, ſervatum iri, non ita intelligenda: quaſi quomodo credit aliquis, Iulium Cæſarem primum fuiſse qui Republica in ſervitutem redacta, Romæ ſolus rerum ſit potitus: aut quamlibet rem aliam quæ ad ſe nihil pertineat: ſi quis eodem modo crediderit, Ieſum Chriſtum Dei filium eſse, is ſalutem ſit adepturus. Sed eum rectè Ieſum Dei filium credere: qui id credit, tanquam rem quæ ad ſe pertineat: hoc eſt, qui credit eum quem Ieſum nominant, Dei filium, & ſuum Ieſum, & ſuum Chriſtum eſse, hoc eſt, ſuum ſervatorem, & ſuum regem, in quo ſolo omnem ſuę ſalutis ſpem habeat poſitam. Niſi hæc admittatur expoſitio, neque Pauli neque Petri verba conſiſtent.

Hæc nos per pauca illa quidem invenimus quæ exprimant divinæ literæ cuique, vt ſervetur, neceſsaria eſse creditu: nempe, *vt agnoſcat vnum ſolum verum Deum, & eum quem ille miſit Ieſum Chriſtum eius filium, hominem factum, & eum à Deo ex mortuis fuiſſe excitatum credat: ac per eius nomen ſalutem ſe adepturum, non in legis operibus poſitam habeat iuſtitiam*: quinimò perſuaſum habeat, nullum aliud nomen ſub cœlo eſse per quod ſervandi ſimus. Ex-

ploremus

ploremus nunc, quidnam ſit aliud quod ex iis quæ jam poſita ſunt, conſequatur, etiam neceſſarium eſſe creditur. Ac cùm doceant divinæ literæ, omnem hominem ſevero Dei judicio eſſe obnoxium: quippe qui propter primorum parentum lapſum in peccatis conceptus, ac natura præditus qua nunquam non Deum offendat, æterni ſit reus ſupplicii: cum doceant etiam, fore tandem hujus mundi finẽ, & vt reviviſcant noviſſimo die omnes: *juſti quidem ad ſempiternam beatitudinem, iniuſti verò atque impij ad ſempiternos cruciatus*: intelligere nemo poteſt, quid ſit ſervari, ac proinde neque quod oportet credere, niſi & ſuum ſtatum, & divinam legem, & Dei propoſitum de judicandis vivis ac mortuis aliquatenus cognitum habeat. Teſtatur enim Apoſtolus, *Ex lege oriri agnitionem peccati: & ſe peccatum non fuiſſe cogniturum, niſi per legem.* Non ſequitur autem ex iis Rom. 3. quæ poſita ſunt, tantam aut divinæ legis aut humanæ conditionis cognitionem eſſe neceſſariam: vt ſi quis in alicujus præcepti interpretatione, aut in æſtimandis humanis viribus paululum aberraverit, ſalvus eſſe non poſſit. Sed tantum ſequitur eſſe neceſſariam, vt quis intelligat æternæ damnationi ſe obnoxium.

à qua deinde confidat ſe per Chriſtum liberatum, ejuſq; beneficio ſempiternæ deſtinatum beatitudini. Cum etiam palàm teſtetur Paulus, nihil eſſe rei cum Chriſto iis qui in lege poſitam habuerint juſtitiam, in Dei inquam lege: quid de iis dicatur: qui in hominum legibus in hominum mandatis & inventis juſtitiam poſitam habuerint: multò certè magis Chriſti beneficio excidiſſe dicendi erunt. Cum ſimiliter doceant divinæ literæ, per ſolum Chriſti nomen ſperandam eſſe ſalutem: ſequetur, vt qui per nomen aut beatæ virginis, aut Petri, aut Pauli, aut cujuſvis ſancti viri, ſperaverit ſe ſalutem adepturum, ei cum Chriſto nihil rei ſit. Cum item in neceſſariis creditu poſitum ſit, quòd Chriſtus à mortuis excitatus fuerit: neq; intelligi poſſit revixiſſe qui prius mortuus non fuerit: vtiq; & mortuum eum eſſe neceſſariò credendum erit. Quoniam deniq; præceptum eſt Domini, vt *vt omnes doceantur Evangelium & baptizentur in nomine Patris, & filij, & Spiritus Sancti*, cujus opus eſt hæc fi-

Mat. vlt.

des: quatenus ille corda noſtra aperit, & hanc Dei in nos beneficentiam nobis patefacit: & hoc mandatum cognoſcendum eſt: & quòd ſit Spiritus ſanctus per quem credamus, & per quem Deus in nobis habitet:

qu

qui denique aſſiduis precibus petendus nobis à Deo ſit. Quid præterea demonſtrare poſſim vllo divinarum literarũ teſtimonio, ad ſalutem cognitu omnino neceſſarium, equidem fateor me non invenire. Si quis plura docere poſſit, nihil mihi fuerit optatius, quàm quæ non illa ſint, intelligere: & quænam ea ſint teſtimonia, quorum authoritate pro neceſſariis agnoſcere illa oporteat, audire. Vt autẽ nunc ſingillatim quænam putemus in neceſſariis habenda non eſſe, enumeremus, neque neceſſe eſt, neque expedit: & infinitus labor fuerit. *Eſt enim rectum & ſui & obliqui regula.* Tantũ quo melius intelligatur, quicquid in controverſiam venerit, qua ratione evinci poſſit aut eſſe, aut non eſſe ad ſalutem cognitu neceſſariũ, duo excutiemus dogmata: vt quomodo hæc excutientur, alia excutiantur omnia

In cæteris concordiam fraternam cole.

Sabellius (vt Vigilius martyr Tridentinus epiſcopus refert) ita agnoſcebat patrem filium & ſpiritum ſanctũ vt non alium patrem, alium filium vellet intelligi. Sed qui pater eſſet, eundem aiebat Mariæ virginis vterum impleviſſe, & in eo ipſo homine quem aſſumpſiſſet, filium nuncupari, cùm non alius atque alius, ſed idem pater intelligeretur. Atque hac ratione vnum Deum coli. Quærat igitur aliquis: ſit

necne hæc res ejuſmodi, vt neceſſe ſit ei qui ſervari velit, in ea non errare: hoc eſt, potuerit, necne Sabellius tali cum errore ſalvus eſſe: an omnino pro hæretico, ita vt habitus ſemper eſt, haberi debeat. Sanè illud creditu eſſe neceſſarium, demonſtratum jam eſt, quòd Ieſus Chriſtus ſit Dei filius. Atqui credere, Dei filium eſſe, non eſt vel verba hæc pronunciare, vel etiam cogitatione filii Dei appellationem Chriſto tribuere: ſed potius id quod verba ſignificant, ſincera fide ei tribuere. Verbum autem filii non ſignificat tale aliquid: non inquam ea eſt hujus verbi notio, vt quis intelligi poſſit ſui ipſius filius. Quemadmodum neque pater intelligi poteſt ſui ipſius pater: ſed filius dicitur qui patrem habet, non ſe, ſed alium: & pater qui habet filium, non ſe, ſed ſimiliter alium. Cum igitur patrem cum filio confunderet Sabellius, negaretque alium atque alium eſſe: ſatis evincitur, Chriſtum ab eo Dei filium creditum non fuiſſe; id quod omnino creditum oportuit. Quo exemplo docemur, quæ divinitùs proponuntur tanquam creditu neceſſaria, in iis diligenter quid verba ſignificent, videndum eſſe: ne inani quadam verborum vmbra retenta, quas res verba ſignificant, negemu-

mus, ſed ipſas res ſincerè amplectamur. Hoc dogmate ſic excuſſo, aliud quoddam vt quidem nunc ſunt tempora, cognitione fortè haud paulò dignius, aggrediamur.

Magna jamdudum fuit, & verè tragica controverſia, de interpretatione verborum eorum, *Accipe, hoc eſt corpus meum.* Quare videamus, an res hæc tanti ſit ponderis, vt propter eam alii alios rejicere, exagitare, omni contumeliæ genere afficere, & hoſtium loco habere debeant. Non neceſſe eſt autem, me hoc loco, vtrarum ſim partium, aperire: tantùm eatenus quidem, vtrarumq; eſſe me profiteor: quòd vtroſque ad veram Dei Eccleſiam pertinere nihil prorſus dubitem. Agam autem ſeorſum cum vtraque parte: atque vt vtroſque alioqui rectè dicere concedam, ac Domini verba rectè interpretari: tamen docebo, neutros debere alteram partem damnare, aut vllius hæreſeos ream facere. Agè igitur, vt hinc dicendi faciamus initium, qui in Domini verbis nullum admittitis tropum: ſed vt verba ſonant, ita intelligenda eſſe arbitramini: eos qui tropum ineſſe volunt, non ſolum Domini verba perperam interpretari dicitis, ſed etiam eodem habere loco videmini, quo qui peſſimè de

religione ſentiant. Nullum ſatis atrox videtur verbum ſuppetere, quo illos pro merito execremini. Quid ſi cum tam magno atque infando errore ſalutem nihilominus conſequi poſſint, atque ad Dei pertineant Eccleſiam? Qui poſſint (dicetis) quibus aut mendax, aut ineptus ſit ipſe Dei filius abſurda, & cum rationis judicio maximè pugnantia, pronuncians? Hem miſeros, quò nos impellunt ex contentionibus natæ ſimultates? Ergone quia in controverſiam vocetur verborum interpretatio, neceſſe protinus ſit mendacem facere Chriſtum? Quis vnquam eorum quos hac in re habetis adverſario, negavit illis, aut vllis aliis Chriſti verbis fidem eſſe adhibendam? Immò cui vnquam in mentem venit, quicquam ſuſpicari ejuſmodi? Scilicet, ne mendax ille eſſet, vererentur, propter cujus nomen ſæviſſimos quoſque contemnere poſſent tyrannorum cruciatus. Faceſſat moroſa iſta, atque omnino iniqua interpretatio: de verborum ſententia lis eſt, non de veritate: qua nihil ex rebus omnibus certius eſſe, perlibenter fatentur. At (dictis) adeò clara, perſpicua apertaque ſunt verba, vt non cerni, quæ ſit ſententia, non poſſit. Vobis qui intelligitis, aperta perſpicuaque ſunt: ei qui alium eorum ſenſum eſſe putat

tat, non perinde ſunt aperta: aut ſi ſunt, alio ſenſu ſunt aperta. Itaque omnino illud concedatur oportet: de interpretatione ſolà verborum litem eſſe, non de veritate. Itaque qui dicis, qui negant Chriſti corporis præſentiam in Dominica cœna; hæreticos eſſe, & ſalutis expertes: quibus id ex ſacris literis doces teſtimoniis? Ipſe Dominus omnibus qui ejus nomen invocaverint, qui Dei filium eſſe crediderint, qui in illo vno non in legis operibus, aut alia re vlla ſalutis ſuæ ſpem omnem poſitam habuerint, vitam pollicetur. Hanc fidem atque ſpem conſtantiſſimè profitentur ij quos tu hæreticos facis: quibus verbi Dei teſtimoniis adductus, ſalutem eis tuo adimis judcio? Profer vnum verbum ex divinis literis, quo pronunciatum ſit, tales æternæ vitæ participes non fore. Ex tuo certè capite pronunciare id non licet: an fortè fieri non poſſe putas, vt quis Domini nomen invocet, & in illo ſpem ſuam omnem poſitam habeat: etiamſi non intelligat, propterea que non credat ejus corpus re ipſa præſens in cœna diſtribui? Quid ni? Quòd ſi contendis fieri non poſſe, vt quis illa credat, niſi hoc crediderit, perlibenter audierim quopacto id quod dicis evincas. Sin poteſt abſque hac

Dominici corporis præſentiæ confeſſione ea fides conſiſtere, cui ſalutem Dominus promittit: ac nihilominus qui eam colunt, non deſinis pro alienis à vera Dei Eccleſia habere: vide etiam atque etiam ne quod crimen in alios falſo jacere ſis ſolitis, quod mendacem faciant Chriſtum, eodem ipſe verè te contamines.

Venio nunc ad eos qui tropun in verbis eſſe volunt, qui ex eo quòd dicatur præſens in pane Chriſti corpus eſſe, atque eodem tempore locis quamplurimis, multa permagna colligunt abſurda: ſed illud præcipuè, quòd cum tali poſitione humanitatis Chriſti ſit conjuncta negatio. Quare cum hic locus de Dei filio homine facto,* à mortuis excitato, ad ea pertineat Chriſtianæ diſciplinæ capita quæ ignorare non liceat: negabunt eos qui ejuſmodi aſſerunt præſentiam, niſi reſipuerint, ſervari poſſe. Quæ ipſi colligunt abſurda ex illius præſentiæ poſitione, vt ea inde non arbitrentur conſequi (ſive errent, ſive minus) tamen experientia teſtis eſt, fieri nulla ratione poſſe. Demus igitur omnino, conſequi inde abſurda illa omnia. Quid tum an propterea qui ſtatuunt præſentiam illam, abſque Chriſto erunt? Neceſſe eſt, (inquies) pugnat enim cum vera

Chriſti

Chriſti humanitate ea conditio quæ illius tribuitur corpori: vt poſſit eodem tempore pluribus locis eſſe: vt qui dicit, Chriſti corpus eodem tempore pluribus locis eſſe, perinde faciat, ac ſi diceret, Chriſti corpus non eſſe corpus, & ſi Chriſtus vero corpore præditus non eſt: non eſt igitur verè homo, & ſi non eſt vere homo, aut non factus eſt vnquam homo, aut non revixit, quorum vtrunq; creditu neceſſarium eſſe, oſtendimus, cumque pugnantia credere nemo poſſit: verum ſit autem, iſtos non credere quod Chriſtus vere homo & factus ſit, & revixerit: verum igitur eſſe non poterit, eos id credere, ac cum non credant id quod eſt ad ſalutem cognitu neceſſarium: conſequens eſt, vt ſervari non poſſint. Acriter vrgent iſti quidem; ſed experiamur tamen, poſſimus ne oſtendere vel cum tam abſurdis erroribus ſalutis ſpem eſſe reliquam. Igitur quod dicunt, fieri non poſſe vt credat aliquis quæ pugnant inter ſe, id ita demum (vt docuimus) verum eſt: ſi intelligat ea pugnare. Fateor enim, nõ poſſe quenquã ſimul credere, & quod vero humano corpore ſit præditus Chriſtus, & quod non ſit. At quæ re vera pugnant inter ſe, videri tamẽ poſſunt multis non pugnare. Et ſi videntur non pugnare: nihil impedit

pedit quominus ea ſimul credant, quare etiam ſi verum eſſet hæc pugnare inter ſe: neque poſſe ſimul conſiſtere, vt aliquod ſit verum corpus, & tamen eodem momento pluribus ſit locis: poſſunt tamen videri non pugnare, vt dubium non eſſet, quin videantur: proinde fieri poteſt, vt credant homines Dominum vero humano corpore præditum eſſe: & tamen illud corpus eodem momento pluribus eſſe locis: Cum credant igitur, & firmiſſime credant, Chriſtum verum hominem, ac Dei filium, & à Deo à mortuis excitatum eſſe, & alia omnia quæ ſacræ literæ, tanquam neceſſaria creditu, proponunt: quid eſt quod eos in ſuo etiam errore ſervari poſſe neges? Apparet igitur, tam eos qui Dominici corporis præſentiam in pane ſtatuunt, quam eos qui eam negant: quanquam in errore verſari altervtros, neceſſe eſt: vtroſq; tamen (Si alioqui Domini præceptis ſyncere pateant) in via ſalutis eſſe. Quo ſit, vt debeant ſibi mutuo charitatem, ac venerationem, tanquam fratribus Dei ſeruis, & Chriſti membris. Si convicijs, contumelijs ac maledictis ſeſe mutuo exagitaverint: ſi odia inter ſe perrexerint exercere: non evadent ſeverum Dei iudicium. Itaque hortor vtroſque obteſtorq; per Chriſtum Ieſum

ſum: vt ſimultatibus depoſitis, temerarijſque iudicijs, charitatis officijs certent inter ſe: & controverſias amice humaniterq; tractent. Abſint maledicta, ſcommata, contemptus, ita fiet certiſſime, vt qui errant, ad veritatis tandem agnitionem pertrahantur: Si ſemel hæc animorum coniunctio coaluerit, non negabit nos Dominus quencunque fauorem ac ſucceſſum: neque committet vt patiatur, qui vera cum charitate fratres ſuos ab errore conati fuerint avocare, eorum abſque fructu comſumi operam.

Iam quomodo hæc duo dogmata diſcuſſimus, Sabellij videlicet errorem, ac controverſiam de corporis Chriſti præſentiam in pane eo qui fidentibus diſtribuitur, quiuis facile, quæcunque alia in controverſiam venerint, dijudicare poterit. De quocunque enim errore ſit quæſtio, inſpiciendum eſt, vtrum qui ſic errat, poſſit nihilominus ea credere omnia cum quibus ſalutis conjuncta eſt promiſſio. Vt ſi poſſit, intelligat errorem in re ad ſalutem cognitu neceſſaria non eſſe. Si non poſſit, intelligatur eſſe. Cæterum quemcunque damnari aliquis velit ob errorem quempiam, quàm exploratum habeat cum tali errore contingere ſalutem non poſſe, videndum illi eſt

etiam

etiam atque etiam, quid enim? Cum dicat Dominus. *Venite ad me omnes qui laboratis, & onere preſſi eſtis, & ego vos ſublevabo*: tanta erit aliquis temeritate, vt accedentem retrahere audeat, atque ei ſuo ex capite dicere: Heus tu? Fruſtra accedis qui hoc & illud non credas, quis tu es qui id tibi ſumas? Quis tu es, qui alieno ſeruo ſis impedimento? Qua fiducia id tibi ſumis, vt divinam voluntatem tibi non valde perſpicuè expreſſam, divines? Tu ſcilicet divinæ bonitati, miſericordiæ beneficentiæq; tuo ingenio vllos præfixeris terminos? Ille ipſe cuius eſt vitam largiri, omnes ad ſe vocat ac tuis neſcio quibus acceptionibus quã pollicetur gratiam non limitat: tune limitabis? Quid facis autem, quum hoc facis? Certe quantum in te quidem eſt, homini vitã eripis: neq; ſanè hanc quæ verius mors eſt, quàm vita, ſed ſempiternã, & cœlorum regnum & ſempiternis addicis cruciatibus, neque vni hanc facis iniuriã, ſed fortè multis millibus. Chriſtum totidem mutilas membris diſcerpis Dei eccleſiam in ſectas: deniq; infinitis malis viam ſternis. Ac ſi tanta ſeveritate minatur Dominus ei qui minimo cuivis offendiculo fuerit: quid ijs futurum putes, qui temerarijs ſuis iudicijs ad ſectas faciendas homines adegerint nul-

la neceſſaria cauſa? Veh illis. Quod ſi non ſatisfacit neceſſaria religionis capita à non neceſſariis dignoſcendi ratio a nobis tradita: profer ipſe, ſi potes, meliorem, ſed certam, firmam atque conſtantem. Si miraris inter ea quæ recenſuimus cognitu neceſſaria non numerari quoſdam, ſummo quamuis loco habitos religionis apices, evolue diligenter totum vetus & novum Teſtamentum: & perquire, quibus teſtimoniis docere poſſis, apices illos vſque adeo cognitu neceſſarios eſſe, vt ſervari, niſi qui aſſequutus eos fuerit, non poſſit. Expende quam potuerint ex veteris Teſtamenti libris Iſraelitico populo eſſe cogniti: quos tamen eadem qua nos fide ſervatos oportuerit. Quinetiam expende, quæ cognita habere potuerit vel latro ille, quum ei dictum eſt: *Hodie mecum eris in paradiſo:* vel Eunuchus, quum eſt à Philippo baptizatus: vel impudica mulier, cui, cum lachrymis Domini pedes laviſſet, dictum eſt: *Tua te fiducia ſervavit*, vel altera illa ſanguinis profluvio confecta, vel Paralyticus, vel tot alijs, quibus ad ſolam nominis Domini confeſſionem condonata ſunt peccata. Obſervandum eſt etiam, quid ſit quod, cum ea quæ neceſſaria eſſe docuimus, tam ſæpe repetant divinæ literæ, tam ſæpe

exigant

exigant vtineceſſaria: non ſimiliter exigant quæ quidem tanti faciant. Si humano ingenio conſcripti eſſent libri illi quos pro ſacris (ita vt ſunt) agnoſcimus, bonum alicubi dormitaſſe Homerum doceremus. Sed Dei ſpiritu authore ſunt ſcripti, qui neque memoria lapſus eſſe poteſt, neque dormitaſſe. Non igitur caſu id factum eſt, ſed certo Dei conſilio: qui ſi eodem illa loco eſſe voluiſſet, ſaltem certe alicubi aperte ſemel teſtatam ſuam voluntatem reliquiſſet. Cumq; id non fecerit, quis eſt homo, vt Dei voluntatem divinare poſſit? haſce res non noſtro aut iudicio, aut ingenio metiri oportet: ſed divina ſapientia cœlitus nobis patefacta, quicquid ratio dictet: hæc ſola eſt audienda.

Cavendũ autẽ ne temere damnetur ſue dogma ſiue homo.

Cæterum ſi quis in re erret, quam certam exploratamq; eſſe oporteat, neq; ad ſanitatem revocari ratione vlla poſſit: eum juſtè damnari, & ab reliquo piorum cœtu rejici, nemini dubium eſſe debet. Neq; ſolum ſi & ſeducere alios pergat admonitus ne faciat: ſed etiam ſi ſilentium cuſtodire velit, neq; enim quicquam commune cum Dei eccleſia eſt illi cuius fidei promiſſa æterna vita non ſit. Sin punctum de quo malè quis ſentit, ex eorum numero non eſt: quæ omnino ſint cognitu ad ſalutem neceſ-

ceſſaria:iam diſtinctione arbitror opus eſſe. Nam ſi is qui male ſentit, neque ab errore abduci poteſt, etiam ſeducere alios conatur, quanquam ſæpe vt deſiſtat admonitus: quin reijci à cœtu poſſit, debeatq; non video. Nam fratres offendit vehementer non enim ſi res ex præcipuis non eſt, ideo error non perniciosus non eſt. Quemadmodum enim ex ſcientia vna ſcientia ducitur alia: ita oriuntur ex erroribus errores: quid autem (cum vllo pacto ad Dei gloriam pertineat) non magni eſſe poteſt momenti? Quod ſi alios non ſeducat: dum, quæ neceſſaria ad ſalutem ſunt, tenet, quanquam infirmus, in fratrum tamen adhuc ſit numero, itaq; ſi abſcindant ab eccleſia, vivum adhuc membrum à Chriſti corpore (quantum in ijs eſt) abſcindant quod nefas ſit, neque ſane mandatum extat Dei, fieri vt id debeat. Atq; hactenus de iuſto iniuſtoq; iudicio dictum ſit: nunc vt rite recteq; eo veniatur, quid ſequi, & à quibus cavere oporteat, videndum,

Ad dogmata quidem quod attinet, ſi valde pernitioſus exoriatur error, nihil cauſæ eſt, quamobrem cunctemur, quin primo quoque tempore occurratur: doceaturq; populus (vt ab eo caveat) quale ſit dogma. Sed homo eijciendus non eſt antè, quam

quam ex Evangelij Præſcripto eius lucrifaciendi cauſa fruſtra tentata omnia fuerint: atque ad reiectionem ſi veniendum omnino ſit, videndum eſt vt nihil fiat, ex quo ad Eccleſiam aliquod redire incommodum poſſit. Atqui obſcurum illud non eſt quo peius in Eccleſiam animatus quis fuerit, eo illi plus expectandum inde negotij: videlicet vt eo improbius, eoq; animi contentione inſidias ei machinetur: vt clam ſeducat quoſcunq; poſſit: vt calumnijs invidiam conflet, aliaque moliatur eiuſmodi. Quo autem acerbius acceptus quis fuerit eo peius fuerit animatus. Quare, me quidem authore, ita damnabitur hæreticus: vt expoſita ſimpliciter cauſa convicium probrumq; omne abſit: fietq; cum ſignificatione magis doloris, quam iræ vllius, aut odij: vt iudicium quidem gravitatem habere, non acerbitatem vllam videatur. Sed ſupra, cum de privati hominis officio ageremus, ea dicta ſunt quæ non minus ad hunc poſſint locum accommodari: oſtendimuſq; nunquam non plus accipi poſſe incommodi ex verborum acerbitate, quam commodi. Deniq; cavendum eſt, ne ij iudicium ſiue doctrinæ, ſiue hominis ſibi arrogent, quorum non ſit. Certum eſt enim id non privati eſſe cuiuſquam: ſed neque duorum

duorum aut trium: quinimmò eccleſiæ. *Prophetæ duo aut tres loquantur* (inquit Paulus) *cæteri dijudicent*. Atque hoc quidem pacto eccleſia pullulantibus erroribus authoritate ſua occurrit, nunc de Magiſtratu eſt dicendum. Locus eſt controverſus & perplexus, ſi quis alius, & in quo plurimum ſit momenti. Qui ab receptis dogmatibus abhorrent, ſiue melius ipſi ſentiunt, ſiue deterius: ijs vehementer grave eſt, non poſſe impunè in medium afferre quod ſentiunt. Contra, quorum jam doctrinam & Magiſtratus & populus comprobavit, qui quo authoritatem ſunt adepti, cum ſine magna moleſtia, nonnulloque etiam ſæpe exiſtimationis ſuæ diſcrimine audire quotidie controverſias nequeant: ijs ad eos qui receptæ acquieſcere nolunt doctrinæ reprimendos, non poteſt gladij vſus non maximè videri neceſſarius & fere vt quidque cuique ex vſu eſt: ita etiam facillimè rectè id fieri ſibi perſuadet. Quare cum proprij commodi habita ratio judicare ſatis rectè non permittat, ab huiuſmodi rationibus abducenda eſt (quoad ejus fieri poteſt) cogitatio, aut ſi id factu ſit difficile, proximum eſt, vt ſaltē cogitatione ſuū quiſq; contrariam in partem cōmutet ſtatum: ac ſic rationē ineat, quid maximè

1 Cor. 14.

Secundo, Magiſtratus.

K cum

cum expedire, tum divinæ legi conſentaneum eſſe videatur. Itaque ſi tibi commoda futura ſit ſiue libertas, ſiue licentia: finge te eius eſſe loco qui receptam probet, conſeruatamq; cupiat doctrinam:ac quotidie eſſe qui tibi negotium faciant homines nulla eruditione, nullo indicio, nullo ſpiritu, ſine pudore, quotidie obſtrepere, maximeque moleſtos eſſe, de ſummis religionis capitibus ſarctores, piſcatores, lanios, coquos, mulierculas,pueros confidentiſſime argutari, contendere, nihil intactum relinqui, omnia in dubium vocari, ſimplicibus fucum fieri,offendiculis omnia repleri.Certe hoc in ſtatu ſi ſaltem(vt dixi) cogitatione fueris, atque hæc fieri intelligas: vix profecto videri tibi poſſit non maximè neceſſarium, tantã frænari licentiam. Quod ſi tum ea inſpexeris divinarum literarum loca quæ armare magiſtratum in religionis corruptores creduntur: forte multo fueris,quam ante in eam partem proclivior, vt ea putes ad rem facere. Qui arbitratur eam quæ vulgo recepta eſt doctrinam veram & ſinceram eſſe: conſultumq; putat, ad eam conſervandum morte multare hæreticos: cogitat fieri poſſe nihilominus, vt paulatim dormitantibus paſtoribus corrumpatur doctrina,degeneret-

Controverſiæ religionis an gladio dirimendæ, aut acceerſendus carnifex ad errantes.

que

que à priſtina pietate eccleſia. Quamprimum enim contingit ei pax tranquillitaſq; aliqua, ſolvitur paulatim diſciplina, refrigeſcit pietas, atq; obrepit Dei, eiuſq; legis mira quædam oblivio. Quam ingratitudinem cum invltam ſinere non poſſit Deus, ſuum ſubducit ſpiritum, ac liberiores ſeductoribus habenas ſinit, cuius artibus ac vafricie fit, vt, tametſi doctrina eadem manere videatur, mutetur tamen paulatim, corrumpaturq; vbi autem invaluit vſus controverſias de religione gladio dirimendi, qualiſcunq; doctrina ſit poſtea in populo: quiſquis ei doctrinæ adverſari auſus fuerit, ſiue iure, ſiue iniuria, omnino hæreticus habeatur: & quæcunq; aut ex divinis literis teſtimonia, aut argumenta attulerit, ad ea omnia vnus reſpondebit carnifex. Atque ita fiet: vt quæ olim iuſta ſeveritas fuerat, ſatana demum longè lateque dominante, in portentoſam immanemq; evadat ſævitiam: finge igitur te in ea incidiſſe tempora quibus ijs qui rectè ſentiunt, reprehendere vulgo receptos errores impune non liceat: ſed ſi quid mutire auſi fuerint, gladius, cruces, ignes præſto ſint: cauſæ dicendæ locus ſit nullus: ſuccurrat autem eiuſmodi tyrannidi à ſumptis de veris hæreticis ſupplicijs originē duxiſ-

ſe:profectò malis nullum vnquam in hæreticum animadverſum fuiſſe, quam talem introductam tyrannidem. Cogitandum eſt etiam, quàm non reſpondeant perſæpè votis eventus hæreticis occidendis. Nam ſi quis intelligat ſe haud tuto ſuam in medium afferre ſententiam poſſe, eam non quandocunque, non vbicunque, non cuicunque, aperiat: ſed explorabit ante animos, cuniculos fodiet paulatim, inſinuabitque ſeſe, ac ſi videat parum idoneo ſe fodere loco, alio ſua convertet conſilia. Sin animadverterit patere ſibi aures, progredietur paulatim vltra, dum totum amici occupet animum, idque faciet modo cum hoc, modo cum illo quoſque faciet erroris conſortes, eoſdem fere faciet ſtudij ac alios atque alios clam corrumpendos, ac ſectam propagandam, vt antequam intelligat magiſtratus vnum ſeductum fuiſſe: magna nonnunquam ſeducta ſit pars populi: ac penè immedicabile acceptum ſit vulnus. Cumque hæc clam fiant, ne ij quidem qui præſunt eccleſiæ ſua adhibent ad errores convellendos remedia, verbi videlicet vim: nam vt nonnullos audiant rumores: quid tamen fiat, plane intelligere non poſſunt, quibus ſeductores vtantur artibus quibus ſua rationibus perſuadeant, nemo
eſt

eſt qui referat. Qui poſſent enim, neque audent, neque volunt: qui vellent, ignorant: ac plerunque ſuas tantum referunt ſuſpiciones, aut figmenta, ac ſi maxime habeant paſtores quod eam in rem afferant: cum ijs quibus mederi eos oportebat, quaſi tyranni quidam vehementer ſint exoſi, eorum ſine fructu omnis inſumitur opera præſertim ſi & illa acceſſerint, quæ plerunque ſolent, verborum acerbitas, & probra. Præterea, cum paſtores conſervandæ doctrinæ, reſiſtendique hæreticis in gladio poſitam habeant ſpem, neque videant ad eam tuendam magna ſe opus habere eruditione, deſidiæ dant ſeſe: atque ita paulatim ignoratio ſequitur rerum omnium: vt poſtea nullas non ſuperſtitiones atque errores obtrudere ſatanas poſſit nullo negocio. Ac ne illud quidem parui faciendum eſt, quod cum inſectationes, ignominias, afflictioneſq; religionis cauſa perpeti piorum plerunq; ſit: hac quaſi nota certiſſima, præſertim ſi eas animo forti, hilari conſtantique ferant: & inculpta ſit externa vita, ſimplicibus ſuam cauſam vehementer probant: contraq; à quibus talia perpetiuntur, ij vix magnæ iniuſticiæ, tyraniceq; ſævitiæ effugere opinionem poſſunt. Quibus rebus fit, vt quotidie magis ac magis

exulcerentur, obfirmenturq; in errore animi, ac fiant prorſus immedicabiles: quorum quidem malorum exempla haud magnoperè opus fuerit ex veteribus exquirere hiſtorijs. Nimis enim multa ſunt ante oculos, quæ ſi quis diligenter conſideret, næ ille quamobrem ad extirpandas hæreſes gladij magnopere vſum deſideret, vix habeat Denique vt judicium purum ſincerumque ſit, ita te compares oportet: vt non magis hoc, quam illud velis: ſed illud ſolum, vtramcunque tandem in partem cadat: quod magis & verbo Dei conveniat, & cum eius gloria coniunctum ſit.

Ac illud quidem certum eſt, in ſeductores veteri lege mortis pœnam conſtitutam fuiſſe, quin etiamſi civitas quæpiā ſeducta à legitimo Dei cultu ad idola defeciſſet, eā civitatem iubebat lex deleri, vrbem incendi: neque poſtea reparari vnquam. Sed ſunt qui tantum vſque ad Chriſtū viguiſſe eam legem putent, neque in Novo fœdere locū ei eſſe, ex eo capta coniectura quod Iſraeliticus populus Chriſtiani populi eſſet typus: haberetq; etiam promiſſiones rerum ſub ſenſum cadentium, quarum hac in vita eſſet vſus, talia haberent ſacrificia: talia denique omnia: quæ tamen inviſibiles res, ad æter-

Deut. 13.

æternamq; vitam pertinentes ſignificarent· Quod cum ita ſit, colligunt, & pœnam illã corporalem æternæ damnationis typum fuiſſe: ac propterea legem hanc cum cæteris omnibus ad futuram rerum ſignificationem latis Domini adventu ceſſaſſe. Quę quidem coniectura adeo mihi non inepta viſa eſt, vt quamobrem reijci poſſet, non invenirem: niſi ei ratio in lege poſita refragaretur. Eſt enim in lege: vt *omnis Iſrael audiens timeat, neque poſthac quicquam admittat eiuſmodi.* Quæ certe ratio perpetuo viget: vt quanquam lex ipſa expiraverit, tam ſit tamen ius magiſtratui ſimilem aliam condendi, quam ei ius eſt in homicidas, adulteros, alioſque facinoroſos homines leges condere. Sed contrarium tamen ſuadere videntur Domini verba, quo loco zizaniorum proponit ſimilitudinem. Servis enim interrogantibus, *deberentne ire collectum zizania*, reſpondiſſe traditur paterfamilias, *ne irent: ne forte colligentes zizania etiam triticum evellerent.* Quem locum cum alij aliter interpretentur: intelligere eſt, quantum referat, teſtimonia conquirere: non vt fixam iam in animo tuo conſtabilias ſententiam, ſed vt ijs conſiderate excutiendis veritas palam fiat. Eſſet autem ad veritatis inventionem via,

Parabola de zizaniis excutitur. Matth. 13.

ſi reperta expoſitione quæ tuæ ſuffragari ſententiæ videretur, diſſentientis ſumeres perſonam: & quid contradici poſſet diligentur perſcrutare, neque tibi quam primum plauderes. Ita fieret, vt qui diſſentiunt inter ſe, non perpetuo diſſentirent: ſed crederent tandem errantes rectè ſentientibus. Atqui de victoria plerunque magis ſumus ſolliciti, quam de veritate; quoniamque propoſiti nodi ſolutio omnino in huius loci vera expoſitione poſita videtur, cavendum eſt etiam atque etiam, ne nobis vllum ſtudium oculos præſtringat, neue parum diligentiæ, temporiſue in eo expendendo inſumamus. Sane quidem ea interpretatio qua dicunt quidam, Chriſtum non quemlibet rigorem hic tollere, ſed toleranda eſſe mala, admonere, quæ ſine pernicie corrigi nequeant: haud videtur patrisfamilias verbis conſentanea: non enim dicit, Age, ite: ſed videte etiam atque etiam, *ne vna cum zizanijs etiam triticum evellatis*, ſed omnia vetat ire. Vultque tam zizania, quàm triticum creſcere vſque ad meſſem. Ex quo aparet, magnam verbis vim fieri tali expoſitione, neque ſane commodius exponere ij videntur qui de vniverſa eccleſiæ perpurgatione hic agi volunt, quam jubeat Dominus in noviſſimi

viſſimi diei tempus differri: ſed non propterea vetari particulares eccleſiarum perpurgationes Neque ſanè prolixè excutiendum videtur, quàm verè dicatur pro patrisfamiliâs ſeruis angelos accipi: quin potius quid vetitum ſit, intentis animis inſpiciamus. Hinc enim facilè etiam quibus vetitum ſit, palàm eſſe poſſit. Ac conſtat quidem, triticum eſſe pios, zizania impios: omne autem impiorum genuſne, an quoddam ſolum poſtea videbimus? Et ager quidem eſt mundus. Eſt igitur zizania ex agro colligere, impios occidere, & ex numero hoc in mundo viventium tollere. At vetat id fieri Dominus, vultque eos creſcere cum tritico: neque ab eo ante meſſis tempus ſeparari. Sed (ais) vetat vniverſam agri perpurgationem fieri, non particulares ſingularum eccleſiarum. Quid ergo, ſi ita diligentes homines ſint particularibus illis purgationibus faciendis, vt nulla eccleſia relinquatur non purgata? An non ſic vniverſa facta purgatio fuerit? Sed negas id poſſe fieri: at finge, poſſe: fatearis neceſſe eſt, nulla particulari Eccleſia relicta non purgata, vniverſam purgationem fore factam. Quod ſi accideret aut meſſis tempus, contrà accideret atque Dominus mandaſſet, quam cum ante meſ-

ſis tempus fieri noluerit: tam profectò per homines fieri noluit, quàm per angelos. Quòd ſi magiſtratus quilibet aggrediatur non quidem vniverſam purgationem quã non poſſit facere, ſed eam quam poteſt: quid aliud hoc fuerit, quàm contra Domini voluntatem atque mandatum facere, quantum poteſt? Ac certè quantulacunq; purgatio fuerit, vniverſæ pars erit: vt qui fecerit quantam potuit, per eum non ſteriſſe dicendum ſit, quominus vniverſam faceret. Ex quibus quidem efficitur, vt probari expoſitio hæc non poſſit. Alii tantùm, ne bello tollantur zizania, interdici volunt: ſed cum verba æquè & ad eam accommodari poſſint zizania evellendi rationem qua in ſingulos animadvertendo evellant: & ad eam qua bello evellant, qui de altera tantum ſenſiſſe vult patremfamilias, certâ, quamobrem ſic interpretetur, ratione non allata, is non interpretari, ſed divinare dicendus eſt. Niſi enim certa ratio aliud ſuadeat, vt ſonant verba, ita ſunt accipienda: vt ſi generalia ſint, & generalem eſſe intelligamus ſententiam: ſi lex non diſtinguit, nec nos diſtinguamus. Quonam igitur pacto ſimilitudinem hanc expoſuerimus? Non poſſent (inquis) verba illa, *Sinite vtraq; creſcere vſq; ad meſſem*, ſic, vt ſonant

intel

intelligi,vt ſinendi ſint creſcere tam impii quàm pii: hactenus non repugno. Video enim quæ ſequantur abſurda: ſiquidem tolleretur omnis magiſtratus authoritas, omniſq; diſciplina. At certum eſt tamen, quoddam hîc poni impiorum genus, qui tametſi videri potuiſſent de medio tollendi: tamen iis quorum fuiſſet id facere, ne faciant,interdicitur. Intelligi autem hoc non poteſt dictum de adulteris,latronibus, aliiſue facinoroſis hominibus, cùm conſtet *Magiſtratus à Deo conſtitutos eſſe: ac eius eſſe miniſtros, & vltores malefactorum,neq; fruſtra gladium geſtare*: quinimmo ne ſi triticum quidem,hoc eſt de electorum numero videatur eſſe is qui adulterium, homicidiũ,aliudve facinus patraverit (quippe quia inſignis ſecuta ſit pœnitentia) ideo ei parcere magiſtratus debebit, nec ſanè quiſquam tam amens fuerit, quin facinorum monſtra quædam gladio vltore intelligat omnino coerceri oportere. Quod ſi ad impios omnes accommodari quod in ſimilitudine dicitur, non poteſt: ad quos quidem pertinet, ii ab aliis omnibus aliqua certè differentia diſtinguantur oportet, Vnde autem melius ea ſumatur differentia, quàm ab ea re qua maximè differunt inter ſe pii,atq; impii? Ea verò quænam ſit? An

Rom. 13.
1.Pet.2.

non

non religionis doctrina? Cujus potiſſimum reſpectu hi quidem pii, illi dicuntur impii. Sed impiorum duplex genus eſt: nam alii à vera religione & re & nomine alieni ſunt, vt idolorum cultores, vt Turcæ: ſed maximè athei: alii nomine quidem ac profeſſione Chriſtiani ſunt, ſed re ipſa non ſunt: quippe cum eorum magnis erroribus fœdata corruptaq; ſit doctrina quos Hæreticos appellamus. Prius genus rurſus duas in partes poteſt diſtribui. Quidam enim Chriſtianam religionem profeſſi nunquam ſunt, quidam ab illa defecerunt. A religione igitur cum ſit ſumenda differentia, dicere oportet: aut de vtroq; hîc agi impiorum genere, aut de alterutro: de vtroq; vt intelligamus, non magnopere ſuadent ſimilitudinis verba: agitur enim de ſemine quod inimicus inter triticum ſeverit: vt de iis impiis agi appareat, qui inter pios, hoc eſt veros Chriſtianos, verſantur: quique Chriſtianorū ſe ornant nomine: quod genus ſunt hæretici. Ac vehementer quidem id convenit zizanii naturæ: dicitur enim aliud eſſe nihil, quàm triticum, aut hordeū nimia loci vligine corruptum, frequentibuſq; pluviis dilutum: vt hæreſis ſignificari ſimiliore vlla re non potuerit, perinde eſt ergo, ac ſi ſervi Dominum interrogaſſent, deberent

deberent necne occidere ac de medio tollere hæreticos. Hanc neq; abſurdam, neque incommodam, ſed potius neceſſariam eſſe hujus loci expoſitionem, intelliget, opinor, quiſquis verba nulli ſtudio, præterquam veritatis addicto, expenderit. Dicitur *inimicus inter bonum ſemen, ſuum ſeviſſe*: inter ſemen (inquam) quod ſeviſſet Dominus. At ſeminis quidem vocabulum accipitur modò pro ea re ex qua quid naſcitur (idque propriè) modò (ſed minus propriè) pro re quæ naſcitur ex ſemine. Propriè autem ſemen quod ſeuit Dominus, fuit Evangelium, quod docuit: quemadmodum proximè præcedenti ſimilitudine vſurpatur; impropriè autem ſunt ii qui crediderunt Evangelio. Sic Diaboli ſemen propriè ſunt falſa dogmata inter Chriſtianos ſparſa: impropriè autem, ſunt ii qui falſa illa dogmata amplectuntur. Ita autem appellari tam pios Domini ſemen, quàm impios ſemen diaboli: vt habeatur reſpectus ad ſemen vnde eorum tum pietas, tum impietas originem duxerint, palam eſt ex eo, quòd poſt factam ſementem dicantur creviſſe bonæ pariter ac malæ herbæ: ac ſerui mirati fuiſſe, vnde eſſent zizania: cum non niſi bonum ſemen fuiſſet ſatum: neq; niſi malo ex ſemine malæ herbæ naſci potuiſſe

tuiſſe viderentur. Quibus ex rebus effici-tur, vt zizaniorum nomine intelligi alii non poſſint, quàm hæretici. Vetus igitur lex(inquies) ejuſq; ratio abrogata prorſus per hanc fuerit. Sed quid ſi nihilominus vigere vtraque ſimul queat, neque hæc illi quicquam deroget? Mirum (opinor) vi-deatur. Sed quid ſi poſſit? Quid tandem cauſæ reliquum erit, quamobrem hæc ad-mittenda non ſit expoſitio? Age igitur, vi-deamus poſſit necne cum illa hæc ſtare, etiamſi hæreticos vetet occidere, In quoſ-nam autem lata eſt vetus lex? Certe in eos qui à Deo Iſraelis ad externorum deorum cultum vel abducere alios conati eſſent, vel ſeducti ipſi defeciſſent. Atqui eos qui tale quid faciant, non hæreticos appellamus, ſed deſertores, transfugas, & ferè Græco vocabulo, apoſtatas, Hæreticorum ibi men-tio eſt nulla. At perinde abominatur Deus eum cultum (dices) qui à ſuis abhorreat mandatis: atque ſi externos deos colas: Sit ita ſanè: ſed quid tum? An propterea pa-lam eſt, quæ lex in apoſtatas ſit lata, eam ad hæreticos trahendam? Hæreticus Apoſta-tæ appellatione aut ratione non contine-tur, neque ſanè vllo alio legis verbo attin-gitur. Quòd ſi ad eum trahere legem ve-lis, id fiet non quidem ex propria verbo-
rum

rum vi: ſed (vt Iureconſulti loquuntur) per extenſionem, latamq; interpretationẽ, Atqui cognoſcendum prius fuerat, omniſne lex ejuſmodi admitteret extenſiones? & ſi non omnis, quænam admitterent: & quamobrem: & vtrum in iſta ea ineſſent propter quæ facienda eſſet extenſio. Certè quod verba non exprimunt: ad id ſi legem accomodes, id fit tantùm conjectura quadam legiſlatoris mentis. At de quo legiſlatore hîc agitur? De eo nempe cujus mentem divinare tam ſit difficilè, quam quod difficillimum: vt conjectura omnis eiuſmodi carere magno dubio non poſſit. At verò cum generalis extet lex, quæ vetet occidere, non dubiæ legis authoritate, ſed maximè certæ ad fundendum ſanguinem veniendum eſſe videatur. Quam quidem difficultatem res haberet omnem: etiamſi inter apoſtatæ cauſam, & hæretici nihil nos videremus differentiæ. Suſpicari enim meritò poſſemus, etiam ſi nos non videremus: multum tamen fortè intereſſe. Neque ad faciendam legis extenſionem in cujuſquã vitam præcipites rueremus. Sed quid ſi non deſint minimè etiam leves quas cernamus, differentiæ? Nam apoſtata non tantùm à vero Dei cultu deficit: ſed etiam verbo Dei fidem omnem abrogat: apud

hæreticum

hæreticorum ejus ſalva adhuc eſt authoritas. Vt quibus armis conficias hæreticum, eiq; reſiſtas, præter lapides, aut ferrum habeas: Dei videlicet verbum: quibus apoſtatam conficias, non habeas. Quapropter voluit fortè Deus hominem à cogitatione deſe-rendi omnino ſui cultus, fideiq; omnis ſuo verbo abrogandæ graviſſima pœna conſti-tutam abſterrere: neq; tamen voluit eidem pœnæ ſubjacere hæreticum. Accedit quòd ab apoſtatis nihil redeat ad eccleſiam fru-ctus: ab hæreticis verò multum. Sed ex eo præcipuè, quòd ab iis excitentur pii ad Scripturas multò ſtudioſius diligentiuſque perſcrutandas, alioqui deſidiæ daturi ſeſe, atque ignorationem rerum omnium pau-latim incurſuri. Sed maximè illud intereſt, quòd videri magiſtratui à religione pror-ſus deficere, aut ad defectionem alio: ſolli-citare qui id non faciat, non poteſt: aſt, vt ei videatur, in doctrina errare qui non erra-ret: aut graviſſimè errare, qui non erre, adeò graviter, facilè contingere poſſe, to controverſiæ etiam inter viros doctiſſimos quibus nunquam non exercetur eccleſia certiſſimo ſunt argumento. Dico autem ſi errare poſſe magiſtratum: non propte-rea quòd verbum Dei non ſit apertum, a certum, ſed ſua culpa: quia ad judicandum

nec

neque eam eruditionem, neque eum ſpiritum adferat, qui eſt opus: vt non id ſtatim ad verbi Dei pertinere videri debeat ignominiam. Quotuſquiſq; enim eorum qui magiſtratum gerunt, etiamſi Evangelio dedit nomen, ſatis multam in divinarum literarum lectione ponit operam? quotuſquiſque ſingulari vlla eſt pietate prudentiaque: vt ab eo vel iniquum, vel præceps timendum hoc in genere non ſit judicium? Dices: Non quæritur, an magiſtratus omnis in eos quos pro hæreticis habeat, animadvertendi habeat jus: ſed de verè pio prudentiq; magiſtratu, deq; veris hæreticis agitur. Audio equidem: Verùm quis non cum gladium geſtet, pius haberi velit: ſitque pro hæretico habiturus quiſquis ſibi in religionis doctrina adverſetur? Itaque illud omnino ſequatur: vt quod jus pio magiſtratui in veros hæreticos permiſſum fuerit, id quilibet in eos, qui ab ſe diſſenſerint, (quicquid tandem ſentiant) vſurpaturus ſit. Cum igitur docuerimus, ne tum quidem legis extenſionem tutò fieri potuiſſe: ſi nihil intereſſe inter apoſtatæ cauſam, & hæretici animadvertere potuiſſemus: quid fiat, cum tam multum intereſſe appareat? Cõſequens eſt ergo, manere quidem ſuo in vigore veterem legem,

aut certè renovari ſimilem poſſe: neque tamen permitti hæreticorũ ſupplicia:quia videlicet alia ſit apoſtatæ,alia hæretici cauſa.

Sed quærat aliquis: anne tum quidem animadvertendi in hæreticum jus ſit: ſi imperato ei ſilentio, non ceſſet quoſcunque poſſit,ſuo inficere veneno? Magni res eſt momenti: periculoſusq; in vtramvis partem error. Nam ſi ea quidem Dei eſt voluntas,vt magiſtratus in ſeductores hæreticos animadvertant: id vult nimirum, quia Eccleſiæ ſuæ id fieri expediat, & ad ſuam pertineat gloriam: vt ſi negligens in eo fuerit magiſtratus, magnas Deo ſit daturus pœnas: at ſi non vult Deus in eos animadverti, certum eſt etiam ei ſatis magnam conſtare cauſam,quamobrem nolit, vt impunè magiſtratus contra ejus voluntatem facturus non ſit. Ergo diligens danda opera eſt, vt quæ ſit Dei voluntas, non ſuo judicio, aut ingenio magiſtratus divinare velit: ſed vt ex Dei verbo diligenter examinato, atq; excuſſo percipiat. Ac cum conſtet, jam zizaniorum involucro hæreticos ſignificari: niſi quid aliud eſſet additum, quàm quòd vetarentur occidi hæretici: vera, & ad communem loquendi vſum accommodata interpretandi ratio haud obſcurè poſceret: vt intelligeretur lex (ſic enim liceat

liceat patrisfamiliâs interdictum appellare) hæreticos occidi vetare, quatenus eſſent hæretici: ſive ob id quòd eſſent hæretici. Quemadmodum ſi lex vetet furem occidi, vetare intelligatur eum occidi ob commiſſum furtum. Quòd ſi quis præterquàm quòd eſſet hæreticus, contra magiſtratus interdictum docere vellet, non viderentur eum tueri legis verba: tanquam ſi quis cum furto homicidium conjungeret, non eum liberaret à ſupplicio lex quæ furem occidi vetaret. Sed addita eſt ratio & cauſa, quamobrem nolit paterfamiliâs evelli zizania: videlicet, ne cum zizaniis evelleretur & triticum, hoc eſt, ne cum hæreticis occiderentur & qui hæretici non eſſent, ſed Dei filii. Oportet igitur ex hac ratione certam legis venari interpretationem. Erroris autem periculum in eo ſitum eſſe putant plerique: quòd qui hodie ſit hæreticus, olim, ſi vixerit, poſſit reſipiſcere: eaque de cauſa interdici ne occidantur, cui quidem ſententiæ prudenter admodum occurrere mihi videntur ii qui dicunt, ſi ejuſmodi reſipiſcentiæ habenda ratio fuiſſet, tam fuiſſe habendam in veteri lege in ſeductores, & divini cultus deſertores lata, quàm in hac nova lege. Cumque in illa non fuerit habita, ne in hac quidem

dem habitam fuiſſe, credendum eſſe. Accedit, quòd qui hodie ſit hæreticus: ſi ſit ex Dei electorum numero, occidi non poſſit, quin ei patefiat antè quicquid ad ſalutem cognitu neceſſarium fuerit: ſi non ſit, reſipiſcentiæ ſpes ceſſet. Vt hæc quidem minimè idonea videatur cauſa: quamobrem hæretico parcendum ſit. Ac niſi reſipiſcentiæ habita fuit ratio, non eſt aliud erroris periculum, quàm quòd magiſtratus aliquando pro hæretico habiturus ſit eum qui non ſit: ſive quia non is malè ſentiat, ſed magiſtratus: ſive quia error haud ſit tanti, vt quis ideo pro hæretico ſit habendus. Quòd ſi huc reſpexit paterfamiliâs, id eſt Dominus, profectò definitè declaravit, magiſtratus non eſſe idoneos dogmatum judices: interdixitq; illis talis juriſdictionis vſu omni. Sin aliquis adhuc contendat reſipiſcentiæ habitam fuiſſe rationem, is tamen non ob id evicerit iſtius alterius erroris habitam rationem non fuiſſe. Lex vetat occidi hæreticos, ne cum hæreticis occidantur qui non ſint hæretici. Quacunque igitur ratione fieri poſſit, vt alius pro alio occidatur, ea ratio ad legem pertinere dicenda eſt, generaliter atq; indiſtinctè lex loquitur. Qui igitur id ſibi ſumet, vt diſtinguere velit, niſi ei certa, quamobrem id

faciat

faciat, conſtet ratio: potius divinare, quàm exponere videatur, Id quod carere temeritatis vitio non poteſt: cum generaliter (inquam) atque indiſtinctè lex loquatur, niſi certa obſtet ratio: generaliter & indiſtinctè eſt intelligenda. Qui temerè ſuo arbitratu diſtinctionibus excogitandis ſibi indulſerit, is non interpretari, ſed ſubtili quodam cavillandi genere eludere legis verba velle dicendus erit. Quibus ex rebus efficitur, vt ſive reſipiſcentiæ habita ratio fuit, ſive minus: ejus quidem erroris quo magiſtratus aliquando pro hæretico ſit occiſurus, qui non ſit hæreticus, omnino habita eſſe videatur: atque ita, vt hæc quidem judiciorum genera ad magiſtratum non pertineant, neque ad vllos homines, ſed ad ſolum Dei filium qui in *noviſſimo demum die per Angelos ſuos ſeparaturus ſit â tritico zizania, eaq́ in ignem coniecturus.* Quod ſi magiſtratus idoneus judex non eſt ad diſcernendum inter eum qui ſit hæreticus, vt occidere poſſet: & eum qui non ſit, vt parceret: quî poterit idoneus eſſe ad diſcernendum inter cauſam quæ hæreticum faciat, hoc eſt hæreticum dogma, vt doceri conſtituta pœna illud vetet, & eam quę non ſit idonea cauſa? Quid eſt enim hæreticum cognoſcere, niſi cauſam quæ hæreti-
 cum

cum faciat, cognoſcere? Quid errare in cognoſcendo hæretico: niſi errare in cognoſcendis cauſis propter quas habendi ſint pro hæreticis? sed introſpiciamus tamen paulo penitius. Certè enim apparet ex patrisfamilias verbis, quòd interdixerit ſervis, ne zizania colligerent: id eum non zizaniorum gratia feciſſe, verùm frumenti ejus quod per errorem pro zizanio accipi poſſet. Voluit enim (vt apertè loquamur) verbis hæreticis parci: vt verorum Dei ſervorum ſaluti conſuleret, negavit piis ac prudentibus magiſtratibus in veros hæreticos animadvertendi poteſtatem, ne eorum exemplo impii atque imprudentes in pios abuterentur Dei ſervos. Cum igitur lex iſta piorum Dei ſervorum gratia ſit lata, ne aliquando perverſo judicio quaſi hæretici mortis pœna multarentur: cavendum eſt, ne talis admittatur interpretatio: vt cum videatur ſibi magiſtratus legi parere, tamen legiſlator finem cujus gratia legem tulit, non adipiſcatur. Atqui ſi legem ita interpretetur magiſtratus, vt hæreticis quidem qui ſuas hæreſes ſibi habuerint, neque aliis eas perſuadere conati fuerint, parcendum putet: ſed mortis pœnam ſe poſſe arbitretur conſtituere, ſi docere alios voluerint; eritne ſic conſultum piorum

virorum

virorum incolumitati? Non vtiq; ejuſmodi enim magiſtratuum edicta, quotieſcunque veritas hæreſeos nomen conſequuta fuerit, Dei ſervos de medio tollent: nam cui patefacta à Deo veritas fuerit, ei acceptum talentum in terra defodere non licet: hoc eſt, non licet eam ſilentio diſſimulare. Sed vult eam Deus coram hominibus agnoſci: vult patefieri. Non poteſt igitur contingere, vt bonum ac fidelem aliquem Dei ſervum magiſtratus pro hæretico habeat: quin idem, quæcunque ſit pœna conſtituta, quæ hæreſis videtur magiſtratui, conaturus ſit quibuſlibet eam perſuadere. Itaque fiet vt cum talium gratia fuerit lex lata, nullis profutura ſit minus, quā illis. Sequitur ergo vt interpretatio illa legiſlatoris menti conſentanea eſſe nullo modo poſſit: quinimmò ei repugnet maximè. Neq; verò nullum ob id volo pii magiſtratus in Chriſti regno eſſe officium, multa ſunt alia quæ facere & poſſit, & debeat: vt, punire irreverentes in Deum voces: animadvertere in eos qui deſerere vniverſam Chriſtianam religionem, quique authores eſſe cuiquam, vt eam deſereret, auſi fuerint. Si qui inſtituti fuerint externi cultus, aut erecta ſimulachra, ea tollere, avertere à piorum cervicibus impiorum

vim,atque injurias: publicam tueri tranquillitatem: & ſi quid aliud eſt ejuſmodi. Cæterùm vt ſe controverſiarum judices conſtituant eorum,qui ſe Dei verbi ſubjiciunt authoritati, ejuſq; vtuntur teſtimoniis: vtq; vi interpoſita hæc dogmata doceri jubeant,illa vetent,videant etiam atq; etiam quid ſibi ſumunt, & quantum ſibi permittant. Sunt quibus quieſcente gladio,protinus de religione omni actum fore videatur: magna verò fiat Domino injuria,ſi eum dormire ſuſpicemur: neq; ſui populi vllam eum curam tangere, vel ſine gladio Evangelium eum ſuum conſervare non poſſe, quaſi verbi nulla eſſet vis: verùm Chriſtianis omnis in ferro poſita ſpes eſſe videatur. Nam ſi poſtquam occupaſſent omnia ſatanæ præſtigia, ipſeq; ſatanas rerum eſſet potitus: tamen verbi Dei tanta vis fuit, vt potuerit ſatanam de fortiſſimo munitiſſimoq; ſuo regno deturbare: itane verò defendendo Chriſti regno ab hebetatis,confractiſq; jam ſatanæ jaculis nulla vis fuerit,nullum robur? Bono ſimus animo: non dormit Dominus,ſed vigilat. Si in illo noſtra poſita ſit ſpes omnis,ſi verbo pugnaverimus: ſed ejus afflati ſpiritu (qui aſſiduis impetrandus eſt precibus) diligenter prudenterq, vitatis ſatanæ dolis iis de

quibus

quibus adhuc diximus: næ, quod ab hæreticis timeamus, nihil fuerit congrediatur caute cum impoſturis veritas ac tandem ſuperior evadat, neceſſe fuerit. Proinde ſi quotidie ſint qui novas moveant quæſtiones, novas ſerant lites, paſtoribus oblatrent, negotium faciant: veniat aliquando illud in mentem cogitare: Quid ſibi vult hic ſatanas? Evangelicam ſcilicet oppugnatum venit veritatem: ſed hoc ne autem ſolum? Quid ſi & hoc quidem agit, & aliud forte quiddam adhuc maius? Vt videlicet nouæ (ac tua quidem opera) fundamenta iaciat tyrannidis, quam aliquando in pios Dei ſeruos exerceat: ipſumq; prorſus deleat Evangelium, factus demum rerum Dominus? Age igitur, quid tu hic qui ſtudium honoris Dei iactas? Qui te Evangelicam veritatem tanti facere prætefers? Qui totus eccleſiæ commodis mancipatus vider vis? Quid (inquam) tu hic facies? Ibis ſcilicet, ac tuas cum ſatana coniunges vires? Tuam ei locabis operam? Inſtrumenta, lapides, cæmenta ſuppeditabis? Communis tibi cum ſatanæ mancipijs erit ſudor? Itane vero, vt vnius momenti declines moleſtias, adiutor iaciendis tanti mali fundamentis fueris? Quid ſi id etiã agit, vt à quibus armis ſibi maxime timet: ea tibi è mani

bus

bus extorqueat, & ad ea provocet quæ nihil formidat: immo verò quæ plane contemnit? Certè autem ferrum atq; id genus terriculamenra ille ne pili quidem facit: nihil eſt autem quod timeat magis, cuiq; reſiſtere minus poſſit, quam Dei verbum. At vero, ſi ſemel illud obtinuerint paſtores, vt quiſquis mutire quid auſus fuerit, protinus ſit accerſendus carnifex, qui ſolo gladio omnes ſoluat nodos: quod deinceps magnum ſit divinarum literarum ſtudium? certe non magnopere ſibi opus eſſe intelligant. Poterunt enim quicquid ſomniauerint miſero popello obtrudere & ſuum nihilominus tueri dignitatis locum. Væ nobis, væ noſtris poſteris: ſi hoc quo vno & pugnare nobis licet, & vincere ſemper poſſumus, abiecerimus telum, actum ſit. At enim (inquies) quorundam adeo importuna, adeoq; intolerabilis eſt cum impudentia, tum rixandi libido, vt neceſſe ſit alijs quam ſolius verbi armis coerceri. Vis dicam quid iſtud ſit? profecto non aliud, quam ſi dicat miles quiſpiam, & vero is miles quim militari virtute antecedere ſibi omnes videatur, adeo gnaviter, adeo ſtrenue ſuum pugnare hoſtem, vt abjicere ſibi haſtam neceſſe ſit, eique obtemperare. O egregium militem: quid enim aliud faceret

Certe telum vnum vnicumq; confodiendis hæreſibus, Dei verbum.

ſatanas

ſatanas: quam vt egregie perditos ſummitteret homines, qui Dei ſervos irritarent, & improbiſſime quidem irritarent? Ergone, quia illi ſtrenue ſatanæ rem agunt: nos quod maximè volebat ſatanas, fecerimus? Illud, inquam, maximè agit ſatanas, vt nobis hoc verbi telum extorqueat: noſque alio muniti armorum genere quod ipſe contemptui habeat, in certamen deſcendamus. Ergone quia ille maximo id conatu enititur, qua pertinaciſſime pugnat, quia maximè idoneos ſuo conſilio exequendo ſummittit milites, obtemperandum ei eſt: vt abiectis ijs armis quibus vincere ſolis poſſumus, ea arripiamus quibus ſuccumbere protenus nos oporteat, quæque in noſtrum protinus iugulum convertenda ſint? Quin protinus hoc verbi Dei telum mordicus teneamus: hoc vno pugnemus: hoc vno conemur & ſatanam ipſum, & omnes eius emiſſarios iugulare: demus autem operam, vt & feriendi hoc telo, & ictus repellendi commodiſſimas quaſque diſcamus rationes: qua quidem de re ſatis multis ſupra egiſſe videmur.

Non ſit magiſter. Miniſter alienæ libidinis, ſeu furoris.

Sed cum alienum ſit à magiſtratus officio: vt ſe dogmatum iudicem faciat, vimq; adhibeat: tum vero alienum ſit maxime: ſi alieno arbitratu vim adhibuerit. Veluti ſi,

ſi, cum certis hominibus religionis curam permiſerit: in quoſcunque illi ſuaſerint, gladium ſtringere ſit paratus: aut eoſdem ipſos etiam ad id armaverit. Quàm autem probatutus ſit ſuum factum regum regi in die illa, impijs quidem ſummi terroris, at delectis ſummæ iucunditati plena, hinc perpenditur: ſi ipſe rex, cum eſſes peregre profecturus, regni, familiæ, rerumq; tuarum omnium curam commiſiſſes alicuius ſerui fidei: isque in quibus poſitum eſſet regium decus, dignitas fortunæq; omnes, ea alijs deligaſſet ſervis, qualibuſcunq; illis quidem, ſed præſertim eiuſmodi, vt qua eſſent ſapientia fideq; exploratum non haberet: ipſe interim rerum leviſſimarum quarumque curam ſibi delegiſſet: cumq; veniſſent ſumma illa in diſcrimen, ipſe nihilominus in ſuo perſeveraſſet inſtituto, domum vbi rediſſes, atque hæc cognoviſſes, tibi ne probari illius ſervi factum poſſet? Etenim vt ſalva inveniſſes omnia, non eum propemodum eodem haberes loco: ac ſi adverſa omnia contigiſſent? Quid verò ſi indigna, maximeq; indecora aliqua accepta clades fuiſſet? Quo ſupplicio dignum eum ſervum iudicares? At vero Dei eccleſia non ne Dei eſt regnum, patrimonium, deliciæq; omnes? An non in eius do-

ctrinæ

ctrinæ puritate,atque ad eius præſcriptum inſtituto cultu omnis eius decor, dignitaſque eſt poſita? Quid habet autem vniverſa regni adminiſtratio, quod, ſi hiſce cum rebus conferatur, non leviſſimum ſit quiddam, nulliuſq; precij? Age igitur, qui agnoſcere poſſis rectè de religione ſentire quenquam vt tuum ei tuto committas credasq; gladium, niſi ipſe ante, quid ſentiendum ſit, diceris? Sin autem res tantas eorum commiſeris, tum fidei, tum iudicio quos non (quod dicitur) intus & in cute noveris: immo vero ſi qualibuſcunque commiſeris: ipſeq; alias res egeris: qualem adminiſtrationis tuæ rationem redditurus es? Præſertim ſi te dormitante, tantaſque res nihil curante, & pia doctrina pro impia oppreſſa fuerit, & impia pro pia ſtabilita: proptereaq; ſequuta ſit & multorum piorum cædes, & innumerabilis populi perditio? Quem populum tanti fecerit Dei filius, vt pro eo ſervando ſuam non dubitaverit vitam impendere? Quam in te futuram judicij ſeveritatem putas. Equidem ita ſentio: Quicquid Dei gloriam vllo modo attingat, ſiue coercenda ſit hæreticorum in ſpargendis pernicioſis erroribus licentia, ſiue quidvis aliud (quantum videlicet aut poſtulare, aut permittere muneris tui ratio

vide-

videatur) id ſine maximo pretermitti crimine non poſſe: veruntamen culpam infinitis maiorem fore partibus, ſi aliena in eo vti malueris ſcientia, quam vt quid fiat ipſemet intelligas, ſumma omnia facere, quod ſi aſſequi non poſſis, multo minus fore periculi, ſi nullam potius interpoſueris neque per te, neque per alios authoritatem tuam. Quo autem illuſtriori moneri exemplo potuiſſent magiſtratus, ne cuiuſquam fiderent iudicio, quam quod ipſe Dei filius per huiuſmodi ignaviam iniquiſſimorum hoſtium ſuorum non tam iudicio, quam libidini permiſſus fuerit? *Accipite* (inquit Pilatus) *eum vos, atq; vt veſtra lege cautum eſt, ita eum iudicate.* Caue autem ita cogites: Nunc in clariſſima Evangelij verſamur luce: nunc ſanctiſſimi ſunt paſtores: nunc in tuto ſunt omnia. Quid? An etiam ſatanam ſtertere arbitremur? Non enim quicquam molitur? Vt novi alicuius regni fundamenta iaciat? Vt novas erigat tyrannides? Nova pariat monſtra? Notum eſt autem illud: parvus error in principio, fit maximus in fine. Cumq; maximi hæc omnia ſint momenti, quicquid occurrat, magiſtratum equidem hortaret: vt ab eo ardentiſſimis precibus peteret conſilium, qui fallere poſſit nunquam: nihil au-

tem conſtituetet neque in illam: niſi exploratum haberet ſe recte facere. Quod ſi tandem in ea conſiſtat ſententia, vt putet ſe edictis præſcribere poſſe quæ dogmata docenda ſint, quæue non ſint: ſaltem cavendum eſt etiam atque etiam:ne hic quicquam lucretur ſatanas: dum autem nimis procul ab hæretici ſententia magiſtratus ſuam ponit, inciditq; in Scyllam, cupiens vitare Charybdim:aut quid ei permittit quod non oportuit: aut verbis loquendive formis vtitur, quæ, cum nihil minus velit, tamen novum aliquod invehant dogma:aut quod ex divinis literis quaſi neceſſaria conſequutione colligerit, forte non ſatis recte, pro ſententia, à qua diſſentire non liceat, eſſe velit. Quo minus autem eiuſmodi errorē incurrat vllum, exploret quam compertum quidq;habeat ijs rationibus quæ ſupra ſunt à nobis expoſitæ. Ac ptæterea optima nobis illa cautio videtur, vt quicquid ponatur tanquam cum divinis literis conſentiens, eiſdem etiam verbis ac loquendi formis quibus Dei ſpiritus ijs in literis eſt vſus, exprimatur. Alioqui fieri vix poſſit quin aliquid de ſuo humanum intrudat ingenium: quod ſi accidat, propemodum immedicabilis ſit error: cavendum eſt etiam, ne aliud narre-

tur

tur hæreticus tenere, prohibeaturq; docere, quam quod tenet, docetq; ad ea vitanda incommoda quæ ſupra commemorata à nobis ſint.

Illud profecto, quin omni prorſus careat ratione, aſſequi nunquam potui: quod qui falſum quid, impiumq; docuiſſe videatur, vt palinodiam canat adigendum putent, propoſita (ſi faciat) impunitate. Quorſum id quæſo? Quæ vtilitas fuerit: ſi declinandi ſupplicij cauſa reluctante conſcientia, ſuam hæreticus retractaverit ſententiam? Illud vnum prætexi poteſt: quod qui eodem tenentur errore, ac forte latent, eius exemplo idem facturi cum animis ſuis videantur: erroremq; abiecturi, quin etiam alius alij vt idem faciant, authores futuri. Leviſſimè vero impreſſam eam perſuaſionem eſſe oporteat, quæ tam facile evelli poſſit. Quid? nulla ne ſubeat ſuſpicio, vitandi ſupplicij cauſa non ex animo factam retractationem? Non hinc potius ad invidiam acceſſerit plurimum, ſi videatur magiſtratus non corpus tantum occidere, ſed etiam in animi machinari perniciem? Itane autem inermes ad debellandos errores ſimus, vt ponendum nobis ſit in mendacio, in fictis præ metu retractationibus præſidium? Sed dicat aliquis: Minimè vero

ro

rò hoc agimus, vt qualemcunque extorquamus palinodian: ſed vt hæreticus errorem non tam ore quam etiam corde agnoſcat: Præclarè id quidem: ſi modo impetrare poſſis. Verum quid ſibi volunt hîc ſiue minæ, ſiue blandimenta? Nam hæc quidem ad voluntatem expugnandam valere aliquid poſſint. Sed cum intellectu res eſt: ille neque minis, neque blandimentis mutatur. Efficere hæc non poſſunt, vt quod verum ante videbatur, poſtea videatur falſum, ne ſi mutare quidem ſententiam vehementer cupiat. Quod ſi tuis fortè auribus novum mirumque ſit: haud multis tecum egero argumentis. Tu cenſes videlicet hominem, quum vult, nulla noua oblata ratione, quæ ei aliter rem ſe habere, atque perſuaſus fuerat, videri faciat, ſententiam mutare poſſe: ego nego. Experire igitur ipſe tecum, poſſis necne in hoc ipſo ad minimum tempus abs tua abduci ſententia: vt mecum credas non poſſe hominem, quum vult, ſententiam mutare: abſque dubio enim intelliges te id facere non poſſe. Verum cave imaginationem pro perſuaſione hîc accipias, nam quominus imaginatione fingas quicquid volueris, nihil impedit. Illud etiam quæſo expendet, ſi quid fortè vereare: veluti ne parum bene cadat

 quid,

quid, ne contingat quod minime velles: protereaque id te vehementer ſollicitum habeat, vt ne capere qnidem ſomnum poſſis: mutato tibi in eo opinionem, vt bene ſperes, ac ſic ſublata ægritudo fuerit. O facile promptumque ad levandam homini ægritudinum partem maximam in vita, remedium: ô breuem etiam philoſophiam: ſi quicquid timuerit homo eventurum mali, credere poſſit (ſi modo velit) non eventurum: quicquid eum male habeat, propterea quod videatur malum (cum perſæpe ne inſit quidem re vera mali quicquam) perſuadere ſibi poſſit, quum vult, non eſſe malum. Verum experientia horum quicquam fieri negat poſſe. Quod ſi non poteſt, hæreticus ne, ſi velit quidem errorem, niſi cogat ratio, abijcere: quid eſtis miſero vt mentiatur, Deumq; in eo magis ac magis offendat; moleſti? Negari profectò non poteſt, quin ſatanæ hoc fuerit inventum, quo ſuppliciorum metu Dei ſervos renunciare Chriſto cogeret. Vt mirer, non id vidiſſe quoſdam alioqui minimè ineptos. Quam præſtaret autem, ſi exploratum ſit, alioqui morte plectendum eſſe quempiam religionis cauſa, ſiue recantaret, ſiue minus, lege agere: neque eum vel vno verbulo ad recantandum invitare, niſi vt lucri ſieret.

Quod

Quod tamen ipſum non minis, aut blandimentis, aut vlla ſpe propoſita: ſed teſtimoniorum demonſtrationumq; efficacia faciendum eſſet.

Sed in eo maximè neceſſaria eſt magiſtratus authoritas, ne immodeſtiam, maledicendique libidinem in quoquam, quiſquis ille ſit, impunitam ſinat. Si probrum audire aliquis debeat, audiat vbi reſpondere liceat, & iudicio defendere. Cæterum tuta ſit à cuiuſuis tum lingua, tum ſtylo alterius vita, nomenque. Si controverſiæ de religione ſint, teſtimonijs argumentiſque certetur vtrinque ſed quicquid ad ſe mutuo laceſſendum pertinet, videant etiam atque etiam magiſtratus, vt ab eo conſtitutæ pœnæ metu abſtineant. Id ſi fecerint, & vehememter tranquillam reddiderint eccleſiam, & ampliſſimam apud cordatos omnes laudem conſequentur. Atque hactenus quidem de ea ſententiæ mutatione, quæ in religionis doctrina fieri animadvertitur, dictum ſit. Qua in mutatione, qui errores ſunt amplexi animaduertunt illi quidem ſe ſententiam mutaſſe: verum meliorem in partem eam ſe mutaſſe arbitrantur: tantum adverſarij deteriorem in partem fuiſſe factam intelligunt. Nunc quo pacto fiat, vt adulteretur doctrina, no-

bis non animadvertentibus:& qua ratione id ne fiat, cavendum ſit, dicemus.

SATANÆ STRATAGEMATVM

LIBER QVARTVS.

QVòd cum depravetur doctrina, mutatio tamen fieri videatur nulla, plures ſunt cauſæ: quarum alias ipſa in doctrina intelligas: alias in mutationis quæ fit modo. Nonnullę eos reſpiciunt qui docent nonnullæ eos qui docentur. In doctrina hæc mihi videntur eſſe: primum, quod ſit quaſi plurimorum diſſimiliumq; granorum accervus quidam vt mutatio per partes eaſque minutiſſimas fieri poſſit. Quemadmodum enim, ſi ex magno aceruo quopiam aliquot quotidie grana auferas, alijs eorum loco reſtitutis: manere acervus idem videatur, cum tamen paulatim mutetur, incipiatq; eſſe alius ita, cum religionis doctrina ex plurimis conſtet diſſimilimis ſententiis, quanquam conſentaneis, eodemq; tendentibus: modo hac, modo illa depravata, commutataq; ipſum doctrinæ

(vt ita dicam) corpus, eandem illud quidem retinere videatur ſpeciem: ſed tamen omnino idem non manſerit, partim enim factum fuerit aliud. Immo vero vna ſola ſententia tanti eſſe poſſit, vt ea depravata ac mutata, tametſi haud ita videatur, tamen cum eius ſententiæ depravatione doctrinæ omnis ſit coniuncta depravatio. Quia videlicet abſque illa ſententia, reliquæ doctrinæ omnis nullus ſit fructus, nullum precium. Atque eiuſmodi quidem illa eſt ſententia, quod *ſolo Chriſti ſanguine pro nobis fuſo, eiusq; ſacrificio pro ſalute noſtra in cruce oblato, noſtra omnia expiata fuerint c.imina.* Quā ſententiam ſi ita commutaueris, vt dicas: crimina noſtra elui noſtrorum bonorum operum meritis, aut vllis ſanctorum ſuffragijs, ex Chriſtiana doctrina prorſus Antichriſtianam feceris. Neque vero propterea quod ex multis diſſimilibuſq; ſententijs conſtet doctrina, occultæ mutationi obnoxia eſt, quatenus ſolum ita depravari, commutariq; ſententiæ ipſæ poſſint, ſed etiam quatenus poſſunt aliæ addi, aliæ ſubtrahi. Non dico autem, huiuſmodi depravationem ita fieri occultè poſſe, vt etiam ſacri corrumpantur libri. Id enim ſi fieret, latere dolus non poſſet: verum ita, vt tū in ſermonibus tum in ſcriptioni-

tionibus falſæ vſurpentur ſententiæ pro veris & pro ſinceris depravatæ. Quo porro maior acervus fuerit, eo etiam minus promptum ſit, ſi mutatio contingat, eam animadvertere. Quapropter plurimum ad eam occultationem facit doctrinæ amplificatio: atque amplificatur quidem, dum variè tractatur, dum multis ac varijs extenditur quæſtionibus quæ pullulant aliæ ex alijs, propaganturque in infinitum. Cuius mali cauſa eſt nimia hominum curioſitas, temeritas, arrogantia & ambitio, quibus morbis dementati quicquid ſomniamus literis mandare volumus. Immo vero ſi deſit quod ſcribamus, aliena retexìmus, ac de novo contexìmus: malumuſq; actum agere, quam videri nihil agere. Sed illud ad tegendam depravationem plurimum adiuvat: ſi, quæ pro ſinceris ſententijs falſæ reponuntur, cum re ſint multo aliæ, in ſpeciem tamen eædem videantur. Quod pluribus poteſt rationibus accedere. Ac prima quidem eſt, quum vera quæpiam ſententia in divinis literis verbis fuerit comprehenſa, quæ plures admittant interpretationes, minimè tamen veras omnes: aliaque conflata fuerit quæ verbis illis perperam acceptis ſit conſentanea: ita enim cum multo aliud dicatur: idem tamen dici videatur,

Cauſæ mutationis illius partim in doctrina ipſa, partim in mutationis modo quo paulatim ſenſimq; fit ſine ſenſu.

videatur, neque mutatio vlla fieri. Huc autem pertinent, ſi figuratus ſit ſermo: vt aliud dicatur, aliud dici videatur, accipiatur autem quod dici videtur: atque id quidem fieret, ſi, cum ſcriptum ſit, *Si oculus tuus offendiculo tibi fuerit, erue eum, & abijcere*, ita dicatur, ſi homini peccandi occaſio ſit videndi ſenſus, eruat ſibi oculos, fiatq; omnino cæcus, atque ita peccandi ab ſe occaſionem amoueat. Videntur enim verba illa hanc exprimere ſententiam, cum tamen multo ſit diverſa: illud enim volunt. Quicquid ſit quod in Evangelij via tuos vel retardet, vel impediat progreſſus: amoue id abs te quamprimum. præſtat enim eo carere, quam ab eiuſmodi curſu avocatum regni cœlorum iacturam facere, atq; ſempiternis addici cruciatibus. Eodem pertinet: ſi, cum eadem ſit ſententia quam verba exprimunt: perinde tamen exponantur, atque ſi aliud vellent. Quod fit de verbis illis: *Ito, ac te oſtendito ſacerdoti:* ex quibus illa ſumpta eſt ſententia, qua jubetur quilibet ſacerdoti ſua enarrare delicta. Altera eſt ratio, quum in vera ſententia aliquid intelligitur (ſiue exprimatur, ſiue minus) ac falſa ita exprimitur, vt ei locus non relinquatur. Eſtque aut exceptio, aut conditio, aut circumſtantia, aut

explanatio quælibet: aut additur aliquid, aut ponitur ſiue conditio, ſiue expoſitio quæ non convenit. Conditionem aut exceptionem omnino habent Apoſtoli verba illa: *Ne erretis, neque ſcortatores, neque idolorum cultores, &c. Regnum Cœlorum adipiſcentur*, intelligenda eſt enim conditio, niſi reſipuerint. Quod ſi quis ita diceret, impudicitiæ crimen nunquam condonatur, verbis quidem illis conſentanea poneret, verum ſententia eſſet multo alia. Ita expoſitione opus habent Salomonis verba illa. *Eadem eſt hominum & brutorum conditio*, vt hæc moriuntur, ita & illi: perinde vtraque reſpirant, neque quicquam præſtat homo brutis. Eſtque expoſitio quam intelligi oportet quad quantum aſſequi humano iudicio licet, ita ſit, non autem omnino. Qua excluſa expoſitione, ſi quis Salomonis verba vſurpet, religionem omnem ipſis à fundamentis everſurus ſit. Veræ ſentiæ illi addunt, qui pronunciant eos vitam æternam conſequuturos: qui credent condonata ſibi peccata propter Chriſtum, ſi modo peccata ſua ſingillatim ſacerdoti recenſuerint, abſolutionemque ab eo obtinuerint. Mutat aliquid ex vera ſententia, qui dicit ſanctam eſſe legem propterea quod eius cognitio ſanctum homi-

hominem efficiat. Non enim ideo ſancta eſt, ſed propterea quòd hominem de ſuis viribus deſperare faciat, & ad Chriſtum vnicam ſalutis ſpem perducat, quodque inſuper quæ placeant Deo, quæue diſpliceant, monſtret: quo eum non noſtris inventis inſtitutiſq;, ſed ad ejus præſcriptum colamus. Alia deniq; ratio eſt, quum ex vera quapiam ſententia perperam falſa elicitur, deinde autem ejus ſententiæ loco vnde fuit ducta, conſecutione vtuntur. Ita cum Romanus pontifex illis ex verbis: *Quicquid in terra ligaveris, & in cœlo ligatum erit, & quicquid in terra ſolveris, ſolutum & in cœlo erit*: hanc coegerit ſententiam, qua ponit ſe poſſe novas leges condere, novaque conſtituere doctrinæ capita (fidei articulos vocant) homineſq; tum ad illas ſervandas, tum ad hæc credenda adigere: conſecutionem eam, tanquam ſententiam divinitùs traditam vſurpat. Sed falſarum conſequutionum quoddam eſt genus mirè occultum, quippe quæ partim ex ſumptionibus ducantur, quæ neque exprimuntur, neque fortè cogitatione comprehenduntur: ſed vt ſi ex maximè certis conſpicuiſque emanarent, ita citra vllam admittuntur controverſiam. Quod accidit de ea quæ modò commemorata eſt conſe-

quutione. Vt enim efficiatur Petro leges condendi permiſſam fuiſſe poteſtatem, oportet ligandi verbo idem ſignificari, quod leges condendi. Sic enim rectè colligas: ligare eſt leges condere: Petro ligandi permiſſa eſt poteſtas: igitur & leges condendi. Atque eodem etiam modo colligere liceat: ſolvere, eſt leges abrogare: Petro autem tributa eſt ſolvendi poteſtas, igitur & leges abrogandi. Cumq; dictum ſit, Quicquid ligaveris: & quicquid ſolveris: conſequens erit vt licuerit Petro quaſcunque leges tum condere tum abrogare, vel ſi Decalogum abrogare in animum induxiſſet. Deinde vt id juris ad Romanum pertinere pontificem efficiatur, illud ſumendum erat: Quodcunque jus Petro tributum eſt, idem Romano pontifici tributum eſt: cum igitur Petro quaſcunque leges & condendi & abrogandi jus tributum ſit, idem Romano pontifici eſt tributum. Atqui hæc concluſio collecta eſt, mentione nulla facta ſumptionum illarum, quòd ligare ac ſolvere, ſit leges tum condere tum abrogare, & quòd quicquid juris Petro tributum eſt, idem ad Romanum pontificem pertineat. Neq; ſanè ſit cujuſvis, quid conſequutionibus cogendis prætermittatur, ſilentioq; tanquam exploratum aliquid involvatur, cum tamen minimè

minimè verum ſit, animadvertere. Obſcuritate etiam verarum ſententiarum contingere, vt ſi qua fiat mutatio, ea deprehendi facilè non poſſit: intelligere quivis ſua ſponte poſſit. Contingitque Chriſtianæ doctrinæ obſcuritas primùm ex eo, quòd quæ ſpiritus ſunt tractet: propterea q; ſine ſpiritu intelligi non poſſint. Cujus ſi ſit inopia, etiam ſi magna fiat doctrinæ depravatio, haud tamen agnoſcatur. Accedit deinde alia obſcuritatis cauſa: quòd, cum aliis linguis fuerit tradita, aliis in quas magna ex parte parum commodè ſit tranſlata, addiſcere eam nobis opus ſit: ac tametſi ad eas linguas diſcendum ſe cõtulerit quis, Hebraicam dico, & Græcam, cum tamen eæ amplius in vllius populi vſu non vivant ſed in ſolis jaceant literis, ac libris, nunquã eas tam plenè aſſequatur, quin eum propria multorum vocabulorum, locutionumque vis, multiplexq; vſus lateat: quæ tamen obſcuritas tanta non eſt, quin ſi aliquid adſit ſpiritus, ea ſaltem quæ ad ſalutem cognitu neceſſaria ſunt, intelligi facilè poſſint. Ac de cauſis quæ in doctrina intelliguntur cum dictum ſit, de modo quo fit mutatio, dicendum eſt.

Cauſæ mutationis illius partim in doctrina ipſa, partim in mutationis modo quæ paulatim, ſenſimq; fit ſine ſenſu.

Quo minus igitur conſpicua ſit; quæ fit mutatio, ſuam habet modus occultationis

cauſam

cauſam, quòd mutatio paulatim fiat. Etenim ſi, quòd modò dicebamus, ex magno quopiam granorum aceruo aliquot quotidie grana auferrentur, aliaque totidem eorum in locum ſubſtituerentur, atque in acervo confunderentur, quis poſſet commutationem eam agnoſcere? Quis etiam notaverit, quantum quotidie accedat ad proceritatem puero cuipiam? Aut quantum quotidie ſeneſcat homo? At idem omnino in doctrinæ mutatione accidit. Siquidem hic hodie, ſi non aliud, generale aliquod excogitabit nomen, cui res aliquot, quarum communis ſit vel natura, vel ratio ſubjiciat, poſtea idem nomen ad res transferetur admodum diſſimiles: itaq; fiet, vt priorum illarum obſcuretur notio, ratioque: quod fecerunt qui ſacram ablutionem, ac Domini cœnam, Sacramenta cœperunt appellare. Quid enim hîc mali vel ſuſpicari aliquis potuiſſet? Sed poſt aliquod tempus fuerunt, qui, cum quemlibet ſacrum ſanctumve ritum Sacramenti nomine putarent appellari, cœperunt vocabulum illud etiam ad manuum impoſitionē, ad matrimonium, pœnitentiam, confirmationem, & extremam vnctionem transferre quo factum eſt: vt cum ablutio ac cœna commune cum rebus admodum diverſis

adeptæ

adeptæ nomen eſſent, earum obſcurata ſit ratio. Manſit enim cum generali nomine generalis etiam & communis cum iis rebus notio: quæ propria erat, quemque nunquam non verſari ante oculos oportebat, ea in oblivionem venit. Inde etiam factum eſt, vt, quam conſtabat obliuionem, ac cœnam à Domino fuiſſe inſtitutas, tam crederentur vulgo ab eodem inſtituta fuiſſe omnia quæ dicerentur ſacramenta. Tandem cœptæ ſunt ablui etiam campanæ: (quas vocant) quod quid aliud fuit, quam occaſionem præbere imperitæ plebi cogitandi, tantundem eſſe in hominis ablutione, quantum in campanæ intelligerent: atque ita ablutionis peccatorum memoria, quam ablutionem Chriſti ſanguine factam fuiſſe, ea quæ aqua fit, ſignificat, tolleretur? Illud autem multum adfert ad tegendum dolum, ſi coloratus adſit prætextus: vt non innovare aliquid, ſed accepta inſtituta infirmiore obſervatione cuſtodire velle videantur. Quare cum primi Chriſtiani, aut potius qui primis ſucceſſerunt, de priſtino pietatis ardore non parum remiſiſſent (quod ferè fit, ceſſante afflictionum exercitio) ideoque non iam adeo frequentes in panis fractione eſſent: fuit fortè qui conſultum putaverit, ſi ſaltem ſacerdos

ſæpius

ſæpius multis aſtantibus eum panem ac vinum ipſe ſumeret, atque ita mortis Domini memoriam celebraret: idem enim propemodum futurum, ac ſi aſtantes omnes participaſſent. In quo ſanè innovatio eſſe nulla videri poterat: quin potius aliud videbatur nihil, quàm ne maximè ſalutare Domini inſtitutum deſuetudine obſoleſceret, proſpicere. Quod cum in conſuetudinem abiiſſet, propterea quod id totum in ejus ſacrificii commemorationem fieret, quod pro nobis Dominus in cruce obtuliſſet, nec deeſſet jam ſacerdotis nomen: occaſionem id alicui præbuit rei ſignificatæ nomen ad ſignificantem transferendi: vt eam actionem non iam ſacrificii commemorationem, ſed ſacrificium appellaret. Poſtmodùm vt ſacrificii nomen res obtinuerit, ita pro ſacrificio haberi cœptam, quis miretur? Ita cum quotidie innovatum aliquid ſit, quia tamen minima erat quæ quoque tempore fiebat mutatio, neque vnquam ſpecioſiſſimus aliquis fucus deerat, animadverti non poterat; vt tandem ſimpliciſſimum Domini inſtitutum fractionis panis in auguſtiſſimum operoſiſſimumque illud Miſſæ opus mira quadam metamorphoſi converſum ſit. Idem de rebus aliis omnibus accidiſſe, quiſquis attentius inſpexerit

ſpexerit, facilè inveniat. In iis qui docent, ſi quid depravent, quominus id appareat, illud præcipuè facit, ſi in magna ſint pietatis, ſanctitatis eruditioniſque opinione, & ſi credantur erga receptam doctrinam optimè affecti. Eiuſmodi autem opinionem quilibet aſſequitur, aut dato ſui egregio aliquo ſpecimine, aut teſtimonio quopiam eorum qui ſint ipſi optima in opinione, aut quaſi hæreditario quodam jure. Bonũ ſui ſpecimen dat, qui acutè copioſeque divinis de rebus diſſerit, multiſq; citandis è ſacris literis teſtimoniis, neq; ineptè, multum in ſtudiis ejuſmodi verſatus videtur: ſed præcipuè, ſi iis oppugnandis dogmatibus à quibus abhorret populus, acrem ſæpe ſe præſtiterit: & ſi quos populus plurimi facit, eos ipſe etiam ſe vehementer ſuſpicere colereque præſeferat. Opinionem autem afferunt probatorum hominum teſtimonia: quòd credantur propter eorum gravitatem prudentiamq; non niſi de iis quæ explorata habuerint, teſtaturi fuiſſe: cum tamen perſæpe multis ſimulationibus, aſſentationibus, aliiſque artibus nimia expugnatur bonorum virorum facilitas, vt ad eos commendandos, quorum pietatem, eruditionemq; parum cognitam habent, adducantur. Sed tamen quomodocunq; excidant

Aliquando in iis qui docent, ob magnam eruditionis & ſanctitatis famam.

cidant quibuſdam teſtimonia: non aliter tamen fidem adhibet ſimplex vulgus, quam ex tripode editis. Quaſi hæreditario quodam iure opinionem adipiſcuntur quidem ideo, quod eorum in locum ſuccedant quorum admodum probata cnm vita tum doctrina fuerit. Veriſimile eſt enim, bonorum in locum non niſi bonos ſuffectos fuiſſe, itaq; tranſfertur probitatis eruditioniſque opinio ab vno in alios: non ſecus atqne à patribus in filios hæreditates. Verum enimuero quemadmodum qui ab humili tenuiq; fortuna magnis laboribus ac moleſtijs, pariq; induſtria amplas ſibi fortunas pepererunt, filios relinquunt partorum quidem bonorum omnium, ſed non ſuæ induſtriæ ingenijq; hæredes: quippe qui inter opes nati exercendi ingenij neceſſitatem nullam ſint experti: ita qui divina providentia ad perpurgantum ab erroribus eccleſiam nonnunquam excitantur, cum neceſſe ſit eos magis arduiſq; difficultatibus exerceri; neceſſe eſt etiam eos præſtantiſſimis eommuniri virtutibus, indeq; illuſtres admodum fieri: qui poſtea ſecedunt rebus iam compoſitjs, quo tempore ſatanas non vi amplius, ſed dolis, quos illi minimè animadverterunt, bellum gerat, nulla præclara habent prudentiæ pietatiſq; exercitia.

Sed

Sed tametſi virtute multò impares, tamen externa quadam ſpecie majorum ſuorum vt locum obtinent, ita dignitatem, opinionemque ſuſtinent: quoque longius à primis illis receſſeris, ferè eò etiam minus ſimiles illis ſucceſſores videas. Cumque eadem, aut etiam major maneat autoritas, minimum autem ſit pietatis, prudentiæ, eruditionis, cordatæque diligentiæ: quis non intelligat facillimè fieri poſſe, vt & depravent per inſcitiam indies multa: & tamen propter authoritatem nemo animadvertat? Quo autem ejuſmodi ſufficiantur pedetentim paſtores, vt ab iis majorem ſatanas doctrinæ corruptionem celerioremque ſperare poſſit, maximo illi adjumento eſt, ſi cum Eccleſiaſticis muneribus ea fuerint conjuncta, propter quæ admodum reddantur optanda: vt ſi paſtores plurimi fiant, iis omnes aſſurgant, loco cedant: ſi commode vivant in magna aliqua opum affluentia: ſi eorum eſſe videatur omnium cenſuram agere: eos autem attingere nefas exiſtimetur. Quis enim tali eſſe in ſtatu non maximè cupiat? Quare ſi hujuſmodi adſint illecebræ, locus aliquis, vbi vacaverit: cave putes fore vt eum optimus quiſque obtineat, multò facilius qui ambiendi artibus omnes vin-

cat. Vir bonus ac pius, vel ſi videatur ſibi alioqui honeſtè ambiturus totus ad Dei gloriam, non ad ſuam dignitatem aut commoda intentus: ideo tamen non ambiat, quòd in quibus vera inſit pietas, cum ii præter cæteros imbecillitatis ſuæ, quæ nunquam non magna eſt, ſibi ſint conſcii, de ſe modeſtè ſentiunt, ac propemodum neminem non ſibi præferunt. Quòd ſi tam bona adhuc ſint tempora, vt munera non ad petitores, ſed ad delectos deferantur: ne tum quidem meliorum melior ſemper fuerit conditio. Etenim homines ſimplices omnis doli, omniumq; malarum artium hoſtes cùm magis dandam ſibi operam putent, vt ſint boni, quàm vt videantur, in adipiſcenda ſanctitatis opinione ab artificioſis hominibus honorum avidis facillimè vincentur. Suas enim labeculas minus ſtudioſe tegent: magis laborabunt, vt deponant ſua vitia, quàm ne appareant, nullis artibus hominum aucupantur ſtudia. Qui ad honores animum adjecerit, ſua omnia vitia teget ſtudioſiſſimè: quæ maximè probari ab iis intellexerit qui ſe promovere poſſint, ad ea quam ſtudioſiſſimè componet ſeſe; nihilque ſimulando, diſſimulando atque aſſentando ſibi reliqui faciet, dum ſe illis probet ad amuſſim: atque hoc tecto, mul-

toque

toq; majoris tum artificii, tan operis ambiendi genere non minus vincunt nonnunquam improbi, quàm ſi aperto illo vti liceret.

Supereſt vt de iis dicamus cauſis, quæ cum animadvertere, quòd mutatio in doctrina fiat, non ſinant, in iis qui docentur ſunt poſitæ. Sunt autem potiſſimum duæ: incuria, & ignorantia. Incuria magna ex parte ex eo obrepit, quòd populus ſuis nimium fidat paſtoribus: perſuaſumq; habeat, eos nullum eſſe in errorem lapſuros, ac propterea nulla magna animadverſione opus eſſe: quinimmo quod ipſi dederint accipere oportere, neq; curioſius examinare. Accedunt ad id occupationes aliæ quibus homines dant ſeſe. Latiſſimè enim patet illud, *Vbi theſaurus, ibi cor*: & illud, *Nemo poteſt duobus Dominis ſervire.* Quî fiat autem, vt poſtquam ſemel fuerit in populo magna divinarum rerum cognitio, ea quaſi evaneſcat: præter eam cauſam quæ modò dicta eſt, alias etiam nonnullas alibi enarrabimus. Illam vnam nunc quidem addemus: quòd populus ipſe in continua quadam mutatione ſit aliis indies decedentibus, aliis ſubnaſcentibus atq; ſuccreſcentibus. Quo fit etiam, vt cum minima ſit quæ cujuſque ſit ætate mutatio, aut ob-

Aliq. eorum qui docentur incuria ſive inſcitia.

Mat. 6.

ſervare eum non poſſit : aut ſi inſpiciat, tã-ti eam non faciat, vt propterea vllam putet movendam litem : ſed quominus populus mutationem vllam fieri animadvertat, maximo & illud eſt impedimento : ſi perſuaſum habeant homines de iis quæ religionem attingunt, judicare ſe non poſſe: quaſi non idem ſignificent in divinis literis, Eſt & Non, aliaque verba quod in communi loquendi conſuetudine, aut ſine magna tum linguarum, tum rerum aliarum peritia intelligi nihil poſſit: quaſiq; ſpiritus abſque hiſce adjumentis nulla ſit vis. Quo fit, vt cum ne ea quidem intelligere ſe putent, quæ tamen intelligunt quodammodo, quæ videlicet verbis expreſſa ſunt maximè perſpicuis: tandem eò ſtupiditatis veniant, vt re vera non intelligant; adeò, vt quanquam ante oculos ſententiam habeant divinitùs traditam adeò perſpicuam, vt clarius fieri poſſit nihil : tamen, ſi ii quorum omnia tribuunt authoritati, planè contrarium aliquid dixerint, fidem illis adhibituri ſint, ac ſe, quod apertiſſimè vident, non videri opinaturi. Atque hiſce quidem rationibus accidit, vt cum doctrinæ fiat deteriorem in partem mutatio, non animadvertatur. Quum porrò corrumpendæ doctrinæ factum initium fuerit, continuò

nuò neceſſe eſt ex erroribus errores naſci, atque in infinitum propagari: tantamque paulatim ſibi accerſunt homines caliginem Deo juſtiſſimis eos de cauſis obcæcante, tamq; fœdos delabuntur in errores: vt ſi cujus miſertus Deus ei oculos aperiat, vt quibus verſatus ſit in tenebris videat, vix poſſit ſibi ipſe credere, ac ſe tam cæcis involutum aliquando fuiſſe erroribus perſuadere. Quòd ſi ineptis tantum quibuſdam de plebe homunculis accideret: multò eſſet miraculum mirandum minus. Sed peræquè accidit hominibus maxima eruditione, maximoq; rerum vſu præditis, ſi Scholaſticorum (quos vocant) Doctorum quorundam perlegeris ſcripta, tantum alicubi invenias acuminis, vt mirêre. Quid? Findere eos ſæpe videas tenuiſſimum filum multas in partes, ac pulicis anatomen conficere: mox autem adeò turpiter labi, tamque abſurda ponere: vt ſtupere ſatis nequeas. Proinde obtemperandum eſt poetæ conſilio illi:

Principijs obſta: ſero medicina paratur.

Eſt autem duplici opus cautione: videlicet ne fiat in doctrina, quum pura eſt, mutatio, & ſi qua facta fuerit, vt animadvertatur. Quæ fit autē mutatio ejuſmodi, quorū eſt populum docere, ii omnem propemo-

dum culpam ſuſtinent: nam ſi ejus ipſi ſunt authores, at certè ipſis fit dormitantibus. Oportet igitur paſtores doctoreſque lynceis eſſe oculis: cauſaſque eas, quibus fit quo minus notentur mutationes, in promptu numeratoq; habere: ac ſedulò videre, ne quo impingant. Optima vero cautio puræ doctrinæ conſervandæ fuerit, ſi curioſas omnes, inaneſq; vitaverint controverſias: ſi doctrinæ omnis ſcopum, prætereaq; ſeriem rerum omnium quæ eòdem tendunt (qua de re dictum à nobis eſt ſuprà) nunquam non ante oculos habuerint: ſi modò res ipſas, verùm etiam verba ac loquendi formas quibus Spiritus ſanctus eſt vſus, amaverint, alias vehementer ſuſpectas habuerint. Non quòd velim eos nihil præter Ebraiſmos ſonare: neq; enim plana perſpicuaq; eorum eſſe poſſet oratio: ſed eas loquutiones vitari velim omnes, quæ præter neceſſitatem Græca aut Ebraica exprimendi à nimium argutis diſputatoribus excogitari ſolent, eaſq; ſententias quas homines ſuo ingenio ex divinis colligunt teſtimoniis. Quod quantum referat, hujuſmodi exemplo conjectare liceat. Pontificii nihil intereſſe putant, ſive dicant, eccleſiam errare non poſſe, ſive afferant Domini verba illa, *Vbicunq; erunt duo*

Cautiones ad puritatē doctrinæ cōſervandum.

Ipſis ſcripturæ verbis phraſibuſq; anxie inhærendum.

duo aut tres congregati in nomine meo, in medio illorum ſum. Atqui quantum interſit, ex eo palam eſſe poteſt: quòd ſi quis intelligat eccleſiam eſſe Papam, Cardinales, & à Papa vnctos Epiſcopos: audita priore illa ſententia. Quicquid illi decreverint, ratũ firmumq; eſſe oportere, opinetur. Quòd ſi ipſa Domini verba potius animo intueatur: veniatq, in mentem, id genus homines nihil præter ſua commoda, opes, potentiam curare: tantum abeſt, vt idem ſit intellecturus, vt fortè cum eorum actiones, factaque probare nequeat, in ſpem venturus ſit ex iis verbis, ſe cum aliquot bonis viris Deum ex animo amantibus, ſi convenerint, vnaq; divinam opem imploraverint, de eo quod credendum faciendumque ſit, ſalutis adipiſcendæ cauſa, melius conſtituere poſſe, quàm ſi perſtiterint talibus confidere paſtoribus. Atque id quidem vt verba vſurpent potius quæ divinis literis ſunt comprehenſa, quam vlla alia: tum præcipuè faciendum eſt, quum enunciatur quid vt certum exploratumque: aut quaſi fidei vitæve regula: aut ex quo conficiendum aliquid ſit aliud. Nam in expoſitionibus vt majore fortè aliquo opus fuerit licentia, ita minus eſt etiam periculi. Vbi enim ſimul veluti in conſpectu ſunt & Dei

verbum,& expoſitio: ibi latere non poteſt, expoſitionem hominis eſſe verbum,vt eam rejicere niſi idonea videatur,liceat. Quaq; ratione rectè caverit quis,ne fiat mutatio: eadem explorare poſſit, facta necne ſit vlla. Conferre autem debet quiſq; ætatis ſuæ doctrinam non cum alia quàm quæ extra omnem controverſiam abſque vlla fuerit macula: hoc eſt, cum Apoſtolorum doctrina. Quare & ſi ætate noſtra quaſi revixit Evangelium: non tamen ita cogitet quis, explorandum ſibi eſſe, deceſſerit, necne quid de ea puritate quam Evangelium aſſequutum hoc tempore fuerat: quinimmo videndum potius eſt etiam atque etiam, reliquane ſit labes vlla: aut, ſitne parte aliqua ad priſtinam ſuam puritatem priſtinumq; candorem non ſatis plenè reſtitutum: certoq; ſibi perſuadeas, vix te vnquam ſatis ſuperſtitioſe (vt ita dicam) verbum omne quod in divinis non ſit literis rejecturum. Nuſquam enim non vult homo Spiritu ſancto eſſe cautior ſapientiorq;, vix poteſt non de ſuo aliquid immiſcere. Itaque nunquam ſatis poteſt, quicquid ab homine eſt, ſuſpectum eſſe. Ac quoniam quo plures quæque res cuſtodes habet,eò ſervatur melius: monendus crebrò eſt populus, non ad ſolos eccleſiæ paſtores pertine-

pertinere tum divinorum librorum lectionem, tum religionis curam. Sed quiſquis ſe ſalvum cupit, eum etiam exploratorem eſſe debere, num quæ inferatur, aut illara labes ſit: non ſecus ac ſi perſuaſus eſſet alios dormitare omnes ac quicquid abducere ab eiuſmodi ſtudijs plebem ſolet, danda eſt opera vt id omnino amoveatur. Qua de re paulo inferius commodior fuerit dicendi locus.

Quandoquidem autem haud magni ſit fructus, ſi privatus quiſpiam homo animadverterit erroris aliquid invectum, niſi id aperiat, palamq; faciat: rationem certè eſſe oportet aliquam, qua commode id fiat. Atque aptior quidem ea fieri poſſit nulla, quam Corinthijs proponit Apoſtolus. *Prophetæ* (inquit) *duo aut tres loquantur, & cæteri dijudicent*, quod ſi alij patefactũ quid fuerit aſſidẽti: prior taceat. Poteſtis enim ſingillatim prophetare omnes, vt omnes diſcant, & omnes exhortentur. Si vnus quiſpiã perpetuo verba faciat in eccleſia, neq; ei quiſpiam contradicat vnquam: vehemẽter mirum fuerit, ni vnus ille inflatur, ni in eam de ſe perſuaſionem delabitur, vt ipſe ſibi vnus eſſe omnia videatur, ſolus mentẽ habere, ſolus ſapere: cæteros eſſe quaſi bru- 1 Cor. 14.

ta

ta animalia quæ à ſe pendere oporteat, vt diſcant tantũ. Quod ſi quis docere etiam ſe poſſe quid ſperaverit, piaculum videri debeat. Sed quid ad hæc Apoſtolus? *An a vobis ſermo Dei profectus eſt? An in vos ſolos incidit? Si quis videtur propheta eſſe aut ſpiritualis: agnoſcat quæ ſcribo vobis, quod Domini ſint præcepta. Cæterum ſi quis ignorat, ignoret. Proinde fratres ad id enitamini, vt prophetetis, & loqui linguis ne vetueritis, omnia decenter & ordine fiant.* Hanc conſuetudinem huiuſque Dominici præcepti vſum non reſtitui in eccleſijs, magnopere dolendum eſt. Sed dicat aliquis. Tanta eſt hoc ſeculo temeritas, tanta audacia, tanta impudentia, vt, ſi liberum ſit cuiq; in eccleſia verba facere, nullus contentionum rixarumq; futurus ſit finis. Quid ita? An aliud quid forte nunc eſt homo, atque olim fuit? Etiam, inquis. Degeneravit enim indies humanum genus adeo, vt iam ad ſummum ventum eſſe videatur. Itane vero? At vt ita ſit: qui populi es inſtitutor, an non & ipſe ex eodem es luto? Non tu eodem es natus ſeculo? Quinimmo cum eo imprimis pertineat hoc inſtitutum, vt paſtores intra modeſtiæ contineantur cancellos: vt intelligant non ſe divini ſermonis authores eſſe, non ſe ſolos eſſe ſpiritum adeptos

Ibid.

deptos

deptos: quo magis degenerauit humanum genus, eo neceſſarium eſt magis, quod enim maior hodie eſt temeritas, arrogantia, ſuperbia, id tam ad eos pertinet qui præſunt, quam ad reliquum populum. An tu propheta es? (Teramus enim hoc verbum) an eſt in te quid ſpiritus? Si non eſt, adeo non te ſolum decet in eccleſia verba facere: vt propemodum ſolus dignus ſis qui taceas. Quod ſi es propheta, ſi eſt in te ſpiritus attende quid tibi dicat Apoſtolus: *Agnoſce* inquit, *quæ ſcribo præcepta eſſe domini.* Age igitur, ab vna parte eſt Domini iudicium volentis prophetiam (& hoc enim verbo vtendum nobis eſt) communem eſſe omnium: atq; non in perniciem eccleſiæ, verum in ſalutem: ex altera tuum eſt verentis, ne id contentiones confuſionemque gignat vtrius igitur iudicio ſtandum magis iuerit? Si tuo putes: vide quid tibi ſumas, ac quem locum tuæ relinquas modeſtiæ. Scilicet non intelligebat Dominus, quale animal eſſet homo; tua videlicet opus habebat ſapientia, qui moneres periculi: aut non ſuccurrebat fortè præter modum corruptum iri humanum genus, vt libertas eiuſmodi futura vtilis non eſſet At reſpondet tibi Paulus, *non eſſe contentionis authorem Deum, ſed pacis:* qui cum opti- *Ibid.*

mè

mè intelligat; quid ſerere contentiones poſſit, quid pacem parere, neque tamen contentiones amet; aut velit, ſed pacem: hanc prophetandi libertatem in eccleſia velit eſſe. Quid tu contra afferes? Quid tu ipſi obijces Deo? Illum ne accuſaueris imprudentiæ? lingua quidem nemo tam nefarius fuerit, qui auſit. Verum tuum ſi cor exploraveris diligentius, procul dubio eiuſmodi ſenſum aliquem, neſcio quomodo ipſo cum Deo litigare paratum deprehenderis: qui audiendus non eſt, ſed acriter reprimendus, ac ſpiritui omnino ſubijciendus. Abſurdum illud quidē videatur, poſtquam fortè eruditiſſimus quiſpiam verba fecerit, contempto cuipiam eſſe contradicendi locum. An ne autem tale quid aggrediatur ille, ſiue temeritate maxima? ſi humano rem iudicio metiri debeam, negare equidem non poſſum? Verū ſi ſerio perſuaſi ſumus, divinarum rerum ſcientiam non vigiliis noſtris, non ſtudijs, nō ingenijs acceptam fieri debere, ſed Deo, eiuſque ſpiritui: atq; is momento donare ea poteſt vel ineptiſſimum quenq;: neq; ſane maiore labore aut difficultate quam eum qui Neſtoris annos in ſtudijs contriuerit: quid eſt quod hunc, ſi contradicturus aſſurgat, temere putem facere? An non potuit ei quid ſpi-

ſpiritus aperire, quod te celaverit? Ac ſi aperuit, & in eum finẽ aperuit vt contradicat, vt per eum res illa eccleſiæ palàm fiat: an ego temere eum dixerim facere qui ſpiritui ſancto pareat? Quod ſi tibi aliter videtur, næ haud perſuaſus es huius ſcientiæ authorem doctoremq; eſſe ſpiritum: verum eam laudem ſtudijs, vigilijs ingenioq; deberi omnem putas. Ac ſi ita cenſes, tibi iterum dico: dignũ te eſſe non qui ſolus verba facias, ſed qui ſolus taceas potius. Ac quo magis intelligas, dicendi locum eſſe oportere, vel indoctiſſimo cuiq; vult Deus ſuorũ donorum ſe agnoſci authorem: non vult ſuam laudem tribui noſtris aut ſtudijs, aut ingenijs, ſed ſibi. At ſi is qui omnẽ vitam in ſtudijs conſumpſerit, ſapienter loquitur non id Deo tribuitur ſed ſtudijs: verbo quidem forte, ſed vehementer tamen repugnante noſtro iudicio: hoc inquam pati non vult Deus. Sin ex indocti cuiuſpiam ore ſapiens verbum audieris, velis nolis, Deum authorem agnoſcas neceſſe eſt. Sic cum Iſraeli Gedeone duce, in Madianitas tributurus victoriam eſſet Deus, coegiſſetque Gedeon xxxij hominum milia, ne gloriaretur Iſrael, ſe ſua virtute victoriam reportaſſe, nõ Dei favore (quod videri potuiſſet, ſi tam numeroſo pugnam commiſiſſet exercitu) non ſupra Iud. 7.

pra

pra trecentos eſſe voluit: vt appareret, ſe victoriæ authorē fuiſſe, non pugnantiū vel numerum, vel virtutem. Eſt autē cum Dei gloria coniuncta maxima eccleſiæ vtilitas. Nam ſi videat populus modo hunc, modo illum prophetiæ donatum ſpiritu, præter omnem expectationem, erigentur multi talibus exemplis in ſpem eiuſdem doni, ſi petierint, obtinendi: accendentur ad divinarum literarum lectionem multi: diſcent, proficientq; multi, atque ita fiet: vt cum verbi miniſtri opus electione fuerit: non neceſſe habeat eccleſia peregrinos, ac ſibi incognitos accerſere, ſed habeat ex ſuis quorum nota ſit vita, & ſpectati mores quos elegat. Cumq; magnus eſſet eorum numerus qui ad prophetandum idonei redderentur, non neceſſe eſſet ijs vti paſtoribus, qui iam inde à pueritia eiuſmodi munera ſibi tanquam ſtudiorum ſuorum mercedem proponunt: neque ſecus ad divinarum rerum ſtudia ſe conferunt, quam ad aliam artem quamlibet ex qua ſibi victum quærerent, feciſſent: vt vix perpaucos eorum alios ſperare poſſis evaſuros paſtores, quam mercenarios, fuiſſe autem hunc communis prophetiæ morem in veteri Iudæorum eccleſia, ex eo conjicere licet, quod literis proditum ſit, *Dominum Na-* Luc.4.

zarea

zareæ die qui ſabbatum dicitur, pro more in Synagogam cum veniſſet, librum accepiſſe, & Eſaiæ locum expoſuiſſe: & *quod duodecem* annos natus Hieroſolumis in templo inter doctores ſederet, diſputaretque. Non enim ratione vllius ordinarij muneris id facere poterat, cum neq; id ætas ferret, neque quis eſſet, doctoribus illis conſtaret. Quinimmo oportet in eo Dominum poteſtate cuique permiſſa vſum fuiſſe. In Chriſtianorum quidem eccleſijs duravit ſaltem ad tempora vſque Conſtantini. Sic enim ea de re ſcriptum reliquit Euſebius: *Si quis Dei afflatus gratia ad populum orationem haberet, magno omnes ſilentio defixis in eum oculis, vt ſi cœlitus nunciaturus aliquid eſſet, ita eum auſcultabant.* Tanta erat auditorum reverentia, tantuſq; in ſacerdotibus cernebatur ordo, inde alius. neq; ſolum duo, aut tres, ſicut Apoſtolus dixit, ſed quibuſcunq; daretur quod dicerent. Vt magis contingeret in eis illud quod Moyſes optaſſet. *Quis det vt populus omnis prophetet*? Nullus enim livor erat: nemo invidia æſtuabat, dona Dei diſpenſabantur, vnuſquiſq; provt ſcriptum eſt, ad eccleſiæ confirmationem vt abundaret, dabat operam: fiebantque hæc omnia cum charitate ita, vt certatim ſe honore afficerent mutuo, & aliter alterum

Lib. 9. Eccl. Hiſt.

terum ſibi preferret. Sed vtilis eſſe poſſit eccleſiæ communis hæc prophetia: attendendum diligenter eſt, quid nos moneat Apoſtolus, nam certum illud eſt, hominis tantum eſſe ſuperbiam, vt quicquid ſemel exciderit, omnino ratam eſſe velit: neque pati poſſit id a quoquam infringi. Ergo ſi eius eſſe poſſit iudicare, qui prior dixerit: mirum fuerit, ſi ſemel in vita contingat videri qui contradicenti cedat, quid porro hic Paulus? *Prophetæ duo, aut tres loquantur* (inquit) *cæteri iudicent.* Non vult ergo eoſdem eſſe partes ac iudices. Additq; paulo poſt: *Et ſpiritus prophetarum prophetis ſubiectus eſt, non enim diſſentionis eſt Deus, ſed pacis.* Quare vbi quiſque ſuam dixerit ſententiam, eum aliorum acquieſcere oportet iudicio, neque pertinaciter contendere, hoc ni fiat: certum eſt contentionum finem fore nullum. Sed quid ſi aſſidentium iudicio acquieſcere quis nolit? Equidem dixerim admonitum grauiter, ne turbet eccleſiam, neuè contra Apoſtoli, vel potius Domini præceptum faciat, iubentis prophetarum ſpiritus ptophetis ſubiectos eſſe: ejiciendum è cœtu, vel ſi principem in eccleſia locum obtineret. Monendus etiam ſæpe eſt populus, non fieri cuiq; ab apoſtolo dicendi poteſtatem in eccleſia: vt

1 Cor. 14.

Sed abſit contendendi libido verecunde modeſteq; agere oportet

vt tanquam in foro liceat quicquid in buccam venerit, ſed quum ei cui patefactum quid fuerit, loquendi poteſtatem facit, abeſſe omnem vult temeritatem impudentiamque. Qui Dei eccleſiam veritus non fuerit: is Dei ſpiritum, qui ei præſidet, ſciat ſe ſpernere, neque impune laturum. Antequam in medium adferat quid, cogitet quid, cogitet etiam atque etiam cum animo ſuo, quam certam eius habeat patefactionem: ac quicquid tandem ſit: meminerit verecundię ac modeſtię, ſine quibus certè fieri nihil poteſt. Sed hic videndũ eſt intentis animis, & quatenus, acquieſcere quẽque ſedentiũ oporteat iudicio, & quis merito haberi eccleſiæ turbator poſſit. Equidẽ eatenus cedendum puto, vt poſtquam quæ habebã in ſententiam meam attulero, ſi adhuc ſedentibus minus mea probetur ſententia, tueri eam deſinam, ceſſemq; eccleſię ea de re moleſtus eſſe, vt autem etiam fatear me erraſſe, vllamq; culpam deprecer cum erraſſe me nondum intelligam, cogi non debeo, cum ſi paream, reluctante conſcientia id facturus ſim, ideoq; in Deum delicturus. Eccleſiæ ergo turbator is fuerit, qui ſtare aliorum iudicio quatenus dictum eſt, recuſat, pergitq; moleſtus eſſe: ſed maximè is qui exigere ab alio quod non debet, velit:

videlicet vt recantet non perſuaſus. Sed plerunque turbatores habentur ij qui ſuo calculo probare quicquid quomodo paſtoribus exciderit,recuſant. Rurſus quæri hic haud abſurde poſſit,vtrum poſtea quam ſemel aut iterum quapiam de re actum eſt, ſi quis denuo cognito iam eccleſię iudicio revocare eandem rem in controverſiam velet,audiẽdus ſit:an potius ſilere, ac rem pro judicata haberet iubendus.ſed de hoc alius commodior fuerit diſſerendi locus. Quod ſupereſt igitur,aſſiduis precibus cōtendendum à Deo eſt nobis,vt det hac tam ſalutari libertate vti, & ex ea fructum conſequi quam ampliſſimum. Atque id vt accidat, ſuo ſpirito noſtros vt domet frangatque ſpiritus ac manſuetos reddat: neque patiatur, quod ipſe ad eccleſiam ſuam confirmandam ſtabiliendamque inſtituerit, noſtra pervicacia ingeniorumque perverſitate in eius malum perniciemque converti. Sæpe autem illud factum eſt, vt ſi gravius aliquid occurreret judicium, non vna particularis quæpiam eccleſia ſola iudicaret, ſed aut provinciæ, aut vniverſi etiam Chriſtiani orbis conſilium convocaretur. Quod an fieri debeat, & quæ conciliorum eſſe debeat authoritas,quærere aliquis poſſit. Quod retinenda conſue-
tudo

tudo ſit convocandorum conciliorum, mihi videatur ſatis aperte Apoſtolorum docere exemplum. Si enim veris tanto ſpiritu donatis expediebat conferre inter ſe de religionis controverſiis: multo magis id fieri debere videtur, vbi non tantum eſt ſpiritus: neque vero parvi facienda eſt Domini promiſſio, qui receperit, vbicunque convenerint duo, aut tres eius nomine, ſe interfuturum, ſed de authoritate difficilior eſt quæſtio. Ac cum mihi nunc non cum Pontificijs res ſit, ſed cum ijs qui Evangelicam reſtitutam velunt veritatem: non eſſe vlli concilio ius aut nouas leges condendi, aut novos cultus inſtituendi demonſtrare multis verbis, neceſſe non eſt. Sed quid de religionis controverſiis quæ ſuper ſanctarum Scripturarum interpretatione oriuntur, dicemus? An de illis ſaltem ius ſit concilio, quid tenendum ſit ſtatuendi? ac niſi hoc ſaltem facere poſſit: an vllus alius reliquis ſit conciliorum vſus? Et quicquam ne interſit inter Apoſtolorum, & ſucceſſorum concilia? Si quam certum eſt Dominum ſtaturum perpetuò ſuis promiſſis, tam etiam certum eſſet, qui conveniunt, ſemper ad Dei gloriam ſuas conferre cogitationes, eorum veri cognoſcendi ſpem in ſolis Domini promiſſis, eiuſque ſpi-

ſpiritu poſitam habere: quin conciliorum iudicia omnia firma rataq; habenda eſſent, nulla cauſa eſſet. Verum enim hæc animorum cordiumq; ſint arcana: ea cognoſcere ſolius eſt Dei. Cumq; hæc lateant quæ Domini promiſſioni ſunt adiuncta, nihil habet hic conſcientia cui innitatur certi. Doce me conveniſſe ſiue epiſcopos, ſiue quoſvis alios Chriſti nomine: libenter acquievero, ſed vt id fecerint, quo pacto id docueris? Quia ita illi teſtentur? Quaſi vero non & impij ſimulatores idem de ſe teſtaturi ſint. Certè autem nullo modo veriſimile eſt, Deum nobis talem impoſuiſſe legem: vt aliquando ſiue parere ei vellemus, ſiue nollemus, omnino culpæ nos ſubiectura eſſet. Eiuſmodi eſſet autem nobis lex impoſita: ſi cum obtemperare nos concilio oporteret, aut concilium errare poſſet, aut ſi erraret, nolq; pareremus, habitura apud Deum excuſationem non eſſet noſtra obedientia. Atqui errare poſſe concilia, non dubitamus: quinimmo ſæpiſſimè erraſſe, nihil eſt certius. Nos autem ſi impio cuipiam concilij iudicio paruerimus, excuſatum iri nullo verbi Dei teſtimonio certi ſumus: immo vero graviter monemur, ne vel cœleſti angelo, ſi docere quid voluerit, præterquam quod ab Apoſtolis ſit traditū, fidem

fidem habeamus. Divina enim ſcripta propoſita nobis ſunt, ex quibus Dei voluntatem cognoſcamus: quæ vt rectè intelligamus, docemur ſapientiam ſpiritumque à Deo petere concilijs vt acquieſcamus nullum eſt, quod ſciam, verbum. Quod ſi neque excuſationem habitura eſt noſtra erga concilium, ſi perperam quid decreverit, obedientia: neque certum eſt, concilia nunquam errare: neque dicendum eſt, Deum nos tali legi ſubieciſſe, cui aliquando neque parere, neque non parere abſque culpa poſſemus: ſequitur vt conciliorum iudicijs acquieſcere nemo ſit cogendus. Cumque idem ſit, ſiue dicas, ius concilium habere de religionis controverſiis iudicandi: ſiue dicas, oportere quemlibet, quicquid concilium decreverit, ei obtemperare; nos autem docuerimus, nulla lege quenquam parere juberi, conſequens eſt, vt conciliũ tale ius non habeat. Quid porro de eo dicamus qui ad docendi munus ſit vocatus? Num ei omnino obſequendũ eſſe concilio, vt non aliter doceat, quam quemadmodum à concilio ſit ſtatutum? Abſurdũ quidem fuerit, quenquam quod credere ipſo tutò nequeat, eũ id docere alios oportere. An verò ſi impium in ducendo concilij iudicium ſequutus fuerit, magis excuſa-

bitur, quam ſi ei fidem adhibendo ipſe ſit ſequuturus? Immo vero multo minus eum enim qui quid docuerit, præterquam quod ab Apoſtolis eſt traditum, execrabilem vult Paulus eſſe, aut is ne magis quam qui tantum credit concilio, nec docet, tali teneatur laqueo, vt ſiue obſequatur, ſiue minus, in culpa ſit futurus? An ſilentio potius ſe dederit? *Væ mihi* (inquit Paulus) *niſi Evangelium docuero*, & Petrus: *Magis oportet obedire Deo quam hominibus*. Patet igitur concilium ius non habere de controverſijs ita iudicandi, vt eius decretis parere oporteat. Cumque concilia convocanda illa quidem ſint, ſed non hunc in finem: neceſſe eſt, finem alium eſſe aliquem, cuius gratia convocentur. Quod ſi coierint concilia, vt propoſitis controverſijs quæ turbent eccleſiam, & facta cuique libera dicendi poteſtate, quibus placuerit Domino aliquid quod ad rem faciat patefacere, ij verba faciunt, dicantque quod ſentiunt: alij deinde iudicent: non vt collectis ſententijs maior numerus legem faciat, quæ cuiquam aſſentiendi neceſſitatem imponat (ſic enim plerumq; maior pars meliorem vinceret) ſed vt quiſque expenderet, quod dictum eſſet, vt ſi idoneis diuinarum literarum teſtimonijs comprobatum videre

videret: id &amplecteretur ipſe, & alijs perſuadere conaretur non concilij authoritate, ſed ijs verbi Dei teſtimonijs quæ didiciſſet in concilio. Certè hunc ſcopum ſi propoſitum ſibi haberent qui conveniunt, etiamſi inter ducentos aut trecentos hypocritas tres tantum aut quatuor eſſent verè pij, quibus cordi eſſet Dei gloria, quique Domini promiſſis fiderent, & peterent ſibi veritatem pateſieri, illi tam pauci non fruſtra convenirent, non faceret profecto tanta illa hypocritarum multitudo Domini promiſſa irrita: quod vni patefactum fuiſſet: id omnes quicunque eſſent dociles, amplecterentur, atque ita fruſtra victoriæ ſpem collocaret ſatanas in imperitorum, ſuorumque ſimulatorum numero, aut in externa perſonarum dignitate. Non tantopere laboraretur in redimendis ſuffragijs, eorumq; implendo qui vincere poſſet numero: ſed magis vt ea invenirentur veritatis fundamenta, quibus videret ſe tuto quiſque poſſe initi. Videremus profecto non raro, etiam per contemptiſſimum quenq;, Deum magnas diſijcere errorum nebulas. At quandiu numero, atque externæ dignitatis ſplendori ptimæ potioreſq; tribuentur partes, qnandiu maioris partis conſenſus quaſi legis loco fuerit,

 rit,

rit, nihil certius eſt, quàm fore, vt plerunque vincat ſatanas. Quo pacto igitur poterit (inquies) aliquis cuiuſpiam impij dogmatis ergo piorum priuari communione? An maior fuerit particularis cuiuſpiam eccleſiæ, quam vniverſæ authoritas, vt illa damnare tum dogmatum hominem poſſit, hæc non poſſit? Reſpondeo: Eccleſia quæpiam, quum aliquem damnat, niſi id iuſtè facit, à ſe quidē eum ſeparat eatenus, vt non agnoſcat pro ſuo: ſed nō ſeparat à Chriſto: neq; propterea quod ſibi fidem non adhibeat, vlli eum apud Deum culpæ ſubijcit: quam iuſtè quidem reijciat, ipſa viderit. Cęterum quum iuſtè reijcit, non ideo iuſtè reijcit, quia ſua ille dogmata non amplectatur, aut ſuis iudicijs nō acquieſcat: ſed quia doctrinam divinitus traditam reſpuat, & eam quidem ad ſalutem cognitu neceſſariam. Quum etiam eccleſia quæpiam hoc probat dogma, illud improbat, non credendi legē cuiquam imponit, quam Deus omnino ratam habeat, ſed tantum ſuam declarat fidem: vt qui non idem ſentit, ſaltem in præcipuis doctrinæ capitibus, is ad eum cœtum intelligat ſe non pertinere, neceſſe eſt enim, aliquam eſſe politiam, vt non cogatur cœtus habere communia cum eo ſacrorum iura, quem cum Dei eccle-

eccleſia nihil commune habere perſuaſum habeat. Atque ex his quidem quid interſit inter Apoſtolorum,& eorum qui ſe illorum ſucceſſores faciunt, quicunque ii tandem ſint,concilia ,& intelligi facilè, & explicari vno verbo poteſt. Quandoquidem conſtabat, Apoſtolos ab ipſo Domino ad Apoſtolos,ab ipſo Domino ad apoſtolicum munus nominatim delectos fuiſſe, conſtabat magna ſpiritus vi donatos, qui ſpiritus eos in omnem ducturus veritatem eſſet: de vllis autem ſucceſſoribus nullum tale extat teſtimonium: ſed tantum qui , & quales ſint ex eorum tum dictis,tum factis in quibus fucus eſſe poteſt, capienda conjectura eſt: in Apoſtolorum conciliis, ſpectandum erat, non tam quid judicatum eſſet, quàm per quos id judicatum fuiſſet: vt non neceſſe haberent quamobrem quid decernerent,multis verbis rationem reddere.Contra, in ſucceſſorum conciliis non ita multum refert , qui ſint qui quid decreverint: ſed illud multò magis eſt videndum, quid, & quale ſit id quod decreverint, quæ teſtimonia ex divinis afferantur literis,quam apertè,quàm perſpicuè ea teſtimonia id doceant quod aſſeritur. Ita quod Lutherus docuit, ſolo nos Chriſti beneficio ſervatum iri, id nunc perſua-

ſum

ſum habemus: neque tamen Lutherum hic intuemur, ſed quæ citat è divinis literis teſtimonia, quæ ipſe etiam interior expoſitor ſpiritus teſtatur animis noſtris id velle. Alioqui ſint valde multi, ſint pii, ſint eruditi, ſint ſancti, immò verò ſint etiam cœleſtes angeli: niſi id quod afferunt verbi Dei teſtimoniis comprobatum intellexeris: non eſt quòd tibi concilii ſplendor oculos prę-ſtringat. Eam tamen concilio authoritatem tribui æquum eſt (niſi palàm ſit veritatis hoſtium fuiſſe concilium) vt non temerè ejus rejiciatur ſententia: ſed eam expendat quiſque diligenter, implorata ad rectè judicandum divina ope. Hinc etiam conjicere licet: quibuſnam eſſe aditus debeat in concilium, quibus in eo eſſe locus. Nam cum non ad fidei leges vllas condendum conveniant, ſed magis ad petendum à Deo ſpiritum per quem in veritatis viam perducantur, atq; vt vno verbo dicam, ad diſcendum: non neceſſe fuerit aut Epiſcopum, aut Archiepiſcopum, aut Romanum Pontificem eſſe, ſed neque præclaro vllo eruditionis nomine, immò verò in quocunque aliquid eſſe videatur pietatis, atq; ſpiritus: quamobrem excludendus ſit, nulla cauſa erit. Ita videre eſt in Apoſtolici concilii decreto poſt Apoſtolos, ac ſenio-

res

res totam nominari eccleſiam. Cum enim non ſit Sp. ſanctus vlli externæ alligatus dignitati, aut certo perſonarum generi: quis novit per quem potiſſimùm ſit Deus veritatem patefacturus? Cumq; non vllus ſuffragiorum ſpectandus ſit numerus, ſed tantum quid dicatur: tametſi ineptus fortè aliquis, aut ſimulata vir pietate admiſſus fuerit, obeſſe non multum poterit: ſiquidem qualem eum ſua expreſſerit oratio, talis habeatur. Ac de doctrina quidem quibuſnam depravetur rationibus, & quibus cautionibus ad eam, quum pura ac ſincera eſt, conſervandam vtendum ſit, dictum eſt: deinceps vt morum ſolvatur diſciplina, vtque quo minus id fiat, ſit cavendum, ſequitur vt dicamus.

SATANÆ STRATAGEMATVM

LIBER QVINTVS.

CONTRA legem qui committunt, partim intelligunt illi quidem ſe delinquere: ſed aut depravatæ naturæ quodam rapti impetu, quodammodo inviti delinquunt: aut ruptis timoris habenis omnibus

omnibus, legem parvi faciunt: partim ita delinquunt, vt ſe contra legem facere aut non intelligant, aut non animadvertant. Ac non intelligere quidem dicendi ſunt ii qui legis cognitionem aut nullam habent, aut magnis impiiſque depravatam erroribus: qua de re ſatis multa dixiſſe videmur Libris ſuperioribus. Non animadvertere autem, qui etſi legem vtcunque cognitam habent, eam tamen ad faciendum ſuarum actionum, ſtudiorum cogitationumque examen non adhibent, tanquam qui ſpeculum haberet ille quidem, verùm haud introſpiceret: proptereaque maculas quas haberet in facie minimè cerneret, aut ſi adhibent, adeò depravato, nulloq; in eo vtuntur judicio, vt quales ſint in ſuis actionibus videre nequeant. Quemadmodum ſi quis proponeret quidem ſibi ſpeculum: ſed cum corrupto vteretur videndi ſenſu, videre ſuas maculas non poſſet. Vt qui legem cognitam habent, eam ad judicandum de ſuis actionibus non adhibeant: id pluribus de cauſis poteſt contingere. Præcipuaq; illa eſt, quòd in rebus aliis occupati hi quidem ſuis voluptatibus illi in ſuis mercaturis, alii in quærendo ſuis manibus victum, alii in humanarum literarum ſtudiis: quinimmò etiam divinarum (ita

Sanctimoniæ fingendæ artificia.

(ita videlicet contemplationibus dediti, vt quis earum eſſe vſus debeat obliviſcantur) alii occupationibus aliis diſtricti haud ſumunt ſibi tempus ad faciendum ſuæ vitæ examen, eamq; ad divinæ legis normam exigendum. Alii hoc examen prætermittunt: quia tantum jam profeciſſe ſibi videntur, tamq; in promptu legem habere, vt parum iam arbitrentur neceſſarium. Quaſi labi amplius ac decipi recti ſpecie non poſſint. Qua perſuaſione ducti, ſecuri vivunt: multaq; more hominum admittunt, in quibus etſi plurimum ſit culpæ: tamen vel tantillum ineſſe ne venit quidem in mentem vnquam ſuſpicari. Sed pleriſque illud quidem accidit, vt tãtùm aut ea mala opera intueantur quæ ſuo judicio nõ perpetrant, aut ea bona opera quæ ſe facere opinantur, vt in illis ſibi placeant: quid mali perpetrent, aut quid prætermittant, haud ita animadvertunt. Itaq; fit, vt cũ Phariſæo blandiatur ſibi quiſq;, *quaſi non ſit qualis cæteri homines.* Atq; hujuſmodi quidem incuriam ille conſequi plerũq; error ſolet vt ſomniãtibus perſimiles vitæ ſanctitatem omnem in re quapiã collocent, quæ à Dei prorſus abhorreat inſtitutis: defixiſq; in eã oculis præclarè admodum ſecum agi arbitrantur: aut etiam in res aliquot earum quę divina

divina ſunt lege comprehenſæ intenti, perinde ac ſi à nobis Deus nihil præterea exigeret, rerum aliarum non recordantur. Equidem, vt mira quædam fœdiſſimorum errorum caligo fuerit in Papatu (vtamur enim hoc verbo) nunquam tamen eò cæcitatis ventum eſſe crediderim, quin, ſi quempiam interrogaſſes, crederet necne decem Dei mandatorum neceſſariam homini Chriſtiano obſervationem eſſe: reſponſurus eſſet, omnino eam ſe credere neceſſariam. Et ſi præterea interrogaſſes: Quid ergo? Cum ne tu in bonis piiſque Chriſtianis duxeris, qui illorum decem mandatorum neglecta obſervatione, conſpiceretur tamen frequentare miſſas, abſtinere carnium eſu iis diebus quibus à Romano Pontifice iis interdictum eſt: ſemel, aut bis in anno ſua confiteretur ſacrificulo delicta, divorum veneraretur imagines, & alia id genus omnia faceret? Non dubito quin prorſus negaturus eſſet, & tamen id vſu venire certo certius eſt: vt ſi quis videatur frequentare miſſas, aliaque ſervare quę modò à nobis dicta ſunt: etiamſi conſtet eum eſſe adulterum, aliiſq; vitiis deditum, quæ ſunt decem Dei mandatis damnata: & aliorum judicio, & ſuo ipſius Chriſtianam ille vitam ducere perpulchrè videatur. E-

jusmodi

juſmodi igitur perſuaſio, quòd vitæ ſanctitas illis ſolis in rebus inſit, ita latet in hominum animis, vt ſe ſic judicare non animadvertant: immò verò ſi quis interrogetur, ita reſpondeat, vt nihil minus credere videri velit: ſed eo tamen errore duci pleroſq;, ex cujuſque tum de aliis, tum de ſe judicio certiſſimè cognoſci poteſt. Eodem modo ſi à quamplurimis ex noſtris ſciſcitêre, arbitrenturne in eo Chriſtianam pietatem poſitam: vt de Rom. pontifice, cardinalibus, monachis, ac ſacrificulis contumelioſe loquendi finem quis nunquam faciat, eorum tum impoſturas, tum errores nunquam ceſſet ſtomachari, nullum habeat (religionis quidem cauſa) ciborum delectum: adeò fateantur ad vnum omnes, nequaquam in rebus ejuſmodi ſolis pietatem eſſe poſitam: vt miraturi ſint, id cuiquam venire in dubium potuiſſe: ſed nihilominus latêre in multorum animis hujuſmodi quandam perſuaſionem, perſpicere licebit: ſi quis diligentius ex vna parte obſervet quales ſint iis in actionibus quæ verè Chriſtiano ſunt homine dignæ: ex altera videat, quantam ſuæ ſanctitatis præ ſe ferant opinionẽ, haud alia de cauſa, quàm quòd magnas profiteantur in Papatum inimicitias, ac magnificè de Evangelio in

congreſſibus

congreſſibus, atque inter pocula loquantur, mirificiſq; laudibus eos extollant qui in Evangelii reſtitutione clari extiterunt. Permulti etiam in eas res nimium intenti, quæ res potius ſua ſponte veram animi dejectionem conſequuntur, quàm quòd vllo ſtudio eas affectet vera pietas: quod genus ſunt, omnis ornatus in veſtitu, in rebus omnibus neglectus, omnis muſicæ, niſi quæ aliquod conjunctum habeat pietatis exercitium, contemptus, quædam vultus ſeveritas, atq; in actione omni gravitas, qualis in iis cernitur omnibus qui animo res magnas, graveſq; agitant: hiſce igitur in rebus, atque id genus aliis occupati, adeò in eis ſibi placent, tantique eas faciant: vt eorum ex quibus hæc ſua ſponte manare oportebat, ne meminerint quidem: cumque in illis abundè ſibi ſatisfaciant: Chriſtianè ſanctequе ſe vivere non dubitant. Idq; iis accidit non ideo, quòd à quodam tantùm non excitati ſomno qui eorum occupat mentes de rebus judicare melius non poſſent: ſed quia quid faciant, parùm attendunt. Quid autem remedii opus fuerit iſtis omnibus, niſi vt à ſomno excitentur, moneanturque frequenter, quàm brevis ſit hujus vitæ vſura: quas pœnas daturi ſint ignaviæ, incuriæ oſcitantiæq;: niſi intentis animis Domi-

ni

ni legem meditati fuerint die noctuque, & ad ejus normam vitam ſuam prudenter inſtituerint? Sed ſunt & alii, ac valde quidem multi: quinetiam eorum ex numero qui non parvo intervallo alios ſe putant antecedere, immò verò alios omnes præ ſe contemnunt: qui ſimiliter quid faciant non attendentes, mirum quoddam ſibi finxerunt ſanctitatis genus: nam diligentiſſimè quiſque vicini ſui facta explorat, ſuamque ad cenſuram revocat. Neque verò hi ex illis ſunt qui vulgo compotationibus, gulæ, crapulæ, ſcortationibus, luxui, laſciviis, aliiſque id genus perditiſſimis moribus ſunt deditı: quinimmò ex iis quorum alioqui multo emendatior videatur vita quàm cæterorum. Sed cum hominis Deum amantis ſit ab omni vitæ turpitudine, licentiaque abhorrere, ac rectè, honeſtè ſancteque factis delectari, hanc pietatem quam in ſua quenque vita præſtare oportebat, in examinandis aliorum factis præſtare magna ex parte volunt. Itaque indagant illi quidem admodum curioſè, qualem hic, & ille ducat vitam: quid faciat, quid dicat: quinetiam fortè quid cogitet: quos amet, quos colat, quos minus: neque vlla tam parva res eſt, quin ea ſatis ſit idonea propter quam malè de fra-

Quidam ut ſe ſanctos ſimulent, rigidè tetriceq; alios cenſent damnantq;.

tre ſentire incipiant. Quicquid ejuſmodi eſt, vt potuerit tam malum, quàm bonum in finem fieri, id aliter quàm deteriorem in partem interpretaturi nunquam ſint: minus ſæpe videlicet ſe erraturos rati, ſi ſemper quod deterius ſit, opinati de altero fuerint. Ac ſi ſemel aliquando minus commodam quiſpiam apud eos in opinionem venerit, actum fuerit. Illum enim eodem perpetuò habebunt loco, ac exploratum haberent, ad meliorem eum frugem redire nunquam poſſe: quamprimùm autem ad eorum aures de vicino quid pervenerit, cave putes fore, vt eum conveniant, amanter moneant, officiiq; vt meminerit, hortentur: nihil minus. Immò verò cum quovis potius de eo maledico dente egerint, quàm cum illo vel vnum verbum fecerint, in vulgus rem extulerint citius: neq; ſuſurrandi finem facient antè, quàm aliud aliquod argumentum illis offerat ſeſe ad egregiam illam ſuam pietatem exercendam. Tantumque abeſt vt deinceps eum in fratrem vllum collaturi ſint officium: vt potius, ne apud quenquam vllam poſſit ille humanitatem invenire, operam ſint daturi: atque hæc cum faciant, mirum quàm ſublimi loco ſuam ſitam ſanctimoniam arbitrantur: vtque qui ſe non imitantur, ſpernunt,

ac

ac pro nihilo ducunt : id quod eò eſt dolendum magis,quòd iſti ex iis ſint qui Evangelii cauſa extorres fieri,bona, honores, commoda,propinquos, amicos relinquere non dubitarunt : quoq; ſpecioſiora eorum fuerunt initia. Equidem quid dicam , ſcio multos novi, nec vno loco , nec vnius nationis : ſed erant tamen omnes propter Chriſtum extorres. Hem fratres , iſta quidem quam ingreſſi eſtis, haud recta via eſt ingreſſi quidem olim rectam eſtis : ſed declinatis ab ea. Certè autem quam nunc inſiſtitis,ea vos perditum ductura eſt : redite verò in rectam , dum licet , dum diei vobis ſupereſt aliquid , neque committatis, vt iſtac vos aberrantes nox offendat. Certè autem charitati adeò non lyncei ſunt oculi ad videndas alterius maculas, vt ne ſint quidem ei oculi vlli : planè cæca eſt. Tegit alterius peccata : neque ſinit ea videri , ac libet ne quî id fiat , perſpicere ? Matrem intuere quæ filiolam vnicè diligat : tametſi minimè venuſta ſit forma , ei tamen videatur valde egregia; ſi ejus inconditi , ruſtici , atque etiam perverſi mores ſint : ei tales videri non poſſunt.In morbo quũ fuerit,ſi ea illi accidant quæ cuivis movere ſtomachum poſſint,ab iis mater nihil abhorret. Si grandior facta

1.Cor.13.
1.Pet.4.
Prov.13.

ad mores parum honeſtos deflexerit, vix tandem poſt omnes mater perſuaderi id ſibi patitur: quicquid eam illi ſuſpectam reddere debuerat, id meliorem in partem interpretatur: neque de ea ſuſpicari quicquam poteſt mali ante quam peccati teſtes ſuoſmet oculos habuerit: hæc ſcilicet facit amor charitaſq; Sed ſtolidam (inquis) ineptamq; tu quidem charitatem narras: ego verò ſtolidam atq; ineptam: non enim charitas fuerit (in homine quidem) niſi ſtolida & inepta fuerit. Quid illud eſt enim? *Male* 1.Cor.13. *cogitat, omnia fert, omnia credit, omnia ſperat*? Tibi ne Apoſtolus hiſce verbis videtur admodum callidam verſutamq; depingeret? Annon matris videtur, quem modò dicebamus, affectum exprimere? Pulchrè etiam concinit quod ait Solomon, *Odium* Prov. 20 *ſuſcitat rixas: at univerſa delicta operit charitas*. Sed, obſecro te, ſi cui offenſionem cõdonaveris, iſq; eadem ipſa die cum te rurſus offenderit, veniat, dicat ſe pœnitere, ac ſibi ignoſci poſtulet: quid ineptius fuerit (noſtro quidem judicio) quàm fidem adhibere, ac non potius ludibrio te illi eſſe ſuſpicari? Hoc enim eadem dictaverit ſapientia quæ illud: Qui ſemel malus, ſemper putatur malus in eodem genere mali: attamen quid hic præcipit Dei filius? *Si in te*

(inquit

(inquit) *peccaverit frater tuus, reprehende eum: & ſi eum pœnituerit, ignoſce ei. Quod ſi vel ſepties vno die in te peccaverit, & ſepties eodem die ad te redierit, & ſe pœnitere dixerit: ignoſce ei:* conſulite hîc, quæſo, rigidi tetriciq; cenſores omnes, vbicunq; terrarũ eſtis: conſulite veſtros ſenſus, an non ineptiſſimè vobis videatur facturus, qui huic paruerit præcepto. Huic ſeptiesne? Et eadem die? Negare non poteſtis: at cum is conſtans veſter ſit ſenſus, vt quæ Dei filius pręcipit, ineptiſſima judicet: atque adeò non repugnetis ei ſenſui: vt potius eo nomine in vobis mirum in modum placeatis: quod quæſo iſtud eſt judicium? Non res ipſa palàm loquitur ſpiritus Domini in vobis eſſe minimum? Quod ſi eſt ita: quid eſt quod vos tantopere inflet? Quid alios præ vobis contemnitis omnes? Non neceſſe habeo hîc quibuſnam dicam, ſignificare. Ad quos hæc pertinet oratio: eos (ſi legerint) ſua indicabit conſcientia: ac ſi ipſi intellexerint, ſatis eſt: non enim eum in finem hæc ſcribimus, vt vllam cuiquam infamiam inuramus: ſed vt chariſſimos fratres noſtros ad manſuetudinem, ad charitatis officia, & ad verum, non fucatum ſanctitatis genus pertrahamus. Hæc igitur: ad vicini peccata cæcutire, meliorem Luc. 17.

in partem interpretari omnia,nihil non be-
ne ſperare de altero , adeò conjuncta cum
charitate ſunt, vt vbi hæc non ſunt, ibi eſſe
charitas non poſſit : non magis quàm ig-
nis,vbi non ſit calor ; proinde cum chari-
tatem à nobis exigat Deus, & hæc profectò
vnà vult, quæ ſeparari à charitate neque-
unt: non ſanè , quin veriſſimum illud ſit
quod dicunt quidam : Si minus ſæpe erra-
re volueris, quod deterius ſit de quocun-
que ſemper cogitato : quippe cum opti-
Pſ.13. mè conveniat verbo illi. *Non eſt qui bene
faciat,ne vnus quidem, aliiſq́ſ ſimilibus* : ſed
ideo nobis hac charitatis cæcitate opus eſt
quòd ęgerrimè inducere ſuum in animum
poſſit quiſpiam in eum vllum conferre be-
neficium, aut eum amore proſequi, de quo
haud bene ſentiat. At verò ſi curioſius lu-
cerna adhibita velimus in alterius quiſque
vitam inquirere, tandem qnales ſumus
inveniemur omnes : vt ejuſdem videamur
farinæ, quorum videlicet præſtantiſſima
quæque opera,(vt inquit) *Cum immundiſ-*
Cap. 64. *ſimo mulieris conferri panno poſſint* , quæ
conſuetum patiatur profluvium. Cumque
ſuis culpis extenuandis nemo non clemen-
tiſſimum agat , indulgentiſſimumque ju-
dicem : alienis autem judicandis plus ſatis
ſimus ſeveri omnes , nihil erit quod conci-
lia-

liare alterum alteri poſſit: ad odia vero occaſio nuſquam deerit. Sed cum velit Deus bonitatem noſtram ſuæ eſſe ſimilem qui ſolem illuceſcere faciat bonis pariter ac malis: & quantacunque ſit aliquis perverſitate, eum tamen immenſæ ſuæ beneficentiæ expertem non ſinit eſſe: non vult in nobis tantum ſtudium quo nos, quales ſimus, mutuò cognoſcamus: immò verò id ipſum etiam quod exploratum de altero habeas: quodammodo non vult te credere: vt ita cum charitate ferre inter nos poſſimus. Nam vt fratrem ad bonam frugem revoces, à malo quopiam abducas inſtituto, non dedecet neque ejus cognitas habere actiones, neque vt cognoſcas ſatagere. Sed ita demum, ſi tantum in Chriſti ſchola profeceris, vt poſſis fratrem vel innumerabilibus obrutum delictis diligere: niſi adhuc hoc ſis animo, ſcito in alterius vitam inquirere tuum non eſſe: domi tuæ quod agas adhuc plus ſatis eſſe: tibi adhuc dici illud meritò poſſe. Medice cura teipſum. Etenim ineptè quum in vicino quod non placeat offendis, ejuſq; rei cauſa indignum gratia tua judicas, quid videre te tandem arbitrare? Etiam ſi indigna admodum res fuerit, ne dubita, multò adhuc deteriora eſſe quæ latent, Quod

quidem cernis,non niſi feſtuca eſt quædam in ejus oculo: ſed permagnæ adhuc inſunt trabes quas aſpicere non potes. Ac nihilominus eum vt diligas, exigit abs te is cui omnia debes. An verò tuo in oculo nullam feſtucam eſſe cenſes? Sunt abſque dubio multæ, eaſque tam vident alii, quàm tu alienas. Immò verò & trabes inſunt, & magnæ trabes,quas præter Deum, ac tuam fortè ex parte conſcientiam videre nemo poſſit. Apoſtolus quidem intelligebat, in ſuis ſe oculis habere trabes: & ita intelligebat, vt graviter ingemiſceret: *Hem* (inquit) *me miſerum, quis me liberabit à corpore mortis huius*? Quare cum domi tuæ habeas quod aſpicias, quod arguas, quod odio proſequâre: tantumne tibi ſupereſt ocii,aliena vt inquiras? Qua fronte ea impetere audes? Quî audes ob eam cauſam à fratre tuo tuum avertere animum, eiq; & apud alios invidiam conflare? Atque ſi fratrem tua indignum benevolentia judicas propter vel multa magnaq; delicta in eo animadverſa: qualem, quamq; ſeveram in te ipſe pronuncias ſententiam? Qui fac vt non tantopere,at certè omnino Dei miſericordia & ipſe opus habes. Non te illud verbum terret? *Serve nequaquam, ego rogatus abs te totum illud debitum tibi con-*

Mat. 18.

donavi

donaui, non ne debebas tu viciſſim tui conſervi miſereri, quemadmodum & ego miſertus eram tui? Te vero miſerum, cum fratri id quod maximè ex omnibus quiſque charum habet, bonum videlicet nomen tua linguæ petulantia eripueris: qua illi magna in re profueris vnquam? quum eum tuis ſuſurris fama ſpoliaueris, quid ei reliqueris? Leue tibi quiddam videtur (credo) os aperire, ac verba effutiri. sed perinde ne leuis tibi res videtur, vbi idem quiſpiam in honoris tui fraudem faciat? Quod ſi etiam tum ſolum id faceris: quum exploratum tibi eſſet fratris peccatum (cum fieri poſſit, immò vero charitati quæ omnia credit, credibile ſit admodum, fore vt is reſipiſcat, abducaturq; à praua illa conſuetudine) eo efferendo, atque per ora hominum traducendo rem faceres Chriſtiano homine minimè dignam, id quod Ioſephi exemplo doceri poteſt. Exploratiſſimum illi erat (quantum humano quidem iudicio aſſequi poſſet) Mariam ſuam ſponſam, quã, cum nondum attigiſſet, gravidam tamen comperiſſet: magnum admiſiſſe facinus, ac magna dignum animadverſione. Quid dicit autem ſacræ hiſtoriæ ſcriptor? Eum ne protinus exclamaſſe: rem in vulgus ſparſiſſe: ad magiſtretum queſtum iniuriam confugiſſe

fugiſſe? Sic certè feciſſent iſti de quibus nunc agimus, ſancti viri. Sed vide quam nihil eiuſmodi cogitaverit Ioſephus: quàm alio prorſus fuerit concilio, ſenſu? *Ioſephus* (inquit Matthæus) *vir pius cum eſſet* (nota) *vir pius cum eſſet, nolletq́ eam traducere, cogitabat quomodo eam clam repudiaret.* Ergo ſi hominis pij erat peccatum illud tegere: profectò impij fuiſſet, eiuſq; in quo neq; Dei timor, neq; vlla eſſet charitas, id efferre: tametſi delicti tanta eſſet (vt ita dicam) certitudo. Quod ſi, quum quis compertum alterius habet peccatum, tamen haud optimè facit eo divulgando: quid fuerit, ſi nihil habuerit præter ſuſpiciones, ac leues etiam ſuſpiciones? An vero vel mica Chriſtianæ charitatis in eo eſſe poſſit, qui ad quemlibet leviſſimam etiam ſuſpitionem ea re temere privare fratrem non dubitaverit: qua, ſecundum Dei gratiam, nihil habere poſſit præſtantius? quamque reſtituere poſtea ei, ſi maximè cupiat, nequeat? *In quo autem non ſit charitas, quiue ſuum non diligat fratrem: quod facere de eo poſſis iudicium, niſi quod Deum nondum noverit?* Quid? Tu ne legem eum in finem poſitam fuiſſe ſomniaveris, vt quiſq; quam ſanctè hic eam impleret, quam ille nequiter violaret, curioſè obſervaret: potiuſque

Matth. 1.

vt

vt vicinum carperet, efferretq; quam vt ad ſanitatem reducere eum conaretur? Si ita exiſtimas: verè tu quidem ſomnias. Non (inquam) is eſt datæ legis finis ſed hic potius, vt eſſet cuiq; vitæ regula, in qua, tanquam in ſpeculo inquinamenta aſpiceret, fœditateſq; non vicini, ſed ſuaſmet, vt vitam ſuam corrigere primum, deinde etiam vicini, ſi poſſet.

Aliud hallucinationis genus eſt, in quod qui incidunt, multa admittunt peccata: nihil minus ſe facere opinantes. Quod quidem eſt huiuſmodi: Cum actiones, factaq; multa ideo ſolum tum laudem, tum reprehenſionem mereantur, quod vel bonum, vel malum fuerint in finem inſtituta: multis vſu venit quod merito mirari omnes poſſint, vt ſuaſmet cogitationes ſenſuſque minimè intelligentes alio concilio revera quid inſtituant, alio id inſtituere ſibi videantur. Scio abſurdum hoc auditu viſum iri: ſed tamen (mihi crede) nihil verius, ac ne longe abieris, Iacobus & Ioannes Domini diſcipuli, quum in quodam Samaritanorum caſtello vna cum Domino admiſſi hoſpitio non fuiſſent propterea quod Hieroſolymam contenderent, cui ciuitati propter religionis controverſias quas illi cum Iudæis habebant, infenſi erant, Dominum

minum ſic interrogarunt: *Vis ne iubeamus ignem de cœlo deſcendere, qui eos conficiat: quemadmodum Elias facit?* Sed quid Dominus? *Neſcitis* (inquit) *quo ſitis Spiritu.* Videbantur illi ſibi proculdubio divinæ gloriæ ſtudio, eaque charitate, & pietate qua Dominum proſequebantur, id cogitaſſe: alioqui enim nunquam ſic Dominum interrogaſſent. Verum quod retulerunt reſponſum, palam oſtendit, ab offenſione ex denegato hoſpitio accepta, inveteratoq; quod inter duos illos erat populos odio, nec non ab occulta quadam vindictæ cupiditate profectam eam cogitationem fuiſſe. Sed & quo tempore cœperunt Romani Pontifices opinionem, authoritatem ſplendoremq; adipiſci, equidem nunquam crediderim eos omnis expertes fuiſſe pietatis, præter fortè paucos quoſdam: cum minime vulgaris pietatis eorum in ſcriptis conſpicua videre liceat veſtigia. Igitur cum illi non modo paterentur ſe honorificentiſſimè coli, evehi, liberaliſſimeq; donari: ſed etiam in acquirenda maiore indies authoritate potentiaque diligentem ſuam ponerent operam: veriſimile profectò eſt, ita viſum illis fuiſſe, eum ſplendorem Dei eccleſiæ vehementer fore vtilem: vt cum in maiore eſſent apud ordines

nes

nes omnes veneratione, eorum multò plus ponderis haberent & monitiones,& reprehenſiones, & eccleſiaſticæ cenſuræ, quibus in officio populum continerent. Sed nihilominus ingenita in homine inſatiabilis quædam habendi cupido, ſummaque animi elatio, qua fit vt quiſque ſublimi ſemper loco ſuam tum dignitatem,tum authoritatem, ſi poſſit, eſſe velit, non fere quicquam aliud illas eccleſiæ vtilitates eis perſuadebat, & ſi nihil tale animadvertentibus. Noſtra etiam ætate in Evangelij oppugnatione vt multi nihil ſpectent aliud, quam ne quid eis decedat de exiſtimatione, de commodis, de opibus: quippe qui religionis cogitationem omnem ineptam, cachinniſque dignam putent : multos tamen adhuc eſſe, non poſſum mihi non perſuadere,qui, quod faciunt, videntur ſibi religionis amore,atq;vt Deo ſuam probent pietatem,facere. Immo vero ita futurum multis ante ſeculis ipſemet prædixit Dominus, ô qui tamen niſi eorum privatim quicquam intereſſet, vtra prævaleret ſentẽtia: quam non tanto impetu, tantiſq; animorum contentionibus hiſce in cõtroverſijs verſarentur.Quid de ijs dicam, qui ad tutandamEvangelij cauſam arma induunt? Equidem vereor, multos magis duci con-

Matth.12.

ceptis

ceptis in adverſarios odijs,& vindictæ ſtudio, tum autem etiam patriam ſedem, bonaq; ac commoda conſervandi cupiditate, vt Chriſtum domi commode liceat colere, neque extorres contempti inopeſq; eum ſequi cogantur, quam vlla admodum ardenti veraq; pietate. Faxit Deus, vt mea hæc prorſus inanis ſit ſuſpitio: certè committendum nemini eſt, vt non diligenter ſuos examinet ſenſus, ne fortè ſibi ipſe fucum faciat: ne cum ſuam rem agat, Chriſti ſe rem agere ſibi perſuadeat. Non diſputo autem hic quid liceat hoc in genere Chriſtiano homini, quid minus: tantum ſuos cuiq; falſos prætextus notos eſſe vehementer velim.

Quin ſummi viri multoties hic fallunt ſe ſuam cauſau agunt quin Dei ſe agere putant

Maior quædam hic occurrit ſpeculatio, in qua eorum ad quos ea pertinet, æquanimitate vehementer mihi opus ſit. Obſecro itaq; eos per Chriſtum Ieſum, ne quicquam, niſi re plenè cognita, commoveantur: tum, ſi temerè, ſi iniquè feciſſe reperiemur, ſuccenſendi locus ſit, ſin dixiſſe aliquid viſi fuerimus, eorum erit dignitatis pietatiſq; boni id conſulere. Qui docendi in eccleſia funguntur munere, eaque de cauſa præclarum nomen opinionemque ſunt adepti, ſi quis eorum attingat dogma aliquod: videmus ſane quanta in eum ſoleant

Adeo efferueſcunt ſi quis ſibi auſit contradicere.

leant acerbitate inſurgere. Neq; vero dubito (nam non niſi de pijs hic agimus doctoribus) quin ſibi in eo videantur nihil ſpectare aliud, niſi vt Chriſti cauſam agant. Sed an ſubeſſe tamen poſſit aliud præter omnem eorum opinionem: quia tales homines maxime intereſt Chriſtianæ reipublicæ nulla in re (magna præſertim) labi, vt à quo cavendum eis ſit non lateat, magna animi intentione indagandum eſt. Cum prædixiſſet Dominus Hieroſolymam proficiens, quæ illic ſibi eventura eſſent, eumque hortatus Petrus eſſet, ſibi vt parceret: quid illi Dominus? *Apage ſis*, inquit, *ſatana: impedimento mihi es, non enim divina ſapis, ſed humana.* Quorſum hæc? Nimirum vt Domini apoſtolo, & ei quidem Apoſtolo cui Dei filius ſummi in ſe amoris teſtimonium reddiderit, ac pro cuius fide, ne vnquam deficeret, oraturum ſe pollicitus eſt, tale aliquid excidere appareat potuiſſe tam gravi dignum animadverſione, vt eum Dominus, qui incredibili eſſet lenitate, ſatanæ appellaret nomine. Cum tamen veriſimile omnino ſit, viſum ſibi fuiſſe Petrum ea pietate qua Dominum coleret, addictum, ſic eum fuiſſe hortatum. Quare etiam ſi præſtantiſſimi ſint aliqui in Dei eccleſia viri, & vates, & Apoſtoli ad eam inſtaurandam

ſtaurandam miſſi: tamen haud abſurdè eorum facta aliqua in dubium vocatum iri: potuerint ne aliunde, poſſintuè quam à Dei ſpiritu, proficiſci. Certè autem, quandiu eorum dogmata ita communi omnium conſenſu coluntur, vt omni careant controverſia, eorum illuſtriori loco ſit nomen, dignitaſq;: ſpectatior authoritas, vita omnis iucundior, magiſq; tranquilla. Si illa in dubium vocentur, ſimul de omni eorum ſtatulis eis moveri videatur: id quod placere humano ingenio non poteſt. Ac tametſi iſti Dei ſervi ſunt, magnaq; ſamctitate viri: homines tamen adhuc eſſe, certum eſt, in quibus hæreditatis quam à primis parentibus acceperunt, aliquæ adhuc maneant reliquiæ: quæ reliquiæ temporibus eiuſmodi ocioſæ non poſſunt eſſe, ac ſi minus emergere palam poſſunt, at certè clam inſidioſè aliquid moliantur oportet, ne eo quidem animadvertente, in quo id conentur. Certe autem, ſi quicquid faciunt optimi iſti viri, eo in genere rectè faciunt, ac ſolo Dei gloriȩ ſtudio ratione alia nulla admixta: cum *nos ne cogitare quidem boni ali-*
2 Cor. 3. *quid quaſi per nos poſſimus, ſed ad quamcunq; rem ſimus idonei, id à Deo ſit:* Dei ſpiritu duce id faciant neceſſe eſt, at vero ſpiritum carni, hoc eſt humano ſenſui repugnare

pugnare, humanumq; ſenſum ſpiritui, eius eſt doctrina qui mentiri non poſſit: vt quicquid facias impellente ſpiritu, non niſi tota reluctante natura, ægrè atq; invitus facturus ſis. Quod experimur amandis inimicis, condonandis iniurijs, agnoſcendis erratis delictiſq; ſi quis nos merito reprehendat: exponenda vita propter Dei gloriam maledictis, ignominijs, inſectationibus: deniq; cruciatibus, atq; id genus alijs. Age igitur ad quos hoc quidem pertinet, expendite, obſecro, cum animis veſtris ſi quando in aliquem inſurgitis qui cum aliquid ſit vobis de doctrina controuerſiæ, magnaq; eum inceſſitis verborum acerbitate: quam invitis, quam reluctantibus eò impellamini ſenſibus veſtris. Sic enim fieri par eſt, ſi quidem impellente Dei ſpiritu id facitis. Itaq; veriſimile eſt, quaſi coactos ad id venire haud alio ſenſu, quam credibile eſt, Abrahamum vnicum filium ſuum Iſaacum immolare paratum fuiſſe: vt parendum quidem cenſeret Deo, verum prædu-ram ſibi rem mandatam tota exclamaret, doleretq; natura. Veriſimile eſt, non facilè eo vos deſcendere, neque primo quoque inpulſu: ſed acriter demum, ac ſæpe extimulatos, non dico adverſarij irritamentis,

ſed internis ſpiritus motibus docentis omnino exigere Dei gloriam, eccleſiæq; ſalutem: vt tales homines quam aſperrimis tractentur modis. Veriſimile denique eſt, frigidius vos, parcius jeiuniuſq; omnia exequi, quam exigat interna illa ſpiritus vis, ægrè verba quibus alterum durius imperatis, ſuppetere, ſubinde ad leniorem manſuetioremq; delabi ſtylum: orationem vix poſſe ad probra & maledicta redire. Conſiderate, quæſo, apud animos veſtros, primum ſit necne veriſimile: quæ quis facit Dei ſpiritus impulſu, in ijs eum tam difficili, tardo tergiverſantique verſari ingenio. Simul autem expendite, eiuſmodi ne vos pugnam tergiuerſationemque hoc in genere experiamini. Quod ſi vlla hic eſt vis, miror equidem vnde tanta ſit verborum copia, atq; in quibuſdam etiam tam elegans, tam ornata, ac tam pulcrè, concinnequè compoſita. Etenim quorundam ſcripta ſi quis inſpexerit quibus rixentur cum aliquo: iuraturus ſit, nihil fieri poſſe eloquentius, nihil copioſius. Quare ſi ad inceſſendum inexhauſta quædam vobis ſuppetit lectiſſimorum aculeorum copia: ſi inſtar cuiuſdam rapidiſſimi fluminis veſtra currit oratio: ſi ad initium faciendum leviſſima quæque vobis ſatis idonea

Ad convitia promptiſſimi, in ys facundi.

idonea eſt cauſa ac nuſquam non ſatis multæ vobis occaſiones offerunt ſeſe: & poſtquam ſemel vellicare quempiam cœpiſtis, quaſi addita in dies flammis materia, veſter ſedari nunquam videtur impetus poſſe: hic invito genio rem agi nullo apparet veſtigio. Quare videte, obſecro, etiam atque etiam, ne non vllus Dei ſpiritus veſtris tunc aſpiret velis: potius enim videtur tum Dei ſpiritus veſtris animorum permotionibus excuſſus vos vobis omnino permiſiſſe, vt per vos quidem qualeſnam ſitis appareret, id niſi ita eſſe vobis videtur, periculum facite veſtræ in tractandis controverſiis lenibus verbis, humanis, manſuetiique dexteritatis. Ac viderimus, vtrum hic eadem futura ſit verborum copia, idem ornatus, eadem vis. Equidem vereor vt tantundem præſtare hic poſſitis. Quæ ſit autem cauſa alia, niſi quod inſectandis adverſarijs, veſtris obſequamini ingenijs: & quod veſtræ eſt naturæ aptiſſimum, faciatis. Lenitatem autem vt adhibeatis, charitate opus eſt, magnaque vi ſpiritus: cuius videte ne vobis non nimia ſit copia. Neque vero propterea nego vos Dei ſervos eſſe, quin etiam ad res maximas delectos. Etenim ſi minus agnoſcere Dei ſpiritum poſſum in tanta veſtra acerbitate, vel ſi ipſum

in ſatanam vteremini,ne dicam aliquando in homines non peſſimos: alia eſſe video, quæ aliunde quam à Dei ſpiritu profecta fuiſſe perſuadere mihi non poſſum,ſed Dei ſerui erant & apoſtoli illi quos modo dicebamus: cum interim à Deo non eſſet neq; vindictæ cupido illa,neq; vitandæ mortis conſilium. Equidem pro Dei ſervis vos habeo,pro quibus etiam Deo maximæ debeantur gratiæ: quippe per quos tot, tamq; tetras fugaverit tenebras,tantum lucis attulerit Evangelio,ac tam immenſum hominum numerum à ſæviſſima ſatanæ tyrannide liberaverit. Magna hæc ſunt,quæq; facilè ingrata deleri oblivione nõ debeant. Verum enimuero non ideo fit,quin homines ſitis,& hominum more nonnunquam faciatis aliquid. Quare oportet ea opera quæ Spiritu ſancto duce atq; authore perpetratis,ab ijs ſeparare quæ veſtra ſunt propria: illaq; cognoſcere,vt eorum nomine ingentes Deo (vt dixi)agamus gratias,eamq; imitari conemur: hæc vt eundem precemur Deum, vt ea qualia ſint vobis patefaciat, neq; in ijs perſeuerare vos permittat : nobis autem det vt ea prudenter declinemus. Sic aliud iudicandum erat de Ionæ concionibus quas ad Ninivitas habebat, quæ à Deo erant: aliud de execrandis verbis,quæ ipſi

ipſi Deo iratus dicebat. Quamobrem autem iratus? ô quam deteſtabilis res eſt hominis ingenium, ſi ſuum Deus ſubtrahat ſpiritum: quia, quemadmodum per ipſum Jonam comminatus ipſis Ninivitis fuerat, nolebat ampliſſimam eam vrbem delere: quinimmo perſpecta eius populi pœnitentia parcere ei maluerit, quod quidem exemplum divinis ideo mandatum literis non eſt, vt eo legendo tantum oblectaremur, tempuſq; falleremus ridenda inepta hominis inſania, qui Deo ipſi in animũ induxerit iraſci, ac mirum in modum: cuique videretur Deus tanta exercenda clementia haud ſapienter facere, ſeque melius quid facto opus eſſet intelligere. Immò verò, vt ſunt omnia ad noſtram tradita inſtitutionem, documentumq; ſic exemplum hoc ſcriptum reliquit Dei ſpiritus: vt in eo quaſi in ſpeculo, qui noſtri ſint ſenſus, qualeq; noſtrũ ingeniũ diſpiceremus, quod cũ ſalutẽ adipiſci aliter nequeamus, quã à ſũma Dei miſericordia, clementiâq; inpetratam, ita ſumus affecti: vt hanc clementiam, atq; miſericordiam quiſq; ſibi tantum habere velit, ac paucis quibuſdã quos diligat: in cæteros autẽ omnes vellet Deũ ſummo iure agere, ſevere, crudeliterque. Ac qualem quidem videre Deum vellet, talem nimirũ

ſe ipſe gerit. Quinimmo proditum eſt li-
teris hoc exemplum præcipuè, vt vobis
documento eſſet, qui Dei agitis internun-
cios ac legatos, quorum proprius hic ſen-
ſus eſſe ſolet. Non ſane quaſi deteriore vos
ſitis ingenio quam alij: ſed quia in vobis
officij veſtri opportunitate, niſi magna ſpi-
ritus vi reprimatur, magnis prodat ſeſe, vt
intelligeritis, veſtros ſenſus cum Dei natura
nihil habere ſimile: itaq; veſtro munere ex-
ercendo haud eos duces ſequendos puta-
retis, ſed Dei præcepta: diſceretiſq; eius
exemplo, qualem ſe ipſe præſtitit erga Io-
nam: talem ſe quiſq; veſtrum erga eos om-
nes genere quia à rectis inſtitutis deflexiſſe
videbuntur. Ac videte vt deflecteret Io-
nas, cui Dei non ſatisfaceret iudicium, qu
ſuum præferret, & ita præferret: vt ipſum
in Deum excandeſceret, eſt ne quicquam
quod vel cogitari poſſit ſceleratius? Non n
illud erat puditiſſimam ſuam ſtultitiam
immenſæ Dei ſapientiæ præferre? Sed vb
ſunt tamen convicia, probraq; tanta dign
arrogantia? *Non tu* (inquit Dominus) *ve-
hementer es commotus*? Quaſi diceret: Qui
hoc rei eſt, Iona? Mihi ne tu ſuccenſeas? Ne
que in mentem veniat, quis tu ſis, quis eg
Mecum igitur tibi agendum putas, perind
atque cum homine quopiam æquali tu

A

An neſcis me cœli, terræ atq; omnium quæ ijs continentur eſſe opificem? Me ea omnia ſumma adminiſtrare ſapientia? Hanc meam ſapientiam nullis terminis, nulla menſura contineri longiſſimè ſupra omnium poſitam cogitationes: cum tu perſæpe ne intelligas quidem vbi tuum figas veſtigium? Itaq; cohibe ipſe te, ac quid facias cogita. Hic nullum eſt convicium: nulla contumelia: ſed potius ſumma quædam lenitas. At quam init deinde rationem, vt Ionam in ſuæ agnitionem perducat amentiæ: ſiue cucurbitam, ſiue hederam creſcere facit, quæ Ionæ tuguriolum opacaret, *cumque magnam ex ea Ionas cæpiſſet voluptatem, vermes qui eam perderent immittit:* Iohn 4.
vt cum Ionas doleret rei nihili iacturam, quæ vna nocte nulla in eam inſumpta moleſtia, nullo labore creuiſſet, eo exemplo eum doceret, quam gravior fuiſſet ſibi cauſa tam amplæ civitatis excidium dolendi, *in qua eſſent præter iumenta, ſupra centum viginti milia hominum, qui ne dextram quidem à ſiniſtra diſcernerent.* Non igitur ei inſultat: non eum convicijs obruit: quod plerunque facere vos ſoletis: ſed dexteritate maxima ei ſuas patefacit ineptias. Quod ſi Deus ſic ferre hominem poteſt non ſe homines ferent mutuo, nemo cum

ſit qui non aliquo teneatur errore, qui non ſuo laboret morbo, qui non aliena & ipſe opus habeat manſuetudine, clementia ac miſericordia? Taceo quod nonnunquam aliquis alterum magna animi indignatione inſectetur, contumelijſque afficiat, qui cõtumelijs illis multo ipſe ſit dignior. Non fruſtra etiam quo loco Dominus reſpondet Petro, non ad ſepties, ſed ad ſeptuagies ſepties ignoſcendum eſſe peccanti fratri, ſimilitudiuem adijcit eius ſervi, qui cum à rege ſuo debiti decem milium talentorum liberationem impetraſſet, mox in conſervum ſuum qui ei centum denarios deberet ſævire non dubitaret: ad vos enim potiſſimum pertinere hoc exemplum præcedentia facile declarant: Ex quo dicendum vobis eſt, vt extenuetis apud voſmetipſos multitudinem, magnitudinemque delictorum quæ vobis Deus condonaverit, tamen, ſi cum peccato aut errore quem aliquando in altero tam acerbe inſectamini veſtrum quo Deo obſtricti eratis conferatur debitum: eandem proportionem fore, quæ ſit inter decem talentorum millia, & centum denarios. Quod exemplum profecto ad frangendos tantos quorundam ſpiritus aliquam habere vim deberet. Quæ cum vos veſtra ſponte non ſa

tis

tis animadvertiſſe videamini, ægre ferre non debetis: quinimmò magnas Deo gratias habere, agereque, quòd ea alicui patefecerit qui vos amanter moneret: non vt vllo modo veſtram inquinaret famam, ſed potius vt vos iſta veſtra minimè laudabili conſuetudine valere juſſa, aliam quæ magis veſtris digna eſſet perſonis, cum cæteris maximis veſtris laudibus conjungeretis: itaque fieret, vt in Dei regno ejuſmodi eſſetis lux: vt nullum veſtrum factum, nulla actio indigna quam poſteritas omnis imitaretur, notari poſſet. Quòd ſi is quem ad vos monendum excitavit Dominus, haud ea eſt vel nominis celebritate, vel authoritate quæ videri in eo poſſet neceſſaria, qui magnos in Dei eccleſia viros moniturus eſſet: cogitate quam non ſit hoc novum: vt Deus ad maximas quaſque res gerendas contemptiſſimis vtatur hominibus. Quæ facinora patravit Deus per Apoſtolos? Sed quales homines? Quam magnus autem vir fuit Moyſes? Sed is tamen ſoceri ſui hominis alienigenæ, ac nullo pacto ſapientiæ nomine cum eo conferendi opus habuit conſilio: Quod cum datum ei eſſet, adeò non contempſit, aut minui in eo dignitatem ſuam arbitratus eſt, vt humaniſſimè probaverit, vſuſq; eo fuerit. Reprehẽdit

dit etiam Iudith & fœmina,& juvenis Hieroſolymitanum ſenatum : neque tamen ille id ad vllam ſuam revocat ignominiam: quinimmò humaniſſimè aures ejus præbet monitis, obtemperatque. Proinde ſi vos eam aſſequi laudem non potuiſtis, vt veſtra ſponte quæ oportuit, vitaretis: quia videlicet homines ſitis, non dii : ſaltem cavete etiam atque etiam ne ea quæ proxima eſt,effugiat: quaque nulla fortè in hominem cadere poteſt major : videlicet vt veſtra cernatur modeſtia, qui rationi, per quemcunque patefiat, ac quantacunq; ſit nominis veſtri authoritas, parêre lubentes velitis; vtque cor habere non lapideum, ſed carneum videamini. Id tam decet vos facere, quàm quod maximè: quippe qui lux ſitis mundi,in quos omnium ſunt ora, oculique converſi. Neq; verò omnem ego verborum damno acrimoniam ſublato omni perſonarum, rerum, loci temporiſq; diſcrimine. Sic enim & Ioannem cognomento Baptiſtam reprehenderem, qui Phariſæos quoſdam viperarum progeniem appellaverit, & Dominum ipſum qui idem hominum genus tam duris, atrocibuſque aliquando acceperit verbis. Sed hoc tamen contendo,magna graviq; ac maximè certa cauſa opus eſſe,vt eò veniatur. Vt exempli gratia

gratia, compertum habeatis errorem eſſe, ac magnum eum quem oppugnaris & authorem perverſo pertinacique eſſe animo, qui ne agnitæ quidem veritati velit acquieſcere. Verùm vt propter quemlibet vel leviſſimum lapſum, niſi quis ad primum quodque verbum vobis cedat, ac proſtratus quaſi deos quoſdam colat, excandeſcatis, ad probra, & maledicta veniatis, morbum reddatis incurabilem, ad ſectas conſtituendas homines adigatis, ſumma imis æquetis: nonnunquam etiam hæc faciatis, cum vos hallucinemini, non ii quos inſectamini: quis ferre poſſit? Quis etiam, cum vos videat quaſi indoctos medicos ad omnem morbum idem ſemper miniſtrare medicamentum: quis (inquam) non maximè ſtomachetur? Vultis quod res eſt, dicam? Dicendum omnino eſt, vt demittatis animos, vt magna patientia eum audiatis qui vobis videatur ſapientia eruditioneq; multò inferior: vt expiſcari velitis quænam illæ ſint decipulæ quæ rudi ineptoque, ſed tamen fortè arroganti cuipiam ingenio fucum faciant: vt excogitare velitis rationes adeò apertas, conſpicuaſq; vt quibus cum res eſt errores ſuos videre ac palpare poſſint: hæc, inquam, vt faciatis, magno conatu naturæ reſiſtatis oportet, quæ

minima

minima quaque re commovetur, impatiens eſt, & ad injuriam maximè prompta: ac proinde ægrè contineri intra modeſtiæ, humanitatiſq; limites poteſt, invicta quadam opus eſt patientia, magnaque vi ſpiritus. Vt merito hoc dici anguſtum poſſit oſtium. Vt autem ad iras, ad inſultus, ad probra maledictaq; veniatur, humano quidem ingenio haud opus eſt calcaribus. Neque ſanè ei vt obtemperes, magna eſt opus induſtria. Quod adeò verum eſt, vt etiam ſi hanc quam nos laudamus lenitatem adhibere inſtitueris, acerbitatemq; vitare, tamen nunquam tantum depoſiturus ſis ferociæ, quin adhuc plus ſatis retineas. Quòd ſi naturæ per ſe præter modum feroci etiam calcaria addiderimus quod ejus ſit, Spiritui ſancto tribuentes, nobiſque in eo blandiamur, quonam res evadet tandem? Profecto neceſſe fuerit pulcherrimum inſtauratę Eccleſiæ ędificium denuò ruinam facere irreparabilem. Videre eſt autem, ſi quis bonum aliquem in finem facere ſe ſomniet id, in quo tamen ſuis indulgeat cupiditatibus in eo nullas eſſe metas, nullas leges quibus ſic fucata coerceatur libido. Ita Romani Pontifices cùm ſuum ſplendorem, opeſq; ad Dei gloriam, optimumq; Chriſtianæ reipublicæ ſtatum pertinere

tinere arbitrarentur, ipſimet ſibi in eo fucum facientes: tantæ illis indies accenſiones factæ ſunt potentiæ, dignitatis, faſtus, vt potentiſſimis quibuſq; regibus, atque Imperatoribus eſſe poſſent invidiæ. Cui libet quæ maximè miretur videre, perlegat librum cui titulus eſt Ceremoniale Romanum, non ita pridem Coloniæ Agrippinæ excuſum. Ibi videbit qua pompa Romanus pontifex ſolennem celebret Miſſam: qua pompa ſolenne convivium, qua pompa ſolenniter equitet: vt ſi Deus humana forma inter homines regnaturus ſit, moreque hominum pro dignitate ſua pompa vſurus: quid jam pro eo cogitari poſſet majus, relictũ videatur nihil. Vna ex re qualia ſint cætera conjectare liceat. Etenim inter alias leges & illa eſt: vt ſi, quo tempore pontifex ſolenniter equitat, rex quiſpiam adſit, aut ipſe etiam Imperator, illi etiam obeundum aliquod ſit munus. Sed quale, obſecro, munus tamen? Fortè vt ſua tum ſapientia, tum authoritate omnia decenter fieri, ac concinnè pro fabulæ dignitate curet: & certè vt ſecundum eum primum obtineat locum? O indignum facinus. Quis crediſſet? Immò verò pontificia illa lege Imperatoris munus fuerit, vt pontificem quaſi pedeſter famulus à latere comitetur, quod

quod fecit in Conſtantienſi concilio Sigiſmundus, cum pontificiam coronam obtinuiſſet Martinus Quintus: quid addi vel cogitatione ad tantam poſſit ſuperbiam? Ita ſi qui videantur tibi Chriſti rem agere, ac Dei gloriæ inſervire quibuſvis quacunque ratione inſectandis: cum interim id ad eorum pertineat vel commoda, vel dignitatem, vel ſtudia, nihil tam acerbum, nihil tam ſævum, nihil tam crudele, aut atrox excogitare poſſunt, quin eis lenitatis nimium habere videatur, & clementiæ: adeò vt mentiri eorum in fraudem quos exagitandos, aut conficiendos putant: eoſq; maximis, & iniquiſſimis quibuſque calumniis onerare multo eis res ſanctior videatur, quàm ſi vlla alia in re verum dicant: atque horum vni cuipiam vitam eripere, quàm plurimos alios vel eorum ipſorum quibus favent, ſervare incolumes.

Ficta plurimorum in Deum fiducia, ac etiam gratitudo.

Perſimilis ſupraſcriptæ alia quædam accidit tum collocanda noſtra quacunque in Deum fiducia, tum agnoſcendo quicquid adepti fuerimus beneficii authore prævaricatio. Sit enim quiſpiam rebus neceſſariis ita inſtructus, vt vivat commodè, ſive ex fundis ſuis, ſive ex arte, aut mercatura ſit hujus vita honeſta, mores qui bonum virum deceant, religionem amet, cœtus frequente[s]

quente

quentet, conciones audiat, Deum tam publicè quàm privatim vocet: denique ea præſtet omnia quibus commendare non indiligens obſervator pium hominem poſſit. Neque verô ſimulatè ille ſe quicquam arbitretur facere. Hunc igitur ſi ita interroges: Vnde nam iſte tuus eſt victus? à tuiſne fundis? Quid (inquiet) à meis fundis? illi quidem mei citò eſſe deſierint: niſi efficeret ſua ſumma bonitate Deus, mihi vt eſſent ſalvi. Neque verò mei etiamſi eſſent, alere me poſſent, niſi idem mihi fructuoſos eos redderet. Perbella verò ſanctaque oratio; cui fortè addiderit inſuper, dixeritque: ne eum quidem panem quem jam paratū domi habeat, immò quem manu teneat, alere ſe poſſe: niſi dederit Deus eo frui, atque ali vt poſſit: itaque petendum illum nihilominus eſſe etiamnum. Hujuſmodi verbis quid cogitari poſſit vel ſanctius, vel religioſius? Nihil (inquis) ſi modò nihil habeant fictum, ſed hominis ſenſum bona fide exprimant. Fac hominem illum haud aliter loqui, quam ipſe ſibi perſuaſus eſſe videatur. Quid ſi nihilominus aliam re vera hominis eſſe fiduciam docuerimus: aliam eum ſibi præter omnem ſuam exiſtimationem fingere? Difficile (opinor) factu videatur: ſed certum eſt tamen experiri. Age

igitur

igitur hanc ingrediamur viam: eripiamus huic pio homini bona, artem omnem lucrifaciendi, amicos, hominum omnium ſocietatem: denique quicquid Deus non eſt: conſtituamuſque eum in deſerto quopiam loco, procul ab oppidis, pagis, omniq; hominum commercio cum ſola conjuge, ac filiolis quos vnicè diligat, ſine vllo commeatu. Audiat clamantes filiolos, panemque poſcentes: quid faciat hic noſter cum ſolo Deo relictus? Cœnæ (opinor) tempus patienter expectabit: quod cum venerit, Deum precabitur cibum ſibi vt ſuppeditet: aut fortè etiam majuſculo filio de more id delegabit muneris, certus non minus divitem ac liberalem hîc fore Deum, quàm domi cum eſſet expertus eum fuerit. Hei mihi qnàm vereor ne hic multò videatur alius, vt videlicet exanimatus ægrè ſpiritum trahens magnis gemitibus petiturus à Deo ſit, ne ſe deſerat. At quid hîc ſibi volunt iſti gemitus? Domi quidem quum eſſet: haud habebant preces hunc gemituum comitatum. An veretur fortè ne non tam habeat hîc in deſerto Deus quod ſuppeditet, quàm domi quum eſſet? Aut minuſne factus eſt bonus Deus nunc, quàm erat paulo antè? Vbi priſtina illa tam firma, tamq; tranquilla fiducia? Quî fit vt non eadē hî[c]

ſi

ſit quæ domi fuerat? Idem certè Deus eſt. res quidem hîc loquitur ipſa: domi quum hic noſter eſſet: quæ fiducia videbatur in Deo poſita, rerum quæ aderat, innitebatur affluentiæ penè omnis. Sed quòd homo eam ſe habere in ſolo Deo poſitam putaret, non niſi præſtigium quoddam erat, ac ſomnium. Deo videlicet fidebat (quod vulgo dici ſolet) accepto pignore: dum aſpiceret Deum in penu, in horreo, in cellis, abundè fidebat ei; is poſtquam corporeis ab oculis ſubduxit ſeſe, vt jam nonniſi animo cerni poſſit: multò alia res eſt. Hinc igitur illæ lachrymæ, atque illi gemitus: huiuſmodi autem exemplo, ſive ſimilitudine diſcere poſſumus, quod dictum eſt à Domino. *Si tantum fidei habueritis quantum eſt granum ſinapis, ſi dixeritis huic monti, Migra iſtinc illuc* migraturum: haud ita accipiendum, quaſi in verbis exceſſus quidam ſit, qualis in illis intelligi poſſit Ioannis quibus dicit: *Si literis mandarentur ſingillatim quæ fecit Ieſus omnia, fore vt ne ipſe quidem mundus tot libros qui ſcriberentur capere poſſet*: ſed accipiendum, vt verba ſonant: noſtram enim fidem, vel cum maxima videatur, ſi ab iis omnibus abducantur oculi, omniſque cogitatio quæ Deus non ſunt, tam exiguam eſſe, vt perci-

pi vix poſſit. Maximè autem prodeſt hîc non hallucinari ne cum abundare nos eo opinemur, cujus maximè ſimus inopes, non ea animi intentione qua oportet, id nobis tribui petamus.

Quàm parùm autem ponere in Deo fiduciæ ſolemus: tam parum etiam, quicquid aſſequamur, illi acceptum ferimus: quodq; fit in rebus ad vitam neceſſariis, idem fit aliis in rebus omnibus. Quis enim noſtrûm eſt, qui quantulamcunq; habeat cum cæterarum rerum, tum præcipuè divinarum ſcientiam, non ea ſibi videatur Deo acceptam ferre atque illum ſe ejus adnoſcere doctorem? Verùm ſi tam commodè hîc atque ſuperiore exemplo ab omni re abducere cogitationem poſſis quæ Deus non ſit, palàm fieret, adeò exiguam hujus honoris partem nos Deo tribuere, vt percipi vix, ac ne vix quidem poſſit. Verbo quidem Deum fatemur authorem: nec ſane ſimulare nobis videmur: ſed interim noſtrum ingenium, vigiliæ, labores, libri, doctores ſunt ante oculos. Vt ſi à calce ad carceres ſimus revocandi, ac erepta nobis ſcientia de novo acquirenda ſit: ſed ita, vt iſta nobis deſint præſidia, ſolus nobis Deus à quo eam impetremus, ejuſque oracula relinquantur: neſcio quàm certam ſimus ſpem

ſpem ejus adipiſcendæ habituri. Hujuſmodi ex diffidentia manant omnes illæ proviſiones,quas excogitare homines ſolent ad conſervandam, quominus depravare eam queat poſteritas, doctrinæ puritatem: eas dico proviſiones, anxiè citra vllum Dei mandatum ſua humana prudentia comminiſcuntur: quas profectò miſſas facerent, ſi ſeriò perſuaſum haberent, Deum harum eſſe rerum diſpenſatorem: perpetuò vivere, atque excubare ejus ſpiritum: vt eas cuſtodiat, & ab adverſarii artibus inſidiiſque tueatur. Sed cum præſidium ſibi in ſuis collocent inventis: velit autem Deus quàm inepta omnia noſtra ſint conſilia, conſpicuis docere experimentis: fit,vt ſua ſubtracta tutela, nos ſinat noſtro Marte cum ſatana bellum gerere: hoc eſt quamprimum ſuccumbere, atque vt meriti ſumus,perdi. Si omnis ſapientiæ Deum verè agnoſcemus authorem, nequaquam talia legerentur vſquàm verba: Niſi à nobis didiciſſent, ne verbum quidem de Evangelio facere poſſent. O bone vir, nunquam non tibi in manibus eſt Evangelica hiſtoria, neque ſuccurrit illud verbum, *Si hi tacuerint, lapides loquentur?* Sanè tui fuit ingenii, vt ſanam Evangelii intelligentiam aſſequerere: tuque vnus ex

omnibus natus es,qui facere id poſſes: ita eſt: niſi tu fuiſſes, pro humani generis ſalute nihil erat ſpei reliquum: igitur tam præclaro in facinore reſtauratæ Eccleſiæ Spiritus ſancti nullæ partes fuerint: tibi ergo vni acceptum ferri oporteat: tibi omnis debeatur gloria. Quòd ſi illud Dei opus fuit,ſi ejus contigit munere, vt veritatem aſpiceres: annon æquè cuique alii aperire Deus oculos potuiſſet atque tibi? An ille fortè tuo ingenii acumine indigebat? Aut
1 Cor.14. tibine quid debebat plus quam alii cuiquam? Quid eſt igitur quòd dicas, Niſi à nobis didiciſſent, ne verbum quidem de Evangelio poſſent facere? Sed ne illud fieret,vt quicquid in lucem prodeat quod ex tua non exierit taberna: quaſi propterea ſatis certum ſit,niſi malum eſſe non poſſe,protinus in animum veniret cogitare: aha,quid novi excogitavit ſatanas? Neque te,re nondum cognita, præceps objiceres. Quin potius ita cogitares cum animo tuo: Dominus quidem perbenignè mecum egit,qui mihi plurima, eaq; admodum præclara patefecerit: quid ſi huic quoque patefecit aliquid, quod me adhuc celaverit? petamus à Domino, vt ſi ab ipſo ſunt quæ hic dicit,det nobis vt & nos grato reverentique aſſequi ea poſſimus animo. Sin humana

mana ſunt inventa, ac proinde à vero aliena, det nobis vt tanquam vana, nulliuſque precii contemnamus: neque patiatur ea in noſtros illabi animos. Quòd ſi ita ſe res habet (vt certè habet) vt niſi tibi Dei ſpiritus illuxiſſet, non plus videre tu potueris, quam quivis alius: & eo beneficio tam alium quemvis proſequi potuerit, quam te: tum autem illi perinde facile ſit, quicquid vult, ſiue hunc, ſiue illum docere abſque vllo diſcrimine, neque tibi quicquam debuerit magis, quam alij cuiquam: qui fit vt ad contemnendum quicquid ab alio proficiſcatur, tam ſis proclivis, vt protinus ſuſpectum habeas? Immo vero vt pro damnato habeas? Teque omnino re in comperta objciendum putes? Neque tanta vti potes patientia, vt auſcultes prius: atque perpendas? Profecto non alia cauſa eſt: niſi quod tuo ingenio, iudicio, vigilijs quidẽ omnia tribuas. Quoniamq; tibi inſtar es phœnicis cuiuſdam, cum quo conferri nemo poſſit, neceſſe eſt tibi cuiuſuis contemptui eſſe ingeninm. Quoniamq; in locum incidimus cognitu valde quidem neceſſarium, operæ precium fuerit, paululum hic inſiſtere,

Contingit temporibus alijs, & noſtra etiam ætate, vt inter viros quorũ ſpectata eſſet

non tam eruditio, quam pietas, interceſſe-rint de religionis doctrina controverſiæ: atque adeò nulla coire facilè potuerit cō-cordia: vt potius indies lites increbuerint, recruduerintq; magis ac magis, quid ergo hîc dicendum eſt? Vbi idem tum aſſeritur tum negatur, vera dici vtrinque non poſ-ſunt: vt alteram partium errare neceſſe ſit. Quid (inquam) de ea quæ erret, dixeri-mus? Nunquamne eam ad Deum confu-gere, qui ei opem ferat, ſuumq; imper-tiat lumen: vt rectè eo duce judicare de re-bus poſſit? Veriſimile id quidem non eſt: immò verò conſtat in fieri, ſi non alibi certè publicis in precibus; quid ergò? Fortè non ſtat Deus promiſſis dando petentibus ſuo ſpiritu? Ne id quidem fieri poteſt. Quid deniq;? An iſti abſq; fiducia petunt? Abſq; maxima fortè fiducia fieri poteſt ſed prorſus abſq; vlla, credibile non eſt: ac mi-rum eſt tamen, eos veri lumen nunquam impetrare. Profectò huius rei alia cauſa eſſe nulla poteſt, niſi quòd tametſi lumen ſpiritumque à Deo poſcentes agnoſcere videantur ſe illo carere, atque opus habe-re, re vera tamen id non agnoſcant. Quin-immò in ea eſſe videntur perſuaſione, oc-culta illa quidem, ſed maximè tamen fir-ma, atq; conſtante: vt tantum ſe jam pro-

feciſſe

feciſſe arbitrentur, vt errare amplius non poſſint, neque quicquam quod præterea diſcant, ſuperſit, ſaltem certè hominis cujuſquam ope adjuti. Hinc illa ſunt verba quæ de quopiam narrantur: Huc niſi diſcendi cauſa nemo intret. Præclarè. Annon hic videbatur non tantum guſtaſſe aliquid de arbore ſcientiæ boni ac mali: ſed ipſam planè arborem totam, quanta quanta erat, devoraſſe? Huic quidem qui iam Dei ſibi eſt inſtar: idque à Deo petit quo ſe abundare affluenter arbitratur, quem ſpiritum, quod lumen dederit Deus? Fieri etiam poteſt, vt petant iſti quidem, verùm non rei, quæ in controverſiam venerit gratia: quippe quam ſe certiſſimè cognitam habere arbitrentur, ſed generatim rerum omnium gratia: neque tam quia intelligant quicquam ſibi deeſſe, quàm inveterato potius quodam vſu verba non tam corde attentè, quàm lingua perfunctoriè pronunciantes, quodq; faciunt ſuper vno puncto in controverſia poſito, idem facerent ſuper quocunque alio quod deinceps vocaretur in dubium. Quo fit, vt tametſi iſti in vniverſum opus ſe habere majori lumine videntur non diffiteri: venire tamen tempus nequeat, quo tempore præſenti quapiam in re eo ſe carere intelligant, ac pro-

pterea aliqua id petant animi intentatione. Huiuſmodi porro perſuaſiones à primis noſtris parentibus hæreditate accepimus: quippe qui ad arrogantiam, ad ſuperbiam temeritatemque ſimus nati. Accedit autem eò, quod homo in rebus omnibus huiuſmodi vtatur induſtria, vt ſi quid obſeruauerit frequenter certo quodam modo fieri: neque vnquam accidere aliter animaduerterit: coniecturam faciat, id ſemper ita contingere. Quare, cui aperti oculi fuerint, vt multos diſcernere erorres poſſet tam antiquos, quàm recentes, de omnibus ſe eodem modo abſq; vlla erroris ſuſpicione iudicare ſe poſſe ſibi perſuadet. Cumq ;ea coniectura eadem capta ratione quæ omnibus in rebus capitur, eò pertineat quo ſuapte natura homo maximè fertur: ad eius videlicet laudem, dignitatemquè: videri mirum non debet, ſi altſſimas firmiſſimasq; in animo radices agat. Quòd ſi aliqua etiam acceſſerit popularis aura (vt deeſſe quidem non poteſt)quaſi hominis divinę ſapientię certũ firmumq; teſtimoniũ: id verò ſit(niſi diuina in tẽpore oceurratur prudentia) hominem prorſus in ſui opinione dementare. Sed quid de populis dixerimus? ô rem prorſus admirabilem. Excitabit Deus hominem qui in quibus

verſentur:

verſentur erroribus, eis oſtendat: omniſq; eius hominis oratio eum habuerit ingreſſum, quod fidendum hominibus non ſit: quippe qui tum fallere, tum falli poſſint, quinetiam plerunq; & fallantur, & fallant: immo vero ne mmltum quidem tribuendum vniverſi populi iudicio, neque multarum ſimul nationum neque multarum ætatum, quia falli nihilominus, ſi fidem adhibueris, poſſis: vnam autem eſſe Dei vocem cui tutò abſque vlla erroris ſuſpicione poſſis acquieſcere, qui tandem divino illi homini aures præbebunt: quid facient? quid? Pape, inquient, hic qui ab hominibus in ſolum Deum omnem noſtram transferre vult fiduciam, ſoli Deo fidem adhiberi, ſanctus vir, piusq; ſit neceſſe eſt. Quam hic, hic dignus eſt quem ſequamur: huic tutò plenam poſſumus fidem adhibere: huic poſſumus fidere: non illis qui ſeducere nos, ſuam vt rem agerent, ſolebant. & ſic cum & cogitent, & dicant, videntur tamen ſibi recto ſancti hominis conſilio obtemperare, fidem ſuam ab hominibus in Deum transferentes neque animaduertunt ſe eam ab hominibus in hominem transferre: cuius haud talis erat oratio: Ne illis aut illis hominibus fidem habeatis, qui tantùm humana

mana vos docent inventa: ſed mihi qui vos non niſi divina ſum docturus, ſed hæc, ne vllis credatis hominibus, cumq; & ipſe homo eſſet: ea lege ne ipſi quidem credendum erat, niſi quæ attuliſſet, conſpicuis confirmaſſet divinarum literarum documentis, ſic enim non tam ei credidiſſent, quam multo magis divinis illis quæ attuliſſet teſtimonijs. Quod ſi hic vir errores omnes qui eſſent in eccleſia videre nequaquam potuit: aut in novos forte incidit aliquos (quod quibuſdam contigiſſe conſtat) populus, cum eiſdem fere rationibus adductus, quibus vir ille in nimiam ſui fiduciam illapſus fuerat ex eo Deum ſibi fecerit: iam aures quibus eos audiat, qui vel latum pedem ab eius dogmatibus declinare velint, non habeat. Quod ſi quis objiciat ei, non eſſe vni cuipiam homini, quiſquis ille ſit, tantum tribuendum, quin eius omnia dogmata Dei verbo indicanda ſint: ita eundem ipſum docuiſſe quem ſequatur, nihil proficiat. Quanquam enim nihil iam audire poſſit præter doctoris ſui decreta: nunquam tamen efficies, vt ſe vni homini totum initi, non Dei verbo aſſequatur. Sed hoc adhuc nihil eſt. Sit alius quiſpiam qui primi illius lapſum aliquem animadverterit: eius notauerit moroſitatem,

tem, nimiamq; ſui fiduciam: ſed & populi hallucinationem, qui cum videatur ſibi ab hominibus in Deum ſuam tranſtuliſſe fidem, ab hominibus in hominem tranſtulerit: expertus etiam fuerit, quantum ea res habeat incommodi: quare ſumma omnia fecerit, vt eum populum ab eiuſmodi quaſi faſcino quodam liberaret, aditumq; ad eum veritati patifaceret: deniq; oſtenderit ſuis hæc omnia:& ita oſtenderit,vt illi nihil mirentur magis,quam erroris vim illam tantam. Sed quid tandem faciat ipſe? multo opinor prudentius cavebit videlicet, ne quod in alio damnauerit, idem ipſe admittat, ſuos monebit ne ſibi plus adhibeant fidei, quam par ſit ſe hominem eſſe, proptereaq; errori obnoxium immo vero fieri vix poſſe, quin multa ignoret, itaq; eatenus tantum ſibi fidem habeant, quatenus ex divinis literis certa perſpicuaq; teſtimonia attulerit, ſi quem autem animadverterit ſe nimio in honore habentem, obiurgabit eum: vt fecerunt Paulus, & Barnabas, quum eis divini offerentur honores. Heu,quicquam ne horum faciat? Niſi magna cogat vis ſpiritus: caue tibi perſuadeas. Immo vero & ipſe cum ſe eſſe arbitretur qui omnia noverit, qui

errare

errare nequeat, in quem Deus immenſos ſuæ ſapientiæ theſauros ita effuderit, vt quod alij tribuere poſſit, nihil ſibi reliqui fecerit: qui denique ſapientia ipſum æquet Deum, quare claudere cœlum volet, ne vel gutta pluere amplius poſſit: nullam aquam patietur bonam exiſtimari, niſi ſuo de fonte fluxerit. Tametſi autem verbum aliquod excidat nonnunquam, quo modeſtiæ aliquid præ ſe ferat: vt ſi rogaverit quiſquis, erroris aliquid ſuis in dictis aut ſcriptis deprehenderit, ſe vt moneat: pergratum id ſibi futurum, aut quid eiuſmodi, ſi quando ad experimentum veniendum ſit: iam videre liceat, verba illa non niſi à ſummis labijs profecta fuiſſe, vt vt ſibi forte videatur valde ea ex animo, ac ſerio protuliſſe. Qui porro hunc ſequuti fuerint, ex eo tam ipſi ſibi Deum facient, quam alij fecerant ex priore; & qui hoc mirabuntur ſtupore maximo, quaſi cogitari nihil poſſis abſurdius, tandem tamen & ipſi idem facient, aut multo etiam peius: tanti eſt negotij homini cuiq; non aut alium quempiam hominem, aut ſe ipſum Dei in locum collocare: cum tamen nihil minus ſe facere opinetur. Atq; hæc quidem mihi occurrerunt exempla quibus contingere oſtenderem, vt aliud quis ageret, aliud ſibi videre-

tur

tur agere, in alio poſitam haberet fiduciam, in alio eam ſe habere ſibi perſuaderet in dignoſcendis ſuiſmet cogitationibus, mirum in modum cæcutiens. Atq; haud ſcio, an aliud quiddam addendum ſit, quod illi ipſi qui de Chriſtiana religione differentes ſola Dei gratia propter Chriſtum ſalutem hominibus contingere fatentur: collocanda deinde ſua fiducia vix poſſint à ſua dignitate, ſuiſq; meritis oculos deijcere, cuius rei ſuſpicionem illud mihi inijcit: partim, quod naturalis hominis ſenſus deprimi ſe ægerrimè patiatur, ſuæq; laudi, ac gloriæ impenſè ſtudeat: partim quod videam, cum tanti ſit negotij ad Evangelicam normam citra fucum vitam inſtituere, adeò procliuem eſſe hominem ad comminiſcendas ſanctimonias alias, quibus ipſe ſibi placeat, vt colligendis (quod paulo ante dicebamus) aliorum peccatis, ijſq; ſeuero ſupercilio damnandis, multis, admodumq; verboſis ferendis de Evangelio ſermonibus, atque ijs qui paulum de ſpacio curriculoq; receptæ doctrinæ deflectunt, inſolenter tractandis, & in corporis cultus omnis neglectu, & id genus rebus alijs. Nam de Pontificijs qui tot æternæ vitæ lucrifaciendæ rationes excogitaverint, mirũ non eſt, apud quos palam ea iam invaluiſſet opi nio,

nio, quod ſuis bonorum operum meriti ſervari quemlibet oporteret. Quinetiam vehementer ſuſpicor, quamplurimos parum animadvertere, longe aliam eſſe rem de religionis doctrina diſſerere, ac dicere quod fide & gratis obtineatur ſalus: atqui ita perſuaſum eſſe, aliud de ſua quenq; ſpe privatim conſtituere, perſuaſumq; habere quod ſibi Deus propter Chriſtum ſua condonet delicta, ac ſe in filium benigne acceperit. Cum fieri abſque dubio poſſit, vt qui vnum quidem pro comperto habeat, ac de eo diſſerere luculenter poſſit: alterum ne ſummis quidem labijs guſtaverit adhuc. Quo fit fortaſſe, vt non pauci circa ſuam met ipſorum fiduciam hallucinentur, eam ſibi fiduciam vendicantes cuius guſtum nullum habent. Atq; vtinam etiam horum non nimis magnus eſſet numerus. Quo minus porro ratione vlla earum quas adhuc recenſuimus hallucinemur, vna propemodum cautio eſt, in quo lubricus ſit error non ſolum non ignorare, verum etiam in promptu, meditatoq; habere. Quapropter haud ſatis fuerit, hæc ſemel didiciſſe: quinimmo nunquam non volutanda animo ſunt: ita, vt hinc ante oculos ſint iſti (occultiſſimi quidem alioqui) ſatanæ laquei: illinc tuum vitæ genus, conditioque, & tu-

um

um ingenium: tum autem quæ in tempora incideris, vt quicquid eſt eiuſmodi in quo haberet poſſit pravus hominis ſenſus quod quærat, quod cupiat, quo oblectetur, quod amet, quod æſtimet: etiamſi tibi is eſſe animus videtur, in quem nihil tale cadere poſſe putes, alius quo ducaris ſpiritus, alius ſcopus in quam tua dirigas conſilia: caue tibi blandiare, caue tibi ipſe facile fidem habeas, excute ipſe te ſæpe ac ſæpius. Experieris enim non ſemel, quod iuraſſes, nihil eſſe præter ſpiritum: quidvis fuiſſe potius quam ſpiritum: ac ſi aliter olfacere quicquam potes: veniat tibi in mentem doloſi ſimulatoris cuiuſpiam, aut avari, aut ſuperbi, aut ambitioſi, aut invidi, aut vindictæ cupidi, ſed tibi probè noti, ac cogitato ipſe tecum, ſi quod tu meditaris, aut coneris aut facis, id ille fecerit: quam putas eius eſſe ſuſpicareris mentem, quod concilium, quem ſenſum? Mox redito ad te, ac perſcrutare perquam diligenter tui cordis arcana, num eiuſmodi ſenſus in te veſtigium ſit vllum, ac ſi vllum vel leviſſimè impreſſum appareat, caue contemnas: ſed perſcrutare magis ac magis, invenies enim profectò quod miraturus ſis. Quantique faciendum putas Dei gloriam, & optimum eccleſiæ ſtatum, & ſempiternæ vitæ

ſpem

ſpem, tam ſerio in harum rerum omnium verſandum tibi meditatione fuerit.

Qui fit ſcientes prudenteſq; multi peccent.

Vt autem ſciens, ac prudens in Dei legem committat homo, facit præcipuè deprauata primorum parentum lapſu natura in omnes homines diffuſa, omnibus in rebus divinæ legi prorſus inimica. Primum etenim haud illi ſatisfacit Dei providentia: quippe qui tum parum ſapienter ei facere videatur amplis opibus, atque imperijs ijs largiendis qui nec illis vti, neque hæc regere prudenter poſſint: tum parum iuſtè, qui ſceleſtos homines fortunet, deprimat bonos, eoſq; nefariorum hominum iniurijs expoſitos ſinat, neque vlciſcatur quamprimum eis illatas iniurias. Cumque vellet eum Deus ab humilibus huius vitæ rebus ad cœleſtia oculos attollere, atque in cœlo non hic cumulandis ſibi theſauris intentum eſſe: ipſe tamen hic totus hæret: hic commodè ſibi eſſe vellet: hic maximè, atque optimè ſe inſtructum ab ijs rebus quæ non tam animo cerni, quam manu palpari poſſint. Iubet Deus eum ſuas omnes cupiditates abijcere, atque ab ſe evellere: ipſe autem multo mallet eas vel cumulatiſſimè implere. Exigit ab eo Deus in vicinum ſuum charitatem: ipſe ſui charitate metiri omnia multo mallet, ac de vicino haud aliter

liter cogitare, quàm vt eum ſibi ſubijceret, & ad omnia ſua commoda illo, eiuſque rebus omnibus pro animi libidine tanquam rebus ſuis vteretur. Idemque fit in rebus alijs omnibus. Præter autem communis naturæ vitium, eſt etiam ſuum cuique proprium: quod tametſi cum communis naturæ depravatione eſt coniunctum: ideo tamen cuiuſque proprium dici poteſt, quod alij ad alia maiore quadam vi, atque impetu rapi videantur. Quod ſi aliqua virtutis ſemina in homine ſint, vt omnino ſunt: fere videas, qui vnam aliquam participauerit aut alteram, aliarum expertem eſſe. Cuius differentiæ cauſas attigimus alibi, diverſitate eiuſmodi fit, vt ſi quis à rapinis, inhoneſtiſque lucris abſtinuerit, ſuæ nequeat imperare libidini, aut ſi hanc domuerit, avariciæ ſuccumbat: ſi ab hiſce vitijs vtcunque liber fuerit, decipiet eum ſuperbia, aut aliud aliquod vitium. Præterea qui in humili fortuna, in afflictionibus magno fuerit animo, ditatus quum fuerit, timidiuſculum ſe præbeat. Et contra, qui rebus ſecundis multas pietatis ſignificationes dederit: quicquid adverſi imminere videatur, animis concidet, neque defuerit qui aliquandiu quidem validiſſimè pugnet: verum tandem nimis diu durante

conflictu, velut haſtam abijciat. Plurimum eſt etiam in locorum temporumque opportunitatibus poſitum: magnaque vis eſt & irritamentorum, & illiciorum quæ nos modo in hoc, modo in illud facinus aut impellunt, aut attrahunt. Illud autem ad reſiſtendum vitio præter cætera negligentem hominem facit: quod non omnino perſuaſus ſit, tam infenſum eſſe Deum peccato, quam eſt, eumque vere illud vlturum eſſe, aliam vitam præter hanc eſſe reliquam: huius autem nunquam videtur ſibi homo viſurus finem vllum. Videat quotidie efferri multos: recordatur ille quidem mortis, diſſeritque ea de re ſubtiliter admodum, & graviter. Sed eſt tamen ei neſcio quis genius in corde qui ei ita blanditur; nequaquam tam propinquum tuum fuerit tempus: non morieris: creſcat annorum numerus: decreſcant indies magis ac magis vires: neque ille malus genius vnquam deſinit longiorem pollicerі vitam: neque homo aures ei patefacere. Videmur nobis quidem multò aliter credere: elegantiſſimaque ea de re noſtra eſt oratio: ſed humano ingenio nihil eſt ex rebus omnibus creditu difficilius. Quare hic laborandum eſt die noctuque, vt tandem frangatur hæc tanta noſtri cordis duritie:

tities. Quanam autem potiſſimum re id effecerimus? Certe non alia quàm aſſidua, maximeque reverenti divinæ legis meditatione, additis ardentiſſimis ac nunquam intermiſſis ad Deum precibus. Cumque nunquam tantum nobis immineat periculi, quantum quum ſecundis vtimur rebus: fit, vt eo etiam tempore potiſſimum eiuſmodi tum meditationibus, tum precibus ſit opus. Certè autem niſi cum pia religionis doctrina vitæ coniunxerimus ſanctitatem: futurum eſt vt & doctrinæ cognitio nobis eripiatur, noſq; rurſus in ſeductoris permittamur poteſtate, qui maxima noſtra infamia extremoque exitio nobis, quicquid voluerit, imponat. Ac niſi tenebrarum illarum ex quibus vix dum emerſimus, exemplum ſatis eſt ad nos deterrendum, equidem quid ſatis eſſe poſſit, non video. Eſt autem nobis enitendum dum ſtamus, ne cadamus: ſi quidem vbi ſemel refrigere cœperit diſciplina, vix fieri poterit, quin ſit poſterior quæq; dies priore deterior: donec omnis aboleatur Dei timor, omnis pereat pudor, vt tandem vitium virtutis locum obtineat, virtus vitij. 2 Theſ. 2.

Sed inter alia quæ hominum mores depravant, neſcio an primum locum obtineant mala exempla, omnium quidem, ſed eorum

rum præſertim in quos maximè conver
hominem ſunt oculi: vt eccleſiaſticoru
paſtorum, aliorumque qui propter au
munera quibus funguntur, aut ſtudia, au
ætatem: adde etiam, ſi placet, fortuna
ſed certè qualemcunque externam digni
tatem, ſeu gravitatem antecedere alios pu
Conſerandæ morum puritati vtilis Eccleſiaſtica Cenſura. tantur ſapientia. Optimum autem reme
dium ad conſervandam morum diſcipl
nam cenſenda eſt eccleſiaſtica cenſur
Quid ni enim eſſet, cum abſque dubi
Math.28. Dominum habeat authorem? Qua tame
in re cauendum diligenter eſt, ne qui
quam vel immiſceat, vel habeat ſatanas c
ſuo. Ac duplex quidem finis in Domini in
ſtituto non obſcure cernitur: quorum alt
terum aſſequatur ſiue admonitio fratris, ſ
ue cenſura: nempe, vt aut lucrifacias ipſu
fratrem, aut deinceps pro eo habeatur c
cum Dei eccleſia nihil ſit commune. Qu
loco habebantur olim extranei, & publica
ni. Itaq; fiat, vt eius diſſoluta vita ad Eccle
ſiæ dedecus, vel doctrinæ divinitus tradit
transferri nequeat. vt nemo putet ſe imita
ri eum poſſe ſine ſuæ ſalutis contempt
itaq;, vt nocere ille ſuo exemplo nequea
ſed proſit potius. Quid porrò harum rer
gratia fieri Dominus velit, minimè obſcu
rum eſt: quem enim offenderit frater mal

aliqu

quo exemplo,ab illo vult corrigi, remo-
arbitris; qui ſi eum audierit, lucrifactus
erit: ſin minus, vult adhiberi vnum aut
erum teſtem: ſi nec illos audierit, vult
nificari eccleſiæ: quod ſi tandem neque
cleſiam audierit, pro extraneo & publi-
no haberi vult, Quæ quidem ſunt eiuſ-
odi, vt ſi cui vel minimum ſit ſpiritus ni-
planius videri poſſit. Verum inveniſſe
men videtur ſatanas in ſcirpo nodum,
m ſi correptus quiſpiam negaſſet ſe,
uod ei objiceretur, admiſiſſe: advocaſſet-
ue monitor teſtes quibus præſentibus,
d facti quod objiceretur ignaris, denuo
rriperetur, ac ne ſic quidem culpam ag-
oviſſet, ideoque ad eccleſiam ventum eſ-
t,non defuerunt qui talibus teſtibus con-
nci eum vellent. Quod profecto valde
irum eſt, in cuiuſquam potuiſſe mentem
enire: Nam cum reus non neget ſe cor-
ptum: ſed illud neget, iuſtè correptum
fuiſſe: quis non videat teſtibus opus eſſe,
ui eius ipſius facti certam habeant ſcienti-
m, quod eſt in controverſia: non eius
uod nemo neget? Contingit etiam non-
unquam, vt arguatur aliud in quo quic-
uam eſſe peccati qui arguitur, non intel-
gat, ac niſi agnoſcat culpam, cenſura no-
ndum hoc eſt(quemadmodum loquun-

Sed in ea exercenda multæ fraudes impuri genij

tur) excommunicandum putent. Quo
vlla ratione fieri, equidem non aſſequo
Ergone cum me peccaſſe non intelligar
mentiri cogar, linguaque eam culpam a
noſcere, quam cor non agnoſcat? Neq; ſ
tis ſit, ſi eatenus obtemperem monent
bus, vt ab eo quod licere negant, abſtin
am? Quis, quæſo, víus fuerit vnquam
eccleſia ſimulationis eiuſmodi? Si pot
doce me, non fuiſſe mihi eam rem libera
ſin ea mei eſt ingenij tarditas, vt aſſeq
id nequeã, vbi tua eſt charitas qui mefe
nfirmum nequeas? Immo etiam quid
vult iſta peccati agnitio? Quo eam, quæ
iure exigis? Profectò enim Domini ve
illa. Si te noluerit audire, non id ſignific
videntur. Si peccatum agnoſcere nolue
ſed hoc potius. Si parere, id eſt ſi abſtin
deinceps ab eo quod reprehenditur, n
erit. Quod cum non recuſet facere: q
eſt quod requiras præterea? Neq; vero
finem cuius gratia fieri debet admoni
quicquam facit peccati agnitio illa, di
forte poſſis: in quo delinquatur, ſi fiat
liberum duci non oportere. Quid tum;
propterea id eũ teſtari oporteat, qui n
dum ſit perſuaſus ipſe? Egregium vero
ſtimonium, & dignum cui nemo n
dem adhibeat. Quod ſi ne hæc quidem

nea eſt cauſa propter quam talis exigatur agnitio, quorſum ergo exigitur? Profectò alia non ſupereſt, quam vt correptoris ſit conſultum dignitati: ne ſcilicet videatur fruſtra corripuiſſe, aut vt victoria quoquo modo potiti videantur qui præſunt: atque vt eorum formidabilis reddatur authoritas. Huc enim certè aſpirat hominis ingenium: etiamſi nonnunquam nihil minus videatur ſibi habere in animo. Quicquid ſit, indigna certè eſt Chriſtiana lenitate hæc conſcientiarum carnificina.

Ac quoniam, ſi peccati eccleſia motum pœnituerit, ei Dominus ignoſci vult: idque faciendum non videtur, niſi pœnitentiæ idoneum extiterit ſignum: hoc ſignum interpretantur plerique omnes, vt culpam publicè deprecetur: & publicam id vocant pœnitentiam. Tantaque veterum fuit ſeveritas, vt aliquos non plenè reſtiterent, niſi ad multos annos in illa pœnitentiæ ſignificatione perſeveraſſent; nonnullis ad vitæ finem vſque indicebatur pœnitentia: in quo videre licet quam benè memores eſſent eius facilitatis ad ignoſcendum quàm præcepiſſet Dominus, qui velit non ſepties tantum, ſed ſeptuagies ſepties peccanti fratri ignoſci, Cum igi- *Pœnitentia publica nec neceſſaria nec vtilis.*

tur tanta illa veterum ſeveritas Domini maxime repugnaret documentis: nobis videndum eſt diligenter, non quod minus, ſed quod nihil omnino illis ſit repugnaturum. Qui autem exploratum habere poſſimus, quod inſtituerimus, nihil ei repugnare? Profecto ita demum, ſi nihil prorſus, ſine quo Domini impleri inſtituta poſſint, inſtituendum putaverimus. Certè autem, vt reſtituatur is qui contemptis non tantum duorum, aut trium fratrum admonitionibus, ſed ipſius etiam eccleſiæ ab re homine Chriſtiano indigna abſtinere noluit: conſtet oportet eccleſiæ reſipuiſſe eum, atque vt conſtet, publica illa pœnitentia opus eſſe arbitrantur. Sed quid ſi innoteſcere id Eccleſiæ alia quapiam ratione poſſit, eaq; vſitata & divina voce comprobata? Efficietur profecto vt ſignificandæ recipiſcentiæ cauſa neceſſaria iſta publica pœnitentia non ſit. Poteſt autem ei innoteſcere, ſi teſtentur vicini, & qui cum eiecto verſantur, eum non obſcure recipiſcentiam præ ſe ferre, & ſuum factum accuſare. Simulari (inquies) hæc poſſunt. Quid non poſſit ſimulari? Sed quæſo te, qua cum eccleſia rem eſſe vis? Non cum ea in qua aliqua ſit charitas? Non negabis (opinor) at charitas quidem (vt docuimus) non vſq; adeo cau-

ta

ta eſt,non adeò ſuſpicioſa: quinimmò neſcit malè cogitare:omnia credit,omnia fert: ſed rides tamen adhuc tantam facilitatem, maximeq; ineptam fore arbitraris. Ego verò,ſi quidem meum hoc ſit judicium, quin rideas,non recuſo: verùm charitatem talibus certè notis depictam reliquit Apoſtolus,vel ſpiritus ſanctus potius. Quòd ſi tuum aliud eſt judicium, atque adeò contrarium: à quo id eſſe authore oporteat,etiam me tacente,res ipſa loquitur. Dei profectò ſpiritus ſibi contrarius non eſt. Quod igitur Spiritus ſancti judicio eſt contrarium,à ſatana ſit neceſſe eſt. Sed præterquam quòd reſipiſcentiæ ſignum ſit, aliam afferunt cauſam quidam, quamobrem exigatur publica pœnitentia. Quemadmodum enim, ſi vnum quempiam offenderit quis, non antè offerre ſuum munus debet,quàm reconciliatus ei fuerit: ita, cum vniverſam eccleſiam offenderit, ei ſatisfieri vniverſæ oportere. Atq; hic equidem fateor non gravatè: niſi aliter ſatisfieri poſſit Eccleſiæ. Quippe quæ deponere offenſionem, niſi peccatorem ſupplicem viderit, ægrè poſſit: ipſius peccatoris partes eſſe,vt quacunque ratione mitiget offenſorum animos. Verùm,quemadmodū nemo Chriſtianam lenitatē tribuerit ei qui offenſus à fra-

tre cum fuerit,non ante ignoſcere ei poſſit, quàm viderit ante ſe humi proſtratum, ac ſupplicem: neque omnino eum facere dixerit quod Chriſtianum hominem decet, cujus ad ignoſcendum ſumma eſſe debeat facilitas: ita equidem vereor non decere id eccleſiam,in qua tota non cerni eas virtutes quæ in ſingulis requiruntur membris,profectò minimè laudandum ſit. Illic (inquam) docetur qui offendit alterum, quid facere eum oporteat, vt placeat Deo: non agitur de ejus qui offenſus fuerit officio,quem ad ignoſcendum eſſe facillimũ oportere,ac nihil minus quàm triumphos animo agitare clarius eſt,quàm vt teſtimoniorum citatione ſit opus. Ita nondum neceſſariam vllam videmus iſtius publicæ pœnitentiæ cauſam. Sed addat fortè aliquis: vtilem tamen, atque adeò neceſſariam eam fore,propterea quòd minimè vulgaris pudor cum ea conjunctus eſſe videatur: vt ea tanquam firmiori quodam freno homines à peccandi cohibeantur licentia. Atqui hîc nihil præter humanum auditur conſilium: Dei vox, quæ ſola fallere non poteſt, non auditur: an verò non eadem ratione perſuadere volunt Pontificii auricularem ſuam confeſſionem? Quamobrem illic eam reſpuimus? Profectò ea

de

de cauſa, quòd humanis commentis, aut commodorum incommodorumq; ſupputationibus ejuſmodi locum non arbitremur relinqui oportere: taceo, quòd quem non cohibuerit ejectionis cogitatio, is neq; publicæ pœnitentiæ recordatione cohibetur. Age (inquies) non ſit illa quidem neceſſaria: quid ineſt tamen mali? Reſpondeo: Etiam ſi nos non videamus, quid inſit mali: non propterea ſtatim ſequatur, nihil ineſſe. Præterea, etſi nihil aliud habeat mali: cum tamen neque inſtituta divinitùs fuerit, neque vllius divini inſtituti cauſa ſit neceſſaria: ſatis ineſt mali, quatenus jugum vllum hominibus imponendi authoritatem ſibi homines vſurpant, quod ſolius eſt Dei: ac timendum eſt, ne ſi vel leviſſima quapiam in re ſui muneris limites tranſgreſſi fuerint, ad majora animum paulatim adjiciant: aut poſteris exemplo ſuo majora aggrediendi ſint authores: ita ſæpe fit vt qui ſemel verecundiæ honeſtatiſque leges re vel minimi precii ſurripienda violaverit, deinde paulatim reddatur magis ac magis audax. Eſt etiam mihi profectò ſuſpecta publica iſta pœnitentia, quòd videatur ad Phariſaicum ſpiritum alendum nonnihil momenti habere. Ineſt enim omnino homini à natura elatio quædam animi, qua

affectet

affectet quiſque in alios imperium quoddam,& authoritatem & eminentiam : eaq; de cauſa pulchrum cuique videtur ſupplices,ac demiſſe veniam precantes conſpicere. Qua de cauſa profectò non rarò accidet,vt cùm quis hæc ſibi videatur exigere gloriæ Dei cauſa,privatis aut rationibus aut affectionibus ductus exigat. In ſumma ei quod præceptum ſit , nihil prorſus addendum cenſeo: ſed ſimpliciter quod Dominus docuit faciendum, vt qui ab eccleſia correptus non obtemperaverit,deinceps illa eum pro ſuo non agnoſcat. Quòd ſi ille poſtea pœnitentiæ ſignificationem dederit aliquam: idq; teſtentur fide digni viri , ſignificatum id eccleſiæ quum fuerit , eodem ſit loco,quo erat ante: idq; fiat etiam quam minima verborum pompa.

Sed quas ob cauſas locus cenſuræ fuerit? Certè quicquid conſpicuo verbi Dei teſtimonio in homine reprehenditur , niſi quis ab eo abſtinere admonitus voluerit , ſatis cauſæ ad cenſuram videtur fore. In quo tamen humanæ imbecillitatis habenda ratio eſt: quam neminem equidem rectè habiturum putem, niſi qui, cum vero teneatur Deo obtemperandi deſiderio,in exploranda etiam aſſiduè ſua ipſius imbecillitate negligens non fuerit: magna hîc cùm charitate,

ritate,tum prudentia eſt opus, ſine quibus hoc in genere nihil fieri rectè poteſt. Sed miror cùm vix quicquam ſit æquè homine indignum Chriſtiano, atque vt linguæ petulantia alterius obſit, aut inſidietur famæ,nullaq; in re peccetur magis: nunquã tamen quenquam hoc nomine cenſura notatum audiverim: atqui vt nullum aliud ferendum erat vitium: ita neque hoc vllo modo eſt negligendum, quo infinitæ quotidie excitari ſoleant rixæ, contentiones & ſimultates in eccleſia. Sed cum plerunque ſuſurrones iſti aſſentandi artibus multum valeant, ſibi eorum qui authoritate aliquid pollent gratiam conciliant: & referendis modò hujus, modò illius peccatis, illiſque deteſtandis, bonam apud eos de ſe opinionem aucupantur: atque ita ſibi conſulunt.

Præterea quoſnam dicemus ejuſmodi ſubjectos eſſe cenſuræ: ſolam ne promiſcuam plebem? Quid ſi illi quos Dominus Sal terræ appellat, cenſura digni fuerint? Cum de iis dictum ſit,Si ſal infatuatum fuerit, ejus deinceps vſum fore nullum, niſi vt abjiciatur, & ab hominibas conculcetur: facilè apparet, eos quoque cenſuræ ſubjici: & verò perabſurdum eſſet, ſi, cum in pede, aut alia contempta corporis parte

parte nulla eſſet labes toleranda, in facie, atque ipſis in oculis tolerari eam oporteret. Sed quinam fuerint ipſorum cenſorum cenſores? Finge enim, vniverſum eccleſiaſticum ſenatum infamia laborare: an cogerur eccleſia connivere non eatenus modò, vt patiatur eos ſua membra eſſe, aut haberi: ſed etiam vt eorum iniquum ferat dominatum? Certè cum jam illi non præſideant, niſi vt perdant eccleſiam: neceſſe eſt fieri poſſe quod Dominus dicit, vt projiciatur infatuatum ſal, & ab hominibus conculcetur. Cumq; eccleſiæ duæ tantum ſint partes: vna eorum qui gubernant, altera eorum qui gubernantur: illi profectò non damnabunt ſe ipſimet: à reliqua igitur eccleſia damnari poſſint neceſſe eſt,

Quin & illud cognoſcendum eſt, cuiuſvis ne ſit peccantem corripere: an aliqua ſit exceptio? Certè autem qui trabem ipſe in oculo habet, idoneus qui ex fratris oculo feſtucam extrahere conetur, non eſt: niſi fortè vt cum ſe ipſe etiam apud fratrem accuſaverit, eum ad emendationem vitæ ſecum hortetur: ſi enim ſequatur ſic alterum hortantis non obſcura emendatio: adeò non inutilis talis fuerit admonitio, vt fortè alia nulla eſſe poſſit accommodatior. Sed nec ille quidem ſit idoneus, qui ſu-

ſpectus

ſpectus eſſe poſſit peccanti alieni ab ſe animi: aut qui vlla omnino laboret infamia: quinimmò in eo qui ad alterum corripiendum accedat, bona omnino requiritur opinio: ſed præcipuè, vt ſit Chriſtianæ charitatis atque manſuetudinis nomine valde commendatus: cui etiam non ſupercilium, non tetricus ſeveruſq; vultus, non tardus inceſſus, non vllum externum adjumentum, ſed conſpicua morum ſanctitas authoritatis aliquid conciliaverit. Quæ ſi abſint, magis ad irritandos animos, replendamque ſimultatibus eccleſiam, & muniendam eccleſiaſticis paſtoribus ad tyrannidem viam hujus diſciplinæ vſus fuerit, quàm ad mores emendandos. Quorum tamen abuſuum periculum tanti facere non debent magiſtratus, vt rem ab ipſo Domino proculdubiò inſtitutam impediant. Quid enim hoc ſit aliud, quàm Dominum quaſi accuſare imprudentiæ, qui rem vnde plus mali emergere poſſet, quàm boni inſtituiſſet? Vt timeant abiturum valde ſalutare, atq; adeò neceſſarium inſtitutum in abuſum, magna cauſa eſt: atq; in eo ſapientiſſimè quidem fecerint. Sed ejuſmodi tamen ſuſpicionis cauſa non prorſus impedire illud debent: ſed vt explorent ſubinde quàm decenter, quàm ſanctè vſurpetur: atque

que vt iniquis temerariiſque: quorumcunque reſiſtant conatibus, ſeveritate magna adhibita, inferiorem ne arbitrentur ſua dignitate curam: reprimant ipſi tantùm eorum qui ſuam majorem quàm oportet, authoritatem eſſe volent inſolentiam: & omnia rectè habeant neceſſe ſit. Sed multi magiſtratus ideo etiam non permittunt hujus diſciplinæ vſum, quòd velint ipſi in ſumma vivere licentia: atq; interim etiam Chriſtianæ pieratis frui nomine, qui divinam iram non effugient. Quicquid enim ex improba falſorum Chriſtianorum vita, quibus abſq; diſciplinæ vſu perpurgari eccleſia non poteſt, in Evangelicam veritatem dedecoris exundat, ejus certè ipſi pœnas dabunt. Ac de doctrinæ morumq; depravatione qua omnis Chriſti regni everſio, regni autem ſatanæ conſtitutio continetur, hactenus dictum ſit. Sed quoniam ſatanæ haud ſatis eſt, ſi Chriſti regno everſo ſuum erigat, niſi ſuum illud ſibi communiat, firmetque: proximo loco quæ ſint ſatanici regni munimenta, dicendum erit.

* * * *
* * *

SATANÆ

SATANÆ STRATAGEMATVM

LIBER SEXTVS.

ILlud conſtat, Chriſti regni inſtaurationem in doctrinæ, hoc eſt, in Evangelicæ veritatis reſtitutione eſſe poſitam: ea enim & oſtendit quid nos velit Deus facere: & partim promiſſis allicit, partim comminationibus impellit ad Deo obtemperandum. Quod vbi fit, ibi Chriſtus regnet, indeque exulet ſatanas, neceſſe eſt. Quare omnia quidem ſatanica regni munimenta eò pertinere par eſt, vt Evangelicæ veritati omnis ſit aditus præcluſus. Proinde ad ejuſmodi conſilium quænam conferre poſſint, inveſtigandum eſt. Ac illud quidem occurrit primùm: quod ſi integrum ſit cuique quàm maximè velit religionem colere, ac tueri, cum maxima ſit ingeniorum judiciorumque diverſitas, fiet, vt opinionum ſententiarumque permagna etiam ſit diverſitas: vtq; nemo non habeat qui ab ſe diſſentiat, ſibiq; contradicat: cumq; nemini propemodum non contradicatur, neceſſe fuerit multos in dubium venire, quid

Opinionum de religione modeſta libertas, regno Satanæ imprimis adverſatur.

potiſſimum probent,ſequantur q;. Qui dubitat autem, is ad veri inquiſitionem extimulatur,& multis inquirentibus mirum ni aliquis invenerit. Inventa porrò veritate ſi diſſerendi ſit libertas, facta ſententiarum collatione,illa ſuperior evadat, neceſſe eſt. Ex quo quidem efficitur, cum opinionum de religione libertate conſiſtere ſatanæ regnum diu non poſſe. Quòd ſi ei libertas non convenit, conſequens eſt, certam aliquam legem convenire quæ libertatem illam coerceat,ac tollat. Ac cum neque prorſus tolli omne religionis nomen queat, & omnes facilè intelligant plus vna veram eſſe non poſſe: quæ alia ejuſmodi lex fuerit,quam qua certa quæpiam: ſed maximè illa quidem impia, atque deteſtanda coli jubeatur religio? Quiſquis autem contrà vel mutire quid auſus fuerit, in eum atrociſſima quæque conſtituta ſint ſupplicia? Quæcunque autem lex promulganda ſit, occaſione aliqua eſt opus: ac quænam occaſionem præbere ſoleant ad tollendam opinionum de religione libertatem, haud difficile admodum ſit cognoſcere. Sunt enim proculdubio hæc nimis magna diſſidentium opinionum multitudo, contentiones,lites,rixæ: quas quidem non tum demùm ſerit ſatanas, quum jam depravata

eſt

eſt doctrina : ſed jam inde ab eo tempore quo integra eſt ac ſyncera, ſunt enim contentiones & rixæ ad eam depravandum, labefactandumq; via quædam ac ratio: ac tametſi placere ſatanæ illa inſtituta nequeunt quæ doctrinam, quum ſincera eſt, depravari non ſinunt : at illa certè placent, quæ, tametſi eum quidem in finem excogitata fuerint, potius tamen confirmant, propagantque errores, & ſectis occaſiones præbent, quàm horum quicquam impediunt. Quænam autem ſint ejuſmodi, jam demonſtratum ſupra eſt. Quoniamq; quo plures ſunt ii qui in receptam inſurgunt doctrinã: & quo magis temerarii, inſolentes, moroſi, quoque magis abſurda ſunt quæ afferunt: & quo plus habent authoritatis, magiſque iræ, atque indignationi ſunt obnoxii qui eccleſiis præſunt, eo impotentius videntur in publicæ quietis turbatores omnia conaturi : quid decernatur, etiam atque etiam videndum eſt : ne, dum ſatanæ te reſiſtere pulcherrimè exiſtimas, præter omnem ſpem ipſius ſatanæ potius rem agas, qua de re multis verbis Libro tertio diſſeruimus. Quandoquidem autem ad ſciendi cupiditatem natus homo eſt, valetq; judicio nonnihil, quo non rarò cernere verum poſſit: poſſunt autem & ſciendi cupiditas, & judicium

cium tum intendi,tum remitti,intereſt abſque dubio ſatanæ,hęc quam minimum habere virium: ac quoniam à ſciendi cupiditate inquiſitio proficiſcitur: eſtq; inquiſitio ad veri agnitionem perveniendi via: partim quidem haud expedit ſatanæ (vt dictum eſt) inquirendi permittere libertatem ſuo in regno: partim etiam videtur, ſi tollatur,obfuturum, ferè enim (vt ille ait)

Nitimur in vetitū ſemper,cupimuſq́ negata

Magnum autem intenſumq; deſiderium ſi fuerit,quieſcere non poſſumus, donec impedimentis ſublatis,quacunq; ratione omnibus ei ſatis fecerimus. Quare ſi ſublata inquirendi libertate,intenditur ſciendi cupiditas, alia quapiam eſt opus ratione qua ejuſmodi compeſcatur cupiditas: aut etiam, ſi fieri poſſit, omnis tollatur prorſus. Eſt autem deſiderium omne in cogitatione poſitum. Nemo enim optare quicquam,niſi cogitans, poteſt. Ergo ſi poſſit ſatanas conſequi, vt de religionis veritate cognoſcenda ne cogitemus quidem, profecto ne eam optemus, aſſequutus fuerit.

Satagit is vt tollat omne veri inquirendi deſiderium.

Quoniamque cujuſque rei deſiderium ex tribus cogitationis quaſi partibus conſtat: quarum prima eſt, qua cogitamus eam rem bonam eſſe: altera, qua cogitamus e-

am

am abeſſe à nobis: tertia eſt, qua cogitamus fieri poſſe, vt eam aſſequamur: ſi horum vnum deſit, deſiderium ipſum conſiſtere non poſſit. Multò autem minus, ſi deſint duo, aut omnia. Age igitur, ſi perſuaſus ſit quiſpiam, quicquid fecerit Deo placendi deſiderio eorum hortatu quorum videatur populum ad pietatem inſtituere, fore vt id Deus boni conſulat: nam ſi perperam edoctus fuerit, eos daturos pœnas qui docuerint, non ſe: huic quidem haud multum referre videatur, ſiue aſpiciat veritatem, ſiue minus. Quoniamque ſi cum re quapiam, etiamſi alioqui bona, expetendaque mali aliquid conjunctum eſſe videatur: quantum illud malum fuerit, tanto res illa minoris ſit: adeò, vt ſi plus mali habere, quàm boni videatur, non in bonis, ſed in malis eam habiturus ſit: ſi quis primum parùm referre putet, ſiue habeat in religionis negotiis veri agnitionem, ſiue minus: deinde autem ſimul perſuaſus fuerit, eam ſe agnitionem adipiſci non poſſe, niſi adhibitis maximis laborioſiſſimiſque ſtudiis, ac magnis etiam ſumptibus (quæ videlicet mali rationem obtinent) ea quidem res haud bona quæſitu, ſed mala ei videatur. Qui etiam perſuaſus fuerit, haud poſſe ſe vllo modo eam conſequi

ſcientiam, ſive quia non poſſit in eam illa impendere ſtudia quæ videtur requirere, ſive quia deſit ei aut judicium quale videtur opus eſſe, aut ingenii acumen, aut quid aliud: haud magno tenebitur eam inquirendi deſiderio. Qui denique pro certo habet receptam doctrinam veram eſſe, & quicquid ei repugnet falſum: haud ei deeſſe veri in religione cognitio videatur: itaque inquirendam eam non putabit. Quæ perſuaſiones cum ad extinguendum veri inquirendi ſtudium maximam videantur vim habere: vnde illæ oriantur, quibuſque rebus confirmentur, operæprecium fuerit cognoſcere.

Veriſimile eſt, quum populus videt viros eruditos, magniq; nominis de variis religionis punctis haud ſentire eadem, ſed magnas inter eos eſſe lites, ac contentiones eum in ejuſmodi labi cogitationem, vt arbitretur religionis doctrinam admodum obſcuram, difficilem cognitu, atque incertam eſſe rem, cujuſque veritatis inquirendæ finis ſit nullus: quippe cum non Latinæ, non Græcæ, non Hebraicæ linguæ ſcientia, non vlla eruditio alia, non tot expoſitorum qui ſe divinas literas illuſtrare poſſe crediderant, ſcripta, non denique aliud quidquam tantum conferre poſſit ad e-

ru

rum rerum cognitionem : vt tandem omnis tollatur obſcuritas ambiguitaſque, ac ſimul omnes ceſſent lites : quam quidem perplexitatem & alia quædam adaugent: velut illud, ſi, cum librorum qui in ſacrorum ſcriptorum explanationem infinitus cernatur numerus, eruditi viri de religione differentes, eorum qui de ea ſcientia ſcripſerunt ſententias citare, atque iis vti quaſi teſtibus quibuſdam conſueverint. Neceſſe eſt enim hujuſmodi hinc gigni opinionem, vt nemo quicquam explorati habere poſſe videatur, niſi qui innumerabiles evoluerit libros, ac de quaque re quæ fuerit præſtantiſſimorum ſcriptorum ſententia, probè teneat. Mirum eſt autem, quàm multum ſcripſerint quidam: nam ſolus Origenes ſex milia librorum reliquiſſe dicitur. Auguſtini tam multa extant etiamnum, vt dubitare quis poſſit, vtrum hominis ætas iis ſolis perlegendis ſuffectura ſit : multa etiam reliquerunt Hieronymus, Chryſoſtomus, & alii : noſtraque ætas ita fœcunda eſt, vt Patribus palmam in eo genere non tam invidere videatur, quàm jam eripuiſſe. Plerique autem cum deſperent ſe poſſe tot evolvere volumina: ac multi etiam vnde ea ſibi emant, non habeant : cumque abſque eorum diligenti

Præcipuè vt reiiciat populus Sacrorum curam & lectionem in Paſtores.

lectione proficere ſe quicquam poſſe non arbitrentur, quid ſupereſt, niſi vt omne divinarum rerum ſtudium, omni proficiendi ſpe ſublata, deſerant? Qui cum non ideo ſalutis ſpem omnem queant abjicere, in eam cogitationem delabantur neceſſe eſt: vt arbitrentur haud eſſe cujuſlibet exploratum habere quid credat: ſed ſatis eſſe ſi illis obtemperet qui religionis curam habent: quorum periculo futurum ſit, ſicubi peccatum aliquid fuerit, illorum eſſe quid populum doceant, videre. Immò verò cum hæc ratio expeditiſſima eſſe videatur, & procul ab omni moleſtia, ſimul ac periculo, ineptè illi facere videantur qui laborioſis ſtudiis, valdeque moleſtis, quaſi de induſtria quærant in quo inſaniant. Quæ perſuaſio & ex eo confirmatur magis, quòd quum omnes ſacræ lectioni operam navant, ſiquidem haud omnes eodem prędìti eſſe poſſunt vel ſpiritu vel acumine, ne poteſt quidem omnibus de rebus idem videri, omnib. Neq; verò quia aliquis iudicio parũ valeat, protinus agnoverit ſe parum videre, vt cedat melius ſentiẽti. immò verò vt quiſq; minimũ valet ingenio, ita ſibi maximè placet: cũq; id quãplurimis vſu veniat, ac ſæpiſſimè, multas oriri cõtroverſias oportet non inter eruditos tantùm, ſed

etiam

etiam inter quoſlibet, quarum cauſa cum Eccleſiaſticis paſtoribus multæ ſint ſubeundæ moleſtiæ, accidantq; ea quæ cum cõtroverſijs coniuncta ferè eſſe diximus: iræ videlicet, indignationes, probra, maledicta, ad quærenda remedia quibus omnibus os obſtruant, adiguntur paſtores. Quo fit, vt cum poſtea integrum non ſit quicquid velis tueri, eo delabantur tandem (quo videlicet aliquam habeant ignorantiæ excuſationem) vt arbitrentur, quemadmodum ad ſolos viros doctiſſimos, eos videlicet qui eccleſiis præſunt, pertinet, quid tenendum ſit, decernere: ita earum rerum ſtudium ad eos ſolos pertinere. Cui errori adeò ſæpe non occurrunt paſtores, vt etiam ſuffragentur maximè, dum ijs victi moleſtijs quas ex frequentibus controverſiis eos alioqui accipere neceſſe eſt, audaculorum arrogantiam nimis acerbè retundunt: jubentque cum ſtomacho aut calceos ſuere, aut pannum texere, aut venationi indulgere: ac quæſtiones de religione eis relinquere, quorum omnis ſit vita cum libris. Quibus ex obiurgationibus cum aliqua notentur nonnulli ignominia, aut alio etiam aliquo afficiantur incommodo graviore, horum ex exemplo cæteri diſcunt, haud expedire eiuſmodi involui moleſtijs. Atq; ita ab omni

ſacrarum

ſacrarum literarum lectione abſtinere malunt, immo vero etiam ſuis, vt ab ea abſtineant, authores ſunt, ex quo paulo poſt ignoratio rerum omnium conſequatur neceſſe eſt, cumq; ignoratione firmum ac pertinax in ea perſeuerandi propoſitum. Quid tu ergo hic fieri velles? Inquies: certe quidem cum Spiritus ſanctus tot locis ad divinorum ſcriptorum lectionem, ex æquo hortetur omnes: quicquid eiuſmodi eſt, vt vllum hominum genus inde abducat, dehorteturque, neceſſe eſt à ſatana eſſe, non à Deo: propterea que vitandum. Quare ſi quorum retundenda nimia ſit temeritas: quod qui nihil intelligunt, doctores velint agere atq; omnes præ ſe contemnunt, videndum eſt etiam atq; etiam, quid illi peccent, quiduè tu reprehendas, oportet enim non præcipitem, aut iracundam reprehenſionem eſſe, ſed prudentem. Non peccat autem, ne quidem ſi ſit baiulus, quod ſacra legat ſcripta, quod inquirat certa ſuæ ſalutis fundamenta, quod conferat cum amicis ſiue æqualibus, ſiue etiam ſe doctioribus: quinimmo maximam hinc meretur laudem: & omnes idem vt faciant, hortandi ſunt, ſed nec peccaverit quidem, ſi nondum cognita veritate, probare meliorem noluerit ſententiam, ne ſi magni quidem nominis

nominis vir de eius teſtetur veritate:quippe cui verbum Dei cui credat, ſit propoſitum, non celebri nomine viri, quin potius inquirendæ erunt ex Dei verbo tam commodæ, tamq; apertæ veri demonſtrationes, vt non poſſit rem non videre, hortandus erit, vt à Deo veri lumen petat: coniungendæq; tuæ ſimul præces, quod ſi parum reverenter, ſi temere, ſi inſolenter hiſce in rebus verſetur, hoc ſolo nomine obiurgandus ſit, ſed ea tamen cautione, atque moderatione, vt eius primum peccata à perſonæ ſeiungas vilitate, atq; vitæ genere; deinde ne nimio obiurgationis rigore tum ipſum, tum æquales eius divini ſtudij deſertores facias, quinimmo ſi videatur populus haud ita multi facere hæc ſtudia, ad ea erit omni ratione inflammandus. Quoniamque omnino duo ſunt incommoda quæ vitare ambo vix, ac ne vix quidem poſſis: ne quod infinitis partibus ſit minus declinare malis, vehementer cavendum eſt. Certè enim ſi vigeant divinarum literarum ſtudia in populo: deeſſe lites controverſiæque non poterunt, nam vt mittam ingeniorum diverſitatem, inæqualem ſpiritualium donorum menſuram, & naturæ vitium illud, quo fit vt ſua cuique plus æquo placeant: quieſcere profecto non poterit ſatanas

nas, quin ſuis emiſſarijs turbare omnia conetur, & eiuſmodi lites non poſſunt non magnas afferre paſtoribus moleſtias. Atque hoc quidem vnum eſt incommodum, ac illud profecto magnum, alterum eſt, quod ſi populus deſeruerit hæc ſtudia, ſoiique Eccleſiaſtici paſtores ea ſibi vendicaverint: paucis illis ſatanæ artibus depravatis, rerum omnium brevi ſequutura ſit depravatio. Hæc igitur datur optio pijs paſtoribus: malintne illud perpeti quicquid eſt moleſtiæ, vt maneat in populo Dei, eiuſq; legis cognitio: an vt ſuæ conſulant tranquillitati, vtque beatè ſuaviterque vivant, caligini ac tenebris feneſtram aperire, eccleſiæ curam deſerere, omnia ſatanæ dominatui permittere. Tametſi enim quamprimum (te videlicet vivo) ſequutura hæc vaſtitas non eſt: certè procul abeſſe non poterit. Quominus autem propter controverſias quæ inter doctiſſimos quoſque de religione ſunt, adeo videatur Evangelium obſcurum, vt rectè id intelligendi ſpes non ſit: primum quidem danda opera eſt, vt aut ſopiantur controverſiæ, aut, quanto minore cum ſtrepitu fieri poteſt, tractentur, qua de re multis verbis ſupra diſſeruimus. Deinde etiam, quia omnino (vt diximus) controverſias eſſe neceſſe eſt, mo-

nendus

nendus ſæpe eſt populus de hac neceſſitate: neque inde capiendam coniecturam obſcuritatis, aut incertitudinis doctrinæ, quod inter viros eruditiſſimos de ea non conveniat: prædictum iam fuiſſe à Dei filio, quod placuerit cœleſti patri celare arcana ſua ſapientes, parvulis autem ea patefacere. Quid igitur mirum, ſi videamus id contingere, quod ipſe Dei filius teſtatus eſt? An non hinc potius creſcere ſpes debet ſimplicibus ſi ſe Deo permiſerint, ſi eius ſpiritum imploraverint, fore vt ſibi patefiant quæ aſſequi ſapientes nullis queant ſtudijs, nullis humanarum artium adiuti præſidijs? Immo vero ſapientes illos ideo ea percipere non poſſe: quia præſidijs eiuſmodi plus ſatis tribuant? Quod cum ferre Deus non poſſit: quippe qui ſibi acceptam ferri ſapientiam omnem velit, non rei cuiquam, eos videndi vi omni privat, vt planè videre nihil poſſint, an vero non maxima ex parte imperiti homines fuerunt ij qui Chriſtum, quum inter homines verſaretur, ſequuti ſunt? Viri autem docti, quales Phariſæi erant, eum inſectati ſunt, maximiq; eius extiterunt hoſtes? Miremur igitur, non videre eos, proptereaq; andabatarum more in tenebris pugnare, qui capti ſunt oculis? Matth. 11.

Sed

Mos ſcripta vel Authores citandi, improbandus & periculoſus.

Sed de conſuetudine ſcriptorum authoritates citandi quid dicemus? Certè vbi ea invaluerit, neceſſe eſt arbitrari homines aliter exploratum eſſe, quid tenendum de quaq; re ſit, non poſſe, niſi excuſſis meliorum quorumq; ſcriptorum ſententijs, quo errore implicati qui fuerint, de ijs (niſi omiſſis rebus omnibus, totos eorum lectioni ſe tradiderint, qui admodum pauci futuri ſunt) quid ſperari poſſit, non video: niſi vt lectionem omnem deſerant, in eamque opinionem veniant, vt arbitrentur haud aliorum eſſe diuina ſcrutari, quam eccleſiaſticorum paſtorum. Quare etiam ſi nihil aliud haberet hæc conſuetudo incommodi: tamen hoc ſolo nomine maximè deteſtanda videretur. Verum non deſunt & aliæ cauſæ, atq; illæ quidem graviſſimæ, propter quas ſit improbanda. Ac primum quidem qui honor ſcripto Dei verbo habendus erat: dico eum hac conſuetudine in expoſitores transferri propemodum omnem, nam quod quiſque perſuaſum habere debebat, quia ita Dei ſpiritus ſcriptum reliquiſſet, iam perſuadetur: quia ſic quidem interpretentur, tametſi enim perſuaſum habet quod ſcriptum ſit, verum eſſe oportere: non id tamen quod ſcriptum eſt, ideo credit, quia ita ſcriptum ſit: id enim

ſe-

ſe intelligere diffidit: ſed quia ſic exponant illi quorum acquieſcendum authoritati putat, adeo, vt ſi ſcripto contraria ſit expoſitio, interpretum ſequuturus ſit, non ſcriptam Spiritus ſancti ſententiam. Quis ergo hic non videat, plus fidei haberi expoſitoribus quam divinis ſcriptis? Aut ſaltem certè tantundem? Idem enim accidat: atq; ſi ad regem legati alicunde venerint, quorum linguam non intelligat, vt vti oporteat interprete: nam ſi credit quod dicitur: profectò non quia legati ſic referunt, quippe quos non intelligat, credit: ſed quia interpres ſic eos referre teſtatur, adeo, vt ſi interpres perperam expoſuerit, interpreti fidem habiturus ſit, non legatis: vt interpretis fidei niti regis credulitatem, non legatorum verbis facilè appareat, ac cum ſcriptorum authoritas firma quædam ac ſtabilis res non ſit: quippe, cum alij alio tempore maiori ſint in precio, vt non ita pridem Thomæ Aquinatis ſumma erat apud omnes authoritas, apud nos nulla eſt, fiet vt ſi adepti authoritatem fuerint parum ſinceræ doctrinæ homines: eorum teſtimonio ea credatur divinitus tradita doctrina quæ diuinæ forte ex diametro repugnet, id quod in Romana eccleſia contigiſſe videmus. Præterea cum teſtetur Dei filius, patrem

trem ſua arcana non ſapientibus pateface-
re voluiſſe, ſed parvulis neceſſe eſt etiam
quæ ſcripta ſunt, parvulis fuiſſe ſcripta,
non ſapientibus; at vero conſuetudine illa
fiet, vt ſoli ſapientes intelligere ea poſſe vi-
deantur: illi videlicet, qui Domini teſti-
monio ſoli intelligere non poſſunt, non
quod ſcriptores omnes ex eo ſint ſapien-
tum numero, de quibus intelligit Domi-
nus: ſed tamen vt vt rem accipias: non po-
teſt inde non gigni opinio ei contraria
quam parvuli ex Domini verbis habere
debeant, Ad hæc vt optandum eſt, ne vlla
oriatur lis, aut controverſia: ita optandum
eſt, vt ſi quæ oriantur, ad eas componen-
dum quam expeditiſſima ſit via, atqui ſi
expoſitorum afferendæ ſint ſententiæ: cum
videri poſſint & ipſi multo magis quam
Dei ſpiritus pugnantia ponere, ambiguè at-
que obſcurè loqui, vt ipſorummet expo-
ſitorum alij loci alijs explicandi ſint: quis
non videat infinitis partibus prolixiorem
fieri viam terminandorum diſſidiorum,
quam ſi ſola citentur divina teſtimonia?
Hic enim tandem finis ſit aliquis & citan-
di loca, & ea excutiendi, ac illic nullus om-
nino eſt finis, an vero non videmus in
vnam aliquando quæſtionem conſcriptum
maximum volumen, atq; adeo non ſubla-
tas

tas tamen omnes cavillandi anſas, vt potius latiſſimus cavillandi campus datus eſſe videatur? Reſtituerat Lutherus, alijq; priores Evangelicæ veritatis vindices, pulcherrimam illam, maximeq; neceſſariam ex ſolo Dei verbo teſtimonia petendi conſuetudinem: ſed quidam alij pulcherrimè ſe facturos arbitrati, ſi hoſtes eorum ipſorum confoderent telis, eo redierunt, vt Patrum authoritatibus omnia denuo replerent, quod vtinam tam ſecundo feciſſent ſucceſſu, quam bona ſpe aggreſſi ſunt. Certè cum ante adverſarij peranguſtum in locum cogerentur: vt quo iam ſe verterent non haberent, hac ratione valde amplum ſpacium exercendis cavillandi, tergiverſandi, eludendique artibus adepti ſuut, equidem pernicioſiſſimam, omninoque fugiendam hanc eſſe arbitror conſuetudinem, aureſque aſſuefaciendas, vt nihil, cui adhibeatur fides, præter ſola Dei oracula ſacris libris comprehenſa agnoſcant. Sed quoniam ingeniorum permagna eſt varietas, longeque maxima naturalis quorundam curioſitas, qui nihil cuius non certam ſe habere putent rationem, perſuadere ſibi patiantur, quo minus hominibus eiuſmodi quicquam conferat ad veri inventionem ſua curioſitas: aliqua ſatanico regno proviſione

opus eſt ad hebetandam illis omnem inge-
nij iudicijque vim. Sanè autem tum qui-
dem obtinet hominis iudicium præcipuè
ſuum robur, quum matura eſt ætas: quum-
que ipſum rectis meditationibus cogita-
tionibuſq; aſſuefactum eſt, nullis contami-
natum, antequam ad ſuam perveniret ma-
turitatem, erroribus, & ab omni animi per-
motione liberum, contra autem nulla e-
ius eſt vis in pueritia, neq; etiam ſequen-
tibus ætatibus, ſi pravis aſſuefactum ſit co-
gitationibus: ſi præoccupatum fuerit erro-
ribus, quumque animi obnoxium eſt per-
motionibus. Ergo ſi qua ſit in populo con-
ſtituta ſtabilitaque religio, eaque falſa:
eum eam pueri quaſi cum nutricis lacte
imbibant, quo tempore nullum prorſus eſt
iudicium: poſteaque audiant de illa paren-
tes, domeſticos, vicinos, omnes denique
vno quaſi ore loquentes: cum imprimatur
teneris animis ea opinio, quod ſi quis ali-
ter crediderit, certiſſimè ſempiternis infer-
ni ignibus cruciandus ſit: eiuſmodi præ-
ſtigia non ſinunt creſcere iudicium: ſed
opprimunt, prorſusque interimunt: v[illegible]
aſpicere nullum lumen queat. Itaque ne-
que per ſe indagare verum, neque ſi qui
patefacere id ei velit, ferri poteſt. Præ-
ter autem eam ſic credendi conſuetudi-
nem

Quibus artibus firmet Satan in animis vulgi errores.

nem, quæ jam cujuſdam inſtar eſt naturæ facta: illud etiam accedit longe quidem maximum ad veri agnitionem impedimentum: quod ita credidiſſe maiores videantur, quos in errore fuiſſe, ægerrimè perſuadere ſibi omnes patiuntur. atque hæc eiuſmodi quidem ſunt: vt præcaveri niſi doctrinæ conſervatione, non poſſint, tantum ad id quod de maioribus dictum eſt, prodeſſe aliquid poſſit: ſi ſæpe illud inculcetur: perpetuo hoc eſſe obſervandum: vt quid Dei verbum nos doceat inſpiciamus, non quid maiores noſtri crediderint, niſi inquirendi fortè cauſa, quod quum facimus: vbi quid ipſi crediderint, quomodoq; Deum coluerint, invenerimus: haud ibi conſiſtendum eſſe: verum adhuc inquirendum, quo verbi Dei teſtimonio freti ita vel crederent, vel facerent, forte enim ſi cõſiliũ hoc frequentiſſimè inculcatũ fuerit: eius veſtigiũ aliquod manere etiam depravata reliqua doctrina poſſit: vt eo admonitus, aliquis ad veri inquiſitionem excitetur, ſed & cum prava ingeniorum exercitia ad iudiciorum depravationem valeant plurimum: eo quidem pertinet differendi conſuetudo, qua id ait quiſque, vt vincat ipſe, non vt vincat veritas ad ingenij tantum oſtentationem: qualibus ex diſputa-

tionibus propagantur infinitæ lites, depravantur corrumpturque omnes liberales artes, fitque vt tandem quo plus quiſque ſtudij ijs perdiſcendis inſumit: minus acquirat ſolidæ vllius ſcientiæ, cui renaſcenti iam conſuetudini, obviam eundem eſt primo quoque tempore, vix enim vlla maior eſt peſtis.

De animorum motibus qui iudicium depravant, etſi aliquid jam attigimus ſupra: hoc tamen loco, vbi aliud eſt propoſitum, nonnihil agamus rurſus oportet, illic enim de ijs agebatur permotionibus: quæ à cognita deducere veritate poſſent: hic de ijs motibus diſputatio eſt, quæ qui in erroribus creverit, eum præbere adventi veritati, aures non ſinunt. Illud conſtat, hominem eatenus verum amare, atque odiſſe falſum, vt neque velit alterum pro altero ſibi obijci: neque velit vel labi, vel falli, quo fit vt amet eos, quos perſuaſus ſit vera dicere, veraque docere: quos autem credit falſa dicere, aut docere, ab ijs abhorreat, eoque maiore tum odio proſequitur vtroſque quo plus boni aut mali in re qua de agitur, poſitum eſſe arbitratur, maius autem bonum ſempiterna beatitudine, maiuſue malum ſempiternis cruciatibus quibus de rebus agitur, quum de religionis

doctrina

doctrina agitur, ne fingi quidem cogitatione vlla poteſt, quo fit, vt quam doctrinam religionis vt veram amplexus fuerit, eam amet, & eos etiam, qui eam docent, quique ei fauent: odio autem habeat quæcunque ei repugnet, eiuſque tum doctores, tum fautores. Quare qui quidem inter errores ſit natus: cum eos veritatis loco habeat: non poteſt eos non amare, ac veritatem, quæ illis repugnat, odiſſe, ac quanquam ſi veræ doctrinæ ne vlla quidem reliqua ſit memoria, in eam rem, cuius nulla eſt cogitatio, exerceri odium nullum poteſt: eius tamen tale iam latet in animo ſemen: vt quamprimum emergat alicunde veritas, ipſum quoque odium emerſurum ſit. Quoniamque quo plus bonorum alicui in re ineſſe videtur, tanto etiam amatur magis: ſi dogmata illa, in quibus quis natus fuerit, eiuſmodi adipiſcendæ æternæ vitæ viam monſtrent: vt à voluptatibus non admodum abſtrahant: neque ſanè ea requirant quæ vlla magna difficultate, moleſtia vel labore præſtentur: hoc eſt in ſumma, ſi eiuſmodi invaluerit religio: vt ſi homini facta poteſtas fuiſſet, qualem maximè religionem valet ſibi arbitratu ſuo fingendi: nam eam & Deo ipſi probatum iri, haud diſſimilem admodum fabricaturus

 fuerit

fuerit: tanto erit in eius amorem procliuior. Quare minimè mirum eſt, ſi homine adeo ægrè patiuntur ſe à Pontificijs tenebris avelli, tametſi enim Pontificij quædam exigunt, quæ quis faciat invitus: vetet quæ cupiat ſibi præmiſſa (quod fit Decalogi, quem vtcunque adhuc retinent, præceptis) tamen ſi quis deliquerit, admodum faciles proponunt delicti expiandi rationes, vt frequentem miſſarum auditionem, earumque emptionem, ad numerum pronunciatis preces quaſdam, Pontificiorum diplomatum, quibus minimo precio remittuntur peccata, redemptionem, aliaſq; id genus nugas: ſed ne hic quidem alia ratione occurri videtur poſſe: quam ſi nondum corrupta doctrina quam frequentiſſimè moneatur populus, Evangelicam legem haud eſſe talem, quæ humano judicio, atque ſenſui arrideat: ſed maximè repugnare, ea exigere, à quibus maxime abhorreat homo: qualia ſunt illa, vt inimicos diligat, ſua contemnat, aliena maxime curet, probra, convicia, omneque iniuria genus, Chriſti cauſa patienter ferat, atque alia eiuſmodi. Quoniamque quo vehementius perſuaſus aliquis eſt, falſum eſſe quod ei obijcitur, eo minore iudicio expendere, id poteſt: magiſque ab eo abhorret: illu

lud ad firmandum ſtabiliendumque errorem, maximam habuerit vim: ſi eius quæ vera ſit doctrina, aliquis maxime infami nominis hæreticus author putetur fuiſſe, inde enim fiet, vt ſi quis eam rem in controverſiam vocaverit, maximi reus habeatur ſacrilegij, fere enim eiuſmodi eſt hominis ingenium, vt non quid quiſque dixerit, ſed quis dixerii ſpectandum putet, at ea quidem ratione, vix vllum Chriſtianæ doctrinæ punctum, non reijciendum eſſet, vix enim eſt vllum, cuius non hæreticus quiſpiam aſſertor fuerit. Monendus igitur ſæpiſſimè eſt populus: ne curet quis quidque dicat, ſed quid illud ſit, quod dicitur. Etenim vel ſi ſatanas, quod verum ſit aſſeruerit, adhuc manere verum: contra autem, ſi cœleſtis angelus aſſeruerit, quod erat falſum: non propterea fieri poſſe verum.

Plurimum etiam refert, quum arbitrantur homines ſe indicia tenere, quibus verã religionem à falſa diſcernant: eaq; indicia illorum conveniunt erroribus, ac veritati repugnant, id enim animos in erroribus obfirmat mirum in modum. Primum autem, quod iampridem diximus, fingit ſibi homo Deum, quaſi homo ſit quiſpiam humano ingenio, qui delectetur auro, gemmis, lapil-

Indicia falſa & fallacia Religionis veræ falſæue.

lis; ſumptuoſis apparatibus, quique fabulas & nugas amet, cui placeant magna ac ſuperba ædificia, qui de ſuo iure dimittere velit nihil: veluti condonandis iniurijs abſque compenſatione aliqua: atque alia etiam de eo ſomniat id genus multa. Sed illum ea in re etiam infra hominem ponit: quod cum non credat eum quicquam de ſuo iure dimittere velle: mirum quas nugas ſomniet eum boni conſulturum, pro rebus infiniti ponderis: dum putat ſe rebus prorſus nullius precij, ac inanitate ipſa inanioribus peccata compenſare poſſe. Neq; contendo ego ſic loqui homines: ſed tamen ſi quis eorum obſervet ſtudia, qua dogmata facile amplectantur, mordicusque retineant: à quibus deſiliant, atque abhorreant: comperiet profecto eorum hunc ſenſum eſſe, quare depravata religionis doctrina, ſi quid imaginationibus eiuſmodi repugnet: id protinus omnino falſum arbitrantur eſſe oportere. Secundo vero loco, ex eo conijciunt veritatem doctrinæ: ſi eam nationis ſuæ homines videantur diu probaſſe: præſertim ſi quos habuit ſapientiæ nomine inſignes viros: tametſi, quę non habeat? Quicunq; enim vel minimū inter cæcos videat, oculatiſſimus videatur, quare quicquid nouitatē aliquam redolet, quod

poſt receptos errores veritas faciat, neceſſe eſt, id non poteſt non falſum videri: qua ratione fateri oporteret maximè, ex omnibus in veritatis via fuiſſe eos, qui Iovem, Saturnum, aliamq; eorum Deorum turbam coluerunt, quorum religioni quamplurimæ nationes, diutiſſimè adhæſerunt. Sed & religionis cujuſpiam, tum veritatem, tum falſitatem, ex rebus vel ſecundis, vel adverſis metiuntur, quæ eius contingunt cultoribus: ſed ea tamen lege: vt quod in alienam religionem valere volunt, in ſuam valere non patiantur. Quamprimùm enim à religione ſua alienis aut grando aliquid damni intulit, aut quid accidit ejuſmodi: id protinus eorum impietatis certiſſimum eſſe volunt argumentum. Sed ſi idem, aut multo etiam majora perpeſſi ipſi fuerint: jam aut caſu factum eſſe volunt, aut quidvis fateantur potius, quàm divinæ iræ propter vllam impietatem fuiſſe ſignum. Atque eadem quidem etiam æquitate, ex pravis moribus conjecturas ducunt, Nemo enim ex ſuorum flagitiis religionem ſuam in ſuſpicionem adduci vult. Ad alienæ infamiam quibus arbitratur ſufficere. Poſtremò eo etiam ſigno arbitrantur homines, ſe falſam religionem à vera diſcernere, ſi clam doceatur· neque prorſus ineptè.

nam

nam cum furta, adulteria, multaq; alia facinora, non niſi clam admittantur: mirum non eſt, ſi etiam ea in doctrina, quæ clam docetur, ſcelus aliquod ineſſe videatur: ſed tametſi aliquo tempore valere hæc ratio poteſt: valere tamen ſemper non poteſt. Quemadmodum enim, quum magiſtratus veræ favet religioni, quidquid clam docetur in angulis, aut noctu, neceſſe eſt falſum impiumq; eſſe: ita ſi ille veritatis ſit hoſtis, mirum non fuerit: ſi quod palam fieri non licet, clam, ac quaſi furtim fiat. An verò olim clam ſacrificabatur Iovi, Saturno, Iunoni, aliiſq; ejus farinæ Diis? Annon palam (niſi fortè ipſa obſtaret religio) eorum ſacrificiorum tradebatur ratio? Quid Turcæ? An illi hodie non publicè ſuos in ſua inſtituunt impietate? An propterea vera illi dicantur docere? Contrà, quid primi Chriſtiani ſævientibus in eos tyrannis? non illi noctu & clam precibus ac lectioni perſæpe operam navabant? Ideone autem eorum damnanda erat religio? In tempore igitur, antequam ſubtrahatur veritatis lumen, quàm frequentiſſimè monendus populus eſt: ne putet indiciis ab ſe excogitatis, aut quoquo modo rationis ſuæ iudicio de doctrinæ cujuſpiam, vel veritate rectè poſſe, vel falſitate judicare: ſed vnam judicii

judicii regulam eſſe Dei oracula, ſacris literis comprehenſa: hæc ſola nobis Lydium eſſe lapidem, quo aurum ab ære diſcernamus: alium verum indicem eſſe prorſus nullum, quare hoc præceptum memoriæ mandandum, hoc tradendum liberis, & domi ſedenti, & iter facienti, & cubitum ituro, & conſurgenti, hoc manui ſigno aliquo alligandum, hoc in parietibus domus inſcribendum: denique ſemper ante oculos verſari oportere, ſi hujus præcepti ſemel irrepſerit oblivio, fieri non poſſe quin protinus doctrinæ omnis ſequatur depravatio: & ita ſequatur, vt poſtea vix magno conatu adhibito, inventura ſit locum veritas. *Deut. 6.*

Ac quoniam etiam eò vehementiora ſunt odia, majoreque vi judicium omne opprimunt, quo ſæpius irritantur animi, turbanturque: cum non poſſint odia in piam doctrinam exerceri tum, quum jam ſublata eſt, atque in oblivionem venit, vt odiis aſſuefiant animi, in falſam aliquam doctrinam exerceantur oportet, Cumque non poſſit idem populus eandem doctrinam & amare, & odio proſequi, oportebit plures falſas religiones eſſe, eaſque diverſas: quæ cum coaleſcere vno in populo vix poſſint, oportebit etiam diverſis eam eſſe in populis: ita, vt ſuam quiſq; probet: quicquid ab

ea

ea diſſidet,improbet,odioque habeat, atq; eos ſimul qui ab illa quid abhorrent: quare cum ſecta in ſectam odia exerceat, fiet vt vndecunq; veritas illuceſcat,in eam vndiq; maxima parata ſint odia : atque vt cuiuſq; impietatis ſectatores à ſectis aliis excipi ſoliti erunt,ita excipientur veritatis aſſertores: ac tanto etiam aſperius, quanto improbius tum in eorum odium hominum animos inflammabit ſatanas. Hac de cauſa moneri ſæpe populum oportet : eatenus quidem odio habendos à vera religione alienos, vt eorum infenſi ſimus impietati,atque actionibus & factis iis quibus aut veritati reſiſtunt, aut quoquomodo in Deum,ejuſque eccleſiam ſunt injurii· Alioqui adeò non decere nos vllas in eos exercere inimicitias : vt orandum nobis ſit pro illis,vtque omni beneficii genere ſint nobis ad meliorem mentem provocandi.

Qui eccleſiæ præſunt, quo modo irritentur in veritatis Profeſſores.

Sed cum conſultum eſt ſatanæ, ita depravari hominum qualiumcunque judicia,atque mutuis inter ſe odiis exerceri: tum verò maximè conſultum eſt, ſi hæc in ijs accidant quorum magna ſit authoritas: vt in iis qui eccleſiis præſunt, aut qui adhibere vim poſſunt: vt in magiſtratibus, potentibuſque omnibus. Atque ad eccleſiarum quidem paſtores quod attinet, quo ſint

ſint in veritatis profeſſores, quandocunque excitetur aliquis; multo acerbiores, irritenturque promptius, plurimum in eo fuerit momenti, ſi ex depravata doctrina multum illi percipiant commodi ac venerationis in populo: vt quum in controverſiam vocatur doctrina, de omni eorum ſtatu lis eis moveri videatur. In magiſtratibus autem, cæteriſque viris potentibus ſi quid ejuſmodi eſſe poſſit, optimè quidem agatur cum ſatana. Sed illud maximè ad ejus rem facit, ſi perſuaſi ſint, ita demùm probatum iri Deo eorum officium, ſi in iis quæ quid religionem attingunt, ad eccleſiaſticorum paſtorum nutum, accommodaverint ſeſe, eorumq; arbitratu abſq; vlla ſua cauſæ cognitione ſanguinem fundere nunquam non parati ſint. Atque hæc quidem duo magna ſunt ſatanici regni munimenta: videmus enim vt contra Evangelicam veritatem Romanum pontificem, cardinales, epiſcopos, monachos, alioſque ejus farinæ homines arment eorum potentia, dignitates, opes, commoda, quæ ex animorum nundinationibus percipere erant ſoliti: atque vt ſæviant in nos eorum facti carnifices magiſtratus, principes & reges. Idcirco dum aliqua viget pietas, cavendum eſt populo, ne patiatur paſtores ſuos

Et qui Reipublicæ.

quovis

quovis prætextu aliquid inſtituere nundinationis: ne quidem ita , vt initio ipſi ſe non immiſceant. Futurum eſt enim, vt inſtituta quum fuerit, eam poſtea ad ſe rapiant: verùm hæc jam nimis ſera cautio eſt, noviſſimo jam inſtante die. Sed magiſtratus qui alioqui,quocunque etiam tempore peccare vel graviſſimè poſſent,monitos eſſe oportet, ne ſe faciant eccleſiaſticorum paſtorum carnifices: verùm ſciant, quicquid fecerint,ejus ſibi reddendam rationem eſſe: neq; auditum iri,ſi cauſati fuerint,ita ſibi perſuaſum à paſtoribus fuiſſe. Non enim præceptum illis eſt, vt vlli parerent hominum generi: ſed vt legis volumen legerent ipſimet,indeque diſcerent quid in quaque re factu opus eſſet. Qua de re pluribus verbis eſt à nobis ſuprà diſputatum.

Quoniamque haud poteſt ſatanæ regnum in tuto eſſe,niſi aliqua extet ratio qua detegantur,agnoſcanturq; quicunque inferendo clam alicui damno ſint idonei, velut erroribus patefaciendis, atque aliquo veritatis lumine importando , plurimùm ad id valet,ſi vna cum erroribus mos invaluerit aliquid ita vulgo faciendi, vt qui id faciant , qui minus haud difficile ſit obſervare : idque ſit ejuſmodi, vt cum gravi aliqua Dei offenſione ſit conjunctum. Id genus

nus multa videre eſt in papatu: eſt enim ibi primo loco miſſa tanto in honore, vt nullam arbitrentur præſtantiorem ſanctimoniam, quàm ſi quis ei quotidie interſit: itaque nihil tam vſitatum cuiq; eſt, quam miſſę intereſſe: ex quo illud eſt, quidã quũ occurrit amicus amico, quo quidem tempore celebratur, vt de re quam nemo credatur prætermittere, ita eum interroget, audieritne miſſam: aut vbi audierit: aut velitne vna ſecum hoc aut illo in templo audire? Atque hîc quidem, ſi quis intelligat eam abominandam eſſe rem, ac ſatanæ inventum: aut ſe prodat, aut in ſuſpicionem veniat, neceſſe eſt, vt deinceps quicquid dicat, faciat, penè etiam dixerim cogitet, obſervetur diligenter: donec tandem quis ſit, compertum habeant. Ita paſſim erecta ſunt ſimulachra, & Chriſti cruci affixi, & virginis, & aliæ quas venerari plerique omnes ſolent: in quo niſi quis communẽ imitetur errorem impietatemq; argumento id fuerit, eum haud ſentire de religione cum cæteris. Ita ſunt & alia multa: ſed precipuè illud inſtitutum peccata quotannis in ſacerdotis aurem exonerandi, qua occaſione Põtificii exploratores illi expiſcantur quicquid ſua intereſſe arbitrantur. Quod argutiſſimum fuit inventum ad amplificandum

dum

dum ſtabiliendumque illud Pontificium regnum. Vbi enim ejuſmodi ſint inſtituta, difficillimum eſt veritatem cognitam habere,neque protinus notari, rapiq; ad ſupplicia: aut certè , quod multo fit frequentius, Deum graviter,conſcientiamq; offendere. Itaq; quo minus, ſi fortè (quod avertat Dominus) rurſus aliquid invehatur in eccleſiam errorum , neque deſit ad eos vel invitis obtrudendum tyrannis,ejuſmodi aliquid denuò inſtituat ſatanas, quod ſit ad pios comprehendendos quaſi rete quoddam,aut in quo delinquere timidi in Deum cogantur,etiam atque etiam cavendum eſt. Atque error quidem omnis aut conjunctus eſt cum actione aliqua, vt imaginum cultus : & ne invehatur ratio eos qui ab illis abhorruerint notandi, aliter cavere non poſſis : niſi ne recipiantur ipſi errores,caveris : aut nullam conjunctam habent actionem : atque eos qui deteſtentur, illi alia ratione cognoſci non poterunt : quàm ſi ſua ſe prodiderint confeſſione, aut ſi recuſaverint receptos comprobare errores. Ac poteſt quidem eo ipſo tempore quo puriſſima ſit doctrina ejuſmodi induci mos, qui poſtea illa depravata eundem ſatanæ vſum præbeat ad pios illaqueandos: vt ſi (quod alicubi jam fieri cœptum eſt)

à

à quocunq; exigatur ſuæ fidei confeſſio. Si enim adulteretur paulatim doctrina, moſque ilic nihilominus retineatur, fiet vt tanquam nunc deprehendi fortè poſſint ea ratione qui impie quid ſentiant, vt excludantur ab eccleſiæ communione: poſtea ii deprehendantur potius, qui rectè ſenſerint: aut cogantur contra conſcientiam receptos errores, atque ab ſe cognitos ſuo calculo probare.

Neque verò nullam ego fidei confeſſionem recipiendam eſſe dico: ſed talem nolim, qua compellatur quiſquam vllius dogmatis mentionem facere, quod non ſit ex præcipuis Chriſtianæ religionis capitibus, ad ſalutem cognitu neceſſariis. Nam quæcunque extiterit controverſia, recens præſertim: quam ſententiam improbant qui præſunt: niſi quis eam damnet, non recipitur. Equidem de hoc inſtituto ſperare optimè non poſſum: vix enim video quid habere poſſit commodi, incommoda verò multa, ac valde quidem magna olfacere mihi videor. Quid enim quæritur diligenti hac confeſſionum exactione? Nempe vt ſi quiſquam in aliquo ſit errore, cogatur ſe prodere: quid tum vbi cognoveris, quid ea in re vtilitatis fuerit? Plurimum (inquies) ſiquidem erit ejus *Confeſſionũ quæ à ſingulis exiguntur, incommoda multa ac magna.*

admonendi locus. Et ſi reſipuerit, fratrem lucrifecero: ſi pertinax fuerit, excludetur ab eccleſia, ne alios corrumpat. Atqui vt doceant qui errant, tali inſtituto nihil opus fuerit. Nam ſi abſit ab eccleſia tyrannis: & ſi fuerit in paſtoribus cum magna manſuetudine atq; humanitate vera conjuncta charitas, & eruditio: qui aliqua in re ab eccleſia diſſentient, vltrò prodent ſeſe: accedent, interrogabunt, rem in controverſiam vocabunt: ſua proferent vel argumenta, vel è divinis literis teſtimonia. Neq; ſolutiones à charitate pariter ac ſolida eruditione profectas recuſabunt audire. Et ſi dextre, humaniter prudenterq; res tractentur, nunquam non vincet veritas. Quòd ſi occupata jam tyrannis fuerit, talibus quidem inſtitutis ad tyrannidem exercendam, nihil fieri poteſt aptius, nihil ſunt aliud quam meræ conſcientiarum lanienæ. Sed quoniam plerunque tyrannis admodum ſpecioſis ornatur titulis: ac ſeſe vendit pro legitima ac ſalutari eccleſiæ gubernatione, agendum eſt cum tyrannis tanquam cum talibus quales videri volunt aut fortè ſibi etiam videntur: non enim illi ſoli ſunt tyranni, qui animo ac propoſito ſunt tyranni: ſed illi etiam qui per imprudentiam falſa aliqua boni ſpecie decepti

fratre[illegible]

fratres ſuos premunt quovis ſervitutis genere: ac ſua in eo abutuntur authoritate. Age igitur, videtur pernicioſa eſſe in eccleſia ſententiarum libertas: itaque eam eſſe non pateris, conſultumq; arbitraris, diligenter inquirere, ſi qui fortè perperam aliquid ſentiat: vt aut ad veritatis confeſſionem pertrahantur, aut excludantur ab eccleſia: adde, ſi placet, etiam vt vita priventur: atque eam ad rem commoda videtur ratio, vt ejuſmodi exigantur confeſſiones. Veriſimile eſt igitur, ſi quid immineat vel periculi, vel ignominiæ ab eccleſia quavis in re diſſentientibus, pleroſque libenter ſuam celaturos ſententiam. Quare ſi confeſſionem facere poſſint, qua id quod celare cupiunt, non exprimant: ſive nulla ejus rei facta mentione, ſive adhibitis verborum involucris, quibus aliud exprimere videantur, & exprimant, quod volebas aſſequutus non fuerit, quòd ſi neceſſe ſit id exprimere, tunc ſiquidem dejecto ac timido aliquis fuerit animo, quid fiet? Teſtabitur ſe credere quod re vera non credit, & videtur ſibi aſſentiri falſo dogmati, Deum profectò offendet. Et ſi tanti res non ſit, quin potuerit cum errore illo ſervari: ea conſcientiæ carnificina in ſalutis conjicietur periculum. Multo autem gravius

Opinionum de Religione modeſta libertas, regno Satanæ imprimis adverſatur.

peccatum fuerit, ſi error quiſpiam is ſit, cui in paſtorum gratiam aſſentitus fuerit, & gravis. Vt ſi ad magnam pertineat Dei gloriæ imminutionem. Sin magno ſit vir animo, ac Dei timore præditus, ille quidem ſubiturus ſit potius periculum omne, quàm mentiturus, Quare ſi animadvertatur in eam, atque is conſtanter mortem perpeſſus fuerit, papè quàm multos faciet diſcipulos ſanguis ille? Sin ſubduxerit ſeſe, cogaturq; patria, fortè etiam conjuge ac liberis, & bonis ſuis carere: quæ odia exiſtent in eccleſiam? Quæ jaciet in eos qui præerunt maledicta? Quàm enixè conabitur (aſylum aliquod vbi nactus fuerit) ſuam probare ſententiam? Eccleſiæ autem, vnde ejectus fuerit, doctrinam convellere? Ita accedent diverſa hominum ſtudia, ſecta paulatim creſcet, pullulabunt errores ijs quibus ſupra dictum eſt rationibus, abſq; modo: & res inducetur in eccleſiam perniciosiſſima: ſumma acerbiſſimaq; diſcordia. Compertum eſt autem, & ipſo rerum vſu, & certiſſimo ejus teſtimonio qui neq; falli poterat, neque fallere: nullum eſſe regnum tam firmum, nullam domum tam ſtabilem, quam non diſſidia everſura ſint. Ita cum jam inde à primordio eccleſiæ tam multæ, tam frequentes, tam acerbæ in ea

ſemper

mper ſectæ, rixæ, diſcordiæq; fuerint: tan-
em collapſa maximæq; luctuoſa ſequutu-
ruina eſt. Quorum malorum præcipua
propemodum vna cauſa fuit, quòd pro-
ter quamlibet etiam levem diſſenſionem
ij alios condemnarant, atq; in ſectas divi-
erentur. Quare ſi noſtros in eo imitemur
ajores, quis dubitet vix dum paululum
ſtauratæ eccleſiæ denuò ſummum immi-
ere exitium? Præſtat igitur multo, nullis
cogitatis aut legibus aut inſtitutis qui-
us aliquando illaqueari hominum poſſint
onſcientiæ: ſimplici fidei confeſſione, quę
la neceſſaria religionis complectatur ca-
ita contentos eſſe: ad alia verò dogma-
quod attinet, qui ſua ſponte emergent,
rodenturque errores, eos commodis ap-
oſitiſque demonſtrationibus convellere.
ordium arcana Deo permittant paſto-
es: ne vſurpent ſibi animorum imperi-
m: neque ad leges vllas condendum a-
imum adjiciant. Vnius illud Dei eſt mu-
us qui ſolus certò videre poteſt quæ bo-
a, quæve mala ex quoque inſtituto mana-
e poſſint: homines abſque divini verbi
umine ad ſuam deflectere prudentiam,
uin ſumpta ſatanas cœleſtis angeli
erſona conſultorem ſe adjungat, ne tan-
illum quidem poſſunt. Quæ initio ſugge-

rit ſatanas, quid habeant veneni ſæpe ne oculatiſſimus quidem aliquis animadverterit: ſed, quemadmodum diximus, naſcuntur occaſiones: fitq; indies acceſſio aliqua: vt quam rem initio juraſſes nihil habere poſſe incommodi, ea demum in horrendum aliquod monſtrum evaſura ſit. Si d[illegible] die in diem oriantur in eccleſia controver[illegible]ſiæ (vt nunquam non oriuntur converſa in curioſitatem pia divinæ legis meditatione) creſcet etiam dogmatum, quæ fidei articu[illegible]los vocant, numerus. Neq; forte meliore[illegible] ſemper amplectetur partem eccleſia: qua[illegible] ob cauſam homines ſoleat Deus *ſeductori[illegible] ſpiritus permittere libidini*, eamq; juſtiſſi[illegible]mam, ſalutis videlicet incuriam, eam ne[illegible] deeſſe, certiſſimè videmus propemodu[illegible] in omnibus. Quidni igitur denuò exp[illegible]ctanda ſit vindicta, cæcitas ſcilicet, ac te[illegible]bræ? Immò verò quum veniet Domi[illegible] humanum genus judicatum, prænunci[illegible] eſt, vix vllam reliquam fore fidem. Vbi [illegible] ſervatum fuerit, non paucos poſt edit[illegible] ſuæ fidei confeſſionem in errores labi, [illegible]ſtituetur fortè vt ſæpius repetatur: ad[illegible]tur fortè etiam juramentum. Sed quis [illegible]ciatim, quid excogitaturus ſit ſatanas, d[illegible]naverit? Optima omnium cautio eſt, in[illegible]pore novum nunciare opus, atque ade[illegible]

2 Theſ. 2.

jacia[illegible]

jaciantur fundamenta, prohibere: ſed agè arrideat rationis judicio. At Dei verbum non profertur clarum, & certum. Apageſis igitur cum iſto tuo rationis judicio: ſatanæ inſtrumentum iſtud eſt, ipſaq; pernicies non ad vllum ſalubre conſilium adjumentum: ſed vrges tamen adhuc: Si propter incommoda quæ ex bonorum inſtitutorum accipi abuſu poſſunt, rejicienda ſint, ne æneum quidem ſerpentem fuiſſe in deſerto erigendum, cui poſtea divinos deferre honores populus cœperit: neq; Dominica inſtitui cœna, quæ poſtea in tantam ſit cõverſa abominationem quod de aliis multis dici eodem modo poſſit. At quis tu es, qui cum Dei factis tua conferre audeas? Sed reſpondeo tamen: Deus quicquid inſtituat, novit quid faciat: quid boni, quid mali ſequuturum inde ſit, exploratum habet. Ac quamobrem tamen hoc aut illud malit, certa illi conſtat ratio. Et omnia illius ſunt, vt jure optimo ſuis rebus ſuo vtatur arbitratu: neq; cuiquam jus, faſue ſit eum interrogandi, quare quicquam faciat: nos autem talpis ſumus cæciores: quibus nec licet de rebus alienis periclitari: neq; aliena in alea audaces eſſe. Immò verò juſſi ſumus noſtro non vti judicio in ijs quæ quoquo modo ad ejus cultum pertinent.

Itaq; ſi nihil aliud ſit peccati, hoc certè fuerit non leve: ſi acquieſcere huic mandato noluerimus, ne cognitis quidem tot ingentibus malis, quæ ſibi poſteriſq; pepererunt majores noſtri: dum inſtituta, ritus, leges excogitandi finem faciunt nunquam. Proinde faceſſat, faceſſat tandem, abeatq; maximum in malum antiquus ille ſerpens, noſtra videlicet ſtultiſſima, ineptiſſima, maximeq; temeraria prudentia. Quæ porrò Chriſtianæ religionis capita neceſſaria ſint cognitu, Secundo libro demonſtratum eſt.

Tandem etiam, ſi non ad tuendum integrum regnum; at ſaltem ad retinendas, quicquid acciderit, reliquias aliquas plurimùm ſatanæ videtur expedire, vt nullam prorſus rem non aliquo modo ſui juris faciat impietatis ei impreſſa nota aliqua, vt: quoquo te vertas, verſetur aliquid ante oculos. Vix verbum proferre poſſis, quin conſuetudine corrupta lingua ei quodammodo ſacra faciat, non aqua, non aer, non ipſum tempus ſit, non alia res vlla, in qua ejus regni perpetuò inſigne non maneat aliquod. Neq; cavere, quominus hæc fiant quiſquam poſſit, niſi in tempore vigilent paſtores, & viri pii, prudenteſque alii, ne impetratam veritatis lucem ſibi eripi denuò patiantur.

SATANÆ

SATANÆ STRATAGEMATVM

LIBER SEPTIMVS.

SEd tandem rerum potitus vbi eſt ſatanas, atque omnibus quibus potuit munitionibus ſuum firmauerit regnum, ſic vnde veri vlla illuceſcat ſcintilla, ne penetrare eo poſſit, quibus artibus caueat, quibus repellat infenſiſſimos ſuos hoſtes veri aſſertores, & quæ ſit tamen eius debellandi ars, ſequitur vt diſſeramus. Ac magni quidem negotij non eſt, quem in ſcopum ſatanas mentem, oculos cogitationeſque omnes defixas habeat, cognoſcere. Vellet nimirum receptos errrores omnes in hominum animis firmos hærere. Quod ſi neceſſe ſit aliquos detegi, vt perpauci eſſent qui eos agnoſcerent: tum autem etiam vellet, qui errores innoteſcerent, eorum in locum non veritatem ſuccedere, ſed errores alios, aut divinarum rerum omnium incredulitatem. Quæ credere pios oportet: eorum nihil, aut certè minimum vellet patefieri, & ſi quid patefiat, vt id ad quampaucıſſimorum veniret noticiam: vtq; fundamentum

Ne eÿciantur errores, ne intret veritas, quo pacto conetur ſatanas.

damentum nanciſcerentur infirmiſſimum, neque poſſit conſiſtere. Cumque detegi neque errores, neque ea quæ credenda ſunt poſſint: niſi ſint & qui detegant, & quibus detegantur: vellet ipſe profectò neminem eſſe neque qui detegere, neque cui detegi quicquam poſſet. Homini autem, vt faciat aliquid, neceſſe eſt ſcilicet eum & poſſe & velle id facere. Quod ſi aut nequeat, aut nolit, id ille quidem nunquam fecerit: atque vt alterum docere quid poſſis: neceſſe eſt primum vivere te, poſſeq; ibi eſſe vbi ſint qui te audiant: aut poſſe te tua mittere ſcripta quæ vocis ſuppleant officium, ad hæc neceſſe eſt te antè ſcire quod alios ſis docturus: cum nemo poſſit alios quæ ipſe neſciat, docere. Ne ſit omnino quiſquam vllo tempore qui errores, veritatemq; cognitam habeat: aſſequi adverſarius haudquaquam poteſt: multo enim maior eſt divina vis ad docendos quoſcunque vult: quam vt intercedere hoſtis poſſit. Sed conatur ille quidem tamen ea ratione qua depravari, corrumpique religionis doctrinam diximus, ac quanquam nec facere quidem poteſt omnino: ne qui ad patefaciendam veritatem miſſi à Deo fuerint, & vivant, & doceant eos quorum gratia miſſi fuerint: id tamen vt aſſequatur, nihil ſibi
reliqui

reliqui facit. Proinde quamprimum cuiuſpiam oculis affuiſſe aliquid lucis intelligit, interitum ei quacunque ratione poteſt, machinatur: ſed alia ſi deſit ratio: vt per magiſtratum id perficiat conatur. Opus eſt autem, id vt fiat, eum cognoſci; at qui patefaciendæ veritatis cauſa miſſus fuerit, eum cognoſcere haud fuerit difficilè: quippe qui tacere, ac ſuos celare theſauros non poſſit. Quod ſi os aperiat: non deerit qui quamprimum deferat: ſin cautius id fecerit: ât certe cum detexerint ea inſtituta quę erunt ad ſatanici regni munimentum (vt diximus) comparata, vt inter Pontificios, niſi interſit miſſis, niſi veneretur imagines, & alijs eiuſmodi indicijs: inter quæ illud haud poſtremum obtinuerit locum: ſi, quo tempore piè ſentientium aliquis ſit numerus, eorum aliquo præſente de ijs tanquam de hæreticis maximis ſit ſermo: multaque per ſummam calumniam in eos dicantur: neq; is ſuos etiam emittere contumeliarum aculeos auditus fuerit: aut certe niſi ad argutiſſimum quodq; maledictum ſuos cum alijs miſcuerit cachinnos: tum verò multo magis, ſi vno verbulo auſus fuerit innocentes à calumnijs nonnihil eximere: quaſi vero quum talium ſit mentio, nemo non irruere in eos omni debeat maledicti

atq;

atq; iniuriæ genere. Cumq; haud licere poſſit cuiq; de populo manus in aliquem injicere: quorum eſt in facinoroſos homines animadvertere, aut ſpeciatim in hæreticos: per eos id fiat neceſſe eſt. Neque ſane vnquam tanta invaleſcere barbaries feritaſq; poteſt, vt magiſtratibus abſq; vllius cauſæ colore fundere ſanguinem liceat minimè diu alioqui certè regnaturis, quinimmo videri oportet reos alicuius delicti morte digni convictos. At vero ſi ei, qui ſeduxiſſe populum dicatur, daretur ſui defendendi copia, cum tanta ſit veritatis vis, quanta eſt: cum impoſturis collata non poſſet non agnoſci, certiſſimumq; ſatanico regno crearetur periculum. Quocirca omni eiuſmodi ſubterfugienda ſatanæ collatio eſt. Sed tamen quominus iniuſtè quicquam fieri videatur, ſatis eſt hæreſeos aut ſectæ componere nomen, aut vetus aliquod vſurpare, idq; damnare, ita Lutherum initio dicebant renovare Iohannis Huſſij & Viclefi errores. Quiq; Evangelicam amplexi ſunt veritatem, à Luthero Lutherani ſunt poſtea dicti: itaq; quiſquis doceatur Lutheranis dogmatibus fauere, id maiore cauſæ cognitione, quin concremãdus ſit, opus eſſe non videtur, ac quominus curioſe inquirat populus, quam iuſta

adſit

adſit hoc genus hominum morte multandi cauſa: immo vero eorum applaudat ſupplicijs, plurimum ad rem facit: quod ſecta iſta, quam appellant, fœdiſſimis quibuſq; laboret infamijs tamq; malè audiat, vt ne nomen quidem proferre ſine ſtomacho poſſint. Id vero aſſequuntur calumniandi artibus. Ita naſcentis eccleſiæ tempore dicebantur Chriſtiani noctu convenire, lucerniſque extinctis incertæ Veneri fœdiſſimè indulgere: quæ calumnia in renaſcentis etiam eccleſiæ Chriſtianos improbiſſimè renovata eſt: aliæq; inſuper additæ, quod omni libidinis generi habenas prorſus remitterent, quod actionum operumq; differentiam tollerent. Quomodo quiſq; viueret, ſiue ad Dei præceptorum normam aliquis ſuam componeret vitam, ſiue quidvis ſibi permitteret: perinde eſſe docerent, ac quibuſcunq; rebus poſſunt, ſummam nobis conantur invidiam conflare veritatis hoſtes: qua ab omni inquirendi cogitatione, quæ nam re vera, qualiaque noſtra ſint dogmata, dimoveant. Atque vbi is ſit rerum ſtatus, vt qui religionis ſibi curam vendicant, ijdem gladio ſint armati: quemadmodum ſunt Romæ multiſque locis alijs: ipſimet in Dei ſeruos animadvertent. Atque ita animadverterent:

vt

vt, niſi ſtupor maximus hominum occuparet mentes, facilè apparere poſſit, quo ducantur ſpiritu: verum vbi aut rex imperet aliquis, aut quiuis alius magiſtratus, vt idem fiat, impetrari à magiſtratibus oportet: ſed ita, vt nullus ſit cauſæ dictioni locus: quod vt impetrent, iiſdem calumniandi artibus eſt opus.

Ne ſint vlli qui doceant, calumnijs tales aggreditur.

Ea eſt autem calumniatoris ars, vt cum falſo accuſet quempiam, ita eius apud quem accuſat, vtranque occupet aurem, vt accuſatus obtinere vllam partem nequeat: ſed vt ſi certiſſima juſtiſſimaq; accuſatio: ita damnetur, nunquam facta coram æquo iudice dicendi copia. Quod vt contingat, multa concurrant oportet: ipſo in calumniatore authoritas magna: in eo apud quem accuſant, magna earum rerum de quibus agitur ignoratio: & circa res eas quas plurimi faciat, ſumma ſuſpicio: in ijs qui accuſantur ſumma inopia, omniumq; contemptus: vt nemo ne vno quidem verbo fauere eis vel dignetur, vel audeat. Calumniatoris authoritas duas habet partes. Vna eſt, vt ea videatur tum innocentia, tum ſanctitate, qui neminem vnquam iniuſta gravatutus accuſatione eſſet. Altera eſt, vt ea videatur ſapientia, vt non poſſit in cognoſcendo eius quem accuſat cri-

mine:

mine hallucinari. Generaliter quemadmodum eaiam improbis eccleſiarum paſtoribus acccederet authoritas, dictum ſupra eſt. Sed eam præcipuè apud principes, alioſque magiſtratus confirmant (vt miſſas faciam aſſentandi, adulandi, & id genus artes alias) ſimulata inſigni ſanctimonia, muneris quod ſibi vſurpant, nomine. Illud conſtat, vt quidque longiſſimè abeſt, ita minime aſpici: procul autem abeſt à principis oculis cuiuſque vita: quippe qui regenda ſuæ amplitudinis mole occupatus, obſervare vt quiſque vivat, quoue ſit ingenio, non poſſit. Neque ſane quicquam dicere poteſt, niſi ex ſuorum relationibus: quibus perſæpe non ſecus atque ipſimet principi fit fucus, multi etiam muneribus gratiaque corrumpuntur. In eccleſiaſticis igitur paſtoribus, eorumque adiutoribus videre princeps poteſt vultum, geſtum, habitum, orationem ad authoritatem, gravitatem, ſanctitatiſque ſimulationem diligentiſſimè compoſitam: nihil præterea. Vt ſceleſtum vllum conſilium latere ſub tam ſpecioſis tegumentis poſſe nullo pacto ſit veriſimile: præſertim ſi princeps ipſe animo ſit candido: vt plerunque ſolent qui præclaris orti ſunt natalibus. Eiuſmodi etiam homines ſatis exploratum habere, quid verum

verum in religione ſit, quid falſum, quid pium quidue impium propter eorum profeſſionem, rem ſubtilius non excutientibus dubium eſſe non poteſt. Eos etiam cuiuſque factum antè quam deferant, plenè diligenterque cognoſcere propter eam quæ de eorum tum ſanctitate, tum ſapientia habetur, opinionem, nemo vel tantillum ſuſpicatur. Vt ignari ſint principes rerum earum de quibus accuſantur Dei ſerui: ea præcipuè facit opinio, quod ad eos non pertineat religionis cura, eccleſiæque adminiſtratio, ſed ad eccleſiaſticos paſtores tantum, ita enim perſuaſi, neque vllam navant operam divinis literis, neq; vllis religionis controverſiis audiendis vacare volunt. Sed quicquid perſuadent eis paſtores, faciendum eſſe, cum diligenter exequantur, adeo numeris omnibus ſuum ſe implere officium arbitrantur, vt quid præterea optes, non ſit. Quoq; melius omnia ſuo calumniatores moderentur arbitratu, nihil minus fecerint vnquam, quam vt regem, aut magiſtratum alium quempiam ad divinorum ſcriptorum lectionem meditationemque hortentur. Suſpicioſi ſunt autem principes potiſſimum circa fortunarum ſuarum amplitudinem, dignitatem atque imperium. Quare ſi quid receptorum errorum

torum attingatur; id qui auſus ſit, protinus defertur, tanquam qui in præſentem reipublicæ ſtatum machinetur aliquid, ſeditiones motuſque cogitet. Ac quominus contempti eiuſmodi homines habeant qui ſuam audire velint cauſam, eiſdem artibus inſidiantur principum familiaribus, quibus principibus ipſis. Quapropter cum ſoli veritatis hoſtes audiantur, ſummaque eis adhibeatur fides: tot probris, convicijs, contumeliis, ſuſpicionibus Dei ſeruos onerant, vt in ſummum eorum odium atque perniciem, & principes, & totum terrarum orbem inflamment prorſuſque in furorem adigant: tantaque calumniæ vis eſt, vt fidem cogitationemque omnem infinitis partibus vincat. Quid? Cum Chriſtiana religio tam honeſta contineat vitæ præcepta: fuerintque primi Chriſtiani moribus ſanctiſſimis, emendatiſſimiſque: quantæ tamen molis fuit obtrudere Rom. imperatorum auribus, fidemque facere, quod Chriſtiani haud ſeditioſi eſſent homines, neque vlli flagitioſæ vitæ generi dediti: quinimmo (id quod erant) & principibus obſequentiſſimi, & vita maximè inculpata? Sed mittamus ea tempora: nimis enim revera abhorrebat à rationis judicio, quod perſuadendum illis erat: ho-

minem ſupplicio affectum Dei filium eſſe, atque adeò Deum. Quid noſtra accidit ætate? Sunt iam anni plus minus quadraginta ſeptem, quum cœpit Lutherus contra Romanam eccleſiam docere: eiſdem vtimur Scripturis divinis quibus ipſi Pontificij. Sed contendimus, non doceri in eccleſia illa, ea dogmata quæ ſunt Scripturis ſacris conſignata, ſed quæ illis maximè repugnent. Ad ea provocamus: documenta quæ ipſi ſumma fide digna eſſe, ne audent quidem negare: ad ipſa videlicet Dei oracula, nunquam ceſſarunt noſtri per hoc tempus loqui, clamare, ſcribere, libros edere, & quid non facere? Ipſa etiam experientia docet, vbi receptum ſit Evangelium ibi eoſdem imperare qui imperabant antè, neque per nos vlla eſt facta mutatio, nec tentata, immò ne ſomniata quidem: nec dum tamen extrahi ex principum animis potuit hæc calumnia, quod ſeditioſus ſimus populus, principibuſque atque omnibus honeſtis inſtitutis infenſus, multo autem minus aſſequi, vt vel ad eorum ſemel perveniret aures, quid re vera velimus, quid moliamur, quo ſpectemus, quis noſter ſit ſenſus. Calumniæ igitur vi dementati qui cum imperio ſunt, ad eos opprimendos, qui patefacere veritatem volunt
feru

feruntur, hic autem vna ſententia, vnumq; iudicium in omnes valet, veritati hæreſeos (vt dixi) imponitur nomen, vt Lutheranæ, aut aliud quodpiam, error veritatis orthodoxæ, aut catholicæ nomen obtinet. Ita, ſi quis ab errore quopiam abhorrere, & veritati favere præſeferat, hic diſputandi non eſt locus. Cum dicto ignes ſunt parati, quoſque nequeunt comprehendere, præ metu eos fuga cogunt ſibi conſulere.

Sunt autem calumniatorum duo genera: vnum eorum quibus ſuuſmet animus teſtatur eos mentiri, ac calumniari: quod genus fuerunt ſenes illi Suſannæ accuſatores, & Ioſephi domina: alterum eſt eorum qui non prorſus ſe calumniari intelligunt: ſimiliterque hallucinantur, vt ij quos diximus ſuaſmet non recte cogitationes, & conſilia intelligere. Hique duas rurſus dividuntur in partes, quidã enim etſi intelligunt illi quidem ſe mentiri, & cavillari aliquid, dignum tamẽ putant eum quẽ accuſant, qui opprimatur: & cùm veris accuſationibus convincere nequeant (quaſi verorum criminũ teſtes deſint tantum) non habent crimini, ſi falſis eum gravent, ac falſis convincant teſtibus. Immo vero videntur ſibi & ſanctè facere, & magna digni laude. Alij, & ſi nõ om-

nino intelligunt ſe mentiri quicquam: tamen cum odijs accenſi ad accuſandum deſcendant, quia veritatis aſſertores eorum minuant dignitatem, commoda, lucra: ſimulatam patefaciant ſanctimoniam: fucum ſibi ipſi faciunt: vt non videantur ſibi ſuam rem agere, ſed Dei. Huius generis neceſſe eſt fuiſſe multos eorum qui Dominum ſunt inſectati: quippe *qui* (vt ait Apoſtolus) *ſi gloriæ Dominum agnoviſſent: eum cruci affixuri nunquam fuerint*. Illud perſuaſum habeo: calumniatorum genus hoc quod vel ſibi fucum facit: vt ſuo genio indulgens Deo ſibi videatur immolare: immanitate multis partibus omnes vincere: alij vix videntur tantum amare poſſe ſua commoda, honores, diſſolutum vitæ genus: vt qui impedimento in ijs eſſe eis videntur: quæ odia in eos ſuſcipient non aliquem videantur habitura modum. Sit certè in illis ſi non humanitatis ſcintilla, at tandem certè ſatietas. Hi quo plus viderint fuſum ſanguinis, eo maior eius ardentiorque fit ſitis: hic Satanas quantus quantus eſt, patefacit ſeſe. Sint documento recentes Gallici motus, & inaudita poſt hominum memoriam quam in illis ſatanas exercuit feritas. Neque vero in ſolo Iudaico populo tales extiterunt calumniatores qui

impotente

impotenter in Prophetas, in Dominum ipſum, inque Apoſtolos furerent: neque ſunt hodie inter ſolos Pontificios: vix vnquam tam bono loco eſt eccleſia, quin tales aliquot in ſinu alat ſerpentes tantopere ſemper non apparet virus: quia non ſemper aperta eſt ad omnem ſæuitiam via: non ſemper eſt ad manum carnifex. Sed tamen cui ſunt oculi, ij non difficulter ex vngue (vt dicitur) leonem: in quocunque ſit vlla animi elatio, avaricia, ſuaviuſculæ vitæ amor: ſi coniuncta ſit vlla ſanctimoniæ opinio: qui quid horum vel ſummo digito attigerit: experiatur certiſſimè ſuos omnem ætatem, omnemque locum habere phariſæos. Quid multis moror. Vix quiſquam non ſuo pectore ipſum geſtat Phariſaiſmum: vt explorare ſe ipſe debeat: immo vero neceſſe habeat quilibet ne fortè quod in altero abhorret, deteſtaturque, ipſe eodem laboret vitio: alioqui, ſi non deſit occaſio, Phariſaiſmum ſuum certiſſimè aliquando proditurus. Quo tempore caruit eccleſia talibus monſtris: cum Apoſtolorum tempore in ipſis piorum cœtibus non deeſſent? Quidam certè Diotrephes Ioan 3.
eius farinæ homo, eo etiam opinionis irrepſerat, vt Iohannem Apoſtolorum excludere à cœtu poſſet: & dubitabimus ætatem om-

nem ſuos habituram: cum ſuis illa non ca-
ruerit? Ne putemus ſolis Iudæis dictum il-
lud verbum: *Væ vobis qui prophetis ſepul-
chra exædificatis: cum veſtri eos maiores ad
necem rapuerint*: dictum eſt enim omnium
ætatum hominibus. Semper enim verum
& illud verbum eſt.

Sed nemo videt manticæ quod in tergo eſt.

Illud autem maximè omnium conantu
calumniatores omnes: vt nulla admiſſa cau-
ſæ dictione, ſua ſit inſtar certiſſimæ proba-
tionis authoritas, hinc eſt illud: Niſi eſſ
hic peccator, nunquam eum ad te adduxi
ſemus, &; Eſt nobis lex quæ vt moriatu
exigit, & accuſatores cum ſint, volunt ſim
teſtes eſſe, hunc (inquiunt) offendimus p
pulum ſeducentem.

Sed quominus velit aliquis ea doce
ac patefacere quæ novit, ſi facere qu
quam poteſt, facit eorum exemplum qu
viderit peſſimè tractatos ſimili de ca
Facit etiam altera ex parte eorum comm
dorum, honorum, aliarumque rerum ra
quas ineptum hominis ingenium plus
quo æſtimat, ita fit vt quidem mortis
riculo perterriti, earumque rerum iact
quas nimium amant, id quo donati à I
ſunt lumine abſcondant: quare qui v
tati opprimendæ dant operam, partim

ilijs, bonorum rereptionibus, ignominijs, ſæuiſſimiſque ſupplicijs metum incutiunt: partim ad impietatem ampliſſimis præmijs propoſitis alliciunt: capiuntque vt hamo piſces. Sed tamen qui veri lumine donati fuerint, non tantum vt ipſi videant: ſed etiam vt doceant, non facilè patientur ſe hiſce rationibus ab ſuo abduci munere: nam vt contemnant & terriculamenta illa omnia, & quodcunque impietatis ſceleriſque præmium polliceri ſatanas poſſit, cogitabunt etiam atque etiam cuius deſtinati ſint militiæ, quanta res ſit, quanta, quam certa, & quam etiam diuturna propoſita ſint præmia. Ita enim ſecum ratiocinabitur quiſque: Eho, quid hic eſt quod hæreas? quod cuncteris? Non in mentem veniet cuius deſtinatus ſis militiæ? Is nimirum eſt qui mundum reſque omnes tum creauit, tum gubernat infinitis partibus maiore & potentia, & ſapientia, & bonitate, quam vt complecti eam vlla poſſit cogitatio. Quod ſi ambitioſus es, ſi honoris cupidus: quid vel fingi poſſit præclarius: quam tali militare Domino? Quis autem dux belli? Quis niſi vnigenitus Dei filius? Quid eſt quod optes amplius? Eſt ne autem de victoria quod dubites? Atqui illa in tui eſt imperatoris manu, cuius votis re-

ſiſtere poteſt nihil: atque ita nihil vt ne capillus quidem perire tibi poſſit citra eius cui militas voluntatem, capillorum ille tuorum omnium numerum tenet. Quod ſi cadere quoſdam è ſuis patitur, haud id facit exiguo in eos amore, aut incuria: conſtat illi tam ſapientiſſimo, quam noſtrum amantiſſimo iuſtiſſima, graviſſimaq; quamobrem id faciat, cauſa: ſed non deeſt ei ratio, quomodo quicquid id videatur mali, cumulatiſſimè compenſet, & quamprimum. Qua nam autem re? Non ille quidem aliqua pecuniæ ſumma, aut re alia eiuſmodi brevi peritura, ſed ſempiterna vita, eaq; beatiſſima. Quid ni igitur optimo ſis animo? Ac vide quanam de re certetur: vter videlicet regnare debeat: Deus ne, an Satanas? Sępe viri fortes patriæ amantes, ne ea in hoſtium veniret poteſtatem fortaſſis etiam nihil peius habitura: vitam ſuam certiſſimis periculis, promptiſſimis expoſuerunt animis. An tu igitur ne ſatanæ hoſti crudeliſſimo ſiue patria, ſiue humanum genus omne ſeruiat, atq; æternum ſeruiat, non ei pari alacritate vitam quæ neceſſitati debetur, donare potius, quam reſeruare naturæ malis? Præmia quæ ſint propoſita, dictum eſt, ſunt autem eiuſmodi vt eorum amplitudinem ne minima quidē parte ve.

expri

exprimere oratio, vel complecti cogitatio poſſit vlla. Militiæ ſimiliter id genus eſt: vt ſi modò ſapientiſſimo tuo, optimoque parueris imperatori, vel ſi occumbas: tamen non victor eſſe non poſſis. Quid? Annon ipſemet Dei filius ſic olim Satanam è ſuo dejecit regno? Victus, ac neci traditus vicit. Te ne igitur vel pigeat, vel pudeat eadem vti conditione qua ipſe tuus imperator, ac tantus imperator vſus olim fuerit? Sed victoriam præcedunt dedecus, ignominiæ, cruciatus: ita eſt. Sed eo etiam major futura eſt triumphi gloria: cumque illa vnius ſint momenti, hæc perpetua æternaque eſt futura. Sed ad cogitationes ejuſmodi ardentes, aſſiduæque addentur ad Deum preces, quibus invictam hanc aſſequaris animi magnitudinem. Certum eſt enim, contingere eam nemini poſſe, niſi à Deo impetratam. Neque ſanè calumniam ſatanicæ miniſtram ſævitiæ facilius admodum ſit effugere, quàm ipſam vim ferendo, contemnendo, tempus locumq; prudenter patienterque expectando repuleris Quod ſi ſuppliciorum, ignominiarumve metu perculſus aut perfidiæ captus præmiis ad veritatem reſtituendam quum poſſes, tuam commodare operam recuſaveris, impellentique ſpiritui reſtiteris: væ tibi, quantam

tam

tam gloriam cum quanta judicii ſeveritate commutaveris. Satius fuiſſet multo, in lucem editum te fuiſſe nunquam. Sed ſi ſint qui docere & poſſint alioqui, & velint: nec ſint tamen qui velint audire, multa faciunt.. Primum autem illud eſt: quòd ſemel collapſa diſciplina omni homines indulgent ſuo quiſq; genio. Alii voluptates aucupantur: alii congerendis opibus inhiant: alii ad inanis cupiditatem gloriæ accenduntur: atque vt fiat quiſque ſui voti compos; nihil prætermittit: æqui ac iniqui, honeſti turpiſq; ratio eſt nulla. At verò qui ita corruptis ſunt moribus, ad ſanctam piamque omnem monitionem ſurdi fuerint. *Non eſt enim* (inquit Solomon) *ſapientiæ in pravum animum aditus.* Maximo deinde eſt impedimento: quòd in erroribus ſint nati, atque educati. Quod quidem ad naturam ad errores per ſe maximè proclivem cum acceſſerit; fit, vt nihil videatur veritate abſurdius: vtque ferre vera dicentem nequeant. Tum autem accedit opinio quędam: quod in religionis mutatione ſit periculum: tutum autem conſilium, majorum non deſerere veſtigia. Quod abſque dubio perſuaſiſſimum habent ii, qui arbitrantur, ſi vllo tamen in errore verſarentur, id non ſibi, ſed paſtoribus ſuis fore fraudi:

Sed id agit maximopere vt populum in receptis erroribus obſtinatum reddat.

quòd

quòd ſi rebus novis aures patefacerent, ſeducerenturque: & ſuam fore culpam, & ſe daturos pœnas. Quod periculum eò etiam videtur illis majus: quo plus temporis laborum ſumptuumq; opus eſſe ad conſequendam divinarum rerum certitudinem opus eſſe arbitrantur. Accedit illa perſuaſio: quòd quæ veniunt in controverſiam, & aliàs ſæpe oppugnata à diverſis hæreticis fuerint, optimeque defenſa à viris videlicet ſumma ſanctitate, ſummaq; ſapientia prædítis, vt jam pro rebus judicatis habeant. Accedit denique illud, quòd in rebus æſtimandis ineptiſſimo ſuo homines vtantur judicio, atque illis regantur indiciis quæ ſuprà recenſuimus. Non enim probari eis poſſunt ea dogmata quæ hominis non tantùm judicio, ſed etiam votis repugnent maximè. Quæ majorum, multorumq; ætatum, ac nationum damnent judicium: quin etiam plurimorum hominum ſapientiæ nomine clariſſimorum. Quo in numero fere habentur qui ampla vtuntur fortuna, quoſque iſti ipſi evehunt, plurimique faciunt: ſed ii maximè quibus vetuſtas authoritatem addiderit. Sed neque vera videri illa poſſunt dogmata, quæ qui amplectuntur, iis protinus quamplurimæ maximæq; paratæ ſint afflictiones: fiantq; (vt quidem videtur)

detur)tam Deo quàm hominibus exoſi. Eaq; tandem dogmata quæ non publicè tradantur, ſed clam in angulis, ac quaſi furtim in hominum aures inſtillentur: præcludunt etiam veritati aures, quum in nefandum hæreſeos nomen, quo eſt infamata, odiis præoccupati ſunt ante, quàm quid dicatur, noverint. Quod quibus rationibus contingat, dictum jam eſt. Sed & in timore qui ex edictis animadverſionibuſq; cõcipitur eorum, qui cum aſſentiri rebus novis (vt videntur) voluerint, ſæviſſimis affecti fuerint ſuppliciis, plurimum eſt poſitũ, neq; ea ſolum ratione quòd præſentem tranquillitatem veri cognitioni gloriæque Dei præferant, ſed ideo etiam, vt magis hæreſes eſſe videantur illæ, quas tanta inſectantur ſævitia. Nam (vt dictum jam eſt alibi) quod homines nollent, id etiam ægrè ſibi perſuaderi patiuntur: quoniamq; neq; ſubire æternam vellent damnationem veritati reſiſtentes, neq; etiam dogmata illa amplecti quæ ſibi illicò maximarum calamitatum futura eſſent cauſa, niſi eis Deus magnam vim faciat, adduci vt ea vera eſſe credant, non poſſunt. Sed illud maximè ex omnibus homines obſtinatiſſimis animis veritati reluctantes, prorſuſq; ſurdos facit: quòd apud eos tam Evangelium, quàm qui

qui illud profitentur, peſſimè audiant. Evangelium quidem, dum hæreſeos nomine infamatum alia continere dicitur, quàm revera contineat: veluti omnis libidinis, impuræque vitæ licentiam, aliaque ejuſmodi, profeſſores, dum impuræ, omnique vitiorum genere contaminatæ vitæ accuſantur, dum dicuntur non eadem ſentire omnes, neque convenire inter ſe, verùm eſſe quot capita, tot ſententias. Sed in eos debacchantur præcipuè qui docendi funguntur munere, quòd ſint imperiti, arrogantes, temerarii, animis corruptiſſimis, quòd non Dei gloriæ ſtudeant, ſed omnia humana & divina jura evertere, omnes juſti & honeſti, omnes pudoris leges effringere invidia odioque adducti conentur. Vt de Luthero apud Pontificios fama eſt, quòd ob id quòd impetrare Cardinalatum (vt vocant) non potuerint, Romanam in eccleſiam inſurrexerit: id quod & de quibuſdam aliis eſt dictum. Quæque jaciuntur in eos probra, partim nihil prorſus habent veri, ſed per ſummam excogitantur calumniam, partim etiam habent illa quidem veri aliquid, ſed præter quàm quod de ſuo addunt calumniatores, perperam etiam interpretantur. Nam ad opinionum tantam diſcrepantiam quod attinet, verum quidē eſt, inter eos quos impii vno appellant no-

mine quampluримam eſſe, multipliceſque diſſenſiones. Sed quid tamen iſtud eſt? Niſi quòd, quamprimùm aliquid Evangelicę veritatis reſtituitur: vt eam infamem reddat ſatanas, eique fidem adimat, multas abſurdaſque hîc illic ſerit opiniones, lolium ſcilicet inter frumentum, & multas conflat ſectas? Quibus commune aliquod cum Evangelica profeſſione imponit nomen. Quare cum illa quidem opinionum multitudine nihil cum Evangelio eſt commune, neque ad vllam juſtam ejus pertinet infamiam: faciat enim Satanas quantam, quamque multiplicem lolii ſementem voluerit, nunquam effecerit tamen, quin frumentum ſit frumentum. Sed illud tamen & contingere poteſt, & contingit, vt quanquam aliqui de præcipuis religionis capitibus rectè ſentiant, in nonnullis etiam, ſed minimè tamen ejus ponderis, errent: alius in alia, itaque etiam inter pios Dei ſervos aliquid ſit diſſenſionum. Sed quis mirari ſatis poſſit? Si ſint in vna quapiam civitate viginti, aut triginta hominum milia inter quos de religione ſumma ſit conſenſio, quinque, aut ſex diſſidebunt inter ſe. De tanto illo idem ſentientium numero vix vlli erunt ſermones: de paucis illis vagabitur fama: atque ita in hominum voculas conjicientur

jicientur, vt videatur in ea civitate præter diſſenſiones eſſe nihil: vix ex omni civium numero inter duos convenire. Idem accidit de hominum vita: ſi quo enim in populo qui Evangelium amplexus fuerit, ſequuta quidem ſit magna morum emendatio: quia tamen adhuc homines ſunt homines: fieri non poterit quin nonnunquam ab aliquo crimen admittatur aliquod. Hîc igitur ad pauca quædam crimina notandum adverſarii lynceis fuerint oculis, ad videndam illam morum emendationem nullos prorſus oculos habuerint. Ac videtur neſcio quo modo ita vſuvenire: vt pleriſque in rebus magis animadvertatur quod male fit, quàm quod benè. Reddit aliquis depoſitum? Honeſte cum vicini vxore gerit ſeſe? Dat juſtam ab ſe ementibus menſuram? Vix quiſquam cuiquam id narrat: niſi magnam aliquam res præ ſe feret novitatem. Vt ſi contenderet quis, non plus decem nummis deberi ſibi, neque acceptare plus vellet: alter contenderet ſe debere quindecim, velletque eum vt acciperet, cogere. Quòd ſi quis vno verbo alterum attingat: aut quoquo modo (vt fit) lapſus fuerit, protinus volat fama: audiuntur querelæ. Taceo quod vbi populus aliquis Evangelium amplectitur, multi ſunt

de

de populo, qui tam amplexi fuiſſent quamlibet doctrinam aliam, quàm Evangelicam: quippe qui religionis nulla tangantur cura. Quare impura ſua vita multis maximiſque reprehenſionibus digna, Evangelio quod magnificis fortè verbis inter pocula, ne dicam inter ſcorta jactant, infamiæ ſunt, ac dedecori. Qui aliquando ſuæ impietatis ac flagitiorum juſtas Deo pœnas dabunt. Immò verò non deſunt ex talium numero, qui cum re vera religionem nihil curent, ſimulent tamen impendiò eam ſe amare: divinis literis multam impendant operam, evadantque divinarum rerum eruditi diſertiq; diſputatores: & tandem ad docendi concionandiq; munus præveniant, cumq; (proh nefas) magnum ſit cordis ac linguæ diſſidium: cum multò aliter doceant & faciant; id videlicet ad maximam revocatur Evangelii infamiam. Mirum eſt enim, qnàm incommodi atque indigni ſermones veritatis hoſtium ac Satanæ opera in vulgus exeant, quamq; hæc nulla conterere poſſit oblivio. Verùm ſint licet ſimulatores multi, ſunt & multi abſque dubio qui ex animo Deum colunt, qui tamen & ipſi non poſſunt non aliquando humanitùs pati aliquid, quod calumniatoribus ſuſurrandi materiam ſuppeditet. Qui ſi ad Evangeli

profeſſorum

profeſſorum infamiam eorum ipſorum vti poſſint teſtimoniis, dum ſe (proh dolor) mutuò infamant: id verò ad arcendam, ac procul abigendam veritatem firmiſſimum ſit propugnaculum. Vt autem iſti ſe mutuò infament, ita contingit, quum oritur inter eos (vt diximus) aliquid controverſiæ, inter diſſerendum incidunt in ea quæ diximus dudum in diſputationibus contingere: commotiſque ac perturbatis animis quid faciant non cavent, dum indignationi obſequantur: quod eò accidit magis, quo plus ponderis in controverſa re vel vtrique parti, vel ſaltem alteri videtur. Qualium offendiculorum frequentiora, majoraque habet hæc noſtra ætas exempla, quàm vt vel cogitatione complecti aliquis, niſi planè ferreus ſiccis oculis poſſit: quippe cum ea noſtra ſit cæcitas, vt non animadvertamus quàm retardetur hinc Evangelii curſus, aut ea perverſitas, vt ſiquidem id animadvertimus, malimus talia exhibere hoſtibus noſtris ſpectacula, quibus quidem accidere illis nihil jucundius, nihil optatius poſſet, quam ea fraudari voluptate quam animorum permotionibus obſequentes percipimus. Neque id fit modò, quum re vera orta eſt inter aliquos diſſenſio, verùm accidit etiam nō ſemel, vt

cum alicujus verba haud commodè accepta fuiſſent, vt videretur ille aliud velle, quam re vera vellet, excitati in illum ſunt clamores, ac quanquam is poſtea millies teſtatus Deum fuerit, haud ſe id voluiſſe, quòd alios offenderet, nihilque novi ſenſiſſe ſe, nihil profuerit, quin omnino eum facere hæreticum pergerent: eique ea tribuere quæ neque dixerit, neque cogitaverit vnquam. Itaque tanquam hæreticum inſectati ſunt. Exempla nominatim referrem, ne cujuſquam offendam animum, ſuperſedeo. Horum malorum cauſa eſt naturæ morbus, qui ocioſus eſſe in nobis non poteſt: arrogantia videlicet, ac ſuperbia: arrogantia facit, vt quiſque ſolus ſibi ſapere videatur, ſolus oculos, ac mentem habere, ſolus Deo à ſecretis fuiſſe. Superbia facit, vt erraſſe, aut vel tantillum lapſus eſſe videri nemo velit.

Monita ſalubria iis qui veritatem propagare cupiunt.

Sed ſi ſint qui docere veritatem poſſint velintq; quî fiet vt occupati ſatanæ artibus hominum animi audire recuſent? Certè cum perverſum in animum teſtetur (vt diximus) Solomon penetrare ſapientiam non poſſe, perverſuſq; is ſit maximè qui excuſſo Dei timore omni totum ſe nequitiæ tradit. curentur aliquatenus animi ante omnia oportet: id quod fit commemorati-

ne mandatorum Dei, ſempiternorumque ſuppliciorum in tranſgreſſores conſtitutorum: ac talia quidem habuiſſe Dominicas conciones initia, videre licet: ſic enim vulnerati animi admittunt medicum, non ſolum autem à commemoratione mandatorum, propoſitæque tranſgreſſoribus pœnæ initium faciendum eſt, ſed oſtendendum eſt etiam populo vt tranſgreſſus ea ſit mandata, vtque ſibi iratum Deum habeat: cum enim auditoribus non teſtari ſuuſmet non poſſit animus, rem ita ſe habere, qui Dei ſemen fuerint, arrigent profecto aures bonamque de te opinionem concipient. Quidnam autem primò, quid ſecundò, quid tertiò dicendum ſit, vix præſcribi, ac ne vix quidem poteſt. Locus, tempus, occaſio docebit: ſed ante omnia ſpiritus. Videtur autem vt quidq; paratiſſimam habet approbationem, minuſque calumniæ obnoxium eſt, ita primo loco docendum. Vt ſi antè de fidei juſtitia egeris, quàm de impietate Miſſæ, divorum, ſimulachrorumque cultu, & id genus aliis: cumque eorum in quibus erratur, alia ſint doctrinæ quaſi partes, alia ad judicium de doctrina pertineant, vt quod non hominibus habenda fides ſit, non ex proſperitate, aut calamitatibus, non denique vlla alia ex re-

petendum piæ, aut impiæ religionis judicium, quàm ex ſolis Dei certis, claris, perſpicuiſque oraculis: vtra proponenda ſint antè, haud ſatis apparet. Quæ plus præ ſe ferunt novitatis nonnunquam majorem injiciunt cognoſcendi cupiditatem, nonnunquam etiam prorſum alienant animos. Quæ novitatis habent minimum, initia inſtillantur illa quidem facilius, ſed ferè etiam leviter admodum imprimuntur: niſi fortè continuare opus poſſis, vt indies quaſi adacto cuneo majora addas, ſed & nonnunquam rectè à depulſione calumniæ exordimur: in quo vehementer cavendū eſt, ne dolori, aut indignationi quid tribuentes non tam repellere injurias, quàm rependere voluiſſe videamur. Decet enim Chriſtianum ſumma lenitas, moderatioq; : ſit ſcopus, non vt reddas cuique pro meritis, ſed hominum animos Domino vt lucrifacias. Ac quo minus quid aut aggrediamur temerè, aut faciamus minus circumſpectè, conſulendus eſt optimus magiſter ſpiritus. Orandus (inquam) aſſiduè eſt Dominus, vt ipſe moneat vbi, quando, & quos aggrediamur, dictet verba, corda aperiat: denique vt ipſe opus, qui ſolus poteſt, conficiat. Atque ne vllo vel ſupplicii, jacturæq; metu, vel cujuſvis incommodi cauſa Evangelium

lium homines averſentur, eiſdem ſunt hortandi rationibus quibus qui docent, ſe ipſi communiant, oportet. Videndum eſt autem etiam atque etiam, vt non tantùm diluantur ea quæ tum in veritatis aſſertores, tum eorum in doctrinam jaciuntur, verùm multò etiam magis, ne habeant impii quod objiciant verè, aut etiam veriſimiliter. Vt non modò abſit crimen omne, ſed omnis etiam criminis (ſi fieri poſſit) ſuſpicio. Proinde cum delictum omne maxima per ſe dignum animadverſione ſit, ſi tamen is illud admiſerit qui Evangelicæ veritati nomen dederit, idq; impiorum in conſpectu: ita, vt inde occaſio eis infamandi detur Evangelii, aut ſi inde infirmorum offendantur animi, quaſi pia ſanctaque ea videri dogmata non poſſint, quorum ita vivant profeſſores: tum verò id Deus abominetur maximè. Quo etiam teſtimonio gravari magis poſſit Evangelium, quàm ſi ii qui eoſdem errores, idemq; ſatanæ regnum oppugnare eiſdem telis, ijſdemq; tormentis aggreſſi ſunt, maledictis ſe mutuò conficiunt, alterque alterum vt ſatanico dementatum ſpiritu condemnet? An dubitemus eum impetum, eamque acerbitatem qua ſic inter ſe ferociunt quidam, non ab vllo eſſe Dei ſpiritu, ſed ipſo ab ſatana, vt vel

ipſorummet Evangelii aſſertorum teſtimonio ſanctum Dei damnetur Evangelium? Quibus non lachrymis digna hæc noſtra ſit dementia? Ergone cujus nos tam infenſi, tam acres videri hoſtes volumus, cujus conficiendi, perdendique cauſa tot ſuſcipimus labores, tot nos committimus periculis, tantumque noſtri effundimus ſanguinis, ei deinde vltrò ſuppeditabimus arma quibus tueatur ſeſe, immò etiam quibus nos confodiat? An verò obſcurum hoc eſt? Si Satanæ optio deferenda fuiſſet vt quod maximè è re ſua fore arbitraretur quòd maximè optaret, id obtineret: quid optare potuiſſet aliud, quàm vt ſuorum hoſtium cauſa eorundem acerrimo jugularetur teſtimonio? At hoc ipſum fit, impetrat (inquam) Satanas quod maximè e[...] omnibus habebat in votis, & ab illis ip[...] impetrat quibus quis dixerit eum valid[...]ores hoſtes, formidabilioreſque vix hab[...] iſſe vnquam. Atque hinc, ſi qua ex re al[...] cognoſcere licet qualis quantuſque vet[...]rator ſit Satanas, qui talia non tantum m[...]liatur, ſed tanto etiam cum ſucceſſu, ac t[...] pulchrè perficiat. Verùm quid facias? ille tantus veterator eſt, & homo, quiſq[...] tandem ſit, præ illo non niſi tyrunculus [...] vnquam, vt ſi illius capiatur dolis, mir[...] admod[...]

admodum non ſit. Sed detectis jam dolis, quid fiet? An nihilominus pergimus Satanæ cauda adblandiri? At verò quod ante incauti fuerat militis, facileque condonandum, jam nequiſſimi impuriſſimique proditoris fuerit excuſatione prorſus nulla dignum. Verùm ne dubita, non deerunt ſatanæ doli alii, quibus, niſi caveris, te adhuc ſibi obſequentem habeat: ſuggeret videlicet, turpe fore, ſi mutato ſtylo quaſi erraſſe te ante fateri videâre, id haud ex dignitate tui fore officii, deceſſurum tua de authoritate plurimum, quin etiam dogmatum tuorum fidem titubaturam. Denique actum fore de omni Evangelio, niſi videâre tanquam Deus quiſpiam nihil non ſapientiſſime feciſſe. Sed heus tu, cave tibi in tempore, Satanas (inquam) te rurſum ſuis tentat dolis. Ne erres, vel ſi mordicus tueri factum tuum pergas, nunquam propterea facias, quin errorem tuum agnoſcant omnes ac quo magis tegere cum tua volueris pervicacia, eò conſpicuus fiet magis, & fœdus, & inviſus: præterquam quod indignationem incurres Dei tantam, vt cum tibi à parva timueris nota, nullis non ignominiis te obruturus vndequaque ſit. Diſcamus ergo tandem aliquãdo majore lenitate prudentiaque in no-

ſtris verſari controverſiis. Qua de re cum alibi ſatis multa dicta ſint, non erimus hic pluribus moleſti.

Ne ſe mutuò maledictis conficiant.

Ad diluendas calumnias quibus infamari ſolent Evangelii profeſſores, eo quidem nomine, quòd multa eis nefaria, valdeque abſurda tribuantur dogmata, quæ illi nullo pacto agnoſcunt: & illud pertinet, quod jam fieri vbique videmus, vt quælibet aut particularis alicujus loci eccleſia, aut civitas, aut provincia quæ Evangelium fuerit amplexa, & privatim etiam homines nonnulli ſcriptis editis quæ ſit ſuorum dogmatum ſumma teſtentur, eaque ratione impiorum errorum quos nunquam non ſerit ſatanas, ad ſe doceant non pertinere infamiam. Quæ res quàm bene eis cedat, expendendum eſt. Certè quidem adverſarii quòd audiunt confeſſionum nomina, etiamſi in præcipuis religionis capitibus ſumma ſit conſenſio, tamen totidem videri ſectas volunt: faciunt id illi quidem ſuo vitio, nulla juſta cauſa, fateor; ſed colorem tamen habet calumnia. Si vnus Deus eſt, vnus Chriſtus, vnus Baptiſmus, vna fides, quid ſibi volunt (inquiunt) hæc tot confeſſionum nomina? Si eſt inter vos ſententiarum conſenſio, ſi vna fides, quî fit vt non vna ſit veſtrę omnium fidei confeſſio?

feſſio? Ac in veteri quidem Hebræorum eccleſia facta non ſemel eſt diuini cultus reſtitutio, neq; vllius tamen (quod me legiſſe meminerim) extat more noſtro compoſitæ confeſſionis memoria. Legebatur populo legis volumen, & diruebantur altaria, tollebantur ſimulacra, abolebantur omnia impietatis veſtigia. Hęc erat reſtituendi cultus formula, vt confeſſio eſſet ipſum legis volumen: quam ob rem nos eandem non imitaremur rationem? Qua fiducia volumus nos maiorem noſtram eſſe prudentiam, quam ſapientiſſimorum pariter ac religioſiſſimorum regum illorum, quorum hoc in genere factum ipſe probauit Deus? Nam vt non graventur piæ eccleſiæ à calumniatoribus multorum fœdiſſimorum errorum infamia, noſtris quidem iſtis confeſſionibus non aſſequimur. Calumniantur nos nihilominus, nam hæreticos communi nomine appellant omnes quicunque Romanæ eccleſiæ obedientiam detrectant, itaque quamcunque impietatem ſecta aliqua defendat, illa ex æquo infamant omnes, quin etiam confingant ipſimet quædam errorum monſtra quæ nobis adſcribant. Tum autem additur ad calumniam, quod qui Romanã eccleſiã repudiant, in tot ſectas ſunt diuiſi, vt deſignandis ſectis deſint nomina.

Ac

Ac quo plures videantur, pro confeſſio-
num numero ſectarum augent numerum.
Ac cum Satanas nihil tantopere cupiat:
quam vt qui ſuo illi ampliſſimo regno Ro-
manæ eccleſiæ bellum indixerunt, quàm
plurimas diviſi eſſe in factiones, ac ſectas
videantur, incertis atque inanibus tantum
opinionibus quibuſdam huc illuc fluctuan-
tes, nihil certi, nihil firmi habentes. Hoc
quidem aſſequimur noſtris iſtis confeſſio-
nibus, quod eius vehementer faueamus
votis: quod probari mihi non poſſe fateor:
niſi enim alioqui præclara inſit vtilitas
quæpiam, quam profecto videre nondum
poſſum, Satanę conſilijs tantulum commo-
dari operæ certè quidem nolim. Si inter
quas eccleſias de ijs convenit doctrinæ ca-
pitibus quæ ſunt ad ſalutem cognitu ne-
ceſſaria, ea item communem vnam habe-
rent fidei confeſſionem, vt quam re vera ad
vnum pertinent quaſi corpus, tam etiam
viderentur, non improbarem. Sed cum id
non fiat malim nullam eſſe, quam tot. Eſt
& aliud quiddam quod in confeſſionibus
iſtis me malè habeat: nam quicquid illis
aſſeritur, in eo iam ei verbo: Si ſedenti pa-
tefactum quid fuerit, prior taceat, nihil re-
linquitur loci: neque vero illi: *Propheti-
as ne ſpernite, omnia probate, quod bonum eſt
tenete*.

tenete. Quicquid enim ſemel ita ſcriptum ſit, id iam adeo certum, ratum fixumque eſſe volunt, vt potius ipſi Dei verbo quantamcunq; ſint vim illaturi, quàm vt quicquam de eo ſibi extorqueri patiantur, itaq; fit, vt quæ hominum ſunt verba, ſuperiorem Dei verbis adipiſcantur authoritatem. Meo quidem judicio nihil præſtaret, quam vno accurate concinnato fidei Symbolo confeſſiones alias abolere omnes. Certe enim talis eccleſiarum conſenſio multas ſopiret hominum voculas, multa magnaque tolleret offendicula quæ Evangelij curſum retradant mirum in modum.

Extat quidem antiquiſſimum fidei ſymbolum Apoſtolorum titulo, ſed illud ita probant omnes, vt tamen eius vſum non agnoſcant. Eſt enim ſymbolum ſignum bellicum, quod Latinè teſſera dicitur, quo ſocij ab hoſtibus & exploratoribus dignoſcuntur. Quo nomine cum placuerit veteribus breuiſſimam illam fidei confeſſionem appellare, ſatis apparet illos perſimilem voluiſſe eius vſum eſſe, videlicet vt quicunque eam reciperet, reciperetur ipſe, etiamſi alioqui in multis gravibusque verſaretur erroribus, qui reijceret, ipſe etiam reijceretur. Atqui hoc non fit: non enim recipitur quiſquis Symbolum illud profeſ-

ſus

ſus fuerit: cumq; id non fiat, apparet id pro ſymbolo non vſurpari: quare operæpretium fuerit videre, qualem nam eſſe oporteat confeſſionem eam, quæ rectè pro fidei ſymbolo inter Chriſtianos omnes (eos ſcilicet qui ad Dei eccleſiam quoquo modo pertineat) vſurpari poſſit.

Optandum fidei ſymbolum commune & quale.

Ac oportet quidem confeſſionem eiuſmodi eſſe inſtar definitionis cuiuſdam, quẽadmodum enim requiritur, vt definitio neque plura complectatur, neque pauciora quam ipſa quæ definitur res: videlicet vt nihil deſit, nihil redundet: ita in fidei ſymbolo nihil deeſſe oportet eorũ quæ ſint ad ſalutem cognitu neceſſaria. Nihil etiam contineri debet, abſq; cuius cognitione contingere ſalus poſſit, etenim ſi deeſſet aliquid cognitu neceſſarium, fieret vt qui Chriſtianus haberi non debeat, neque eccleſiæ Dei membrum, propterea quod profiteretur illud ſymbolum, haberetur pro Chriſtiano. Sin contineretur ſymbolo aliquid non neceſſarium cognitu, vſu venire poſſet, vt qui confiterentur quæ eſſent neceſſaria, & qui cum ſua qualicunq; fide ſalui eſſe poſſent, propterea quod non reciperent id abſque cuius cognitione contingere ſalus poſſit, cum eſſent pro Chriſtianis & eccleſiæ membris agnoſcendi, reijcerentur. At ſi neque

que deſit, neque redundet quicquam, jam neque reijcerentur, niſi qui ſint reijciendi, neque recipientur, niſi qui ſint recipiendi. Atque ita aptiſſimum fuerit ſymbolum quo Chriſtiani à non Chriſtianis diſcernantur. Quibus ex rebus ſatis apparet, longe aliam etiam eſſe rem, fidei confeſſionem conſcribere, quam religionis inſtitutionem aut ſummam. Inſtitutionem enim qui ſcribit, is non tantum quæ neceſſaria ſint complecti debet, ſed etiam quæcunque vllum habent vſum: in confeſſione autem ſcribenda vt nihil quod omnino ſit cognitu neceſſarium prætermittendum eſt: ita quicquid addatur non neceſſarium (etiam ſi alioqui verum ac bonum ſit) id ad eccleſiæ diuiſionem in ſectas pertinet, atque ad diſcordias & rixas. Qui pacem concordiamq; in eccleſia eſſe vult, oportet eum rerum neceſſariarum confeſſione contentum eſſe, fruſtra enim ſperauerit aliquis fore vnquam, vt cum Dei eccleſia tam bene agatur, vt de rebus omnibus omnes idem ſentiant. Quare vna illa reliqua eſt concordiæ ratio, ſi qui neceſſaria amplectuntur ferant ſe mutuo, & ſuas controverſias inter ſe amanter humaniterque vti fratres tractent.

Neque vero ſatis eſt, ſi neque deſit quicquam

quam, neque redundet, ſed quæ comple-
ctetur ſymbolum, ea etiam ita expreſſa eſſe
oportet, vt ea neque agnoſcere videri poſſi
ſit is qui non agnoverit, neque videri non
agnoſcere, qui verè agnouerit. Ac videri
quidem poſſit agnoſcere aliquid, qui re
vera id non agnoſceret, ſi quibus verbis id
expreſſum eſſet, ea ipſe aliter intelligere
quam oporteret. Quemadmodum Pontii
ficij verbo quidem peccatorum remiſſio-
nem confitentur, ſed cum talem intelligant
peccatorum remiſſionem quæ fiat com-
penſatione meritorum bonorum operum
quod verbo confitentur, re vera non ag-
noſcunt. Contra autem videri poſſet qui
non agnoſcere aliquid, quod tamen re ve-
ra agnoſceret: ſi verba quibus id eſſet ex-
preſſum, non intelligeret, proptereaque
negaret. Cum tamen rem planius expreſſam
non eſſet negaturus. Quid fiat igitur vt
vitetur vtrunque hoc incommodum? E-
quidem ſic vitari poſſe arbitror: Omnino
quædam in fidei confeſſione aſſerenda
ſunt: vt, *vnum ſolum eſſe verum Deum, &
eum quem ille miſit Ieſum Chriſtum*, quæ-
dam negari ſiue damnari poſſunt, quo
fit, ſi quid cum rerum cognitu neceſſariarum
confeſſione pugnet. Vt ſi negem in lege po-
ſitam eſſe iuſticiam, aut cum Paulo dicam

nihil rei cum Chriſto eſſe ijs qui in lege poſitam habuerint juſtitiam. Caue autem intelligas idem eſſe pugnare cum re cognitu neceſſaria, & pugnare cum confeſſione rei cognitu neceſſariæ. Cum enim ſupra vſuvenire poſſe docuerimus, vt credat aliquis quæ pugnant inter ſe, neque vera ſimul eſſe poſſunt, non neceſſe eſt, ſi quid pugnet cum re cognitu neceſſaria, id etiam pugnare cum eiuſdem rei confeſſione. Perſuaſi autem ſumus, quæ cognitu ſunt neceſſaria, ea divinis literis contineri omnia, & ea quidem apertè & perſpicuè expreſſa: vt nemo poſſit ea niſi occæcatus non intelligere, nam ſi occæcatus aliquis fuerit, ei nihil ſatis perſpicue dictum eſſe poteſt. Quæ cum ita ſe habeant, nihil mihi conſultius videtur, quam vt fidei confeſſio quæ ſit pro ſymbolo vſurpanda, non ſolum nihil complectatur non neceſſarium cognitu, nihil non veriſſimum, ac certiſſimum, nihil non divinarum literarum teſtimonio teſtatiſſimum, ſed etiam vt nihil complectatur niſi expreſſum eiſdem etiam verbis, & loquendi formulis (quoad eius fieri poſſit) quibus ipſe Dei ſpiritus eſt vſus. Quod ipſis in verbis aut ſyllabis vlla eſſe religio putanda ſit, neque quod quicquam interſit quibus quidque verbis expreſſum fuerit,

ſi modo & verum ſit, & recte intelligatur; ſed cum lubricum admodum ſit hominis ingenium, qui ſæpe certiſſima exploratiſſimaque arbitretur ea, nec poſſe in controverſiam adduci quæ poſtea non modo veniant in controverſiam, ſed etiam falſa fuiſſe demonſtrentur, ideo conſultius eſſe arbitror in fidei ſcribenda confeſſione Spiritus ſancti verba retinere, quam vſurpare noſtra, ne videlicet noſtro indulgentes ingenio aliquid inſeramus quod non ſolum non ſit certum, & cognitu neceſſarium, ſed ne verum quidem ſit. Deinde etiam ſi nihil inſeratur niſi quod & verum ſit, & cognitu neceſſarium, at fieri poterit vt verba noſtra nobis non animadvertentibus aliquid habeant ambigui (vix enim quicquam eſt perſæpe tam difficile quam ſenſum aliquem ita exprimere, vt non cavillo aliquis relinquatur locus) itaque fiet vt qui ſententiam vt eſt diuinitus expreſſa, vltro amplecturus fuerat, proptereaque recipi ipſe debebat, cum aliud quiddam dici ſuſpicetur, noſtris verbis expreſſam reijciat, ideoque ipſe etiam immerito reijciatur. Quæ res alicuius ſectæ origo ſit, atque initium: quibus ex rebus efficitur, vt minimè contemnenda exiſtat cauſa, quamobrem ipſa Spiritus ſancti verba retinean-

neantur:quamobrem autem noſtra mali-mus vſurpare, vix vlla cauſa eſſe poteſt. Nemo enim non fatetur quæ cognitu ſunt neceſſaria, ea divinis literis clariſſimè aptiſſimeque expreſſa contineri. Non loquor nunc de Pontificijs, quorum omnis fides authoritate nititur Pontificia, ſed de ijs qui verbum Dei volunt ſuæ fidei normam eſſe, præterea nihil. Quid autem velimus nos aliud, quam apertè ac perſpicuè omnia exprimere? Atqui præſtare id poſſumus ſanctæ Scripturæ verbis, quæ clara ac perſpicua eſſe confitemur, ideone forte verbis noſtris vtemur potius,quam ſpiritus ſancti, vt ſophiſtis tergiverſandi cauſas præcidamus? Scilicet Spiritu ſancto nos cautiores ſimus,& quid cauillo ſit expoſitũ quid non ſit,melius quam ille videamus. Quæ iſta fuerit temeritas?Cẽſeo igitur quę aſſerenda ſunt vt neceſſaria cognitu, ea eiſdẽ etiam verbis aſſerenda eſſe quibus divinitus ſunt expreſſa.Quæ vero ſiue reijcienda ſiue damnãda ſunt, ea forte ne exprimi quidem poſſint niſi ijs vtamur verbis,quib. qui illa aſſerunt vtuntur.Tantum videndũ eſt quid damnemus:nõ enim quicquid falſum ſit damnandum eſt ea quidem confeſſione qua pro fidei ſymbolo vſuri ſimus,alio qui ſi dãnetur error qui errantẽ à regno

Dei non excludat, & propterea quod damnare aliquis eum errorem nolit, ipſum ſymbolum recuſet profiteri, reijciatur, reijcientur qui reijciendi non erant. Sed ea tantum ſunt damnanda quæ ita pugnant cum fide rerum cognitu neceſſariarum vt non poſſit aliquis ſimul credere, & in quod oportet credere, & id quod damnatur, quemadmodum non poteſt aliquis iuſtitiam poſitam habere in ſolo Chriſto, & ſimul etiam in lege: quare cum in ſolo Chriſto habere eam poſitam oporteat, recte damnantur ij qui in lege eam collocant. Quicunque autem error fuerit eiuſmodi, vt non impediat, quominus qui erat ea credat quæ omnino credere oportet, is damnandus non eſt: alioqui ſymboli verus peribit vſus: quem vt diximus hunc eſſe oportet, vt quiſquis illud receperit, recipiatur & ipſe, quiſquis autẽ recuſauerit illud recipere, ne ipſe quidẽ recipiatur. Atq; vt eo ſigno agnoſcant mutuo quicunq; vllo modo ad eam pertineat Dei eccleſiam, quæ toto terrarum orbe non niſi vna eſt, fuitq; à condito mundi. Iſtis ſic expoſitis ſequitur vt tale aliquod conemur ſymbolum concinnare quale hactenus deſcripſimus, rudi licet Minerua: experiemur tamen, fortè aliquem tandem dabit Dominus qui & expoliat, & abſoluat.

Qu

Quæ nam habenda cognitu neceſſaria, Secundo libro diſputatum à nobis eſt multis verbis, atque hæc quidem inveniebamus, non plura.

1 Quòd vnus ſit verus Deus, & is quem ille miſit Ieſus Chriſtus, & Spiritus ſanctus. Et quod non rectè negatur alius eſſe pater, alius eſſe filius: quia Ieſus Chriſtus vere ſit Dei filius,

Formula talis ſymboli ex Authoris mente.

2 Quod homo iræ judicioq; Dei ſit obnoxius. Et quod reuiviſcent mortui, iuſti quidem ad ſempiternam beatitudinem, impij vero ad ſempiternos cruciatus.

3 Quod Deus Ieſum Chriſtum filium ſuum in orbem miſerit, qui homo factus propter peccata noſtra mortuus ſit, & propter noſtram iuſtitiam à mortuis excitatus.

4 Quod ſi crediderimus Dei filio, per eius nomen vitam conſequuturi ſimus.

5 Quod non ſit in vllo alio ſalus, non in Beata Virgine, aut Petro, aut Paulo, aut vllo alio ſancto, vel quovis alio nomine. Et quod non ſit juſtitia in lege, neq; in hominum mandatis aut inventis.

6 Quod vnus ſit Baptiſmus in nomine patris, & filij, & Spiritus ſancti.

Proinde hæc forte non incommoda fuerit Symboli formula.

Iohn 11. Vnum ſolum verum Deum novi,& eum quem ille miſit Ieſum Chriſtum, filium eius,& Spiritum ſanctum. Noui Dei legem eſſe illam: Audi Iſrael,Dominus Deus tuus, Deus vnus eſt,&c. Execrabilis eſt quicunq; executus non fuerit omnia quæcunque in lege ſcripta ſunt.

Matth.20. 2 Tim.4. Ioan. 5. Credo futuram mortuorum reſurrectionem,& judicatum iri vivos& mortuos,qui rectè fecerint,in vitam æternam ituros: qui autem iniq; egerint,ad ſupplicium.

Et cum ego in peccatis conceptus, & natura iræ filius contra Dei legem graviter commiſerim, agnoſco me Dei iudicio obnoxium,atq; æternæ mortis reum eſſe.

Rom. 4. Verum cum ſtatuto tempore Deus filium ſuum Jeſum Chriſtum in mundum miſerit,qui homo factus *propter peccata noſtra mortuus eſt, & propter noſtram iuſtitiam revixit*,qui nos à peccatis noſtris ſuo ſanguine abluit, per quem peccatorum venia nunciatur,nec eſt in vllo alio ſalus, nec vllum aliud nomen eſt ſub cœlo hominibus datum per quod ſervandi ſimus, confido me per illius nomen & gratiam vitam conſequturum.

Agnoſco vnum baptiſmum, in nomine patris,& filij & Spiritus ſancti. Si cui ita placeat,addi poterit eorum errorum cor-

dem

demnatio quæ cum ſupra ſcripta fide pugnant, hoc modo: Reijcio eorum ſententiam qui negant alium eſſe filium, & alium eſſe patrem. Confiteor enim Ieſum Chriſtum verè filium Dei eſſe.

Iuſtitiam poſitam non habeo in lege, neque in hominum mandatis, aut inventis, ſed in ſolo Chriſto. Neq; ſpero me ſalvum fore per beatam virginem, aut ullum ſanctum, vel quodcunq; aliud nomen, ſed per ſolum Chriſtum. Sin placet hæc omitti, poterit quicunq; ſymbolum profiteatur, præſertim vbi aliqua ſit ſuſpicio, interrogari, itane agnoſcat patrem & filium, & ſic de quacunque re alia de qua ſuſpicio ſit ulla, nequis verba amplexus, rem quæ verbis ſignificatur, neget, in quo tamen (vt verus retineatur ſymboli vſus) cauendum erit, ne quis interrogando præter ſincerum ſymboli ſenſum, quicquam exigat.

Certè autem ſi qua concinnari huiuſmodi poſſet fidei confeſſio quæ omnibus ad vniverſam Dei eccleſiam pertinentibus ita ſatisfaceret, vt putarent eam pro ſymbolo eſſe vſurpandam, & ea contentos omnes eſſe debere, neq; plurium rerum confeſſionem eſſe exigendam, eſſet eius vtilitas omni opinione maior. Etenim ſi quis rectè rem

expendat, aut hæc eſt concordiæ inter Chri-ſtianos ratio, aut prorſus nulla eſt. Nam quamdiu volet vnuſquiſq; ſuum iudicium de rebus omnibus cæteris credendi normam eſſe, ac legem cui non parere non liceat, neceſſe fuerit pene dixerim omnes omnibus eſſe hæreticos: vt ſectarum, rixarum, clamorum, ſimultatum modus futurus ſit nullus. Quod ſi ſemel perſuaſi homines eſſent quicunq; ſymbolum illud profiterentur (quæcunq; reliquæ eſſent controverſiæ) eſſe eos nihilominus pro Chriſtianis, & fratribus amplectendos, communia eſſe cum illis nihilominus ſacrorum iura, magna ſpes eſſet fore, vt & ipſæ quoque controverſiæ multo maiore tractarentur æquanimitate. Quin etiam vt ſublatis ſimultatibus inter eos tandem conveniret atq; ita adverſariis omnis præcideretur calumniandi occaſio: quod vt aliquando contingat, ſummis precibus eſt à Deo contendendum.

Hæc nos pijs quibuſq; ingenijs piè ſancteq; conſideranda proponimus, ſi quis hac in re plus aliquid viderit quam nobis hactenus Dominus patefecerit, eum rogatum volumus etiam atq; etiam, ne in tanti momenti ſuũ occultare velit talentum, at interim quicquid in nobis deſideret,

um certe conatum noſtrum ne inique interpretetur.

Sed quominus aliquot detectis patefactiſque erroribus cæteri etiam patefiant, id ita poteſt contingere: nam niſi qui primus aliquam cœpit lucem aſpicere, errores omnes animadvertit, quinimmo aliquot quaſi vera dogmata ſemel approbavit, magni fuerit negotij, vt eos idem poſtea animadvertat, præſertim à quoquam admonitus. Cauſæ ſunt eædem quas paulo ante dicebamus, nimis magna ſui opinio, & animi elatio: illa facit vt quantulumcunque aliquis videat, illico omnia ſe vidiſſe faciè ſibi perſuadeat, vt expertus eſt ſuum judicium aliquot in rebus rectum fuiſſe, ita ſibi perſuadet id fuiſſe in omnibus ac quicquid in buccam, eſſe oraculum: hac autem fit, vt nemo qui modo aliquid dè ſe ſibi perſuadet, videri velit aut erraſſe, aut non omnia vidiſſe: quare ſi quid ſemel aſſeruerit, ægrè adduci poteſt vt id ab alio præſertim admonitus retractet, ſed neque vt patiatur id connuelli. Quodque invitus eſſet facturus, ne intelligere quidem facile poteſt iuſtam, quamobrem id faciat, eſſe cauſam. Quare vt nollet falſa eſſe quæ aſſeruit, ita falſa eſſe perſuaderi non poteſt. Facit etiam animi nimia elatio quæ cum na-

turæ morbo eſt coniuncta, vt nemo laudit ſocios facilè admittat. Ex quo fit, vt ſi quis ea velit attingere quæ primis prætermiſerit aut ſuo calculo comprobarit, vt ſi fame confecto panis fruſtrum quod nactus fuerit: ereptum veniat quis, ita in eum excandeſcat. Ac quemadmodum illi ipſi qui primi profligandis erroribus navarunt operam, quominus alius in eo genere præterea attingat quicquam, ſunt impedimento, ita ſint quicunque primos illos doctores habuerint: illis enim ex hominibus cum ſibi deos fecerint, arbitrantur quod illi ignoraverint, ſcire poſse neminem. Itaque ſi quis vel tantillum de ſpacio curriculoque per eos trito deflexerit, adeo non præbent aures, vt ei vehementer ſuccenſeant: id vero contingit multo magis illis in rebus in quibus vera ſententia inſignis cuiuſpiam hæreſeos nomine infamis fuerit, neque meliore eam loco primi illi habuerint. Ita enim error adeo ſtabilitur, vt iam convelli nulla ratione poſse videatur: cui & illud poteſt accedere, ſi qui, cum tentaverint errores eiuſmodi impugnare, aut id fecerunt abſurdis ineptijſque allatis rationibus, aut ferunt aliorum errorum nomine infames, aut in eorum errorum locum non veritatē, ſed errores alios, forteq; fœdi-

fœdiores ſubſtituere voluerunt. Quiſquis enim res eaſdem aggredi voluerit, nemo fuerit, quin primo quoque verbo compertum ſibi habere videatur, & quali ſpiritu hominem eum eſſe oporteat, nimirum impio, maximeque ſacrilego: & quò tendat, quid ſibi velit: quid dicturus ſit, & quid poſſit etiam dicere: Itaque omnino ſurda fuerit aure, multo autem id fiat magis, quo plures quid ejuſmodi tentaverint, & pluries: & quo moroſioribus, magiſque perditis viſi fuerint moribus qui id tentaverunt. Sanè quæ viderentur homines à nimia tum ſuæ ſapientiæ fiducia, tum animi elatione ad modeſtiam æquanimitatemque, revocare poſſe, ſed & quæ diſſolvere poſſent nimiam illam de quibuſvis hominibus opinionem, de iis dictum jam eſt à nobis alibi. Tantùm ii ſunt monendi, quibus poſt primos Deus patefecerit quid, vt ad ea in medium afferenda magna vtantur dexteritate, ne inſolenter alios impetant, quaſi crimini dantes, quòd non omnia viderint, ne maligne quid voluiſſe vel tegere, vel depravare privatis vllis adductos rationibus interpretentur. Non decet Chriſtianum hominem ſuſpicioſus animus, neq; verò in eos ingratus per quos Deus eccleſiæ ſuæ magnũ aliquod contulerit beneficium; neque

quæ primo quoque verbo jactent habere ſe quæ patefaciant novo admodum, quæ nemo antè animadverterit, aut in quibus magni viri graviter hallucinati fuerint, aut verbis aliis ejuſmodi ineptiant. In quo ego quidem vehementer quorundam requiro prudētiam, quorum cum alicubi minimum haberet ſententia novitatis, tamen vt alio remi genere allato, ſic novitatis nomine hominum animos percellere voluerunt; quo & varias in ſe tragœdias excitarunt, & Dei eccleſiam vehementer perturbarunt: quæ vitari mala fortè poterant, ſi quid modò adhibitum dexteritatis fuiſſet.

Sed quibus rationibus diximus veteres errores conſtabiliri poſſe maximè, eæ ſint necne conſideratione vlla dignæ, piis prudentibuſque animis expendendum relinquimus. Quid enim hîc dicemus? Si quid ejuſmodi de errore quopiam factum fuerit, nihilne id habiturum fuiſſe momenti ad eum magis ac magis confirmandum? Nemo opinor dixerit. Quid igitur? Non fuiſſe videlicet Satanæ tantum ingenii, vt in tempore quum per hominum ignorantiam licebat, aut per occupatos jam ſuperſtitionibus animos, multas vehementer pias ſententias fœdiſſimarum, maximeq; execrandarum hæreſum opinione infamaret?

Et vt excitaret mox audaces arrogantesq;, ſed nullo ſano judicio homines diverſis etiam temporibus, qui erroribus malè oppugnatis turpiter victi magis ac magis eos in hominum animis conſtabilirent? Niſi defuit ingenium, audacia (opinor) defuit aut animus? Quòd ſi nihil horum defuit, tentaſſe id eum non vna in re, neque ſemel, atque etiam perfeciſſe qui non ſuſpicabitur, quid movere ei ſuſpicionem poſſit, equidem non intelligo. Sin vt quid ejuſmodi ſuſpicemur, magna cauſa eſt, quacunque in re quis patefactum ſibi aliquid dicat, quamobrem indicta cauſa damnandus ſit, etiamſi ea de re multa ſint hæreſum nomina, multos abſurdè, impieque multa dixiſſe conſtet, ac ſæpius, non video. Satis in tempore damnari quiſque poterit, vbi plenè diligenterque auditus fuerit, vbi ad vnguem rationum examinata momenta fuerint. Atque hinc quidem ſolui illa quæſtio videtur poſſe: qua quærebatur, vtrum audiendus eſſet is, qui in qua eccleſia communis eſſet reſtituta prophetia, quæ ſententia fuiſſet ſemel aut iterum rejecta, de ea quis habere ſe diceret, quæ in medium afferret nondum expenſa ante: niſi enim audiendus ſit, quomodo perpetuò locus fuerit verbo illi, quòd ſi ſedenti patefactū

quid

quid ſuerit, prior taceat? Et illi, *ſpiritum nolite extinguere, prophetias ne ſpernite, omnia probate, quod bonum eſt tenete?* Quid enim jam tractare poſſumus, quod non tractatum ſit prius? Illud non dico ferendum, vt quis eadem de re iiſdem ſive teſtimoniis, ſive rationibus perpetuò obtundere velit eccleſiam, & ei moleſtus eſſe.

Sed ex eo etiam fieri poteſt, vt maneant errorum atque ſuperſtitionum reliquiæ, quòd quo tempore aliqua facienda ſit divini cultus, piorumq; dogmatum reſtitutio arbitrentur non ſtatim initio reſtitui omnia poſſe, ſed primum ea tollenda eſſe in quibus inſignis aliqua ſit impietas, interjecto deinde tempore aliquo minore impedimento integram inſtitui poſſe reſtitutionem. Evētus enim multis locis docuit, plus eſſe difficultatis poſtea in tollēdis reliquiis, quàm fuerit initio in tollendis præcipuis erroribus: vt quum eò veniendum eſt præſtet multo, eadem opera omnia corrigere. Tam conatur enim Satanas omnibus quibus poteſt, cum artibus, tum viribus qualemcunque impedire reſtitutionem, quàm plenam, atque integram.

Vt errorum fiat commutatio non cum veritate, ſed cum aliis erroribus, eiſdem videtur contingere poſſe rationibus quibus

diximus

diximus ex controverſiis errores creſcere. Sed vt ab erroribus ad omnium rerum incredulitatem veniatur, primùm quidem occaſionem præbent, ac præcipuam tot de religione (vt jam ſupra monuimus) lites, ac controverſiæ. Eadem olim cauſa cum inter philoſophos nulla non de re eſſent lites & rixæ, ac probabiliter in vtramque partem de omni re diſputaretur, non defuerunt magni nominis philoſophi qui omnia contenderent in opinionibus eſſe poſita, certam autem ſcientiam vllius rei eſſe nullam. Accedit autem etiam impura flagitioſaque fermè omnium cuiuſcunq; religionis hominum vita. Sic enim argumentantur quidam, probandam eam religionem non eſſe quæ ſuos profeſsores bonos non reddat, cumq; nulla eorũ judicio id præſtet, ex æquo omnes contemnunt: ſed ita quidem argumẽtari ſolent qui in libidines, turpeſq; ac flagitioſas cupiditates cum ſuas cogitationes omnes abjecerint, id quærunt, vt omni conſcientiæ aculeo qui voluptatum vehementer minuere ſenſum ſoleat, aliquando liberentur, poſſintq, ſolutiore animo genio indulgere: quodq; magnopere eſſe velient, facillimè etiam ſibi eſſe perſuadent. Sed non paucos etiam illud eò adducit, quòd quicquid de religione perſuaſum

ſuaſum habent, ideo credunt, quod de iis quos ſequuntur doctoribus optimè ſentiant; eos autem qui contraria docent eſſe valdè improbos putant, & ignaros. Mutata enim de ſuis doctoribus opinione (quod nonnunquam leviſſima de cauſa poteſt fieri) omnis eorum fides, tanquam vitiato fundamento ædificium, corruit. Idque eo etiam acciderit facilius, quo majorem de ſuis doctoribus opinionem habuerint. Ita autem vſuvenit, vt ſi quiſpiam bona fide Chriſtiani hominis deſcribat vitam, quàm abſolutum omnibus numeris ſuum depingit exemplar, tam integra ipſum eſſe vitæ ſanctitate qui eum audiunt ſomnient, neque vllam in eo humanæ imbecillitatis ne quidem ſæpe admoniti habere rationem volunt, neque conſiderare, quàm facilius ſit veram ſanctimoniam verbis, quàm factis exprimere. Proinde quicquid audierint, obſeruauerintque eiuſmodi repugnans ſomnio, omnem viro illi protinus fidem abrogant: cumque redire ad veteres errores nequeant, neque quicquam melius, quod ſequantur, videant, reliquũ eſt, vt religionis cogitationem abijciant omnem, idque tantum ſimulandum putent, quod ad conciliandos ſibi eorum animos à quibus bene ſibi ſperare poſſe videantur, ſit aptiſſimum:

quæ

quo hominum genere nihil fieri poteſt pernitioſius. Vitandæ igitur ſunt maximè contentionum, rixarumque plenæ controverſiæ, ac non minus etiam cavendum eſt, ne impuræ diſſolutæque vitæ, & à pietatis profeſſione alienæ exemplis à veritate hominum alienemus animos alioqui horrendiſſimas daturi pœnas. Sed mouendi ijdem ſunt ſæpe, non defigendos in homines oculos, non ſtatuendam eorum vitæ integritatem pro fidei fundamento, ſæpe ſimulatam eſſe hominum pietatem, ſæpe inſtabilem, quin etiam humanæ naturæ imbecillitatem eſſe tantam, vt tametſi de religione ac de moribus ſanctiſſimè diſſerere quis poſſit, neq; ſimulata Deum colat fide: tamen nimiam ſanctimoniæ opinionem non poſſit diu ſuſtinere. Quod abundè vnum Dauidis docere exemplum poteſt: taceo multas iniquas interpretationes quibus ſæpe gravantur Satanæ induſtria ſancti viri, qua re Dei oraculis initi fidem oportere; id ſi fit, vt vt ſe gerant homines, eam firmam, ſtabilemque fore: ſi in homines defixi oculi fuerint, certiſſimè quamprimum collapſuram.

At vero ſi erroribus veritatis ſuccedat cognitio, hanc cognitionem firmam, ſtabilemq; eſſe non ſinit primum, ſi fructus non

extent. Solet enim Deus de ingratis pœnas ſumere; pœnaque perſæpe eſt, ſua dona quaſi repetere. Ac cernitur quidem hæc ingratitudo tum adverſis temporibus, ſævientibus veritatis hoſtibus, tum rebus pacatis, & tranquillis: adverſis quidem temporibus, quum quis ne jacturam faciat bonorum, aut carere cogatur patria, lectiſſimæ conjugis conſuetudine, dulciſſimorumque liberorum amplexibus, aut etiam corpus ignibus cremandum permittere, fœdiſſimaq; (vulgi opinione) notari ignominia. Quamvis ei patefecit Deus veritatem, eam non audet agnoſcere, neque cuiquam impartiri: pluris videlicet faciens hujus vitæ commoda, quàm Dei gloriam. Rebus tranquillis cernitur ingratitudo, quum inſoleſcimus, genioq; indulgemus, & in hujus vitæ commoda, delitias, beatitudinem, omnia noſtra ſtudia, conatus, rationeſq; conferimus, divini autem cultus cogitationi vix locus aliquis ac interdum ne vix quidem relinquitur. Quod ne accidat, frequenti commemoratione divinæ iræ abſterrendi ſunt hominum animi, exemplaq; vaſtitatum quas, ut vindicaret Deus ſui contemptum: atq; oblivionem ſæpe fecit, afferenda ſunt. Ideo autem etiam parùm diuturna eſt ſincera divinæ legis cognitio, quòd quàm primum

aliqui-

aliquid adeptus eſt populus lucis, eædem naſcuntur occaſiones quibus diximus jamdudum ad piæ, ſanctæque doctrinæ depravationem viam patefieri. Sed quoniam eo loco dixeramus magna ex parte eccleſiæ miniſtrorum,paſtorumq; inſolentiam, moroſitatem,iras,cauſam eſſe eorum errorum qui ex contentionibus naſcerentur, creſcerentque,ne cui fortè videatur non poſſe, quo tempore nihil videre eſt in Dei eccleſia præter afflictiones, inſectationes, ignominias,rerumque omnium inopiam, in miniſtros ea poſſe cadere,ne quæſo obliviſcatur,qua tempeſtate ambierit Diotrephes in Chriſtiano cœtu principem locum, neq; in eo Iohanni Apoſtolo pateretur locum eſſe,ac operæprecium quidem eſt conſiderare quàm belle fucatam oportuerit illius hominis eſſe ſanctimoniam, cui Domini Apoſtolum oporteret cedere.

Novi quidem errores qui in veterum ſuccedunt locum,aut iidem propemodum ſunt,ſpecie tantùm mutata,aut ſunt omnino alii,hujus generis fortaſſis ille fuit,quod Romanus pontifex peccata condonandi poteſtatem ſibi vendicaverit: illius autem, quòd in locum tot Deorum ſucceſſerint ſancti viri,quos poſtquā exceſſerunt ex hac

vita Pontificis authoritate in ſanctorum numerum relatos venerantur,nomina ſunt mutata,& ſacrorum ritus,cætera manent eadem, Appellant quidem non Deos, ſed ſanctos, verùm reipſa Deorum habent loco: quin etiam qui latinam linguam ad antiquum candorem, proprietatemque li[illegible] mare voluerunt, dicturi de quopiam quod in ſanctorum numerum eſſet relatus, in Deorum numerum relatum dixerunt, quod de Franciſco, qui Franciſcanæ ſecte nomen dedit, in Veneta ſua hiſtoria ſcriptum reliquit Petrus Bembus. Inter majora ſacrilegia quorum nomine merito à nobis accuſatur Romanus Pontifex,eſt,quòd ſibi poteſtatem vendicaverit augendi Chriſtianorum dogmatum numerum, & hominibus,vt ea crederent, religionem injiciendi. At ſunt hodie in nonnullis perpurgatis coetibus qui idem jus verbo quidem non ſibi tribuunt, ſed re ipſa id ſibi arrogare non animadvertunt. Oriuntur enim controverſiæ: ipſi quam ſententiam valere oporteat,definiunt: ac tametſi nunquam doctrinæ capita inter præcipua illa connumerata fuerunt quæ omnino certa, fixa eſſe oporteat penes eos qui ſalutis ſibi e[illegible] velint ſpem,tamen quiſquis eorum ſententiæ acquieſcere nolit,ac ſubſcribere,eum

jiciu[illegible]

jiciunt,ac tanquam hæreticum inſectantur, quid quæſo hoc eſt? Quo hæc tendunt? Quid ſibi volunt? Vidimus etiam alicubi eccleſiaſticæ diſciplinæ cauſa peccata non publica deprecari coactos nondum Evangelica regula vti præfractos cœtu motos. Quid & hoc rei eſt? Si in conſuetudinem, moremq; abierit hoc exemplum, præ tali, leviſſimum jugum erat auricularis, quam vocant, confeſſio. Hei quàm vereor, niſi cavent paſtores, ac prudenter quid faciant, expendunt, ne, qui ſatanæ regnum funditus everſum cupiunt maxime, per eoſdem ipſos ſatanas aut idem regnum reſtauret, aut novi cujuſpiam fundamenta ponat. Quid dico autem ponat? Immò verò ne poſuerit jam, dum volunt homines ſua vti prudentia & ſuis etiam animorum motibus nonnihil tribuunt. Scrutamini quæſo diligenter, quæ fuerint Pontificii regni quaſi incunabula, à quibus initiis, qui ritus, quæ leges, quæ inſtituta, quæ tyrannides profectæ fuerint, quàm bellè fucatos quæq; res prætextus habuerit, & quo tandem evaſerit: nolite committere vt, cum tot, ac tam magna ſint ante oculos exempla, non ſaltem aliorum malo moniti profeciſſe vos nonnihil, ac prudentiores facti eſſe videamini.

SATANÆ STRATAGEMATVM

LIBER OCTAVVS.

QVænam eſſet ad eum quem conſiliorum ſuorum omnium finem ſibi Satanas propoſuiſſet, perveniendi via, cum hactenus diſputatum ſit, tantum illud ſupereſt, vt de ipſo harum rerum omnium inventore, artifice, atq; effectore ſatana diſſeramus, de quo minimè quidem tam plena hiſtoria literis eſt prodita, quam curioſa noſtra optarent ingenia. Tantum colligere licet, conditum eum fuiſſe præſtantiſſima quadam natura, & excellentiſſimis donis ornatum, verùm cum illis abuteretur ad ſummam ſuperbiam, de cœlo deturbatum, ac præſtantiſſima illa dona juſtiſſimo, ac maximè tremendo Dei judicio in ſummam e[illegible] converſa nequitiam, qua illud ſibi ſumeret, vt Deo in rebus omnibus quantum facere[illegible] enitiq; poſſet, adverſaretur. Nec verò vnus eſt ejus generis genius, ſed permagna multitudo, quorum caput princepſque eſt ſatanas. Si quidem ex viro quodam in Gadarenorum agro vnam dæmoniorum

legionem

legionem ejectam fuiſſe litteris proditum eſt, ideoque dicitur *æternus ignis diabolo angeliſq; eius paratus fuiſſe.* Eſſe autem ſatanam veteratorem maximum, immaniſſimumque humani generis hoſtem, clarius eſt in ſacris literis, quàm vt demonſtratione indigere vlla videatur. Ex quo aliud facilè efficitur quod initio diximus, quicquid eſt ejuſmodi, vt ſi id fecerint, dixerint, cogitaverint homines, ad ejus conatus conferre aliquid poſſit, id vt fiat, dicatur, cogiteturque eum ſemper conaturum. Ac tametſi eius rei gratia cum hominum animis negotium ei ſit oportet, vt fucum faciat, vt illudat, vt perſuadeat, vt inflammet, vt ſpe, timoreque afficiat, quo pacto hæc ille faciat, non eſt inſtituti noſtri ſubtilius philoſophari. Illud conſtat eum impellere homines, vt ea faciant, quæ ipſe cupit, nemini parcere, neminem eſſe à quo ille ſibi timeat, aut quem vereatur, quantacunq; ſit vel ſapientia, vel ſanctitate, vel authoritate, quippe qui ne ipſum quidem Dei filium aggredi dubitaverit. Neque verò quos pertentat, ſic aggreditur omnes, imò neque minimam quidem vix eorum partem, vt videri poſſit, neque etiam eos alloquitur quaſi aliud quiddã ab illis velit. Tametſi enim de

Luc. 8.

Satan verſutiſſimus, indefeſſus inſidiator, dolos ſuos aſtu coöit.

Iuda ſcriptum eſt,quod *Satanas ei cogitationem iniecißet Domini prodendi*, non tamen ſcriptum eſt, eum ita conveniſſe Iudam, vt cerni poſſet,eumque ad id hortatum fuiſſe. Quinimmò cum Satanas ſit ſpiritus,haud aliter agere cum hominum animis videtur,atque ipſe Dei ſpiritus,is enim ita movet, afficitq; animos, vt tamen non animadvertant eſſe aliud quiddam, quoc ſe veluti alloquatur: immò non aliter ei i videntur,quàm ſuæ cogitationes.Niſi quatenus quiſpiam edoctus, quid præſtare homo poſſit, quid minus, ſi videat cogitationes admodum pias,ac ſanctas eſſe, Spiritu ſancto eas tribui oportere, non ſibi, intelligit,ſed ad id etiam ita interpretandum a ipſo adiutus ſpiritu. Quare quancunque cogitationem & Satanas injiciat,idem prorſus homini videtur, ſe videlicet eſſe,qui i cogitet, tantum ſi admodum ſceleſtam a nimadvertat eam eſſe cogitationem, ejus operum non prorſus ignarus eam ab il eſſe ſuſpicetur. Fortè etiam non omn prava cogitatio,pravumq; conſilium ad S tanam anthorem referendum ſit,cum ſua te natura homo etiam nunquam non malè cogitet, & malè faciat nullo addi ſtimulo,eademq; prorſus ſectetur quæ eu ſectari maximè vult Satanas. Tantum illi

inter

intereſt, quod homo tenetur neſcio quo ſalutis deſiderio. Satanas nihil ei minus cupit, quàm ſalutem: homini plerunq; accidit quod Medea de ſe dicit:

---Video meliora, proboq́;
Deteriora ſequor.

Satanas voluntate ac propoſito Deo adverſatur. Homo præſentem captat voluptatem, rebus movetur præſentibus. Satanas ad quæ hominem impellit, ea ſæpe certo conſilio in valde remotum finem confert. Itaque fit, vt Satanas hominem adducat nonnunquam, vt faciat quæ ei minime jucunda ſint factu: velutî vt ſe verberibus cædat, vt nudis pedibus longum aliquod iter conficiat, vt ſibi ſæpe inediam, aliaque indicat id genus incommoda in quibus ad ſalutem multum ei perſuaſerit eſſe præſidii; & homo etiam multa perpetrat mala ipſo (vt veriſimile eſt) Satana invito. Veluti ſi magni nominis vir, idemque magnus errorum, impietatiſque patronus in tale aliquod labatur ſcelus cujus cauſa ejus nominis atque autoritatis jacturam faciat, atque hominibus oculos aperiendi, atque impoſturas cognoſcendi occaſionem præbeat. Alioqui hominis ac Satanæ inſtinctus tam ſunt inter ſe ſimiles, vt non magis ſit lac lacti. Sed & erroribus eſt homo

ſua ſponte obnoxius, etiam ſi Satanæ ad eum fallendum nulla accedat opera. Quare cum ſimillimæ ſint inter ſe & propriæ hominis cogitationes,& illæ quæ à ſatana ſũt, eo difficilius eſt homini ſatanam in ſuo corde(vt ita dicam)loquentem agnoſcere.Neque ſanè vllum eſt operæ pretium ſubtilius rationem vllam indagare,quę hominis ſunt ab iis quæ ſunt ſatanæ diſcernendi, dum conſtet quid bonum ſit, vt ſequamur, quid malum,vt declinemus. Quòd ſi fortè Satanæ tribuerimus quod hominis fuerit, aut homini quod fuerit Satanæ, minimè magnus fuerit error.Immo verò videre eſt,rem eandem fuiſſe modò homini modò Satanę tributam:quòd factum eſt à Petro Apoſtolo,quum Ananiam reprehenderet qui ſpiritui ſancto mentitus eſſet verum agri quem vendidiſſet pretium. Primò enim ſic ait: *Quare adduxit te ſatanas, vt ſpiritui ſancto mentireris?* Deinde ſic rurſus, *Quid ita rem deſignaſti iſtiuſmodi?* Et vxorem etiam ita increpat: *Quid ita conſpiraſtis vt domini ſpiritum tentaretis?* Illud maximè ad rem facit, quod Satanas hominibus cogitationes injiciat. Quemadmodum de Anania modo dictum eſt,ita de Iuda eſt ſcriptum quòd *mentē ei inieciſſet Satanas, vt Ieſum proderet*,& quòd *Satanas ex hominum cordibus*

Act.5.

dibus Dei verbum excutiat. Cum ergo ea ſit Satanæ cum homine agendi ratio, vt cum eo agere poſſit illo non animadvertente, mirabiles hinc eum opportunitates ad illum mille modis aggrediendum, expugnandumq; habere neceſſe eſt. Etenim ſi te conveniat homo quiſpiam, ac malum det conſilium, vel fucum faciat ſemel aut iterum; is ſi redierit, vt adhuc fraude quapiam te captet, etiam ſi ſpecioſo aliquo prætextu, cum iam hominis tibi ſuſpectum ſit ingenium, ac voluntas, non patieris tibi imponi. Sed cum poſſit Satanas eo quo dictum eſt modo accedere, etiam ſi hodie teterrimum aliquod, planeq; impium obiecerit conſilium, vt vnde ſit latere non poſſit, quin idem poſſit cras redire, & te alio callidiore aggredi id nullo fuerit impedimento. Non enim ideo cauere tibi ab eo poſſis conſilio, quia eius tibi ſuſpectus ſit author, quippe qui non alium eius agnoſcas authorem, quam te ipſum, Ex quo licet colligere, neminem eſſe quem non Satanas quacunq; ratione aggrediatur. Cum enim vllum eius factum impedimento alij eſſe nequeat, quacunque ſit aliquis, ſiue ſapientia, ſiue ſanctitate, experietur profecto nihilominus poſſit ne aut ineptiſſimum pertrahere in errorem, aut ad ſceleſtiſſi-

leſtiſſimum aliquod, maximeque ſacrilegium facinus impellere nulla perſonæ ratione habita: etenim ſi confecerit, amplum aſſequutus fuerit triumphum, ſin irritus euaſerit conatus, nihilo ſibi difficiliorem reddiderit eum calidiori conſilio fallendi rationem, vt à rebus minimis ducto initio paulatim ad maiora perveniat. Neque refert: qua primum ratione aliquem aggrediatur: ſi quidem cui occultus poſuerit inſidias, eius ſæpe animum etiam quaſi ficta depoſita perſona & ſua palam aſſumpta magno aliquo facinore explorauerit, quod fecit cum ipſo Dei filio, apud quem cum calidis tentatiunculis nihil profeciſſet, non dubitauit ſe prodere, ac dicere, ſi proſtratus me colueris, hæc omnia tua fient. Sin aperto incipit Marte, ne id quidem (vt diximus) impedit, quin poſtea etiam experiatur inſidias. Ac quemadmodum & aperto pugnat Marte, & occultiſſimas collocat inſidias; ita dubitandum non eſt, quin conſilijs vtatur etiam neqne prorſus apertis, neque occultis admodum. Veriſimile tamen eſt, quibus cum calliditate maxima intelligit ſibi opus eſſe ad iacienda magna cuiuſpiam molis fundamenta, eos aperto Marte plurimum exerceri, vt cum vniuerſam belli rationem in conflictibus illis poſitam eſſe arbitrentur

Nunquam non mali aliquid molitur aperte vel ſubdole.

arbitrentur,ad declinandas occultas inſidias incautiores reddantur, quod ſi perpendiſſet is qui præſtantiſſimi cuiuſdam viri nuper deſcripſit vitam,nõ tam forte audacter pronunciaſſet, ſatanam nunquam potuiſſe in illum impetum facere, quin graui quopiam accepto vulnere pedẽ referre coactus fuiſſet. Eadem autem ratione fit, vt quo minus eiſdem de rebus aliud, atque aliud conetur ſuadere: nihil ei ſit impedimento,quare vt ad facinus impellat aliquod, extenuabit rem, in memoriam rediget (ſed valde alieno quidem loco) quanta Dei ſit in parcendo facilitas, atque clementia, aut eum talia non curare perſuadebit. Facinore admiſſo eius prorſus contraria fuerit oratio,nam & ipſam rem miris exaggerabit modis,& omnia ponet ante oculos divinę ſeveritatis,vindictęq; exempla,ac tandem ad ſummam deſperationem hominem adiget,ideoq; non agnoſcatur dolus, quod cuius ea ſit oratio non apparet,ſed ſuas homo eſſe arbitratur cogitationes, forte cum iſtæ prioribus ſint contrariæ, illas ſatanæ, has vero ſibi tribuerit. Cum autem ſatanas ſit ſpiritus, neque vllius ſit materiæ pondere grauatus, nullis poteſt laboribus fatigari, non eum æſtus,non frigoris attingunt iniuriæ, non enim capit ſomnus, non obliuio

livio, ex quo intelligere licet inceſſanter eum in nos moliri aliquid. Ac quicquid moliatur, id aut per ſe facit, aut per alios, per ſe facere dicimus quicquid vel ipſe tenebrarum rex facit, vel quilibet alius impurus genius, minus enim difficile nobis eſſet differentias eiuſmodi cognoſcere, per alios autem illa intelligimus eum facere ad quæ hominum vtitur opera, quaſi inſtrumentorum quorundam. Ac quicquid per ſe faciat, aut ſuam retinet perſonam, vt quum dei filio dixit, ſi proſtratus me colueris hæc omnia tua fient, aut mentitur perſonam cœleſtis angeli, vt quum ad ea hortatur quibus ad inuehendam in dei eccleſiam impietatem aliquam aditum ſibi patefaciat, eaque tegit admodum fucato, ſanctoque prætextu, atque hinc abſque dubio fuit magna ex parte illa maiorum noſtrorum tanta in eccleſias, ac cœnobia liberalitas, nam ſuppeditatis ijs qui ſoli ſibi omnem religionis curam vendicarunt ad omnem luxum opibus, atque inſtrumentis, ſequuta deinde eſt & doctrinæ, & bonorum morum omnium corruptio. Quæ per alios tentat, ab ipſo tamen initium habeant neceſſe eſt, initiumque hoc ſimiliter facit aut ſua retenta, aut aliena ſumpta perſona, ac quanquã omnia cum omnibus experitur,

Pietatis ſpeciẽ laruamq́, ſæpenumero induit.

experitur, plerunque tamen ſuam retinet cum deploratæ impietatis hominibus quos ad omne flagitij genus obſequentiſſimos ſibi eſſe expertus ſit. Cum ijs in quibus aliquod ſit pietatis ſtudium diſſimulat, pietatiſque ſpecie omnia conatur: illos ſui ſtudioſos facit: penituſq; obcœcat, ſpes oſtentans maximas, ampliſſima proponens præmia pro cuius ingenio, alios enim ambitioſos honorum onerat titulis: alios obruit opum affluentia: alios rebus alijs ſibi divincit. Hoſce autem paſcit cum rebus ex parte eiſdem, tum vero etiam opinione rerum ab ſe præclarè geſtarum. Intelligere autem eum hominum cogitationes aliter quam coniecturis ab ijs quæ homo facit, dicitque, & quæ ei contingunt ductis: non equidem contenderim, cum ſcriptum ſit: ſolum Deum hominum ſcrutari corda. Verum enimuero neceſſe eſt ſaltem capiendis coniecturis eiuſmodi, ac cognoſcendis hominum ingenijs omni opinione maiorem illius eſſe perſpicaciam, etenim ſi homo perſæpe aliquo ingenio, nonnulloque etiam rerum vſu edoctus, ſi cum altero perpaucorum dierum conſuetudo interceſſerit, quis ſit hominis ſenſus, quæ mens: quo ſpectet: quibus delectetur rebus, quibus offendatur, daſcit.

Quid

Quid faciat Satanas tam diu in hac verſatu palæſtra, tantuſque veterator? Eſſe autem præter modum magnam eam vim qua (niſi eum Deus cohibeat) imponit Satanas ex eo cognoſcere licet, quod duàrum cogitationum maximè coniunctarum alteram inijcere homini poſſit: alteram ei tegere. Etenim quæ duæ cogitationes coniunctiores eſſe poſſent illis, vt quæ Dei ſint oracula, quod ijs prædicitur omnino futurum, & quin id contingat, nulla humana vi, aut conſilio fieri poſſe? At potuit tamen Satanæ opera vnum ſine altero in Herodis cogitationem cadere. Vatum enim araculis de Regis Iſraeli promiſſi natiuitate fidem adhibet: propterea que à Principibus ſacerdotum, ſcribiſque ſciſcitatur quo eſſet loco naſciturus: ſimulque tantum irrita illa poſſet facere, ei machinatur mortem: ac ne effugere poſſet callido illo maximeque crudeli vtitur conſilio, vt mittat qui infantes omnes bimos, eoq; minores Bethlehem atque in illius finibus conquiſitos interficerent. Niſi enim hoc Satanæ fuit opus, nullum certè fuerit. At quale tamen hoc eſt faſcinum? Vt quia in vatum eſſet prædictionibus Iudæis regem naſciturum eſſe: perſuaſum habeat ita fore: & vbi, & quando naſciturus eſſet ex prædicti onibu

onibus eiſdem ſe poſse cognoſcere:ſed poſ-ſe etiam ſe eludere eas prædictiones, Deique impedire, atque irritum reddere propoſitum? Non eſt hoc vehementer mirum? Ex quo conijcere licet, perinde facere Satanam in hominũm animis: ac ſi, vt impedias, ne quiſpiam aliquid videat: inter ipſum eamque rem interponas aliquid, aut teipſum: aut quoquo modo legas eam. Atque vt videat, quod eum videre velis, id illi ante oculos ponas: vt videlicet, quum cupit Satanas à cogitatione aliqua hominem abducere: illum alijs,atque alijs occupet: neque illi in eam mentis oculos conijciendi vllum vacuum relinquat tempus, quæ vero cogitationes ad ſuum faciunt inſtitutum eas illi paſſim obijciat. Ac quod immaniſſimus iſte humani generis hoſtis neminem dubitet aggredi: nemini dubitet inſidias ſtruere: demonſtratum eſt filij Dei teſtimonio, à quo vt ſe coleret, petere non eſt veritus: ſed quibuſcum conficere aliquid poſſit, haud abſurde quis dubitauerit. Dixerit enim, cum illis eum operam perdere qui Deum verentur: atque in illo ſuam poſitam ſpem habent. Quod eatenus quidem verum eſſe neceſſe eſt: vt non poſſit Satanas vllum Dei propoſitum irritum reddere: neque ſanè facere, Quin Deus ſua cumula-

Quo fuco ſanctiſſimis viris nonnunquam impoſuit.

cumulatiſſimè impleat erga eos qui ſibi fidunt, promiſſa. Verum quin ad multa tum faciendum: tum dicendum impellat: non vſque adeo eſt certum, vnde fuerunt enim prima illa Antichriſtiani regni fundamenta? Cuius opera Evangelium priſtinum ſuum amiſit nitorem? Quis tantum hominibus conciliauit authoritatem: vt iam Deorum quorundam eſſent inſtar? Nulla ne hic Satanæ fuit opera? Immo vero cuius niſi Satanæ? Attamen quid de ijs dicemus hominibus omnibus qui eam in rem qualemcunq; contulerunt operam non vllo pravo conſilio, ſed tantum bonæ quadam ſpe: quod rectè, ſanctèque ſe facere arbitrarentur, quodq; conſilia ſua magno cuipiam eccleſiæ bono fore iudicarent? Neminem ne eorum vlla fuiſſe pietate? Vllo Dei timore? Neminem ex Dei delectorum numero? At cuius antiquorum patrum non aliquid extitit eam in rem operæ? Dum enim (vt Apoſtoli more loquar) ſuper fundamentum Chriſtum ædificarent, tametſi fœnum, ac ſtipulas in opus conijcerent: nihil id impediebat quominus poſſent & ſancti viri eſſe, & ex Dei delectorum numero. Sed fœni tamen ſtipularumque tantum eſt allatum vt in vniverſo ædificio præter fœnum & ſtipulas nihil eſſe cœperit, cumque

talem

talem res exitum vt haberet, à talibus etiam initijs exordiri neceſſe eſſet: negari non poteſt quin cui exitus tribuitur, eidem tribuenda ſint initia. Et illud etiam Petri ab recta Evangelij ſemita diverticulum cuius cauſa obiurgatus à Paulo fuit: nihilne redolet Satanæ ſpiritum? Immo vero non ipſe Dominus Apoſtolis ſuis dixit: Satanam defixos in eos habere oculos, vt vehementer exagitaret, eiſque fidem omnem excuteret? Quod etiam quin confecerit parum abfuit. Et quum negavit ſibi cum Ieſu quicquam eſſe rei: non ei ad id Satanam conſultorem fuiſſe arbitremur? Tum certè fuiſſe non eſt dubium: quum Dominum à ſubeunda morte dehortaretur. Quibus ex rebus omnibus certa duci coniectura poteſt: Satanam vel cum ſanctiſſimis hominibus conficere multa, non quidem vt eos perdat: ſed certe vt ad plurimorum perditionem aditum patefaciat. Quod ipſum tamen non fit abſq; ſumma Dei providentia. Vt inde paretur in ingratos, maximorumque eius donorum contemptores vindictæ errorum videlicet tenebræ maximæ: & pijs, quominus cum mundo pereant, valde neceſſaria afflictionum exercitia. Itaq; fit vt ſæpe etiam ſanctiſſimi viri præter omnem opinionem, Satanæ ſuam locent operam: eiuſque

iuſque ſint quaſi miniſtri atque inſtrumen ta quædam. Quoniamque quo eminenti orem in Dei Eccleſia locum obtinueri quiſpiam: ſi ei Satanas fucum facere poſſit ſi eum aliquatenus flectere: eo ampliore inde capit fructum: credibile eſt etiam hi eum ſumma omnia facere: vt tales viros i aliquas paſſim alliciat inſidias. Nequ tamen vſque adeo cum magnis viris oc cupatur: quin etiam obſcuriſſimi cuiu que meminerit, inſtar videlicet diligenti ſimi patrisfamilias: qui ita res cure magnas: vt ne minimas quidem negli gat.

Non tantum autem occupatur Satan infligendis ad ſua vota ijs quibus dictu eſt modis hominum animis: immo vero alia eius multo diverſa ſunt opera, ignē cœlo detrahit ad perdendum Iobi oues, mulo ſque: magnam illam ventorum vi
Iob.1. concitat, qua domus vbi eiuſdē filij fili que convivabantur, euertitur, illiq; per unt omnes: ac eum ipſum deniq; grauiſ mo excruciat morbo. Sed & magna edit m
2 Theſ.2. racula, ſi quidē eius opera Pharaonis M gi Moyſis imitantur miracula propem dum omnia. & de Antichriſto quod pr dictum eſt: eum huius opera miraculis c rum fore. Ex quibus omnibus conijcere

cet quantum ille poſſit in rebus etiam alijs quamplurimis: appellatur autem etiam *Princeps huius mundi*: quod fruſtra fieri non poteſt, immo vero conijcere inde licet: cum opes, honores, dignitates, res mundanæ appellentur: eas ipſius arbitrio diſpenſari magna ex parte.

Cum igitur tantas Satanas opportunitates habeat, quantas diximus: quicquid eius intereſt ſiue credi, ſiue fieri: vt faciat, credaturve dat operam, ſi falſis opus eſt rationibus: eas ſuppeditat modo per ſe, modo per alios. Si miraculis eſt opus: aut ea edit, aut edita fuiſſe multis dolis perſuadit. Si ad rei valde abſurdæ credulitatem quadam rerum ſerie eſt opus: vt à leuibus erroribus facto initio eo quaſi per gradus quoſdam hominum ducantur animi: facit id ingenioſiſſime. Cumque aliquid credi poſſit & falſo, & quia ita ſe habeat: ſi ita expediat: dabit operam, vt habeat ſe ad eum modum. Quare cum ei expediat maximè: vt qui vera de religione docet, credatur aliquo turpi contaminatus ſcelere: atque ita authoritatis omnis iacturam faciat: collocabit ei inſidiarum genus omne, vt incidat in aliquod, ipſeque habeat de quo triumphet, ſin id nō poteſt: ſubornabit qui calumnijs hominis impetat famam: & ſi per

aliquem labefactare eam poſſit qui eadem dicatur profiteri dogmata: nihil fuerit optatius. Quare eos qui evangelicam profitentur veritatem omni ſtudio inter ſe committere cōabitur, aliquas ſeret cōtroverſias, lites, diſcordias, rixas, denīq; odia, quibus fiat: vt ſe mutuo maledictis lacerent. Atq; vbi expertus fuerit ſe iam veritati fruſtra reſiſtere: ad divinas literas ea incitabit ingenia in quibus olfecerit minimum eſſe pietatis, propoſita videlicet ſpe magni honoris, nominis, celebritatis, & plurimorum commodorum. Eis fauebit quantum poterit, vt magnam in opinionem veniant, ac demum eccleſiaſtica conſequantur munera, vt cum poſtea in aliqua eos flagitia impulerit, idque palam fiat: infamia inde notetur veritas: ac minus poſtea fidem inveniat: cum vulgo illa multi iactent: heu, ſiccine eos vivere qui quaſi ex Deorum immortalium concilio ad religionis, & morum inſtaurationem miſſi videri volunt? Hæc igitur patrare illis magiſtri diſcemus? Hæc eorum noua, ac recondita quam tanto venditant ſupercilio ſapientia? Si opes, honores, commoda, aut contra, inopia, ignominia, incommoda, afflictiones præſtringere hominum oculos poſſunt, præſto ſunt. Si ſpes, metus, ira, amicitiæ, ini-

miciti

nicitiæ adiumento ſint futuræ: earum illi unquam deſunt ſemina. Si qua opus eſt onſuetudine: occaſiones excogitat, quibus eluti neceſſitatem eius imponat aliquam: uthoreſque ſubornat, & valde ſpecioſos ddit colores.

Arripit vero vndecunq; Satanas ad ſua nſtituta occaſiones. ſi quis enim imperi-us, ineptuſq; ſit, quaſcunq; voluerit fabu-as, illi perſuadebit, cumq; ineptiſſimis re-pleuerit erroribus, perſuadet excellenti ali-qua donatum eſſe ſapientia, eoq; nomine lli attollit animos, facitq, inſolentem arro-gantem, temerarium, ſi ſit eruditus, adauget illi ſuæ eruditionis opinionem mirum in modum vt ſe ſolum ſcire aliquid ſibi perſua-deat, vt præ ſe contemnat omnes, neq; ferre poſſit. Si callido quiſpiam ſit ingenio, pa-rumq; religioſo, eo commodiſſime vtitur emiſſario, atq; impoſture ad omnia, fucis, mpoſturis rixis, ac incendijs implendium. Si quis veri donatus ſit cognitione, ac pie-tate aliqua, ſubijcit eum quantum poteſt contumelijs, hominumq; contemptui, vt nemo eius verba, documentaque vel flocci faciat. Sin impedire non poteſt, quin ei ha-beatur fides, dabit operam vt de eo nimia hominum ſit opinio. vtq; prorſus Dei habe-ant loco. ſi populus ſacrorum librorum

Occaſiones rei ſuæ vndequaq; arripit.

deſeruerit lectionem: excutit illi omnem Dei timorem: allicet paulatim ad voluptates, ad luxum, ad vitæ licentiam, omne libidinum genus, denique ad beluinam quandam vivendi conſuetudinem. Si colet ea ſtudia: lites, diſcordias, & alia omnia quæ diximus inde ſerit mala, quum labefactare non poteſt doctrinam: machinas admovet moribus: aut ſi hic fruſtra laboret: doctrinam impetit. Plerunque autem ſimul molitur vtrunque perſpecta hominum ſocordia magnos conatur progreſſus facere: ſi paulo offendat cautiores: cœleſtis cuiuſpiam atque inſignis angeli perſonam ſumet, inflammabit hominum animos nimium ſanctis (vt ſic loquar) cogitationibus, quibus videlicet præfixos diuinæ diſciplinæ terminos rranſgrediantur. Exempli gratia, cum nihil ſit præclarius, quam paratum eſſe quotieſcunque gloriæ Dei poſtulaverit ratio, atq; ad id impellat Deus: mortem in Evangelicæ veritatis teſtimonium oppetere: ambitioſum alicui talis mortis deſiderium iniecerit: vt ea ratione nomen ſuum memoriæ hominum commendet ſempiternæ. Nam talis quidem mortis deſiderio diu flagraſſe dicitur Origenes: & vltro eũ occaſiones captaſſe. Quod quidem vix eſt vt potuerit ab vllo bo-

pro-

proficiſci ſpiritu, cum videamus ne ipſum quidem Dei filium ad ſupplicium ſuum maiores attuliſſe animos, quàm opus eſſet. Quippe qui orauerit etiam patrem vt (ſi fieri poſſet) declinare id liceret: ſed vt eius tamen, non ſuæ ſatisfieret voluntati. Ex quo apparet id mortis genus horrori ei fuiſſe etiam: tantum abeſt, vt ad id cupidius ferretur, niſi quatenus & patri erat obſequentiſſimus, & noſtram ſitiebat ſalutem. Quod cum ita ſit: qui fieri poteſt, vt præſentiore fuerit vel Origenes, vel quiſpiam alius animo: quàm ipſemet Dei filius? Vix igitur carere deſiderium eiuſmodi aliqua temeritate poterat, & nimia eaque inani ſui confidentia: quod accidere etiam potuit ipſo (quomodo fieri potuiſſe pluribus exemplis alibi docuimus) minime animaduertente. Magna martyrum præconia (vtamur enim nunc quidem vſitato iam hoc verbo) eaque gloria quæ ſupplicio propter Chriſti nomen affectos ſequebatur: hominum non nihil titillabat animos. Ad eundem pertinet authorem tanta illa, quam diximus, veterum in eccleſiaſticis cenſuris ſeueritas: quæ tantum epiſcopis conciliauit venerationis, atque authoritatis: vt eiſdem ad dominatum in populum atque ipſos etiam in reges aditum patefece-

 rit.

rit, fieri etiam poteſt vt ſatanas ſanctis faveat cogitationibus, & quaſi calcaria currēti equo addat: vt opportune mox ad inſidias perducat. Quod fecit cum vt ſe viri potentes, ipſiq; etiam reges aliquando improbis ſubijcerent paſtoribus: viris pijs quidem illis ac ſanctis ſummam conciliaret venerationem, cuius poſtea, vt diximus alibi, hæredes eſſent ſucceſſores, qui a maiorum ſanctitate paulatim cum degenerent: tandem authoribus illa in bonorum oppreſſionem, tyrannidemq; verteretur, & quum, vt ſimulatores epiſcopatus aliquando ambirent, extimularet opulentos homines ad exercendam in epiſcopos qui donata pauperibus deſtribuerent, ſummam liberalitatem & mox (vt ad ſucceſſores perveniret) in ipſas etiam eccleſias, quæ quanta fuit aſtutia? aut quis talem liberalitatem initio ſuſpectam habere potuiſſet? Nunc autem quo res evaſerit videmus. Sic, vt perſuaderit in ciborum diſcrimine pietatem eſſe: perſuaſit primum caſtigandum eſſe corpus eorum ciborum abſtinentia qui illud multum nutrirent admodumque validum redderent: atque illorum vſu qui extenuarent, eneruarentque; ſic illud ſpiritui, rectæque rationi obſequentius futurum: ſic Dei præceptis obtempera-

ri facilius poſſe: cum deinde cauſa quamobrem id fieret in oblivionem veniſſe: maneret autem mos certis diebus à certis cibis abſtinendi: facile fuit pietatis opinionem ejuſmodi abſtinentiæ appingere.

Sed hujus quidem veteratoris ſumma cernitur aſtutia, calliditaſque in ſerendis litibus, ac diſſidiis: eò enim quum ventum eſt: vt jam ex hominum manibus excutere ſacros libros nequeat: & accendit eos inſatiabili quadam omnia (ea etiam quorum nullus ſit vſus) ſciendi ſiti: & quotidie ſcrupulos injicit, ac quemcunque injecerit ſcrupulum: perſuadet etiam quantum poteſt, ejus rei veritatem omnino cognitu eſſe neceſſariam, atque vtramcunque in partem inclinaverit judicium: ſequitur vt perſuadeat etiam qui ea in re aberret, ſalutis eſſe participem non poſſe. Itaque ejus eſſe officii, quod ei Deus patefecerit, id vt aliis etiam patefaciat: cumque Satanas eadem de re alia aliis perſuadeat: hinc ſunt controverſiæ, ex quibus quominus vlla ſequatur veri cognitio, ſed potius tenebræ offundantur hominum oculis, eæq; indies majores: vtque oriantur inde diſcordiæ, diſſidia, rixæ: & vt ſe mutuis lacerent injuriis: neq; vlli concordiæ ſpei relinquunt locum: in ſui quemque admirationem

Sūmā autē veteratoris huius ſtudiam, lites ſerere ac diſſidia.

tionem ducit quantam poteſt maximam: adeo, vt ſibi quiſque deus eſſe quidam videatur, à quo fas ſit omnis, vivendi, credendique accipere leges. Id quod hominis ingenio ſui plus ſatis amanti aliud eſt nihil: quàm currenti equo addere calcaria. A nimia verò quam quiſque de ſe opinionem habet homo, oritur temeritas: qua fit, vt quicquid in buccam venerit, effutiat: quicquid occurrerit nullo adhibito diligentiori examine pro certo ſtatuat. Idq; tanquam oraculum quoddam pronunciet, ac quo confidentiora elicere callidiſſimus hoſtis verba poteſt: eò præclarius ſecum agi putat. Sic enim (vt alibi dictum eſt) videatur niſi magno cum dedecore retractationi nullus prorſus relictus locus, & ſi quis ſe objiciat: tantam confidentiam ſumma etiam inſolentia eo quicunque ſit, contemnendo ſequatur oportet. Ac quo melius aſſequatur quod vult: vt par eſt odiſſe falſa quælibet dogmata, eaque conatu omni delere: ita conatur ille perſuadere maximo dignos odio eſſe, atq; execratione quicunque tueri falſum aliquod velint dogma, & quiſquis ex animo deum colat: ab eo exigi, vt talia ſuſcipiat odia: homines ejuſmodi tam factis, quam verbis accipiendos eſſe quam duriſſimè. Si quis in eccleſia paſto-

ris

ris obtineat locum, aut doctoris, & ſi qua ſit hominis exiſtimatio: ob oculos ei ponit muneris dignitatem, qua eum veneratione colere quemque deceat, cujuſq; officium eſſe, vt ei fidem habeat: neque litem ei movendam putet: qui ſecus fecerit, eum impudenter, arroganterque facere: ea ratione ſacri miniſterii everti, & conculcari dignitatem. Qui id tentet: perinde facere, ac ſi Deum ipſum de ſuo ſolio conetur dejicere. Si quod ejus verbum habeatur falſum: omnem religionis fidem concidere oportere, ac ſimul Chriſtianam funditus everti rempublicam non ſecus ac ſi is eſſet vnicum quo ea niteretur, ſtaretq; fundamentum: ac Deus ejus curam omnem abjeciſſet. Qui nullo tali fungetur munere, ejus ſubjiciet cogitationi: ſcientiam non eſſe cum vllis conjunctam muneribus: neq; poſitam in vulgi judicio, quod ſæpe ineptiſſimos quoſdam valde ſuſpiciat, ac miretur: eum etiam ſi tanta non polleat authoritate, ſcientia tamen antecedere: quare niſi cùm eo æquali omnibus in rebus vtatur jure ſive eccleſiaſticus paſtor, ſive doctor: id ei tanquam magnam aliquam depinget inſolentiam, ac ſuperbiam: quin etiam tyrannidem minimè ferendam: rem autem vehementer ſanctam, ac magna dignam

laude fore: ſi quis ſe objiciat: ac tales conetur tyrannides evertere. Itaque vna manu (quod proverbio dicitur) ignem adferens, altera ſtramen, vbicunque poteſt, quam maxima facit incendia: ac quominus vnquam reſtringuantur, materiam addere nunquam ceſſat. A quam hoc eſt humanum, lene, prudenſque ingenium quodcunque arcet ab incendiis quantum poteſt, ne quid opis afferat ad ea compeſcendum: ſed illud fiat potius quod dicit Ennius:

Spernitur orator bonus, horridus miles amatur.

Ita furore inflammati animi omnia faciunt, dicuntque temerè, inconſideratè, inſolenter, ſuperbè: ac tam multa interſerunt extra cauſam: vt vix centeſimum quodque verbum ad rem faciat. Quicquid ſemel pronunciatum fuerit, nunquam patitur execrabilis iſte hoſtis (ſi modo impedire poſſit) retractari: exigendis autem retractionibus facit quàm maximè poteſt rigidos: nihil pronunciatur integrum: nulla eſt audiendi patientia. Ex quo fit vt inter ſe non intelligant: vtque ſæpe de aliis interrogati, de cæpis reſpondeant. Quapropter alius alii ea tribuit quæ neque dixit, neque fortè cogitavit vnquam: quibus de cauſis

ſis quid alius in alium machinetur, nulla exprimere poſſit oratio· Nunquam tam turbatus eſt Septentrionalis Oceanus, quin multo turbulentior nonnunquam eccleſiæ ſtatus videatur. Hic videmus fratrum noſtrorum alios crudeliſſimis ſubjici cruciatibus, alios nequiſſimo hoſti cedere; & præ metu in Dei dedecus, opprobriumque quicquid illi collibuerit facere: illic audimus & tympana, & tubarum clangorem, & bellicis tormentis edita tonitrua, & ſæviſſimas in noſtrum ſanguinem, noſtraque viſcera ſe mutuo cohortantium voces. Fit ante oculos noſtros horrenda noſtrorum cædes: non ætati, non ſexui parcitur; quæruntur ad necem, vel ipſi nondum in lucem editi partus, & multas in partes diſcerpuntur. Quid nos interim? Hæc ſcilicet nihil nos movent: ſed egregiè litigamus, contendimus, rixamur. Iaciuntur vltro citroq; contumeliæ, maledicta, probra petulantiſſimè ita dehoneſtatur indies magis, ac magis cõmunis cauſa, atrociora indies concitamus in nos odia: & communi hoſti ferrum quod in noſmetipſos aliquando ſtringat, exacuimus: ac ligna illi quibus noſtramet incendat corpora, ſuppeditamus. Ac tantus eſt artifex Satanas: vt neminẽ ſinat intelligere

in ſe quicquam eſſe culpæ: in adverſarium quiſque ſuum crimen rejicit, extra omnem culpam, cauſamque ponit. Magna mihi copia eſſet commemorandi quæ videre, audireque eſt quotidie, multis profectò digna lachrymis. Verum ne cujuſquam incurram offenſionem, ideoq; minus fructuoſa apud eum noſtra ſit oratio: nominatim ea recenſere ſuperſedeo. Sed mirum in modum me affecit quod accidit non ita pridem civili bello ex religionis controverſiis miſerè flagrante Gallia. Editus eſt libellus quo omnes propemodum quotquot in Evangelii reſtitutione aliquid ſibi nominis pepererunt, adeò contumelioſis indigniſq; fœdabantur nominibus: vt clementius multò excipi à Pontificiis ſoleant: & erat tamen libelli author qui earundem partium diu fuiſſet habitus. Hem (inquam) hominum amentiam: ſiccine illic tam miſerè flagrare omnia inteſtino bello: nos autem hîc tam turpiter, tamq; indignè abuti otio? Sed hominem ita obcæcaverat ira: vt quid faceret, & quàm jucundum ſpectaculum Satanæ pararet oculis, animadvertere non poſſet: & qui refellere nihil poſſunt niſi primo quoque verbo contumeliarum aculeis pugnant, diſcere ne quidem ſæpiſſime experti nequeunt: tali ex ſemente non niſi talem

talem eſſe meſſem expectandam.

Talem igitur cum habeamus hoſtem, cujus fallendi artes tam ſint occultæ, variæ, multiplices, vafræ: cujus tam diuturna ſit exercitatio: cujus jucundiſſima, ſuaviſſimaque ſit quies (dum aliqua re nobis incommodet) nunquam quieſcere: quid nos faciemus? Dabimus nos ſomno, ac deſidiæ? Non circumſpiciemus? Non cavebimus nobis? Blandietur quiſque ſibi: vt putet aliis quidem ineptis hominibus cavendum: eos vt vigilent monendos: ſe prudentiorem jam factum, quàm vt poſſit amplius vllas allici in inſidias? Atqui hoc eſt omnium quæ ille conatur ſummum. Quin etiam rarò fruſtra, vt homines (eos præſertim qui authoritate valent, quorumq; in prudentia vigilantiaque ſita eſſe eccleſiæ videatur ſalus omnis) in talem de ſe adducat opinionem. Ego verò certiſſimè perſuaſum habeo vt quiſque à Satanæ laqueis longiſſimè ſe abeſſe ſibi perſuadet: ita eum illis eſſe proximum. Quid dico proximum? Immo eum illis jam quàm arctiſſimè conſtrictum teneri. Scilicet tyrunculus cui cum calli-diſſimo veterano ſit negocium, non in maximo ſemper verſaretur periculo: ſis enim tanta prudentia, ſagacitate, ſapientia, rerum vſu: vt omnes homines facilè antecedas.

Excutienda ergo ſecuritas, arma induenda contra hoſtem tam vafrem, tam varium.

Quid

Quid adhuc præ illo fueris niſi novus miles? Quòd eò ſanè à me non dicitur: quia ad ejus actus, doloſque declinandum nihil ſpei relictum videri velim. Eſt omnino ſpes: & illa quidem certiſſima: ſed quibus? Profectò non ſuæ nitentibus prudentiæ, aut ſagacitati, neque ſecuris, oſcitantibus, ſibiq; non caventibus: aut iis qui quali cum hoſte res ſit non conſiderant: proptereaque contemnunt: ſed iis qui, cum pericula probè comperta habeant, pro periculorum magnitudine idonea ad reſiſtendum, hoſtemque repellendum arma ſibi comparant quæ arma pulchrè deſcribit Paulus. Vult enim *lumbos Chriſtiani militis cinctos eſſe balteo veritatis*, quo requirere videtur ſinceritatis amantem animum, à quo omnis abſit hypocriſis, ſive ſimulatio, & fucus: & qui ſeriò ad pugnam ſe comparet: vult *pectus armatum thorace iuſtitiæ*: vt bona adſit conſcientia: quòd quicquid facit, id ad Dei gloriam collatum velit, nec ſuis id ſemetiri vel commodis, vel incommodis, vel vllis aliis rationibus ipſe ſibi ſit teſtis: vult *pedes indutos calceis Evangelij pacis*: vt diſcat ſpinas ignominiarum contemnere, atque obliviſci: neq; ad vllas vlciſcendas injurias animum adjiciat: ſed potius ita ſe comparet: vt cuiq; pro malo bonum paratus:

tus ſit reddere. *Latus tegit clypeo fidei*: quo intrepidè ignita iniquiſſimi hoſtis vel potentiæ, vel ſummæ ad fallendum calliditatis animum deſpondeat: ſed certò ſtatuat ſe ſub eo militare imperatore, qui neceſſario tempore deſtituturus ſe non ſit: quinimmo idoneo conſilio, atque ſatis firmis viribus communiturus: ei eſſe curæ ſe: illi ad & ab omnibus ſatanæ dolis, inſultibus, conatibuſque ſervandum ſatis eſſe ſapientiæ, viriumque: quamobrem quod trepidet nihil eſſe, *armat caput ſalutis galea*, vt prementibus afflictionibus ſalutis eum conſoletur expectatio: quippe in qua tot tantaque inſint bona: vt ne minima quidem parte ea vlla aſſequi poſſit cogitatio, Manum denique armat gladio ſpiritus (hoc eſt) Dei verbo, quo & hoſtis ictus citra offenſam accipiat, & ipſum hoſtem vulneret, ac planè conficiat. Sed quominus loco eius fiduciæ quam ſic armatus in Deo poſitam habere debet, ignava vlla ſecuritas ejus in animum irrepat: preces vult addi, atque ejuſmodi quidem preces quæ ab animo proficiſcantur & periculorum non inepto æſtimatore, & ſuæ imbecillitatis conſcio, & divinorum promiſſorum memore. Cum precibus conjungit vigilantiam: quo admonet ita expectandum à Deo opem: vt

te interim circumſpicere oporteat: obſer-
vare ſatanæ ingenium, vt nunquam non ob
oculos habeas quis ſis, quod tuum ſit mu-
nus, quis rerum ſtatus, quæ tempora, deni-
que qua parte quoquo tempore, ac mo-
mento agredi te ſatanas poſſit. Non quo in
tua iſta vigilantia tuam poſitam ſpem ha-
beas ex ſatanæ inſidiis elabendi: ſed me-
miniſſe nos oportet ita promiſſam eſſe no-
bis divinam opem: vt velit tamen eam nos
non dormitantes, ſed vigilantes ab ſe expe-
ctare. Sic pius ille agricola à Dei quidem
liberalitate, ac providentia meſſem expe-
ctat: ſed interim non dat ſe deſidiæ: quin
potius fundum colit: & cum fide ſuum
conjungit ſudorem. Addit poſtremò Apo-
ſtolus etiam perſeverantiam. Etenim cum
ab iſto hoſte nullum ſit tempus, nullum
momentum periculo vacuum, nulla vn-
quam pax, nullæ induciæ: quis quæſo au
exuere ſe poſſe arma, aut de excubandi ſol-
licitudine remittere vel tantillum poſſ
abſque ſummo, certiſſimoque periculo ſpe-
raverit?

Hæc ſunt quæ in præſentia de ſatanæ dicer
potuimus ſtratagematib. Quibus etſi mul
to plura addi potuiſſe non negamus: vide
tur tamen quę patefacta per nos à Deo ſun
(quo nomine immortales ſunt ei gratiæ ha-
bendæ

bendæ) tot ac tanta: & ratio ad illa declinandum adjecta ejuſmodi. vt ſi quis non tantum ſemel ea percurrerit, ſed ſæpe diligenterque perlegerit, memoriæ mandaverit, ac frequenti cum meditatione, tum verò obſervatione, exercitatione, atq; vſu familiaria ſibi reddiderit: facilè intellecturus ſit: ad ſuſtinendam hanc pugnam artis ſibi acceſſiſſe plurimum, ac prudentiæ. Vt ſive tenebras offundere conetur ſatanas Evangelio: ſive mores corrumpere: ſive novæ cujuſpiam tyrannidis fundamenta jacere: ſiue ejuſdem Evangelii remorari curſum: quid moliatur facilè poſſis olfacere: & qua ratione ejus frangi conſilia poſſint, videre. Expendendum eſt autem etiam atque etiam: quàm horrendæ ſint iſtæ clades: illatæ Evangelio tenebræ, ejus curſus retardatio, morum corruptio, eccleſiaſtica tyrannis, conſcientiarumque carnificina. Succurrat enim nobis Iſraeliticus populus, ſed præcipuè Phariſæorum, Scribarum, Sacerdotumque inaudita cœcitas, quibus non clariſſimæ vatum prædictiones, non tot tantaq; miracula ad eum ipſum agnoſcendum quem tanto expectarant deſiderio, aperire oculos potuerint. Eſt ante oculos Pontificium regnum. Infelix populus quos, aut quales nactus eſt paſto-

res? Quibus ſuam credit ſalutem? quos errare credit non poſſe? Quæ commenta, quæ ſomnia,quas nugas paſſus eſt ſibi Evangelii obtrudi loco? Quàm fœdam, quã abominandam, quam exitioſam patitur ſui exerceri mercaturam? Vt emat pro medicamento venenum,pro ſalute damnationem pro vita mortem eamq; ſempiternam? colit pro Deo aurum, argentum, ligna, lapides,atq; alia ineptiſſima ſuæ amentiæ inventa. Cumq; Apoſtoli vno propemodum momento Evangelium per totum terrarum orbem diffuderint, ad idem reſtituendum quandiu,ac quam parvo cum fructu laboratum eſt? Ad garrulitatem, ad cõtentiones,ad pugnas ſatis multi ſunt inſtructi:ſed veræ pietatis non tam multa apparent exempla ad nos conſolandum,& exhilerandum,quam extent impietatis ad copioſiſſimas nobis lachrimas (niſi prorſus lapidei eſſemus) exprimendum. Hæc aſſiduè meditari omnes qui Chriſtum amant decet:ſed eos præcipuè, qui eccleſiæ tractã gubernacula: ne qua fortè fiat ratione, vt imprudentes immaniſſimo huic hoſti ad ſua patranda facinora ſuam locent operam. Væ miſero cui quidem id acciderit: etenim ſi *ei qui fratrem ſuum fatuum appellaverit, ſempiterni ignis pœna eſt propoſita*

ſi præſtaret cuilibet molari lapide de collo apenſo in mare mergi quam quenquam vel minimum eorum qui Chriſto fidem adhibent, offendere:& ſi pro ſcelerum, criminumque magnitudine daturus quisque eſt pœnas: cum dictum ſit oppidis quibuſdam inquibus abſq; fructu multa fuiſſent edita miracula, fore, *vt in die iudicii cum Tiro, Sidone, ac Sodoma mitius agatur quam cum illis*: quas pœnas manere putemus eos qui cum Satana in plurimorum populorum perniciem, inq; Chriſti regni deſolationem conſpiraverint? Vide quid interſit: appelles ne tantum fratrem tuum fatuum: an vitam ei auferas, neq; hanc modo temporariam, ſed æternam: neq; vni ſolum homini, ſed multis: neq; etiam multis ſolum hominibus, ſed multis populis. Neque vero te excuſauerit quod ignoranter feceris: cum potueris traditis tibi dei oraculis quibus quid te ſequi, quid cavere oporteret monereris, non ignorare. Si inquam pro tam leui delicto ſubeunda æterni ignis eſt pœna: quid pro hoc fiet tam immani facinore? Vide quid hoc rei ſit: ex maximis, ac ſupra omnem humanam cogitationem poſitis dei laudibus vix vllam nominare maiorem poſſumus: quam quod pro redemptione noſtri ipſum filium ſuum morti tradiderit.

Quale porro eius factum fuerit, qui cuiuſquam perniciei vllam præbuerit cauſam, quam ve apud deum deteſtandum? Væ igitur vobis qui inanem captantes auram, vt ſiue ingenio, ſiue eruditione valere aliquid videamini, aut importuna curioſitate adducti controverſias, lites rixaſq; ſerendi finem nunquam facitis. Væ vobis qui, vt veſtris indulgeatis odijs, invidiæ, ęmulationi, veſtræq; ſeruiatis exiſtimationi neſcia cui: lites non modo non compeſcitis, ſedatiſue: ſed etiam irritatis magis ac magis animos, eaſq; ſic immortales redditis. Væ vobis qui ſiue animi prauitate, ſiue etiam incuria ad tanti momenti res tractandas nullam affertis reuerentiam: neq; quid faciatis, expenditis: atq; ita offendiculis repletis omnia. Væ vobis qui defixis in veſtram tantum dignitatem, exiſtimationem, vulgi de vobis opinionem oculis, vt Deorum quorundam locum apud homines obtineatis, fratres veſtros contemptui habetis, affligitijs, opprimitis, atque in eorum conſcientis dominium quoddam vobis vſurpatis: atq; ita ſatanico regno muros circunducitis: & propugnacula exædificatis: væ (inquam) vobis, væ, væ: quam horrenda vos manent in die illa ſupplicia. Neq; verò hæc dico nunc ſolis Romanis Pontificibus, Cardina-

libus

libus, eiuſq; ordinis hominibus, quid enim eſſet aliud, quam operam & oleum perdere? Illis dico quos auribus adhuc eſſe præditos ſpero, quibus audiant: qui cum Chriſtum ament: merè callidis oppugnantur ab Satana inſidijs: vt eorum nihil tale ſibi perſuadentium ad ſuos conatus vtatur opera, caueat ſibi quiſq; non Romæ primum natus Papatus eſt: ſed iam inde à primis parentibus ducit originem, nemo eſt noſtrum, qui non ſuum in pectore Papatum geſtet prima quaq; occaſione certiſſimè eum proditurus, niſi magna prudentia ſe ipſe exploraverit, ac ſibi plane vim fecerit, intelligant quibus ſunt aures. Væ miſero illi cui contigerit, maximam cernere damnatorum hominum turbam ad quorum perniciem qualemcunq; ipſe, vel ignarus operam contulerit: præſertim ne admonitus quidem ſibi caverit, qui quæſo poterit Dominici vultus ſeveritatem ſumma eum maieſtate coniunctam ferre? Qui tum animus erit? Quæ mens? Qui ſenſus? Item fratres valeant ambitiones, ſumi, iræ, ſimultates, lites, diſcordiæ, aliæque affectiones omnes, ſit noſtrum omnium vnum cor, vnaque voluntas, ſit vnus omnium noſtrum ſcopus Chriſtus, eiuſq; nominis gloria, excutiamus aliquando eum ſomnum per

quem

quem ſit, quominus cernere quę nobis collocatæ ſint inſidiæ poſſimus. Neq; vero applaudat ſibi aliquis: iam ſe in portu nauigare, iam ſe extra omne eſſe poſitum periculum: huiuſmodi exhortationes alijs fore vtiles, repeto enim quod paulo ante dixeram, qui ita ſecum ratiocinetur: quiſquis tandem ſit, eum aut laqueo eſſe proximũ, aut artiſſime iam conſtrictum teneri. Satanæ ſcilicet illa eſt oratio qua ſecurum, ineptèq; confidentem reddat hominem, cuius mos eſt: tum maximè polliceri pacem: quum nihil minus eſt quam pax. Caue tibi (inquam) caue immo vero eum, qui nobis propoſitus ſit hoſtes, noverimus: induamus quæ modo diximus arma, præcipuaq; illa noſtra ſit cautio, vt vereri nunquam deſinamus, quin immo, quo maiores in illum progreſſus feciſſe videbimur: eo cauendum nobis ab illo magis eſſe certò ſtatuamus, quo fiat vt neq; ceſſemus vnquam à Deo precibus contendere, vt nobis laqueos oſtendat, ſed cuiq; (inquam) ſuos: non tantum qui vicino ſint poſiti, eſt enim ſic precandi neceſſitas omni prorſus fide maior.

FINIS.

IACOBVS ACONTIVS IOHANNI WOLFIO TIGVRINO: S.P.D.

QVòd lucubrationum tuarum editionem nequaquam tibi præcipitandam putes: quin potius Horatii conſilio nonum vt in annum premantur ſuadentis, parendum: ego verò mi Wolfi pudorem in eo prudentiamq; vehementer laudo tuam. Quid? Ergo ne tanto eruditiſſimorum hominum quibus hoc ſeculum floret, theatro nihil commovebimur? Cujus id eſſet frontis? Sed vt ſapienter eſt ab eodem Horatio dictum:

Eſt modus in rebus, ſunt certi deniq; fines:
Quos vltra, citraq; nequit conſiſtere rectũ.

Vt enim faciendum non eſt, vt edas: quæ, ſi limam adhibueris, politiora poſſis reddere: ita neque premenda nimis diu ſunt, quæ & aliis fructum, & tibi laudem poſſint parere. Ac tametſi facilius multò eam in partem peccatur: vt nimis facilè, ac repentè ſibi placeant: eſſe tamen & in partem contrariam,

ſi nunquam tibi placeas, peccato locum, ve-
ex eo cognoſcere licet: quòd ſi majores no-
ſtri nimium verecundi, cautique eſſe voluiſſ-
ſent: nulla nobis monumenta ſuæ reliquiſſ-
ſent induſtriæ. Itaque nos pro tam culto ſe-
culo, rude, agreſte, ac rerum omnium ignar-
rum haberemus. Sed illud in primis laudo:
quòd omne ſcribendi edendique conſilium
non inanis auræ cupidine, ſed publicæ vtili-
tatis ac Dei gloriæ ratione gubernari velis.
Pleriq; præter laudem nihil ſpectare in ſcri-
bendo videntur. Ex quibus tamen qui ſaltem
intelligunt qualibus nam ſcriptis laus debe-
atur aliqua, taliaq; elaborare ſtudent: ferri
vtcunque poſſent: non aliter atque ii, qui
pro patria fortiter illi quidem pugnant, non
tamen patriæ cauſa, ſed ſuæ gloriæ. Sed quid
iis facies, qui cum ipſum ſcribere, qualecunq;
ſit, laudi ducant: nihil in ſcribendo propoſi-
tum habere præ ſe ferunt quàm vt ſcribant.
Miraris, opinor, ejuſmodi vllos eſſe: & meri-
tò. Quid enim ineptius? Sed vnde nobis in-
dies tanta ſcriptorum turba, eorum qui cum
nihil de ſuo quod proferant habeant, præter
fortè inanes nugas quaſdam, aut deliria: tan-
tùm hinc inde ſuffurantur & res & verba
ex quibus ſuos conflent libros? Neq; inte-
rim quicquam ita aut exprimant, aut com-
probant, aut collocant: vt non multò mali-

apud

apud eos vnde ſit depromptum legere. Etenim nullam ad rem ingenioſi ſunt, præterquam ad ſpecioſos titulos excogitandum: quibus ex hominum manibus bonos libros extorqueant: ac ſuos eorum loco obtrudant. Et tam ſtolidum eſt vulgus: vt, quos expuere debuiſſet, & ſuſpiciat nonnunquam, & celebret. Sed iſtos ſanè mittamus: quippe qui pro meritò tractati non niſi prolixa poſſent invectiva. Illud potius videamus: qua ratione nos in eo genere declinaturi omnem culpam ſimus. Quid enim ſi ſolam quidem vtilitatem publicam ſpectemus: ſed (vt ferè fit) nobis plus æquo noſtra placeant? An putas impunè laturos? Quonam autem tandem pacto ſtatuere poſſis tuum de tuo judicio rectum eſſe judicium? Cum tam multi in eo errent: quâ ratione te non errare intelliges? Ardua res eſt; ac neſcio an vlla magis: amicis, inquies, plus de me credam quàm mihi: at verò id multò eſt dictu facilius, quàm factu: ſed facturus ſanè ſis: quid ſi amici parum ſinceri ſint, vt nolint: aut nimis verecundi, vt non audeant quod ſentiunt proferre? quid ſi fuerint aliis in rebus (quod plerunq; accidit) occupati: vt quod oportebat cenſuræ tempus dare nequeant? Sed mitte hæc omnia: quid denique ſi ne illi quidem judicio ſatis valeant? Dices, non niſi probatiſſi-

mos quoſq; adhibebo. Cujus judicio proba-
tiſſimos? Vulgi ne? Minimè præclarum tu
quidem authorem narras. An tuo? Atqui vt
certus eſſe poſſis, te in eo haud errare: con-
ſtare tibi oportet rectum eſſe judicium tuū.
Quod ſi fiat: jam alieno opus non habes: ſed
certè & ſi multi judicium ſibi tribuunt: qui-
bus nullum eſt: quibus tamen revera eſt, in-
telligant etiam ſibi eſſe, neceſſe eſt. Sive di-
illo agas judicio quod naturæ adſcribitur
multarumque rerum cognitioni atque vſui
ſive de illo quod à divino proficiſcitur afflæ-
tu. Quemadmodum vt multi exiſtant, qu-
in quibus errant, ea ſe ſcire falſo ſibi perſua-
deant: qui tum re vera ſciat aliquid: id ſe ſci-
re non poteſt non intelligere. Neque enim
ſcire diceretur vnquam: niſi ſe ſcire intelli-
geret. Itaq; periculum non eſt ne ſi judici-
valeas: eo te falſò carere opineris. Sed con-
trà, ſi careas: ne illud tibi adſcribas. Inept-
autem fecerit qui cum per ſe certò intelli-
gere poſſit vtilem ſe operam ſcribendo au-
navaiſſe, aut navare poſſe: judicem adire ali-
um velit. An verò qui veritatis Evangelic-
ex Pontificiis tenebris in lucem vindicand-
Principes fuere: ſi plus cuiquam credendu-
quàm ſibi cenſuiſſent: Romanæ ſe oppoſui-
ſent eccleſiæ? Interfuit igitur plurimu-
Chriſtianæ reipublicæ eos, cum rectè judi-

caren-

arent,aliorum non pluris facere judicium, uàm ſuum: neque ſanè expectare, dum ad ribendum hortatu cuiuſquam impelleren-ır, ſed eos ad id ſua ſponte excitari. Quan-oquidem autem in eam partem frequen-ſimus eſt error: vt multum ſe videre arbi-entur qui nihil aut parum vident: ſintque iam quidem judiciorum quaſi gradus: vt quibuſdam rectè judicare multi valeant: aliis non ita multi: de nonnullis perpau-tantum quidam: atque ita fit plerunque non eum quem debet ſibi vendicet quiſ-ne locum: optimum mea quidem ſenten-ı conſilium fuerit, ſi vnuſquiſque ſuum a-juando vehementer ſuſpectum judicium buerit. Non vt animum deſpondeat: ſed diligenter exploret ſuas vires: & quantum dere poſſit compertum tandem habeat. uoniamq; ſenſim irrepere in hominum pa-m attendentium animos ſtulta ſolet confi-ntia: eaque vbi invaluit, præſertim ſi po-ılaris aliqua nonnihil aſpiret aura, diffiden-: locum relinquit nullum: illa vna ratio-videntur ad modeſtiam revocari omnes ſſe: ſi tantùm inſpiciant quàm magnus erit in omni ætate numerus eorum, qui cũ i de ſe ſumma omnia promiſiſſent, ridicu-amen præter modum evaſerint. Quid e-m hinc ſequitur aliud: quàm conjunctum

cum hominis natura eſſe, vt ſibi, ſuiſq ue plu
æquo faveat? Quiſquis ergo hominem ſi
eſſe meminit: ei ſimul in mentem veniat: &
ſi animadvertere non poteſt quibus in re
bus, aut quo pacto nimia ineptiat confiden
tia: & ſe tamen ejuſmodi eſſe morbo obnox
ium. Itaque placent tibi fortaſſe ingenii tu
fœtus? At quamplurimis placuerunt ſui, qu
tamen probari aliis nequiverunt: quid ſi id
ipſum contingat tibi? Cavendum eſt erg
primùm te tibi tui ipſius amor non ſatis re
ctè judicare de tuis permittat (id quod ſu
cepta ſæpe obtrectatoris perſona, atque a
vnguem examinatis ſingulis aſſequere) tu
autem operæprecium ſanè fuerit certò al
quo ſigno ſemel quale tuum ſit & ingeniu
& judicium cognoſcere: & quantum ei tr
buturus rectè ſis videre. Ac quandoquide
& tu prolixas à me requiris epiſtolas: & cu
conjunctiſſimo amico vel nugari perſæ
dulce eſt: quæ nam indicia colligere hac
nus hunc in vſum potuerim, exponam.
primis autem intelligentis judicii illa ce
videtur eſſe nota: ſi multa tibi in ment
ſua ſponte indies veniant, quæ cum ſumm
rum hominum judicio congruere poſtea
prehendas. Etenim ſtatuere non poſſis
cto illos vſus fuiſſe judicio: quin idem d
ſtatuas. Firmi eſt etiam judicii ſignum: ſi p

poſi

poſitis eiſdem rationibus atque de integro expenſis præjudiciis, pertinacia, animique affectionibus omnibus valere juſſis: idem ſemper judices. Qui enim eadem de re aliud atque aliud judicet nulla nova adductus ratione: ſed ideo quòd ratio eadem modò plus, modò minus habere ponderis videatur: eum ſæpe errare certum eſt. Subtilis autem judicii qui fuerit ſæpe errare? At verò magnum infirmi judicii argumentum eſt: ſi, quas res aliquando maximè certas habueris, in iis poſtea erraſſe te toto cœlo deprehendas: & ſi id accidat frequentius. Sic etiam nihil tua ſponte animadvertere, nihil judicare poſſe: niſi ſemper quos ſequaris habeas: ingenii eſt valde imbecilli, & qui de rebus multis contra judicat quàm quos mirata eſt ætas omnis: neceſſe eſt eum judicio eſſe aut divino fortè quopiam, aut certè nullo. Hiſce argumentis ſi quis ingenii, judiciique ſui vim diligenter diuque exploraverit: næ ille à ſcopo haud longè aberraverit. Sed alia eſt adhuc adhibenda cautio: vt quam audax ſis, aut quàm timidus natura expendas. Audacia enim plus æquo tibi tribuere conabitur: pudor autem minus. Quocirca ad certius faciendum judicium addēda ſunt experimenta: quæ tuam de te opinionem aut non æquabunt, aut fortè ſuperabunt e-

tiam: itaq; animos aut addent, aut cohibebunt. Cognitis ingenii viribus alia ſequitur conſultatio explicatu minimè facilis: quam abſoluta eſſe oporteat ea quæ in publicum emittas. Nam ſi numeris omnibus eſſe arbitreris oportere: nemo quicquam rectè edet vnquam. Apparet ergo ea quoque edi licere: in quibus quod deſiderent, ſit aliquid. Ac, ne nimis longum faciam, mea quidem hæc eſt ſententia: vt quam in ætatem incideris, videas: & quid ſuſcipias: cujuſque rei gratia: hoc eſt qua nam magna vtilitatis ſpe adductus, expendas etiam atque etiam. Quæ literis mandavit Iohannes Hus. ſi ætatem qua floruit reſpicias, planè aurea ſunt: ſi cum noſtrorum hominum monumentis conferas, nullius ſunt pretii. Ergo talia ætate illa emittere omni fuit laude dignum: hodie verò edere etiam paulò meliora magnæ fuerit inſcitiæ. In occaſionibus etiam multum admodum eſt poſitum. Sit enim locus aliquis pertractatus quidem jam optimè: ſed non ſit ex iis quos maximè oportebat, qui legat: ſit autem ſpes novo aliquo ſcripto, ad lectionem alliciendi: me authore etiam minus bono ſcripto id tentaveris, non modò ſine reprehenſione juſta, ſed etiam cum laude aliqua. Neque enim verè dici poſſis actum agere. Sunt etiam quæ inculcari ad importunitatem

tunitatem vſq; expediat, quo in genere ſi quid non prorſus invita (quod aiunt) Minerua aggreſſus fueris: iure tibi laus debeatur aliqua, pertinere autem huc videntur exhortationes ad pietatem, ad officium, & vitiorum reprehenſiones, at quæſtionum dogmatumq; tractationes aliam habere rationem videntur, vt non niſi elaboratiſſimus gratiam invenire poſſit,

Scriptus & à tergo nec dum finitus Oreſtes.

Iſtis porro atque alijs id genus omnibus perpenſis: ſi fuerit aliquid in quod vtilem conferre poſſe operam videare: expectandos qui tibi ſtimulos addant, non exiſtimo. An vero non ſatis magnus eſſe debet ſtimulus bono cuique publicæ vtilitatis ratio? Quin immo ne expectari quidē velim, dum tale argumentum offerret ſeſe: verum ſtudioſe inquiri, ac periculum fieri, Latiſſimè ſi quidem patet diuinarum rerum (vt intra hos me fines contineam) tractatio, argumenta ſunt multa & varia: fines tractationū diuerſi. Eſt enim doctrina de fide, de moribus, de ceremonijs, de politia. collapſa erant omnia, nihil non occuparant tenebræ. Hic igitur vehemēter vtilis fuerit inquiſitio: ſatis ne ad vnguem reſtituta in integrū omnia fuerint: an vero ſit adhuc reliquiarum aliquid veterum errorum, & quid. Cuius diligentiæ

gentiæ non aliam equidem exiſtimem eſſe rationem: atque eam ipſam qua hactenus tot, tantæque ac tam denſæ fugatæ ſunt tenebræ: ſi ad ipſam diuinæ vocis normam exigantur omnia, non aliter quam ſi nihil non ſuſpectum habeas, ne quidem ſyllabam. Huiuſmodi autem inquiſitionis ſi nullus alius ſit fructus: hic certè maximus fuerit: exploratum ſemel habere errorum in eccleſia nihil prorſus eſſe reliquum, atq; id aſſequi, niſi qua diximus ad inquirendum via ingreſſus nunquam poteris. Conſtat etiam cum aliis agendum eſſe: ad quos reſpectum habere, atq; inde tractandi rationem ducere videtur oportere, nam & rudibus ſuæ quædam tribuendæ ſunt ſcriptiones: aliæ verò eruditis, quorum hi quidem totos ſe divinis tradiderunt: illi alia colunt ſtudia. Atq; hi rurſus omnes partim ſua ſponte ſequuntur docentem: partim reluctantur: vt ſit eis vis inferenda, pleriq; errore ducti reſiſtunt: nonnulli affectionibus, aut rationibus neſcio quibus ſervientes. Sunt autem divinorum librorum interpretationes, explicationes, paraphraſes: ſunt vniuerſæ doctrinæ, atq; etiam ſingularum queſtionum tractationes: ſunt exhortationes, oriuntur errores noui in eccleſia, & quaſi reuiuiſcunt veteres: vt ſint profligādi, irrepunt praui mores modo in populum vniuerſum

niuerſum, modò in paſtores, modò in hoc, modò in illud hominum genus: qui oratione caſtigandi ſunt: alias blandè, alias ſeueritate adhibita: prout res tempuſque poſtulare videatur. In ſumma tot ſunt ſcriptionum genera quibus opus habet eccleſia: vt enumerari omnia vix, ac ne vix quidem poſſint. Ita autem facillimè quid te aggredi potiſſimum expediat, intelliges: ſi ſcriptionum genera hęc animo repetens, & in ſingulis ſubſiſtens nonnihil, quæ in quoq; ineſſe oporteat, hoc eſt, qui rerū delectus, quæ tractandi ratio, quæ prudentia, quod artificium expēderis, tum autem videndum erit, quid extet: quid deſiderari poſſe videatur. De vno genere ſi dixero: promptum erit quid de omnibus velim intelligere. Quædam ſunt ſcripta quibus errantes nobiſque aduerſarios ad veri conamur agnitionem pertrahere, primum itaq; illud cetum eſt: qualibuſcunque tandem rationibus vtare, qui eas non expēderint, apud eos nihil habituras ponderis, perturbatum autem animum ſiue ira, ſiue odio, ad rationum momenta recte expendendum idoneum nequaquam eſſe. Quæcunq; igitur iram aut odium mouere poſſunt, cauenda omnino ſunt, quæ vero ad emolliendos animos pertinent, ſtudioſe adhibenda. Ex quo intelligitur criminationis atque conuitij

vitij

vitij genus omne inſtituto eſſe maximè adverſarium, illud etiam irritare adverſarium ſolet mirum in modum: ſi videri velis in cõtroverſia eſſe quæ non ſint: vt ſi tribuas ei quæ neq; dicit, neq; ſentit, id quod accidere ſæpe ſolet: quum quod ex illius dicto quopiam, quamlibet rectè, colligimus: id eum dicere aſſerimus: vt cum dicimus Pontificios Papam pro ſuo deo colere, aut plus Papæ quam Deo credere. Atq; illud eo pertinet etiam ſi vt amplior ſit redarguendi copia aliter eorum interpretemur verba, quam ipſi velint, ſed & ſi erroris magnitudinem turpitudinemq; intempeſtiuè exaggeres: quo minus agnoſcere errorem poſſit, efficeris: atque ita infenſum, pertinacemq; reddideris, præſtiterit ergo excuſare potius initio: re autem demonſtrata, ſi tam apertis ac certis rationibus admonitum non reſipiſcere turpe ſupra modum fore oſtendas, ab re non fuerit. Quoniamque ſcripti eiuſmodi duæ præcipuæ ſunt partes: vna, vt adverſariorum argumenta refellas: altera vt tua confirmes, illaque aut nulla ſunt, aut falſa, aut infirma: cavendum eſt ne confutandi confundatur ratio: dandaque opera vt aduerſarios quamminimè offendamus, itaque argumentum nullum ſi fuerit, neque videatur eſſe: non intelligere te dices quid eo efficiatur, ſimili

addita

addita ratiocinatione cuius conſtet falſam eſſe concluſionem, ſi videatur, nec ſit, non protinus fallacias, ac dolos clamabimus: ſed commoda ſolutione modeſtè vtemur, ſi falſum: non inſultabimus odioſe: ſed ſatis fuerit teſtimonia comiter requirere, ſi infirmum erit: fatebimur coniecturam aliquam afferri: ſed multo eſſe certiora argumenta contrariam in partem oſtendemus. Sunt enim qui egregiæ ſuas ſe tueri partes arbitrãtur: ſi nullum adverſarij verbum reprehenſione carere vel grauiſſima paſſi fuerint, atque ita conſequuntur, nimiũ videndo prorſus nihil vt videant, quoniamque perſuaſionis (inveteratæ præſertim) incredibilis quædam vis eſt: illud pro certo eſt ſtatuendum: niſi firmiſſima quæque intulerimus, eademq; maximè perſpicua fecerimus: inanem operam noſtram omnem futuram, in quo dupliciter peccatur: aut enim non ſatis certa notaque ad noſtra confirmandum ſumimus: aut ex ijs quæ ſumuntur, non ſatis apparet effici id quod volumus, itaque & demonſtrandi initium à rebus adeo firmis perſpicuiſq; vt negare ea adverſarius non poſſit, faciendum eſt: & ita coniungi cum re quæ in controverſiam venerit oportet: vt appertiſſimè appareat, ijs potius & hanc ſequi neceſſario, quoniamque omnino plus

virium eſt in vna firma ſolidaq; demonſtratione: quàm in ſexcentis probabilibus argumentationibus: nolim ſcriptorem curare admodum, quam multis argumentis oppugnaret adverſarium, ſed quam validis, malimque idem telum ſi valde ſit acutum alia videlicet atque alia verborum forma (quod commodè ingenioſa oratorum arte fit) vibrari: quàm magno numero ſomnum ne quid aliud dicam, induci. Explicanda vero ſunt omnia quanta maxima fieri poteſt perſpicuitate.

Hoc ergo in genere ſi explorare libeat rectum nec ne ſit quod agas: id ego hoc faciendum ratione putem: requiritur prudentia in rebus ſic tractandis, vt adverſariorum animum emollias potius, quam vt magis ac magis exacerbes; in quonam igitur ex omni ſcriptorum numero eiuſmodi elucet prudentia? In M. Tullio nimirum ac Demoſthene, quibus ſæpe magnorum virorum atque ipſius populi confutandæ ſententiæ fuerunt quorum tamen animos à ſe alienatos minimè volebant, qua igitur dexteritate illi vſi ſunt (& ſi in rebus valde illis quidem diverſis) vide an eam imitati fuerint iſtis in controverſijs noſtri. Quanquam ſi Pauli obſerues ea in re lenitatem: alios ad imitandũ vt tibi proponas, nihil opus fuerit, pũgit ille

ille quidem nonnunquam: ſed mox vulnus ita oblinit: vt reprehenſo talem caſtigationem inuidere poſſis: ad captandam autem ſummam benevolentiam nedum offenſionem omnem declinandam efficacius fieri poſſe videatur nihil, ſed genus hoc prudentiæ non tam induſtria imitari, quam nunquam intermiſſis precibus à Deo impetrari oportet: quippe cuius vna ſit magiſtra divina quædam charitas. Requiritur etiam maximum atque adeo violentum quoddam argumentorum robur? In quibus ergo eiuſmodi cernitur maximè? Certè ſi res ipſas ſpectes, in Mathematicis: ſi rationem, argumenta ipſa validiſſimè torquendi, in oratoribus eiſdem. Age igitur, confer cum Mathematicis noſtros, illos videas ſuas demonſtrationes à pronuntiatis tam certis atque notis exordiri: vt imperium audire pudeat, tum autem ea tali contexunt ordine: vt neque medium vllum tranſiliant: neque ignotiori priorem vnquam locum tribuant, itaque fit vt tam proſtremis aſſenſum accommodare quam primis neceſſe habeas, noſtri neque exoriuntur ſæpe vnde oportebat: & ita media tranſiliunt: vt quo pacto poſteriora cum primis cohæreant: non facilè appareat, quo fit plerunq; vt aſſenſum non niſi à ſuis extorqueant, ſæpe etiam quæ firmiſ-

ſima

ſima habent ſuæ cauſæ adiumenta: ea innuere potius videntur, quàm explicare. Oratores illi contrà: in quibus multũ ſpei habent: in ijs diu commorantur, atque ad ea in audientium animis penitus infigendum nihil ſibi reliqui faciunt, ſic perſpicuitas ad earum exigenda eſt tractationum exemplum, quæ maximam vnquam ſunt adeptæ. Ac ne abſurdè videamus ſacris in rebus demonſtrationes quales Mathematicorum ſunt requirere: quid velimus planius faciendum eſt. equidem initia alia ne optanda quidem exiſtimo: quam certiſſimam primum diuinorum librorum fidem: proximè autem loca illa quorum adeo aperta atque ſimplex ſit interpretatio: vt de ea nulla oriri poſſit controuerſia. Sed neque ſanus opinor quiſquam duo illa reiecerit diſciplinarum omnium cõmunia: Vnumquodq; aut eſſe aut non eſſe: nihil ſimul eſſe & non eſſe: quæq; neceſſario ex ijs ſequuntur, vt pugnantibus inter ſe interpretationibus locus eſſe nunquam poſſit. Quod ſi alioqui vt demonſtrationes noſtræ ab ijs quæ ſuo in genere maximè ſint certa atq; perſpicua initium ducant, nulloq; prætermiſſo medio, neq; turbato ordine ad id quod agitur perveniant contendimus: quis niſi maximè iniquus atque planè ſtupidus æſtimator reprehenderit? Hoc igitur pacto

excutienda

excutienda eſſe ſcriptorum genera ſingula exiſtimo: videndumq;(vt dixi)quid in quoque præſtitum hactenus fuerit: quid noſtræ poſterorumq; relictum induſtriæ: ac demum cogitandnm: quid tibi de te polliceri habeas, quod ſi diligenter feceris: non deerit (mihi crede) in quo maximo cum fructu tuam ponas operam. At ſumma omnia in quoq; genere cum requiras: quis præſtare ſe poſſe ſperet?Inquies. Quid? An aliud ſibi proponerit ſagitarius quo collinearet: quam medium ſcopum? Aliud eſt enim quid coneris ſtatuere:aliud, quantulumcunq; conſequi potueris, vtrum evulgandum illud ſit, deliberare, illic enim niſi tibi abſolutiſſimum quod ſit, propoſueris: ne illud quidem quod potuiſſes, aſſequere, hic non tam quantum à profecto procul abſis videndum eſt: quam quantum remp. tua ſcriptione iuveris: vt ſi res cognitu valdè vtilis fuerit, tuque multo meliorem in eam quam quiſquam alius operam collocaueris: aut cum nemo attigerit antè: tu primus lucis aliquid attuleris: tametſi enim multa deſiderentur adhuc, quæ vires tuas forte ſuperent: niſi tamen exire in publicum patiare: animi fuerit (me quidem iudice) nimium aut timidi, aut elati: ſed certe reip. non nimium amantis. Tantum illud canendum eſt: ne, cum maiora forte

 poſſis

poſſis: ideo non præſtes: quòd conatus non fueris: ſed imprimis Deo authore tentanda omnia ſunt, ab illo & conſilium, & ſucceſſus inceſſanter eſt petendus, ſine quo certum eſt futurum: vt quo plurimum prodeſſe eccleſiæ ſperauerimus: eo turbaturi eam ſimus maximè. Cæterum neceſſaria eſt omninò in aggrediendo magna quædam, ſed minimè illa tamen præceptis audacia: vt ſumma omnia tibi proponas: nihilque prætermittas, quantum facere, enitique poſſis, quin tandem aſſequare, in quo Zeuxis memorabilis imitanda eſt induſtria: qui Crotoniatis Helenam forma vndequaque perfectiſſima efficturus, cum non omnia ex quibus conſtaret excellens illa quam quærebat muliebris pulchritudinis forma, in vno ſe reperire poſſe corpore ſperaret: quinque formoſiſſimas delegit virgines: vt quod in quaque excelleret maximè, id ipſe in ſuum transferre exemplar conaretur, atque ita opus perfecit omni laude maius. Idem ego lucubrantibus aliquid faciendum cenſeo: vt quæ in quoque ſcriptore maximè laudentur: ea ſibi ad imitandum audacter proponant, neq; ſemel ad calcem producta, videndum eſt quid aſſecutus fueris: quid deſijt: quid etiã corrigere te poſſe ſperes, atq; id tentandum
eſt

eſt pluries, interpoſito præſertim à prima ſcriptione tempore aliquo: vt quaſi non iam tua, ſed aliena perlegentis iudicio vti liceat ſaniore, exiſtunt tamen eiuſmodi etiam quædam ingenia: vt quantumcunq; poſſunt, id prima quaque ſcriptione aſſequantur: quæ quo magis expolire deinde opus conantur: eo rudius reddunt, vt dicere poſſis horum limam opus facere mallei, maleumque limæ. Sunt autem id genus homines mirè prompti: ſed iudicij expertes: verborum redundant copia: vt quis vno pede ſtans (quēadmodum de ſe iocatur quidam, quem tamen vel hoc ipſo, quod de ſuis ſcriptis rectè iudicet, horum in numero non pono) tres conflaturus ſit libellos: ſed quam ſucci plenos, noli quærere. Huic hominum generi quæ præcepta dem, equidem non habeo, nam cum iudicio careant: præceptis cum iudicio vti nunquam poterunt, cui vero iudicij ineſt aliquid: eum â lambendo ſuo fœtu deſiſtere nimis cito nolim. Suadeo etiam vt amicos conſulas: ſed ita, vt haud plurimum tamen in ijs poſitum ſpei habeas, ferè enim aut verentur ne offendant ſincere monitum: aut raptim ita percurrunt: vt quæ nota digna ſint, animadvertere non ſatis poſſint. Ad extremum tua depoſita & iudicis ſumpta perſona, ſed eius qui ad vnam Dei glo-

riam ſenſumque ſuas omnes conferat cogitationes, expendendum eſt etiam atque etiam: tantus ne fore videatur operis (ſi exeat) fructus, quale illudcunque tandem fuerit: vt quod tempus eius dandum lectioni erit, non melius collocaturi plerique ſint. in quo illa erunt cogitanda: hinc quidem quid complectatur liber, & quam bene: & quanti ea res ſit: illinc autem quæ ferè ſint in manibus, & quam multa. Hæc omnia ſi ſpectarentur: & ſi demum ſubduceretur ad hunc modum ratio: primum quidem multi nihil ederent, deinde etiam quidam haudquaquam librorum montes neſcio quos molirentur, atque ita pro tam multis libris pauciores quidem, ſed multis partibus pretioſiores haberemus. Volumus omnes omnia vtinam ſatis bene ſinguli ſingula aut certè pauca poſſemus, ſed quorſum hæc tam multa? Scilicet vt plane intelligeremus quatenus tibi ſim author, & vt ſcribas: & vt euulges, equidem non dubito (quo es ingenio, atq; vt es ab optimarum diſciplinarum cognitione inſtructus) quin ſi vires intenderis præclarum aliquid elaboraturus ſis. Pauca conare: ſed vt perficias, ad nimis multa, ſi ſapis, animum non adijcies. De tuo Euangelico præcone: locus eſt haud ita à multis pertractatus, nec ſcio à quo tam luculenter,

ac plenè: vt non arbitrer tui lectioni perhoneſtum locum relictum, atque eiuſmodi eſt etiam: vt oportune, importune, inculcari eum identidem oporteat, quare interfuiſſe eccleſiæ illum edi, nihil equidē dubito, quod vnum ego iudicare poſſum. Cæterum potueris ne, ſi ſummum adhibuiſſes conatum abſolutiorem emittere: id (vt ego quidem ſentio) tui eſt vnius cognoſcere, & ſi qui potuiſſet oratio in eruditorum hominum cœtu habita, multis (vt fit) flagitantibus amicis deberi, vt lima ne deſiderari quidem iure videatur.

Sed quòd me, quod in alium ſtatuerim iure vt vtar, qaaſi pilam ſcitiſſimè tu quidē retorquens, mones: id veto eſt eiuſmodi: vt æquius fieri poſſe videatur nihil. Itaque noſtri viciſſim otij reddenda tibi ratio fuerit aliqua. Poſt illud tempus quo excidit nobis inchoatum illud de methodo opuſculum, ſcis me bis ſedem ac locum mutaſſe. Argentoratum primo deinde in Angliam: vbi adeo frequentes incidunt mihi à ſtudijs auocationes: vt quantum promoueam profectò pœniteat. Cauſæ ferè leues ſunt: ſed quibus non parere non poſſum, interim tamen conſcriptam iandudum à nobis noſtrate lingua muniendorum oppidorum artem latinam fecimus. Sed verſio novum pene o-

 pus

pus fuit, quæ mihi ſcriptio nequaquam facilis extitit, qui primus (quod ſciam) hanc rationem arte complecti auſus fuerim, mitto difficultatem noua inventa latinis verbis exprimendi, homini præſertim qui bona vitæ parte inter Bartoli, Baldi, & eius ferinæ hominum ſordes conſumpta, multiſque annis aulicæ vitæ, ſed minimè tamen otioſæ datis, ſerò admodum ad politiores muſas acceſſerit. Quod addam operi iam non habeo, ſed quominus edam cauſis impedior quibuſdam, quas commemorare hic nihil eſt opus. Vt autem, quicquid eſt operæ id iſtam in artem conferrem: ex parte priuatis ſum rationibus adductus, etenim in hoc voluntario meo exilio inopiam vtcunq; ſublevat: & otij ad alia ſtudia ſuppeditat nonnihil, impetrato mihi ab huius ſapientiſſimæ atq; optimæ Reginæ liberalitate honeſto ſtipendio. Tandem etiam animum ad perficiendam vel potius de nouo inchoandam ſuſceptam olim de Dialectica ſcriptionem adieci, rem ſane difficilem ac faſtidij plenam: ſed tamen ni fallor vehementer neceſſariam, videtur enim quæ adhuc extat vtilitates nequaquam præſtare tantas, quantas & pollicetur: & præſtare videtur poſſe: ſi tandem aliquando, veram eius aſpicere effigiem ſuũ illud exẽplar quod ipſa in natura eſt impreſ-

ſum ad vium referentem licuerit. Quanquam autem minimè prolixa futura eſt ſcriptio, multo tamen opus habet tempore: tum propter rei difficultatem: tum etiam propter eas quas mihi ipſe indixi leges. Video quid ſuſceperim: rem videlicet à ſexcentis tractatam, vt niſi conſpicuus extiterit laboris noſtri fructus: nemini non ſtomachum tanquam ſæpe recocta crambe moturi ſimus. Intelligo etiam me in ſeculum incidiſſe cultum præter modum, nec tam certè vereor tam eorum qui regnare nunc videntur iudicia: quam exorientem quandam ſeculi adhuc paulo cultioris lucem pertimeſco, etſi enim multos habuit habetque ætas noſtra viros præſtantes: adhuc tamen videre videor neſcio quid magis futurum. Vt alia prætercam: ſtupore affecerunt me non ita pridem Dialogi decem de hiſtoria, & nuperrime totidem de Rhetorica noſtrate lingua â Franciſco Patritio homine (vt audio) Dalmata conſcripti. Quid quæris? Nihil hercle eſt propius quam vt omnes iam Platones atque Ariſtoteles contemnam, acumen eſt incredibile: iudicium politiſſimum, lepore ita condit omnia: vt ſatietatem afferre prolixitas nulla poſſe videatur, magna audet: ſed ita præſtat, vt ſi multo maiora polliceatur facile ſit fidem habiturus. Accedit ad iſti-

us adeo præſtantis ingenij ſummam commendationem: quod ampliſſimos ſuos theſauros neque tegere avare, neque oſtentare ambitioſè: ſed liberaliſſimè, modeſtiſſimeque expoſitos communibus omnium bonorum ingeniorum commodis velle videatur, adeo aperto ac perſpicuo vtitur docendi genere. Equidem ſerio dico: ex ijs quæ videre licuit, ita conijcio: effecturum eum, ſi vixerit aliquandiu (vix enim virilem ingreſſus eſt ætatem) vt quod invideat ſeculum noſtrum antiquitati ingeniorum quidem præſtantia habiturum non ſit, eriget mihi crede in ſpem ſuo exemplo multorum animos, fore vt ſi graviter contenderint, multo pleniorem firmioremq; aſſequantur rerum quarumlibet cognitionem, quam poſſe iam quiſquam videbatur, quin etiam (niſi ego male ex vngue leonem) expeditiſſimam ad id monſtrabit viam, demumque multa poſt ſecula intermiſſum diſputandi genus quoddam revocabit & ſubtile prætermodum, & accuratum, quod ſi acciderit: equidem multorum librorum vitæ qui nunc magno ſunt in pretio timeo vehementer. Neq; tamen nõ intelligo fore vt de Patritij toto diſputandi genere plerique longè aliter iudicent, ac nos facimus: & pueriles tantum argutiolas eſſe cavillentur. Sed ij quod telum in Patritium iecerint

jecerint: eodem ſciant ſe per ejus latus Platonem, cui is ſe quam ſimillimum eſſe voluit, ſauciaturos. Non enim ſi puerum refert Patritius, dum fortè prolixius inquirit quid ſit hiſtoria: tueri Plato nomen ſuum poteſt: qui haud minus prolixe definitionem & ſophiſtæ, & regis inveſtigat. Nam ſi quid intereſt inter hunc & illum, hoc intereſt: quòd Plato perſæpe eum quem redarguit, reſpondere facit: quomodo nemo niſi valde ineptus reſponderit. Patritius ea tantùm refellit: quę etiam mediocri quodam acumine prudentiaque præditis excidere potuerint. Ex quo, ſi non alius, hic certe maximus percipi fructus poteſt, quod ſic palàm fiat: quantis in tenebris verſari neceſſe ſit eos qui omnibus in rebus tantùm pingui quadam vtendum putant Minerua. Deinde Plato ſub Socratis perſona tantum redarguit: vix vnquam aſtruere quicquam videtur. Patritius falſas deſtruit opiniones, vt ſuſtituat ſtabiliatque veras. Idq; facit vſqueadeò accurate: vt ne impudētiſſimo quidem callidiſſimoq; ſophiſtę vllum dicturus ſis relictum cauillandi locum. Puerile autē ſi quis appellare illud diſputandi genus velit: quod imitari, ne ſi maximo quidem conatu enitatur, valeat: quoque efficaciſſime debelletur error, aſſeratur veritas: eam ego vocem audacter non pueri ſolùm

lûm,ſed planè dementis, aut certè vehementer maligni eſſe hominis dixerim. Hæc igitur me ratio multò cunctantiorem videlicet in ſcribendo facit: ne edam aliquando: cujus me ſtatim pœniteat. Sed opus tamen ſic vrgeo: vt nullam diem abire patiar ſine linea. Cæterum quid pollicear nondum habeo, vt nunc quidem eſt: nobis ac Muſis canimus. Quòd ſi quid aſſecuti eſſe videbimur. Non invidebimus vtilitati publicæ. Illud exploratum habeo: ſaltem certè mihi conatum hunc ſupra modum vtilem futurum.

Habes mi Wolfi adeo verboſam epiſtolam: vt poſthac nihil minus imperaturum te mihi ſuſpicer, quàm prolixitatem. Res autem attigi eiuſmodi, quæ juſtum potius volumen quàm epiſtolam requirerent. Itaque vel hinc ſatis futurum eſt materiæ de qua ſæpe inter nos per literas colloquamur. Interim me, quod facis, ama. Ioannem Friſium quæſo, & Ioſiam Simlerum ſaluta meis verbis diligenter: quos ego viros propter ſummam humanitatem ingeniiq; & doctrinæ elegantiam, plurimi facio. Vale.

Londini XII Kal. Decemb.

MD.LXII.

INDEX RERVM

præcipuarum quæ ſingulis Libris continentur.

Lib. I.

NOn diſputant homines hodiè ſed rixantur, digladiantur, fervidè, maledicè. p. 18
In controverſiis tractandis ſumma lenitas ac manſuetudo neceſſaria. 26
Nonnulla ſcimus in ſacris Scripturis, plura opinamur, 33
Divino verbo ſoli, ſpiritui, precibus inſiſtendum. 35
A curioſis quæſtionibus abſtine, ſectare utiles, quales, quæque, utræque. 44

Lib. II.

IN magni momenti controverſiis aſtus Satanæ. 56
Ad odia, arrogantiam, convitia ſtimulat, 57
Erroris author tractandus leniter & amicè. 61
In obiurgationibus abſit acerbitas omnis. 70
Seductor quo pacto ſanandus. 73
Argumentis ad hominem & rem idoneis. 77
Sed id ſemper age ut vincat (non tua opinatio ſed veritas. 85
Diſputationem ingreſſurus ſuperbiam pelle, indue modeſtiam. 91

Lib.

Lib. III.

Authoritate, & primò Eccleſiæ. 101
Cavendum autem ne temerè damnetur ſive dogma ſive homo. ib. & 142
Diſtinguenda ſedulò capita fidei, neceſſaria & certa, à controverſiis. 102
Dogmata ritè & cum iudicio ponderanda. 106
Et trutina hic utere ſoli Dei verbo. ib.
De cognitu creditúq; neceſſariis. 109. & 116
De iis quæ ex principiis conſequuntur. 112
In cæteris concordiam fraternam cole. 131
Secundo, magiſtratus. 145
Controverſiæ religionis, an gladio dirimendæ, aut accerſendus carnifex ad errantes. 146
Parabola de zizaniis excutitur. 151
Certè telum unum unicumq; confodiendis hæreſibus, Dei verbum. 170
Non ſit magiſtratus miniſter alienæ libidinis ſeu furoris. 171
Palinodiæ ſuppliciorum metu non extorquendæ. 176

Lib. IV.

Depravatur nonnunquam doctrina, nemine animadvertente. 180
Cauſa mutationis illius partim in doctrina ipſa, partim in mutationis modo quæ paulatim ſenſimq; fit, ſine ſenſu. 182

Aliquando

Aliquando in ijs qui docent ob magnam eruditionis & ſanctitatis famam. 191
Aliquando eorum qui docentur in curia ſive inſcitia. 197
Cautiones ad puritatem doctrinæ conſervandam. 200
Ipſis ſcripturæ verbis phaſibuſq; anxiè inhærendum. ib.
Libertas prophetandi modeſta & moderata huic rei vtiliſſima. 203
Sed abſit contendendi libido, verecundè modeſteq; agire oportet. 210
Conciliorum authoritas, an ſumma, irrefragabilis. 213

Lib. V.

Sanctimoniæ fingendæ artificia. 222
Quidam vt ſe ſanctos ſimulent rigidè tetriceq; alios cenſent, damnantq;. 227
Pleriq; ipſi ſibi vana pietatis ſpecie illudunt. 237
Quum ſummi viri multoties hic fallunt ſe, ſuũ cauſam agunt quum Dei ſe agere putant. 240
Adeo efferveſcunt, ſi quis ſibi auſit contradicere. 7.ibib.
Ad convitia promptiſſimi, in iis facundi. 244
Ficta plurimorum in Deum fiducia, ac etiam gratitudo. 256

Su

Suo acumini, ingenio, laboribus, magis quàm Deo fidunt. 260
Qui fit vt ſcientes prudenteſq́ multi peccent. 274
Conſervandæ morum puritati vtilis Eccleſiaſtica cenſura. 278
Sed in ea exercenda multæ fraudes impuri genii. 279
Pœnitentia publica nec neceſſaria, nec vtilis. 281

Lib. VI.

Opinionum de religione modeſta libertas regno Satanæ inprimis adverſatur. 225
Satagit is vt tollat omne veri inquirendi deſiderium. 294
Præcipuè vt reijciat populus ſacrorum curam & lectionem in paſtores. 297
Mos, ſcripta vel authores citandi improbandus & periculoſus. 304
Quibus artibus firmet Satan in animis vulgi errores. 308
Indicia falſa & fallacia religionis veræ falſæve. 313
Qui Eccleſiæ præſunt quomodo irritentur in veritatis profeſſores. 318
Et qui reipublicæ. 319
Confeſſionum, quæ à ſingulis exiguntur incommoda multa & magna. 323

LIB. VII.

NE eijciantur errores, ne intret veritas quo pacto conetur Satanas. 331
Ne ſint vlli qui doceant, calumniis tales aggreditur. 336
Tum ſuppliciis metum incutit, aut ſpem alit, allicitq́; præmiis. 344
Quæ omnia facilè contemnet vir ſanctus. 345
Sed id agit maximoperè, vt populum in receptis erroribus obſtinatum reddat. 348
Monita ſalubria iis qui veritatem propagare cupiunt. 356
Ne ſe mutuo maledictis conficiant, 362
De publicis Eccleſiarum confeſſionibus quid ſentiendum. 364
Optandum fidei ſymbolum commune & quale. 366
Formula talis ſymboli ex authoris mente. 373

LIB. VIII.

SAtan verſatiſſimus, indefeſſus inſidiator, dolos ſuos aſtu colit. 391
Nunquam non mali aliquid molitur apertè vel ſubdolè. 396
Pietatis ſpeciem larvamq́; ſæpe induit. 398
Quo fuco ſanctiſſimis viris nonnunquam imponit. 401
Ita vt imprudentes Satanæ aliquando ſuam

locent

locent operam. 403
Eminentes præcipue aut vero crimine maculat, aut calumniis. 405
Occaſiones rei ſuæ vndequaq; arripit. 407
Summum autem veteratoris huius ſtudium, lites ſerere ac diſſidia. 411
Excutienda ergo ſecuritas, arma induenda contra hoſtem tam vafrum, tã varium. 417

FINIS.

12/6